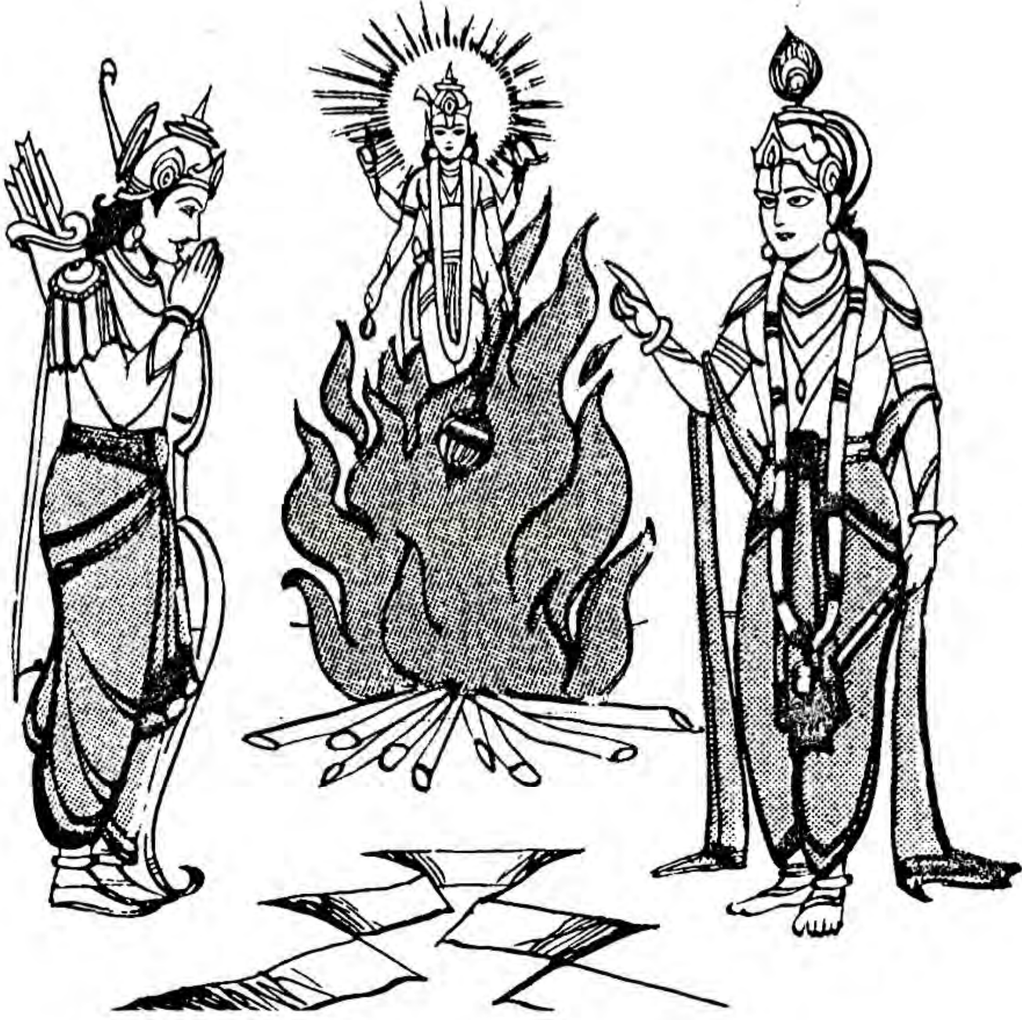
గీతా మకరందము

6 Parts

2,3,4

శ్రీశ్రీశ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు

సాఙ్ఖ్య యోగము

నైనం ఛిన్దన్తి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః
న చైనం క్లేదయన్త్యాపో న శోషయతి మారుతః. (2-23)

ఈ ఆత్మను ఆయుధము లెవ్వియును ఛేదింపజాలవు. అగ్ని దహింపజాలదు, నీరు తడుపజాలదు, గాలి యెండింపజాలదు.

ఓం

శ్రీ భగవద్గీత

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

రెండవ అధ్యాయము

సాఙ్ఖ్యయోగః

సాఙ్ఖ్యయోగము

ఈ అధ్యాయముయొక్క పేరు:–

''సాంఖ్యయోగము'' సంఖ్యతో గూడినది సాంఖ్యము. సాంఖ్యమనగా జ్ఞానము. జ్ఞానవిచారణయందు అనాత్మ వస్తువులను లెక్కించునపుడు సంఖ్యను ఆశ్రయించవలసి వచ్చును, గనుక అయ్యది సాంఖ్యమని చెప్పబడెను. ప్రకృతియందుగల 24 తత్త్వములను లేక 96 తత్త్వములను లెస్సగ శోధించి, అవి అనాత్మరూపములని త్యజించి వానికి సాక్షిగనున్నట్టి పరమాత్మను గ్రహించుటయే సాంఖ్యవిద్య; ఆత్మానాత్మవివేక రూపమగు విజ్ఞానమే సాంఖ్యము. ఈ అధ్యాయమునందు ఆత్మస్వరూపము లెస్సగ వర్ణింపబడుటవలనను, పంచభూతాత్మకమగు దేహాదులయొక్క నశ్వరత్వము ప్రతిపాదింపబడుటవలనను, జ్ఞానసంబంధమైన యంశములు మిక్కుటముగ వచ్చుట చేతను దీనికి సాంఖ్యయోగమను పేరు వచ్చినది.

ఈ అధ్యాయమందలి ప్రధాన విషయములు :–

1. అర్జునుడు తన మానసిక వ్యథను శ్రీకృష్ణపరమాత్మ కెఱింగించి, నివారణోపాయము నర్థించుట (1 వ శ్లో॥ నుండి 10 వ శ్లో॥ వఱకు)
2. ఆత్మస్వరూప వర్ణనము .... (11 వ శ్లో॥ నుండి 30 వ శ్లో॥ వఱకు)
3. క్షాత్రధర్మము ననుసరించి యుద్ధముచేయవలసిన ఆవశ్యకతను నిరూపించుట (31 వ శ్లో॥ నుండి 38 వ శ్లో॥వఱకు)
4. నిష్కామకర్మయోగ ప్రతిపాదనము (39 వ శ్లో॥ నుండి 53 వ శ్లో॥ వఱకు)
5. స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములు, ఆతని మహిమ (54 వ శ్లో॥ నుండి 72 వ శ్లో॥ వఱకు)

పూర్వాధ్యాయముతో ఈ అధ్యాయమునకు గల సంబంధము :–

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని రథమును రెండుసేనల మధ్య నిలబెట్టగా కట్టెదుట బారులు తీర్చియున్న బంధ్వాదులను చూచి అర్జునుడు శోకవిహ్వలుడై వారి నెట్లు చంపుదునని మనంబున దిగులునొంది గాండీవమును జారవిడిచి రథముపై చతికిలబడెనని క్రిందటి అధ్యాయమున చెప్పబడినది. అర్జునుని యా

దీనస్థితిని జూచి శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఈ అధ్యాయమున నాతనికి ధైర్యోత్పాదన మొనర్చుటకై ఆత్మయొక్క నిజతత్త్వమును, కర్మరహస్యమును బోధించుచున్నారు -

అ॥ అర్జునుని మానసిక పరిస్థితిని వర్ణించుచు సంజయు డీయధ్యాయము నుపక్రమించుచున్నాడు -

సంజయ ఉవాచ :-

1. తం తథా కృపయాఽఽవిష్టమశ్రుపూర్ణాకులేక్షణమ్
విషీదన్తమిదం వాక్యమువాచ మధుసూదనః.

సంజయ ఉవాచ = సంజయుడు చెప్పెను -

టీక:- *తథా* = అట్లు, *కృపయా* = కనికరముచేత, *ఆవిష్టం* = కూడుకొనియున్న వాడును, *అశ్రుపూర్ణాకులేక్షణం* = కన్నీటితో నిండిన వ్యాకులములైన నేత్రములు గలవాడును, *విషీదన్తమ్* = దుఃఖించుచున్నవాడునగు, *తం* = ఆ యర్జునునిగూర్చి, *మధుసూదనః* = శ్రీకృష్ణమూర్తి, *ఇదం వాక్యం* = ఈ (చెప్పబోవు) వాక్యమును, *ఉవాచ* = పలికెను.

తా:- సంజయుడు చెప్పెను - ఆ ప్రకారముగ కనికరముతో గూడుకొని కంటనీరు పెట్టుకొనినవాడై వ్యాకులత్వముజెంది దుఃఖించుచున్న అర్జునుని జూచి శ్రీకృష్ణు డిట్లు పలికెను.

వ్యాఖ్య:- ''అశ్రుపూర్ణాకులేక్షణమ్'' = తీవ్రవైరాగ్యము కలిగినవాని లక్షణమివ్విధముగనే యుండును. ప్రపంచ భోగములయెడల, దృశ్యవిషయముల యెడల విరక్తి కలిగియుండ, సంసారముపై రోత జనింప అతని కంటివెంట ధారధారగా కన్నీరు కారుచుండును. జగద్వైభవములు భారభూతములుగా తోచుచుండును. ఇట్టి స్థితియే అర్జునునకు కలిగినది. బ్రహ్మోపదేశమునకు ఇట్టి వైరాగ్యము ఒక అర్హత (Qualification) అయియున్నది. ఇదిలేనివానికి అధ్యాత్మవిద్య బోధింపబడినను మురికిగుడ్డకు వేసిన రంగువలె నిష్ప్రయోజనమైపోవును. శ్రీకృష్ణమూర్తి కావింప బోవు అధ్యాత్మధర్మోపదేశమునకు అర్జునుడు (ఇట్టి వైరాగ్యావలంబనముద్వారా) అర్హతను సంపాదించుకొనెనని స్పష్టమగుచున్నది.

''కృపయాఽఽవిష్టమ్'' = కృప, దయ, కనికరము మంచిగుణములే. కాని చూప దగని వారిపై చూపినపుడుగాని, చూపదగని సమయమున చూపినగాని అవి సత్ఫలమును గలుగజేయ జాలవు. అస్థానస్నేహకారుణ్యము పనికిరాదు. అధర్మమునకు ఒడిగట్టినట్టి జనులపై అర్జునుడు కనికరము జూపెను. ఇది క్షాత్రధర్మవిరుద్ధము. కావుననే 'ఇట్టికృప, ఇట్టివారిపై ఈ సమయమున పనికి రాద' నియు తన క్షత్రియధర్మమును కార్యాన్వితమొనర్పవలెననియు అర్జునుడు బోధింపబడెను.

''మధుసూధన'' -- మధువను రాక్షసుని సంహరించుటచే శ్రీకృష్ణుని కాపేరు వచ్చెను. మధువనగా తేనె అనియు అర్థము కలదు. అహంకారము, శబ్దాదివిషయములు, దృశ్యభోగములు తేనెవలె మొదట ఆనందకరములుగ తోచును. తదుపరి విషమువలె బాధించును. కావున వానిని త్యజించవలెను. అదియే మధుసూదనత్వము. అట్టి మధుసూదనత్వమను లక్షణము కలవాడే మధుసూదనుడగు పరమాత్మను జేరగలడు.

అర్జునుని దీనస్థితిని జూచి శ్రీకృష్ణమూర్తి యాతనికి ధైర్యమును పురికొల్పుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ :-

2. కుతస్త్వా కశ్మలమిదం విషమే సముపస్థితమ్
అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తికర మర్జున.

శ్రీ భగవానువాచ = భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను -

టీక:- *అర్జున* = ఓ అర్జునా! *అనార్యజుష్టం* = పామరులచే నవలంబింపబడదగినదియు, *అస్వర్గ్యం* = స్వర్గప్రాప్తికి భంగకరమైనదియు, *అకీర్తికరం* = అపకీర్తిని గలిగించునదియునగు, *ఇదం* = ఈ, *కశ్మలం* = మనోవ్యాకులత్వము (మోహము), *విషమే* = (ఈ) విషమసమయమందు, *త్వా* = నిన్ను, *కుతః* = ఎక్కడనుండి (లేక ఏ కారణముచేత), *సముపస్థితం* = పొందినది?

తా:- శ్రీభగవానుడు చెప్పెను -- 'ఓ అర్జునా! పామరు లవలంబించునదియు, స్వర్గప్రతిబంధకమును, అపయశస్సును గలుగ జేయునదియునగు ఈ మోహము ఈ యొడుదుడుకు సమయమున నీకెక్కడనుండి దాపురించినది?'

వ్యాఖ్య:- "కశ్మలమిదమ్" - పిరికి తనము, శోకము, మనోవ్యాకులత్వము మొదలైన వానిని భగవానుడు కశ్మలము (మాలిన్యము) అని పేర్కొనిరి. శరీరమునకు ఏ ప్రకారము మాలిన్య మంటుకొనునో, మనస్సునకున్ను శోక, మోహ, రాగద్వేషాదిరూపమాలిన్యము అంటుకొనును. దేహముపైగల మురికిని సబ్బు, సున్నిపిండి మున్నగువానిచే కడిగివేయునట్లు మనోమాలిన్యమును పరమార్థ బోధచే నివారింపవలెను. అర్జునుని యీ కశ్మలము శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క దివ్యజ్ఞానోపదేశముచే తొలగింపబడనున్నది. అట్లే ప్రతివారున్ను వారి వారి చిత్తకుహరములను పరిశోధించుకొని అజ్ఞానమాలిన్యమును గీతాప్రబోధమను సమ్మార్జనిచే తుడిచివేయవలెను.

"అనార్యజుష్టమ్" - ప్రపంచములో రెండు తెగలవారు మాత్రమే కలరు. ఆర్యులు, అనార్యులు అని. సన్మార్గము నవలంబించువారు, పవిత్రతను జేబట్టువారు, ప్రకాశమును వాంఛించువారు, ధైర్యము, ఉత్సాహము గలిగియుండువారు ఆర్యులు, దుర్మార్గము నవలంబించువారు, అపవిత్రతను, కశ్మలమును జేబట్టువారు, అంధకారమును వాంఛించువారు, అధైర్యము, నిరుత్సాహము, నిరంతరభీతి కలిగియుండువారు అనార్యులు. తాము ఆర్యుల తెగలో చేరి యున్నారా, లేక అనార్యుల తెగలో చేరియున్నారా యని ప్రతివారు తమ్ముతాము ప్రశ్నవేసికొని ఆర్యులుగ నుండుటకే యత్నించవలెను.

ప్రశ్న:- అధైర్యము, శోకము, భీతి మున్నగు అవగుణము లెట్టివి?

ఉత్తరము:- (1) అవి మనస్సునందలి మురికి (2) అనార్యులచే సేవింపదగినవి (3) స్వర్గాది ఉత్తమలోకములను కలుగజేయనివి (4) అపకీర్తిని కలుగజేయునవి.

3. క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరన్తప.

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా! క్లైబ్యం = అధైర్యమును, మాస్మగమః = పొందకుము, ఏతత్ = ఇది, త్వయి = నీయందు, న ఉపపద్యతే = తగదు, పరన్తప = శత్రువులను తపింపజేయు ఓ అర్జునా!, క్షుద్రం = నీచమైన, హృదయ దౌర్బల్యం = మనోదుర్బలత్వమును, త్యక్త్వా = విడిచి, ఉత్తిష్ఠ = (యుద్ధమునకు) లెమ్ము.

తా:– ఓ అర్జునా! అధైర్యమును పొందకుము. ఇది నీకు తగదు. నీచమగు ఈ మనోదుర్బలత్వమును వీడి యుద్ధముచేయుటకు లెమ్ము.

వ్యాఖ్య:– ''క్లైబ్యమ్'' – అనగా క్లీబత్వము, నపుంసకత్వము, పౌరుషము లేకుండుట, పిరికితనము, అధైర్యము. 'దీనిని పొందకుము' అని భగవాను డర్జునుని హెచ్చరించుచున్నాడు. అధైర్యము చాల నీచమగు స్వభావమగుటచే 'క్లైబ్యం' (నపుంసకత్వము) అని దానిని వర్ణించి, దాని నాశ్రయించినందులకు భగవాను డర్జునుని పరిహసించుచున్నాడు.

సుగుణములలో ధైర్యము, నిర్భయత్వము చాల ప్రధానములైనవి. అవి యుండినచో తక్కిన సుగుణములన్నియు వచ్చి చేరును. కనుకనే భగవానుడు గీత 16వ అధ్యాయ ప్రారంభములో నిరువదియాఱు సుగుణములను పేర్కొనుచు తొలదొల్తనే 'అభయం'★ అను సుగుణరాజమును వర్ణించి చెప్పెను.

ఉత్సాహం సాహసం ధైర్యం బుద్ధిశ్శక్తిః పరాక్రమః, షడేతే యత్ర తిష్ఠన్తి తత్ర దేవోఽపి తిష్ఠతి.

'ఉత్సాహము, సాహసము, ధైర్యము, సుద్బుద్ధి, శక్తి, పరాక్రమము అను నీయాఱు సుగుణములున్న ఎచట నుండునో, అచట సాక్షాత్ భగవానుడు కాపురముడున'ని పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్లుకానిచో గీతలో ఓం ప్రథమముగ శ్రీకృష్ణమూర్తి ఈ ధైర్యమగు సుగుణము నేల ప్రతిపాదించవలెను? భగవానుడు నోరుతెఱచుట తోడనే మొట్టమొదట ఈ నిర్భయత్వమను మంత్రరాజము ఆతని ముఖారవిందము నుండి బయల్వెడలెను. గీతాచార్యులు అనేక తత్త్వములను చెప్పదలంచి తొలుదొల్తనే 'నిర్భయత్వము'ను బోధించుటచూడ, దీనిలో ఏదియో గొప్ప మహత్తు ఇమిడి యున్నదని బాగుగ నిశ్చితమగుచున్నది. అర్జునుని రోగము చాల తీవ్రమైనది. అదిచూచి శ్రీకృష్ణమూర్తి యను వైద్యుడు తన మందుల పెట్టెలోనున్న అనేక ఔషధములలో ఈ నిర్భయత్వరూప రామబాణదివ్యౌషధమును ఏరి ఏరి మొట్టమొదట దానినే ప్రయోగించిరి. అజ్ఞానజనిత మనోదౌర్బల్యమే అర్జునుని వ్యాధి. ఆత్మజ్ఞానజనిత ప్రచండధీరత్వమే శ్రీకృష్ణుని ఔషధము.

''ఉత్తిష్ఠ'' – 'ఉత్తిష్ఠత! జాగ్రత! ప్రాప్యవరాన్నిబోధత' –

'లెమ్ము, మేలుకొనుము, మహనీయులను సమీపించి విజ్ఞానమును బొందుము,' అని ఉపనిషత్తులు ఘోషించుచున్నవి. అట్లే భగవానుడు ''లెమ్ము! కార్యశూరుడవు కమ్ము! కర్తవ్యమును పాలింపుము'' అని అర్జునుని ఇచ్చట హెచ్చరించుచున్నారు.

''పరన్తప'' – ఓ అర్జునా! నీవిదివఱలో నెందఱో శత్రువులను తపింపజేసితివి. వారందఱు నీకు

★ అభయం సత్త్వసంశుద్ధిర్జ్ఞానయోగవ్యవస్థితిః (16-1)

బహిఃశత్రువులు. ఇపుడు నీ యంతఃశత్రువులగు శోకమోహములను, అధైర్యమును, మనోదౌర్బల్యమునుగూడ జయించివేయుమ'ని 'పరన్తప' అను ఈ పదముచే సూచింపబడుచున్నది.

అ॥ శ్రీకృష్ణుని యా బోధనవాక్యములను వినియు అర్జునుడు తన పాతధోరణినే ప్రదర్శించుచు పూజనీయులగు భీష్మద్రోణాదులతో తలపడుట పాపహేతువుగదా యని నుడువుచున్నాడు -

అర్జున ఉవాచ :-

4. కథం భీష్మమహం సంఖ్యే ద్రోణం చ మధుసూదన
ఇషుభిః ప్రతియోత్స్యామి పూజార్హావరిసూదన.

టీక:- అర్జున ఉవాచ = అర్జునుడు అడిగెను, అరిసూదన = శత్రువులను నశింపజేయునట్టి, మధుసూదన = ఓ కృష్ణా! పూజార్హౌ = పూజింపదగినట్టి, భీష్మం = భీష్ముని, ద్రోణం చ = ద్రోణుని, సంఖ్యే = యుద్ధమునందు, అహం = నేను, ఇషుభిః = బాణములతో, కథం = ఎట్లు, ప్రతియోత్స్యామి = ఎదిరించి యుద్ధముచేయగలను?

తా:- అర్జునుడు అడిగెను - ఓ కృష్ణా! భీష్మద్రోణు లిరువురును పూజింపదగినవారు. అట్టివారిపై బాణములను వదలి నేనెట్లు యుద్ధము చేయగలను?

వ్యాఖ్య:- శత్రుపక్షమున చేరినప్పటికిని భీష్మద్రోణులందు అర్జునున కెంతటి గౌరవము, భక్తిభావము కలదో ఈ శ్లోకముచే వ్యక్తమగుచున్నది.

5. గురూనహత్వా హి మహానుభావాన్
శ్రేయో భోక్తుం భైక్ష్యమపీహ[1] లోకే
హత్వార్థకామాంస్తు గురూనిహైవ
భుఞ్జీయ భోగాన్ రుధిరప్రదిగ్ధాన్.

టీక:- మహానుభావాన్ = మహానుభావు లైన, గురూన్ = గురువులను, అహత్వా = చంపక, ఇహలోకే = ఈ లోకమునందు, భైక్ష్యమపి = భిక్షాన్నమైనను, భోక్తుం = భుజించుటకు, శ్రేయోహి = మంచిదికదా!, గురూన్ = గురువులను, హత్వాతు = చంపియో, ఇహైవ = ఈ లోకముననే, రుధిరప్రదిగ్ధాన్ = రక్తముచే పూయబడిన, అర్థకామాన్ = అర్థకామరూపము లగు (ధనసంపదలు, కామ్యవస్తువులు), భోగాన్ = భోగములను, భుఞ్జీయ = భుజించువాడ నగుదును.

తా:- మహానుభావులైన గురువులను చంపక ఈ లోకమునందు భిక్షాన్నమైనను భుజించుట మంచిది. వారిని చంపినచో అత్తఱి వారిరక్తముతో తడిసిన ధనసంపదలనే, (కామ్య భోగములనే) అనుభవింపవలసి యుండును.

1. భైక్షమపీహ - పాఠాన్తరము

వ్యాఖ్య:- ''గురూన్ మహానుభావాన్'', - ద్రోణాచార్య, కృపాచార్యులవంటి గురువులు; భీష్మ, బాహ్లీక, సోమదత్త, భూరిశ్రవ, శల్యాది మహనీయులు అని యర్థము.

6. న చైతద్విద్మః కతరన్నో గరీయో
యద్వా జయేమ యది వా నో జయేయుః
యానేవ హత్వా న జిజీవిషామ
స్తేఽవస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః.

టీక:- *నః* = మనకు, *కతరత్* = ఏది, *గరీయః* = శ్రేష్ఠమో, *ఏతత్ చ* = దీనినికూడ, *న విద్మః* = ఎఱుగము, *జయేమ యద్వా* = (మనము) జయించెదమో, (లేక) *నః* = మనలను, *జయేయుః యదివా* = (వారే) జయించెదరో? *యాన్* = ఎవరిని, *హత్వా* = చంపి, *న జిజీవిషామః* = జీవింప గోరమో, *తే ధార్తరాష్ట్రా ఏవ* = అట్టి ధృతరాష్ట్రుని సంబంధులగు భీష్మాదులే, *ప్రముఖే* = ఎదుట, *అవస్థితాః* = నిలిచియున్నారు.

తా:- పైగా ఈ యుద్ధమున మనము గెల్చుదుమో! లేక వారే గెల్చుదురో చెప్పలేము. ఈ రెండిటిలో మనకేది శ్రేష్ఠమో కూడ తెలియదు. ఎవరిని చంపి మనము జీవించగోరమో అట్టి భీష్మాదులు యుద్ధమున మనయెదుట నిలిచియున్నారు.

అ॥ కర్తవ్య మెఱుంగజాలక అర్జునుడు శ్రీకృష్ణమూర్తికి శరణాగతుడగుచున్నాడు -

7. కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః
పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మసమ్మూఢచేతాః
యచ్ఛ్రేయస్స్యాన్నిశ్చితం బ్రూహి తన్మే
శిష్యస్తేఽహం శాధి మాం త్వాం ప్రపన్నమ్.

టీక:- *కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః* = కృపణత్వమను దోషముచే కొట్టబడిన స్వభావము గల (నేను), *ధర్మసమ్మూఢచేతాః* = ధర్మవిషయమున సందేహముగల మనస్సుగలవాడనై, *త్వాం* = నిన్ను, *పృచ్ఛామి* = అడుగుచున్నాను, *యత్* = ఏది, *నిశ్చితం* = నిశ్చయింపబడిన, *శ్రేయః* = శ్రేయము, *స్యాత్* = అగునో, *తత్* = దానిని, *మే* = నాకు, *బ్రూహి* = చెప్పుము, *అహమ్* = నేను, *తే* = నీకు, *శిష్యః* = శిష్యుడను, *త్వాం* = నిన్ను, *ప్రపన్నం* = శరణుబొందిన, *మాం* = నన్ను, *శాధి* = శాసింపుము.

తా:- (ఓ కృష్ణా!) కృపణత్వము (ఆత్మజ్ఞానశూన్యత) అను దోషముచే కొట్టబడిన వాడనగుటచే ధర్మవిషయమున సందేహముగలిగి మిమ్మడుగుచున్నాను. ఏది నిశ్చయముగ శ్రేయస్కరమో దానిని చెప్పుడు - నేను మీకు శిష్యుడను; శరణుబొందిన నన్ను ('ఈ ప్రకారముగ నడుపుము' అని) శాసింపుడు.

వ్యాఖ్య:- ''కార్పణ్యదోషః'' - కృపణుని భావము కార్పణ్యము. కృపణుడనగా లోభి, దరిద్రుడు అని సామాన్యమగు అర్థము. ఆత్మజ్ఞానశూన్యుడని★ మఱియొక అర్థము. మొదటి అర్థము అర్జునునకు

★ యో వా ఏతదక్షరం గార్గ్యవిదిత్వాఽస్మాల్లోకాత్ప్రైతి స కృపణః (బృహ. ఉప. 3-8-10)

40. కులక్షయే ప్రణశ్యన్తి కులధర్మాస్సనాతనాః
ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్నమధర్మోఽభిభవత్యుత.

41. అధర్మాభిభవాత్కృష్ణ ప్రదుష్యన్తి కులస్త్రియః
స్త్రీషు దుష్టాసు వార్ష్ణేయ జాయతే వర్ణసంకరః.

42. సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్య చ
పతన్తి పితరో హ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదక క్రియాః.

టీక:– కులక్షయే = వంశమునశింప, సనాతనః = అనాదిగా (వంశపరంపరగా) వచ్చుచున్న, కులధర్మాః = కులధర్మములు, ప్రణశ్యన్తి = నశించుచున్నవి, ధర్మేనష్టే = ధర్మమునశింప, కృత్స్నమ్ = సమస్తమైన, కులమ్ = కులమును, అధర్మః = అధర్మము, అభిభవతి ఉత = వ్యాపించునుగదా! కృష్ణ = ఓ కృష్ణా!, అధర్మాభిభవాత్ = అధర్మము వృద్ధినొందుటవలన, కులస్త్రియః = కులస్త్రీలు, ప్రదుష్యన్తి = చాల చెడిపోవుదురు, వార్ష్ణేయ = వృష్ణివంశీయుడవగు ఓ కృష్ణా!, స్త్రీషు దుష్టాసు = స్త్రీలు చెడినచో, వర్ణసంకరః = వర్ణసంకరము, జాయతే = కలుగుచున్నది, సంకరః = (వర్ణ) సంకరము, కులఘ్నానాం = కులమును జెఱిచినవారికిని, కులస్యచ = కులమునకును, నరకాయైవ = నరకముకొఱకే (యగును), ఏషామ్ = వీరియొక్క, పితరః = పితృదేవతలు, లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః = పిండోదక క్రియలు (శ్రాద్ధములు, తర్పణములు) లేనివారై, పతన్తి = అధోగతిని బొందుదురు.

తా:– ఓ కృష్ణా! కులము నశించుటచే అనాదిగవచ్చు కులధర్మములు అంతరించిపోవును. ధర్మము నశించుటచే కులమంతటను అధర్మము వ్యాపించును. అధర్మము వృద్ధినొందుటచే కులస్త్రీలు చాల చెడిపోవుదురు. స్త్రీలు చెడిపోవుటచే వర్ణసంకరమేర్పడును. అట్టి వర్ణసంకరమువలన సంకరముచేసినవారికి, సంకరమునొందిన కులమునకు గూడ నరకము సంప్రాప్తించును. వారి పితృదేవతలు శ్రాద్ధములు, తర్పణములు లేనివారై యధోగతిని బొందుదురు.

43. దోషైరేతైః కులఘ్నానాం వర్ణసంకరకారకైః
ఉత్సాద్యన్తే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః.

44. ఉత్సన్నకులధర్మాణాం మనుష్యాణాం జనార్దన
నరకే నియతంవాసో[1] భవతీత్యనుశుశ్రుమ.

టీక:– కులఘ్నానామ్ = కులమును నాశనము చేయువారియొక్క, వర్ణసంకరకారకైః = జాతిని సంకరముచేయు, ఏతైః = ఈ, దోషైః = దోషములచేత, శాశ్వతాః = శాశ్వతములైన, జాతిధర్మాః = జాతిధర్మములు, కులధర్మాశ్చ = కులధర్మములున్ను, ఉత్సాద్యన్తే = నశింపజేయబడుచున్నవి. జనార్దన = ఓ కృష్ణా! ఉత్సన్నకులధర్మాణామ్ = నశించిన కుల ధర్మములుగల, మనుష్యాణామ్ = మనుజులకు, నరకే = నరకమునందు, నియతమ్ = ఎల్లప్పుడును, వాసః = నివాసము, భవతి = కలుగును, ఇతి = అని, అనుశుశ్రుమ = (పెద్దలవలన) వినియున్నాము.

---

1 అనియతం. (పాఠాన్తరము) - దీర్ఘకాలమని యర్థము.

టీక:– భూమౌ = భూమండలమునందు, అసపత్నం = శత్రువులు లేనట్టిదియు, ఋద్ధమ్ = సమృద్ధమైనట్టిదియునగు, రాజ్యమ్ = రాజ్యమును, (మఱియు) సురాణామ్ = దేవతలయొక్క, ఆధిపత్యంచ = ఆధిపత్యమున్ను, అవాప్య అపి = పొందియుగూడ, ఇన్ద్రియాణామ్ = ఇంద్రియములకు, ఉచ్ఛోషణం = మిగుల తాపమును గలుగజేయునట్టి, మమ = నా యొక్క, శోకం = దుఃఖమును, యత్ = ఏది, అపనుద్యాత్ = పోగొట్టునో, (తత్ = దానిని) నప్రపశ్యామిహి = కనుగొనజాల కున్నానుగదా!

తా:– ఈ భూమండలమున శత్రువులులేని సమృద్ధమైన రాజ్యమును, (స్వర్గమున) దేవతలయొక్క ఆధిపత్యమును పొందియుగూడ, ఇంద్రియములను శోషింపజేయుచున్న ఈ నా దుఃఖము నేది పోగొట్టగలదో దానిని కనుగొనజాలకున్నాను.

బాహ్యప్రపంచమున ఎన్నిసంపదలను, అధికారములను పదవులను పొందినప్పటికిని అవి మనుజుని మానసిక అశాంతిని తొలగింపజాలవు. మనోవ్యాధిని అవి కుదర్చజాలవు. కనుకనే భూలోక, స్వర్గలోకాధిపత్యములు రెండును జేరియు తన మనోదుఃఖమును నివారింపజాలకున్ననని అర్జునుడు పేర్కొనెను. మనోవ్యాధికి ఆత్మజ్ఞానమొకటియే పరమౌషధము. దానినే అర్జుననకు భగవానుడు ప్రసాదించబోవుచున్నాడు. కాబట్టి ప్రపంచములో ప్రతివారున్ను సంపాదించవలసినది బాహ్యప్రపంచసౌఖ్యములు, పదవులు, భోగములు కాదనియు ఆత్మవిజ్ఞానమే యనియు స్పష్టమగుచున్నది.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ పలికి తదుపరి అర్జును డేమిచేసెనో సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు -

సంజయ ఉవాచ :–

9. ఏవముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః పరన్తపః
న యోత్స్య ఇతి గోవిన్ద ముక్త్వా తూష్ణీం బభూవ హ.

సంజయ ఉవాచ = సంజయుడు చెప్పెను.

టీక:– పరన్తపః = శత్రువులను తపింపజేయునట్టి, గుడాకేశః = అర్జునుడు, హృషీకేశమ్ = శ్రీకృష్ణునితో, ఏవం = ఈ ప్రకారముగ, ఉక్త్వా = చెప్పి, నయోత్స్యే = యుద్ధము చేయను, ఇతి = అని, గోవిన్దమ్ = (ఆ) కృష్ణపరమాత్మతో, ఉక్త్వా = పలికి, తూష్ణీంబభూవహ = ఊరకుండెను.

తా:– సంజయుడు చెప్పెను - ఇవ్విధముగ అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో చెప్పి 'నేను యుద్ధము చేయన'ని పలికి ఊరకుండెను.

అ॥ అత్తఱి శ్రీకృష్ణు డేమి చేసెనో సంజయుడు వచించుచున్నాడు -

10. తమువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత
సేనయోరుభయోర్మధ్యే విషీదన్తమిదం వచః.

టీక:– భారత = ఓ ధృతరాష్ట్రమహారాజా! ఉభయోః సేనయోః = రెండుసేనలయొక్క, మధ్యే =

నడుమ, విషీదన్తమ్ = దుఃఖించుచున్న, తం = ఆ అర్జునునిగూర్చి, హృషీకేశః = శ్రీకృష్ణుడు, ప్రహసన్నివ = నవ్వుచున్నవానివలె, ఇదం వచః = ఈ (చెప్పబోవు) వాక్యమును, ఉవాచ = పలికెను.

తా:– ఓ ధృతరాష్ట్రమహారాజా! రెండుసేనల మధ్య విలపించుచున్న ఆ యర్జునునిజూచి శ్రీకృష్ణుడు నవ్వుచున్నవానివలె ఈ (క్రింది) వాక్యములను బలికిరి.

వ్యాఖ్య:– ''ప్రహసన్నివ'' - హసన్ = నవ్వుచు, ప్రహసన్ = బాగుగనవ్వుచు; అజ్ఞానస్థితియందున్న వారిని జూచియు, వారి చేష్టలను పరికించియు, జ్ఞానులకు నవ్వు వచ్చుచుండును. అర్జునునకు ధర్మసూక్ష్మము తెలియనందువలన పరిస్థితి అయోమయముగ నున్నదై శోకమును గలిగించెను. ధర్మరహస్య మెఱిగిన శ్రీకృష్ణునకు అదియొక నవ్వులాటగ నుండెను. మాయను దాటనివారు మాయాజన్యములగు దేహేంద్రియమనంబులతోను, తదితర ప్రాపంచిక పదార్థములతోను తాదాత్మ్యమొంది, వాని గుణములను తమయందే ఆరోపించుకొని దుఃఖించుచున్నారు. వివేకవంతులగు జ్ఞానులో ఆ మాయను జయించి తదధీనములగు ఇంద్రియాదులకు లోబడక, వాని గుణములను తమయందారోపించుకొనక సాక్షిగా జూచుచుందురు. అట్టివారికి మాయాపరతంత్రుల చేష్టలు నవ్వుపుట్టించుచుండును. త్రాడు అని తెలిసినవాడు దానిని పామనుకొని ఏడ్చువానిని జూచి నవ్వడా? పరిహసింపడా? చంటిపిల్లవాని వికృతచేష్టలను తండ్రి చూచి నవ్వునట్లు అజ్ఞానుల చర్యలు జ్ఞానులకు హాస్యాస్పదములుగ నుండును. అజ్ఞానికి 'గోష్పదం సాగరాయతే' అనునట్లు ఈగోష్పదజలమంత సంసారము మహాసాగరముగ తోచును; జ్ఞానికి 'సాగరో గోష్పదాయతే' అనునట్లు సంసారమహాసాగరము రవ్వంత జలముగ తోచును. కావుననే ఇచట మోహగ్రస్తుడగు అర్జునుని వింతచర్యలన్నియు పరమజ్ఞానియగు శ్రీకృష్ణునకు హాస్యజనకములుగ గన్పట్టెను. ఒకని ముఖమునందు విషాదచ్ఛాయ ('విషీదన్తం') మఱియొకని ముఖమునందు ఆనందచ్ఛాయ ('ప్రహసన్') ఇదియే అజ్ఞానికి, జ్ఞానికిగల భేదము.

అ॥ ఇక శ్రీకృష్ణపరమాత్మ అర్జునునకు గావించిన దివ్యప్రబోధమును సంజయుడు వివరించుచున్నాడు ప్రప్రథమమున ఎవరినిగూర్చియు శోకింపదగదని భగవానుడు వచించుచున్నాడు –

శ్రీ భగవానువాచ :

11. అశోచ్యానన్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే
గతాసూనగతాసూంశ్చ నానుశోచన్తి పణ్డితాః.

శ్రీభగవానువాచ = శ్రీభగవంతుడు (శ్రీకృష్ణపరమాత్మ) చెప్పెను –

టీక:– త్వమ్ = అశోచ్యాన్ = శోకింపదగని వారినిగూర్చి, అన్వశోచః = శోకించితివి, ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ = బుద్ధివాదముతోగూడిన మాటలనుగూడ, భాషసే = పలుకుచున్నావు, పణ్డితాః = ఆత్మజ్ఞానముకలవారు, గతాసూన్ = మరణించినవారినిగుఱించియు, అగతాసూన్ = బ్రతికియున్నవారిని గుఱించియు, న అనుశోచన్తి = దుఃఖింపరు.

తా:– శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పెను – (ఓ అర్జునా!) నీవు శోకింపదగనివారిని గూర్చి శోకించితివి. పైగా

బుద్ధివాదముతో గూడిన వాక్యములనుగూడ పలుకుచున్నావు. జ్ఞానులగు వారు మరణించినవారిని గుఱించిగాని, జీవించియున్నవారిని గుఱించిగాని యెన్నటికిని దుఃఖింపరు.

వ్యాఖ్య:– గీతాబోధ ఈ శ్లోకమునుండి ప్రారంభమగుచున్నది. కనుకనే గీతాశాస్త్రమున కీశ్లోకము బీజమని చెప్పబడినది★ వృక్షమంతయు బీజమునం దిమిడియున్నట్లు, గీతాతత్త్వమంతయు ఈ శ్లోకమునం దిమిడియున్నది.

గీతాప్రబోధము 'అశోచ్యాన్' అను పదముతో ప్రారంభమై చివఱి అధ్యాయములోని 'మాశుచః' అను పదముతో నంతమైనది. కనుక శోకరాహిత్యమే గీతయొక్క పరమలక్ష్యమని స్ఫురించుచున్నది.

''అశోచ్యాన్'' – ప్రపంచములోని ప్రతిపదార్థమున్ను అస్తి, భాతి, ప్రియ, నామ, రూపములను ఐదింటితో నేర్పడుచున్నది. అందు మొదటి మూడున్ను (సత్, చిత్, ఆనందము) సత్యములు. తక్కిన నామరూపములు రెండును కల్పితములు. మొదటి మూడుమాత్రమే జీవుని వాస్తవస్వరూపము; నామరూపములు కాదు. సత్యమగు తన స్వరూపము ఏకాలమందును నశింపదు. కావున దానికొఱకై శోకింపపనిలేదు. అసత్యమగు నామరూపములు మార్పుపొందినను, నశించినను అవి తన స్వరూపముకాదు గనుక వానికై శోకించుటయు నిష్ప్రయోజనము. కాబట్టి ఇక శోకించుట దేనికొఱకు? అని భగవానుడు ప్రశ్నించుచున్నారు.

''ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ'' – బుద్ధివాదముతో గూడిన పలుకులు – బుద్ధి కొంత దూరము మాత్రమే పోగలదు. ఆ పైన పోలేదు. బుద్ధికి అతీతముగనున్న వస్తువు ఆత్మ. (ఏవంబుద్ధేః పరంబుద్ధ్వా ....) బుద్ధి (Conscious state) ప్రకృతియం దంతర్గతము, కనుక బుద్ధివాదమునందు కొన్ని లోపములుండుటకు ఆస్కారము కలదు. బుద్ధిని దాటి ఆత్మను (Super-conscious state) స్పృశించినవానికి అట్లుండదు. ఆతడు పరమార్థ తత్త్వమును, యాథార్థ్యమును వచింపగలడు. అర్జును డింకను అట్టిస్థితికి రాలేదు. కనుక బుద్ధియను తన కొలతబద్దతో కొలిచి తనకు తోచిన విధముగ పలికెను. ''ఇవన్నియు ప్రజ్ఞావాదములోయి!'' అని ఒక్కమాటతో వాని నన్నింటిని భగవానుడు కొట్టిపారవేసిరి.

''నానుశోచన్తి పణ్డితాః'' – సామాన్యముగ పండితులనగా కావ్యనాటకాలంకారము లందును, కవిత్వాదులందును ప్రకర్తృత్వము కలవారని లోకములో వాడుక. కాని యథార్థముగ పండితుడనగా ఎవరికొఱకును, దేనికొఱకును దుఃఖింపనివాడని భగవానుడిచ్చోట పేర్కొనిరి.[1] ఇంతియేకాదు, జ్ఞానాగ్నిచే సమస్తకర్మలను భస్మీభూతమొనర్చుకొనువాడే పండితుడ[2]ని 4వ అధ్యాయమునను, సర్వజీవులందును సమభావము కలవాడే పండితుడ[3]ని 5వ అధ్యాయమునను చెప్పబోవుదురు. ఇట్టి సుగుణములు కలవానికే భగవానుడు పండితుడను బిరుదు నొసంగుదురు. కావున జనులు విద్యావైదుష్యముతోబాటు ఆత్మజ్ఞానమున్ను గలిగి భగవదుక్తమగు పాండిత్యమును సంపాదించి సర్వేశ్వరునకు ప్రీతిపాత్రులు కావలసియున్నారు.

★ ''అస్య శ్రీభగవద్గీతాశాస్త్రమహామంత్రస్య ...... అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమితి బీజం ....''

1. గతాసూనగతాసూంశ్చ నానుశోచన్తి పణ్డితాః. (2-11)
2. జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణం తమాహుః పణ్డితం బుధాః (4-19)
3. శుని చైవ శ్వపాకే చ పణ్డితాస్సమదర్శినః. (5-18)

ప్రశ్న:- పండితులనగా నెవరు?

ఉ:- జీవించియున్నవారినిగూర్చిగాని, మరణించినవారినిగూర్చిగాని, లేక మఱే వస్తువును గూర్చిగాని దుఃఖింపనివారే పండితులు.

అ॥ బంధ్వాదులనుగూర్చి యెందులకు శోకింపరాదో కారణమును దెల్పుచు ఆత్మయొక్క శాశ్వతత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నారు -

12. న త్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః
న చైవ న భవిష్యామస్సర్వే వయమతః పరమ్.

టీక:- అహమ్ = నేను, జాతు = ఒకప్పుడును, నాసం = (ఇతి) లేననునది, నతుఏవ = లేనే లేదు, త్వమ్ = నీవు (న ఆసీః ఇతి), న = లేవనునది లేదు, ఇమే = ఈ, జనాధిపాః = రాజులు, *(న ఆసన్ ఇతి)* న = లేరనునది లేదు, అతః పరమ్ = ఇకమీదట, వయంసర్వే = మనమందఱమును, న భవిష్యామః *(ఇతి)* చ = లేకపోవుదుమనునదియు, న ఏవ = లేదు.

తా:- అర్జునా! నేనుగాని, నీవుగాని (యుద్ధభూమియందుగల) రాజులుగాని, ఒకప్పుడును లేనివారము కాము. ముందున్ను లేకపోవువారముకాము.

వ్యాఖ్య:- ఈ శ్లోకముద్వారా భగవానుడు 'తత్త్వమసి' మహావాక్యోపదేశమును చేయుచున్నారు. 'నేను, నీవు, సమస్తజీవులు' అందఱును శాశ్వత ఆత్మస్వరూపులేయని ఘోషించుచున్నారు. జీవుని, శివుని ఒకేవేదికపై సమానస్థాయిలో నిచట భగవానుడు నెలకొల్పిరి. ఇది పరమరహస్యమగు అధ్యాత్మతత్త్వము. బ్రహ్మజ్ఞాన సారాంశమిదియే. అర్జునుడు త్రైలోక్యమునుగూడ తృణీకరించునంతటి తీవ్రవైరాగ్యప్రపూరితు డగుటచే, బ్రహ్మజ్ఞానమునకు అధికారియని నిర్ణయించి భగవానుడు మహోన్నతములగు పరమార్థసత్యముల నాతని కివ్విధముగ బోధింప నుపక్రమించుచున్నారు.

'నీవు, నేను, ఈ రాజులు అందఱము నిత్యులము' అని చెప్పుటవలన ఈ క్రింది సత్యములు బోధపడుచున్నవి -

(1) ఆత్మ నిత్యము

(2) తాను ఆత్మయేకాని దేహము కాదు.

(3) అందఱిజీవులందును ఒకే ఆత్మ వ్యాపించియున్నది.

ఇట్టిబోధచే జీవునకు అపరిమితధైర్యము, ఆనందము కలుగగలదు. ఏలననిన, తాను ఎన్నటికిని నశించుటలేదని తెలిసినప్పుడు ఇక తనయొక్కగాని, ఇతరులయొక్కగాని మరణమునుగూర్చిన దుఃఖమునకు అవకాశములేదు. శ్రీకృష్ణపరమాత్మ అర్జునునకు ధైర్యమును పురికొల్పుటకై ఉపాయ మాలోచించి, ఇట్టి నిజాత్మబోధచేదప్ప ఇతరమగు దేనిచేతను అది సిద్ధింపదని నిశ్చయించి మొట్టమొదటనే గంభీరమగు ఆత్మవిద్య నుపదేశించుచున్నారు.

''సర్వే వయమతఃపరమ్'' - (మనమందఱమును) అని చెప్పినందువల్ల ఆత్మదృష్టి యందు

భగవంతునకు, భక్తునకు, గురువునకు, శిష్యునకు భేదమేలేదనియు, అందఱును ఒకే సద్వస్తువనియు స్పష్టమగుచున్నది. కనుకనే అంజనేయులు శ్రీరామచంద్రునితో 'ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమేవాహం' (ఆత్మదృష్టియందు నీవు నేను ఒకటే) అని వచించెను. ఉపాధివలననే జీవత్వమేర్పడినది. ఉపాధిభావము వీడినపుడు జీవుడు శివుడు కాగలడు (శివోఽహం). కాబట్టి ఇక దేహాదులు నశించినను దుఃఖింప నవసరములేదు (తాను శాశ్వతమగు ఆత్మకనుక). మఱియు ఎవరును తానల్పుడనని దిగులుపడనక్కఱలేదు (తాను వాస్తవముగ సాక్షాత్ పరమాత్మ స్వరూపుడే కనుక). ఈ ప్రకారముగ శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఒక చిన్న ధర్మసూక్ష్మముచే విషణ్ణచిత్తుడగు అర్జునునియందు గొప్ప ధైర్యసంచారమును గావించిరి.

ప్ర:- జీవు డెవడు?

ఉ:- ఆత్మయే కాని దేహము కాదు.

ప్ర:- ఆత్మ యెట్టిది?

ఉ:- పూర్వముండియున్నది, ఇపుడును గలదు, ముందును ఉండబోవును. దానికి వినాశము లేదు. అది శాశ్వతమైనది.

ప్ర:- ఈ సత్యము కొందఱికి మాత్రమే అన్వయించునా?

ఉ:- కాదు. పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతము సర్వులకును వర్తించును. అందఱును జననమరణరహిత శాశ్వత ఆత్మస్వరూపులే అయియున్నారు.

అ॥ దేహవియోగానంతరమున్ను ఆత్మయుండియేయుండునని తెలుపుచున్నాడు -

13. దేహినోఽస్మిన్ యథా దేహే కౌమారం యౌవనం జరా
తథా దేహాన్తరప్రాప్తిర్ధీర స్తత్ర న ముహ్యతి.

టీక:- దేహినః = జీవునకు, అస్మిన్‌దేహే = ఈ శరీరమునందు, కౌమారమ్ = బాల్యము, యౌవనమ్ = యౌవనము, జరా = వార్ధక్యము, యథా = ఎట్లుకలుగునో, తథా = అట్లే, దేహాన్తర ప్రాప్తిః = మఱియొక శరీరమును బొందుటయు (కలుగుచున్నది), తత్ర = ఆ విషయమున, ధీరః = జ్ఞాని, నముహ్యతి = మోహమునొందడు (శోకింపడు).

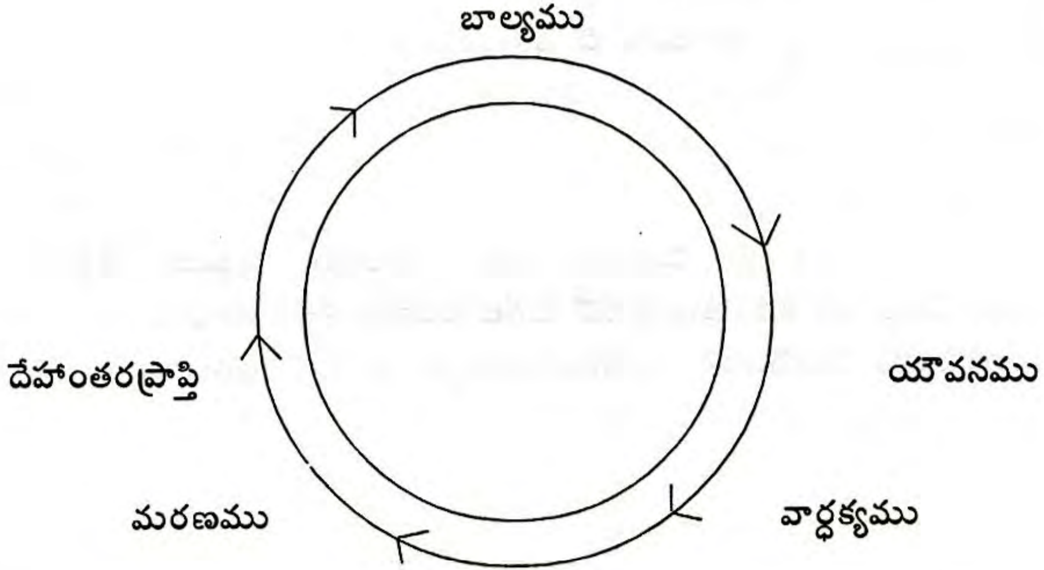
తా:- జీవునకీ శరీరమునందు బాల్య, యౌవన, వార్ధక్యములను అవస్థ లెట్లు కలుగుచున్నవో అట్లే మరణానంతరము మఱియొక శరీరమును బొందుటయు తటస్థించుచున్నది. కావున నివ్విషయమున జ్ఞానియగువా డెంతమాత్రమును మోహమును (శోకమును) జెందడు.

వ్యాఖ్య:- (1) బాల్యము (2) యౌవనము (3) వార్ధక్యము (4) దేహాంతరప్రాప్తి - అను నాలుగవస్థలు జీవునకు కలుగుచుండునని భగవానుడు తెలుపుచున్నారు.

'దేహే' అని చెప్పబడినందువలన ఈ మార్పులు దేహమునకేగాని ఆత్మకుగావని స్పష్టమగుచున్నది. బాల్యముపోయి యౌవనము వచ్చునపుడు ఎవడును దుఃఖించుటలేదు. యౌవనముపోయి వార్ధక్యము వచ్చునపుడు దుఃఖించుటలేదు. అట్టిచో వార్ధక్యము పోయి మరణము, దేహాంతరప్రాప్తి గలిగినపు డేల

దుఃఖించవలెనని భగవానుని ప్రశ్న. ఈ రహస్యమెఱిగి మహనీయులు వానినిగూర్చి పట్టించుకొనక అవి సంభవించినపుడు మేరువువలె ధీరులై గంభీరముగ వర్తించుదురు. పైన దెలిపిన బాల్యాదులను నాలుగవస్థలలో మొదటి మూడును కలవని జనులకు తెలియునుగాని నాల్గవది (దేహాంతరప్రాప్తి) ఉన్నదని తెలియదు. కాని భగవాను డిచట నాల్గవదియగు దేహాంతరప్రాప్తియను అవస్థయు కలదనియు, మొదటి మూడును ఎట్లు సత్యములో అదియు నట్లే సత్యమనియు, కావున దానినిగుఱించి దిగులునొందక ధీరులవలె ప్రవర్తించవలెననియు నుద్భోదించుచున్నారు. అయితే (కర్మరాహిత్యము నొందుటవలన) జ్ఞానికిమాత్ర మీదేహాంతర ప్రాప్తియుండనేరదు. సామాన్యనకు మాత్రమే అది యుండునని గ్రహించవలెను -

దేహచక్రము (Cycle of the body)

కర్మదోషమున్నంతవఱకును ఉపాధికి ఈ నాలుగవస్థలున్ను చక్రభ్రమణమువలె సంభవించుచుండును. జ్ఞానముచే కర్మసంచితము భస్మమగునపుడుమాత్రము దేహమున్ను, తత్సంబంధములగు ఈబాల్యాద్యవస్థలున్ను లేకుండును. అదియే మోక్షస్థితి.

ప్ర:- జీవికి ఎన్ని అవస్థలు? అవియేవి?

ఉ:- జీవికి నాలుగవస్థలు. అవి క్రమముగ బాల్య, యౌవన, వార్ధక్య, దేహాంతర ప్రాప్తులు.

ప్ర:- ధీరుడెవడు?

ఉ:- బాల్య, యౌవనాదులందువలె మరణ, దేహాంతరప్రాప్తులు సంభవించినపుడును ఏ మాత్రము దుఃఖింపనివాడు.

అ॥ ఆ బంధుమిత్రాదులవలన గలుగు సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు అనిత్యములనియు, వానిని లక్ష్యపెట్టవలదనియు చెప్పుచున్నాడు -

14. మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌన్తేయ శీతోష్ణసుఖదుఃఖదాః
ఆగమాపాయినోఽనిత్యాస్తాం స్తితిక్షస్వ భారత.

టీక:– కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా! మాత్రాస్పర్శాస్తు = ఇంద్రియములయొక్క శబ్దాది విషయ సంయోగములన్ననో, శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః = శీతము, ఉష్ణము, సుఖము, దుఃఖము – వీనినిచ్చునవియు ఆగమాపాయినః = రాకడపోకడలు గలవియు, అనిత్యాః = అస్థిరములును (అయియున్నవి), తాన్ = వానిని, భారత = భరతకులమందు బుట్టిన ఓ యర్జునా! తితిక్షస్వ = ఓర్చుకొనుము.

తా:– ఓ అర్జునా! ఇంద్రియములయొక్క శబ్దస్పర్శాది విషయసంయోగములు ఒకపుడు శీతమును, ఒకపుడు ఉష్ణమును, ఒకపుడు సుఖమును మఱియొకపుడు దుఃఖమును గులుగజేయుచుండును. మఱియు నవి రాకడపోకడలు గలవియై, అస్థిరములై యున్నవి. కాబట్టి వానిని ఓర్చుకొనుము.

వ్యాఖ్య:– జగత్తు మిథ్యయను జ్ఞానము లేనివారు బాహ్యపదార్థముల సంయోగముచే ఇంద్రియములకు గలుగు శీతోష్ణ, సుఖదుఃఖాది వికారములను సత్యము లనుకొని తమ యందు వాని నధ్యారోపించుకొని బాధనొందుచున్నారు. కాని ఈ వికారములన్నియు ప్రకృతిసంబంధములే యనియు, ఆత్మ అకర్తయు, నిర్లేపుడునని యెఱుంగువానికి అట్టిబాధ యుండదు. కావున సమబుద్ధిచే వీనిని సహించుకొనవలయునని భగవానుడర్జుననకు బోధించుచున్నారు.

''సుఖదుఃఖదాః'' – శబ్దాది విషయములవలన కలుగు సుఖము కేవలసుఖము కాదు. దుఃఖమిశ్రితసుఖము. ఏలయనిన కేవల సుఖమైనచో మరల దుఃఖము కలుగగూడదు. కాని అట్లు లేదు. ఒకింత సుఖమునవి కలుగజేసినను వెనువెంటనే అపరిమితదుఃఖము కాచుకొనియేయుండును. కనుకనే వానిని 'సుఖదాః' అని చెప్పక 'సుఖదుఃఖదాః' అని భగవానుడు వర్ణించిరి.

''ఆగమాపాయినః'' – రాకడపోకడలు కలవి. ప్రాపంచిక సుఖములు తటస్థించినపుడు ఎవరును మురిసిపోరాదు. ఏలయనిన అవి రాకడమాత్రమే కలిగియున్నవి కావు. పోకడ యున్ను కలిగియున్నవి. చుట్టములవలె వచ్చును. మరల పోవును. అవి అనిత్యములు. కావున వానియెడల ప్రీతి, మమకారము, ఆసక్తి కలిగియుండగూడదు. అట్టివాడే ధీరుడని మున్ముందు చెప్పబోవుదురు. ఆ తళుకుబెళుకు సుఖములపై ఆశ గలిగి వానివెంట పరుగిడువాడు దుఃఖమునే ఆహ్వానించువాడై సంసారగర్తమున పడిపోవును. కావున అట్టి క్షణికసుఖములకై ప్రాకులాడక శాశ్వతాత్మసుఖమునకై యత్నించవలెను.

''తాం స్తితిక్షస్వ'' తితిక్ష అనగా ఓర్పు. శీతోష్ణాదులు సంభవించునపుడు సమభావముగల్గి వానిని ఓర్చుకొనవలెను. 'తితిక్ష' అనునది శమదమాదిసద్గుణములలో నొకటి.

ప్ర:– శబ్దస్పర్శాదివిషయములయొక్క స్వభావ మెట్టిది?

ఉ:– అవి (1) శీతోష్ణ, సుఖదుఃఖదాయకములు (2) రాకడపోకడలు కలవి (3) అనిత్యములు

ప్ర:– ఆ శీతోష్ణాదులు తటస్థించినపు డేమిచేయవలెను?

ఉ:– సమదృష్టితో వానిని సహించుకొని, ధైర్యముగ నుండవలెను.

అ॥ అట్లు విషయజనిత సుఖదుఃఖాదులందు సమదృష్టి గలిగియుండువాని కెట్టి ఫలితము చేకూరునో వచించుచున్నాడు –

15. యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ
సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే.

టీక:— పురుషర్షభ= పురుషశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా! ఏతే= శబ్దస్పర్శాదివిషయములు, సమదుఃఖసుఖమ్ = సుఖదుఃఖములను సమముగ జూచునట్టి, ధీరమ్ = ధైర్యశాలియగు, యం పురుషమ్ = ఏ మనుజుని, న వ్యథయన్తి = బాధింపవో (చలింపజేయవో), సః హి = అతడు గదా, అమృతత్వాయ = మోక్షముకొఱకు, కల్పతే = తగియున్నాడు.

తా:— పురుషశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా! ఎవనిని ఈ శబ్దస్పర్శాదులు బాధింపవో (చలింపజేయవో), సుఖదుఃఖములందు సమభావముగల అట్టి ధీరుడే మోక్షమున కర్హుడగును.

వ్యాఖ్య:— ''పురుషర్షభ'' - (పురుష శ్రేష్ఠా). ''ఇంద్రియములను జయించి, విషయాదులచే చలింపక, సుఖదుఃఖాదులందు సమభావముగల్గి (లౌకిక శ్రేష్ఠత్వముతోబాటు) పారమార్థిక శ్రేష్ఠత్వమునుగూడ సంపాదింపుము ఓ అర్జునా!'' అని హెచ్చరించుటకు కాబోలు పురుషర్షభ అను సంబోధన వాడబడినది.

''సమదుఃఖసుఖం ధీరమ్'' - సుఖదుఃఖములందు సమానత్వము గలిగి యుండుటయే ధీరత్వము. ఆత్మయందు స్థితుడై సుఖదుఃఖముల రెండిటిని మనోవికారములుగ వీక్షించువాడే అట్టి ధీరుడు. దుఃఖమెట్లు ఒకానొక మనోవికారమో, సుఖమున్ను అట్టిదియే. కావున మనస్సునకు సాక్షియగు ఆత్మయందు నిలుకడగలిగియుండు ధీరులగు మహనీయులు, ఆ రెండిటిని సమముగనే వీక్షింతురు (జనకుని యాస్థానమున శుకునివలె)

''సోఽమృతత్వాయ కల్పతే'' - మోక్షమునకు అమృతత్వమని పేరు కలదు. ఈనామరూపదృశ్య ప్రపంచమంతయు మృతస్వరూపము; జననమరణములతోను, వినాశముతోను గూడినది. ఆత్మస్థితిరూపమోక్షము మరణరహితమైనది. కావున మోక్షమనగా ఆకాశమందో, స్వర్గమందో కల ఒకానొక వస్తువుకాదు. అమృతత్వపదవియే మోక్షము. మృత్యురహితమగు ఆత్మస్థితియే మోక్షము. అద్దానిని పొందినవాడు మరల మృత్యువాతబడడు. మరల జన్మింపడు. (యద్గత్వా ననివర్తన్తే తద్ధామ పరమం మమ).

మోక్షార్హతకై భగవాను డిచట ఒకానొక జాతినిగాని, మతమునుగాని, కులమునుగాని పేర్కొనలేదు. ఎవరు ఇంద్రియనిగ్రహము, విషయరాహిత్యము, సుఖదుఃఖసమభావము గలిగియుందురో అట్టి ధీరులేమోక్షమునకు అర్హులని వచించిరి. ఆహా! గీతలో ఎట్టి ఉదాత్తభావములు ప్రకటింపబడినవో చూడుడు!

ప్ర:- మోక్షమనగా నేమి?

ఉ:- మరణరహితమగు శాశ్వత ఆనందపదవియే మోక్షము.

ప్ర:- దానినెవరు పొందగలరు?

ఉ:- శబ్దస్పర్శాదివిషయములచే చలింపనివారు, సుఖదుఃఖములందు సమభావము గలిగి యున్నవారు నగు ధీరులే మోక్షము నొందగలరు.

ప్ర:- ధీరులనగా నెవరు?

ఉ:- శబ్దాది విషయములను జయించినవారు, సుఖదుఃఖాదులందు సమభావము కలవారు ధీరులనబడుదురు.

అ॥ ఏది సద్వస్తువో, ఏది అసద్వస్తువో విశదీకరించుచున్నాడు -

16. నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః
ఉభయోరపి దృష్టోఽన్తస్త్వనయో స్తత్త్వదర్శిభిః.

టీక:– అసతః = లేనిదానికి, భావః = ఉనికి, నవిద్యతే = లేదు, సతః = ఉన్నదానికి, అభావః = లేమి, నవిద్యతే = లేదు, అనయో = ఈ, ఉభయోరపి = రెండింటియొక్క, అన్తఃతు = నిశ్చయమన్ననో, తత్త్వదర్శిభిః = జ్ఞానులచేత, దృష్టః = చూడబడినది.

తా:– అసత్యములై (నామరూపాత్మకములై, నశించు స్వభావముగలవియై) నట్టి దేహాదులకు ఉనికిలేదు, సత్యమైనట్టి ఆత్మకు లేమిలేదు. తత్త్వజ్ఞానులగువారీ రెండింటి యొక్క నిశ్చయమును బాగుగ తెలిసికొనియున్నారు.

వ్యాఖ్య:– ''తత్త్వదర్శిభిః'' – 'దర్శిభిః' అని చెప్పుట వలన తత్త్వమును ప్రత్యక్షముగ చూచినవారని అర్థము. కేవలము నోటితో పలుకువారుకాదు (''తత్త్వవాదిభిః'' కాదు). సత్యమును కరతలామలకముగ గాంచినవారని అర్థము. అట్టి జ్ఞానులకు నిత్యానిత్యవస్తుపరిజ్ఞానము లెస్సగ యుండును. అనగా ఏదికలదో, ఏదిలేదో వారికి బాగుగ తెలియును. ఈ దేహాదిదృశ్యజాతమంతయు నశించునదికావున పరమార్థముగ లేనిది. అట్టి లేనిదానికి ఉనికి ఏకాలమందును ఉండనేరదు. ఒకవేళ కనుపించినను అది ఎండమావులవలె ఆభాసమేయగును. ఆత్మయో, సత్యమగు వస్తువు. దానికి లేమి ఏకాలమందును ఉండనేరదు. ఈ యథార్థస్థితిని జ్ఞానులుమాత్ర మెఱుగగలరు. తదితరులు ఈ సత్యమును తెలిసికొనలేక, లేనిదానికి ఉనికి కల్పించియు, ఉన్నదానికి లేమి కలించియు నానాబాధల నొందుచున్నారు.

(1) ఉన్నభగవంతుడు (ఆత్మ) లేడనుట ఒక దోషము.

(2) లేని జగత్తు ఉన్నదనుట మఱియొక దోషము.

మొదటి దానిని అసంభావన యనియు, రెండవ దానిని విపరీతభావన యనియు నందురు. అసంభావనచే సత్యవస్తువు వారికి దూరమైపోవుటచే నిత్యానందము వారినుండి పలాయనమై పోవుచున్నది. విపరీతభావనచే అసత్యవస్తువు దరికిజేరుటచే దుఃఖము చెంతకు వచ్చుచున్నది.

అట్టిదుఃఖము అంతము కావలెనని ఉన్నదానిని ఉన్నట్లుగను, లేనిదానిని లేనట్లుగను చూచిన చాలును. ఇదియే శాంతికి మార్గము. దుఖరాహిత్యమునకు బాట. తత్త్వజ్ఞులీకీలకమును గ్రహించి తమ తమ జీవితములను కృతార్థమొనర్చుకొనిరి. అజ్ఞానులిద్దానిని తెలిసికొనలేక సంసారచక్రమున తగుల్కొని దుఃఖముల నొందుచున్నారు.

ఈ శ్లోకమునందు ''బ్రహ్మసత్యం, జగన్మిథ్య'' యను పరమసత్యము ఉద్ఘాటింపబడినది.

ప్ర:– తత్త్వజ్ఞాను లెట్టి యనుభవము గలిగియుందురు?

ఉ:– నామరూపాత్మకమగు దృశ్యప్రపంచమును లేనిదానినిగను, సచ్చిదానందపరమాత్మను కలదానినిగను వారు చూచుచుందురు.

అ॥ పైన దెల్పిన సత్, అసత్తుల రెండిటిలో సద్వస్తువునుగూర్చి చెప్పుచున్నాడు –

17. అవినాశి తు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమ్
వినాశమవ్యయస్యాస్య న కశ్చిత్కర్తుమర్హతి.

టీక:– ఇదంసర్వమ్ = ఈ సమస్త ప్రపంచమున్ను, యేన = దేనిచేత (ఏ పరమాత్మచేత), తతమ్ = వ్యాపించబడియున్నదో, తత్ తు = దానిని, అవినాశి = నాశము లేనిదానినిగా, విద్ధి = ఎఱుంగుము, అస్య = ఈ, అవ్యయస్య = నశింపని సత్పదార్థమునకు, వినాశమ్ = నాశమును, కర్తుమ్ = కలుగజేయుటకు, కశ్చిత్ = ఎవడును, న అర్హతి = తగడు.

తా:– ఓ అర్జునా! ఈ సమస్త ప్రపంచమున్ను ఏపరమాత్మచేత వ్యాపింపబడి యున్నదో, అది నాశరహితమై యున్నదని యెఱుంగుము. అవ్యయమగు అట్టి ఆత్మకు వినాశము నెవడును కలుగజేయజాలడు.

వ్యాఖ్య:– సమస్త చరాచరవస్తువులు హృదయస్థమగు ఆత్మచేతనే వ్యాపింపబడి యుండుటచే–

(1) సర్వజీవులను ఆత్మరూపములుగ దలంచి వాని యెడల ప్రేమ, దయ, కరుణ గలిగియుండవలెను.

(2) భగవంతుడగు ఆత్మ అతిసమీపమున నుండుటచే ఏ కాలమందును పాపము చేయరాదు.

(3) తన వాస్తవస్వరూపమగు ఆత్మ నెవడును నశింపజేయజాలడు. కనుక సాధకుడు మహద్ధైర్యసంయుతుడై ఆనందముతో నిరంతరము అట్టిఆత్మనుగూర్చి మననము చేయుచు స్వాత్మసంస్థితుడై మెలగవలెను.

ప్ర:- ఆత్మ యెట్టిది?

ఉ:- (1) సమస్త ప్రపంచమును వ్యాపించియున్నది (2) నాశరహితమైనది (3) అద్దాని వినాశము నెవడును చేయజాలడు.

అ॥ ఇట్లు సద్వస్తువును గూర్చి వివరించి ఇక, అసద్వస్తువునుగుఱించి తెలుపుచున్నాడు -

18. అన్తవన్త ఇమే దేహా నిత్యస్యోక్తాశ్శరీరిణః
అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్యుధ్యస్వ భారత.

టీక:– నిత్యస్య = నిత్యుడును, అనాశినః = నాశనము లేనివాడును, అప్రమేయస్య = ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే దెలిసికొనబడనివాడునగు, శరీరిణః = దేహియైన ఆత్మయొక్క, ఇమేదేహాః = ఈ శరీరములు, అన్తవన్తః = వినాశము కలవిగా, ఉక్తాః = చెప్పబడినవి, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, భారత = ఓ అర్జునా! యుధ్యస్వ = యుద్ధము చేయుము.

తా:– ఓ అర్జునా! నిత్యుడును, నాశరహితుడును, అప్రమేయుడునగు దేహి (ఆత్మ) యొక్క ఈ దేహములు నాశవంతములుగ జెప్పబడినవి. (ఆత్మయో శాశ్వతుడు). కాబట్టి (ఆత్మనుగూర్చికాని, దేహమునుగూర్చికాని శోకమును వదలి) నీవు యుద్ధము చేయుము.

వ్యాఖ్య:– ''అన్తవన్త ఇమే దేహాః'' = దేహములు అంతము (చావు) కలవి. తాను దేహముకాదు దేహి;

శరీరము కాదు శరీరి. దేహములు నశించును. కాని దేహియగు ఆత్మ నశింపడు. నాశవంతములగు ఇట్టి దేహముల నెన్నటికిని నమ్మరాదు. దానితో తాదాత్మ్యము నొందరాదు. నిత్యుడైన ఆత్మనే నమ్ముకొని, అతడే తానని భావించవలెను.

''శరీరిణః'' – అని చెప్పుటవలన, ఆత్మ దూరమునలేడు, శరీరముననే వ్యాపించియున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున శరీరభావమువీడి శరీరిభావము గలిగియుండవలెను.

''తస్మాద్యుధ్యస్వ'' – 'ఆత్మ నశింపడు కావునను, నీవు దేహముకావు కనుకను ఇక దుఃఖమునువీడి ధైర్యముతో నీ విధ్యుక్తకర్మము నాచరింపుమ'ని భావము. జ్ఞానముతో గూడి కర్మ నాచరింపుమని భగవాను డిచట అర్జునునకు హితబోధ చేయుచున్నాడు.

ప్ర:– దేహముయొక్క స్వభావమేమి?

ఉ:– అది నాశవంతమైనది.

ప్ర:– దేహియగు ఆత్మ యెట్టివాడు?

ఉ:– (1) నిత్యుడు (2) నాశరహితుడు (3) అప్రమేయుడు

అ॥ ఆత్మయొక్క స్వరూప స్వభావముల నింకను వివరించి చెప్పుచు అతడెన్నడును చంపబడడని తెలియజేయుచున్నాడు –

19. య ఏనం వేత్తి హన్తారం యశ్చైనం మన్యతే హతమ్
ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హన్తి న హన్యతే.

టీక:– యః = ఎవడు, ఏనమ్ = ఈ (శరీరమందలి) ఆత్మను, హన్తారమ్ = చంపువానినిగ, వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, యశ్చ = ఎవడు, ఏనమ్ = వీనిని, హతమ్ = చంపబడినవానినిగ, మన్యతే = తలంచునో, తౌ ఉభౌ = ఆ యిద్దఱును, న విజానీతః = తెలిసినవారుకారు, అయమ్ = ఈ ఆత్మ, న హన్తి = చంపుటలేదు, న హన్యతే చ = చంపబడుటయు లేదు.

తా:– ఎవడీ యాత్మను చంపువానినిగ నెఱుగునో లేక ఎవడు చంపబడువానినిగ భావించునో, వారిరువురును వాస్తవమెఱిగినవారు కాదు. యథార్థముగ ఈ యాత్మ దేనిని చంపుటలేదు, దేనిచేతను చంపబడుట లేదు.

వ్యాఖ్య:– కఠోపనిషత్తునందు ఈ శ్లోకమును పోలిన శ్లోకమే యొకటి గలదు★. (1) ఆత్మ చంపువాడు కాదు అని చెప్పుటవలన కర్తృత్వాదు లాత్మకు లేవని తెలియుచున్నది. ఆత్మ చేయువాడుకాదు, చేయించువాడు కాదు. కర్తృత్వాదులు బుద్ధికేగాని బుద్ధికి సాక్షియగు ఆత్మకు గావు. ఆత్మకు కర్తృత్వమాపాదించువాడు వెఱ్ఱివాడేయని గీత నుడువుచున్నది.

(2) ఆత్మ చంపబడువాడు కాదు – అని చెప్పుటవలన శాశ్వతుడని, నిర్వికారుడని స్పష్టపడుచున్నది. కావున

★ హన్తా చేన్మన్యతే హన్తుం హతశ్చేన్మన్యతే హతమ్
ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హన్తి న హన్యతే. (కఠ. ఉ. 11-19)

సాధకుడు 'తానాత్మస్వరూపుడనియు, మరణరహితుడనియు, మరణము దేహమునకేయనియు, తాను దేహసాక్షియై, నిత్యనిరంజనుడై వెలుగొందుచుండువాడ'నియు భావన చేయుచుండవలెను.

ప్ర:- ఆత్మ యెట్టివాడు?

ఉ:- అతడు చంపువాడు కాదు, చంపబడువాడు కాదు (అకర్త, అవినాశి).

అ॥ ఆత్మ యేల చంపబడడో స్పష్టీకరించుచు అతడు నిర్వికారుడని వచించుచున్నాడు-

20. న జాయతే మ్రియతే వా కదాచి
న్నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః
అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో
న హన్యతే హన్యమానే శరీరే.

టీక:– *అయమ్* = ఈఆత్మ, *కదాచిత్* = ఎప్పుడును, *నజాయతే* = పుట్టుటలేదు, *నమ్రియతేవా* = చచ్చుటయులేదు, *నభూత్వా* = (ఇదివఱకు) లేకుండి, *భూయః* = మరల, *భవితావాన* = (క్రొత్తగా) కలుగువాడునుకాదు, (లేక), (*భూత్వా* = ఉండి, *భూయః* = మరల, *నభవితాన* = లేకుండువాడు కాదు) *అయమ్* = ఇతడు, *అజః* = పుట్టుకలేనివాడు, *నిత్యః* = మరణములేనివాడు, *శాశ్వతః* = ఎల్లప్పుడునుండువాడు, *పురాణః* = అనాదియైనవాడు, *శరీరే హన్యమానే (సతి)* = శరీరము చంపబడినను, *నహన్యతే* = చంపబడుట లేదు.

తా:– ఈ ఆత్మ ఎప్పుడును పుట్టుట లేదు. ఇదివఱకు లేకుండి మరల క్రొత్తగా కలుగువాడు కాదు. (ఉండి మరల లేకుండువాడును కాదు). ఈతడు జనన మరణములు లేనివాడు; శాశ్వతుడు, పురాతనుడు. శరీరము చంపబడినను ఈతడు చంపబడుటలేదు.

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకమును బోలినది కఠోపనిషత్తునందు గలదు★. గీత ఉపనిషత్సారమనుట కీవాక్యములే నిదర్శనము.

శరీరము నశించినను ఆత్మ నశింపడని చెప్పినందువలన శరీరముకంటె వేఱై ఆత్మ సాక్షిగ నున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున మనుజుడు నశించు శరీరముతో తాదాత్మ్యమునొందక నశింపని ఆత్మయే తానని నిరంతరము భావించుచుండవలెను. దానిచే అపరిమితధైర్యము, ఆనందము కలుగును. నిర్భయత్వము జనించును. మరణ భయము పటాపంచలై పోవును.

ప్ర:- ఆత్మయొక్క స్వరూప మెట్టిది?

ఉ:- (1) అతడు పుట్టుక చావులు లేనివాడు (2) ఎల్లప్పుడును ఉండువాడు (3) స్థిరమైనవాడు (4) శాశ్వతుడు (5) పురాణపురుషుడు (6) శరీరము నశించినను నశింపనివాడు.

★ న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చి న్నాయం కుతశ్చిన్న బభూవ కశ్చిత్,
అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీరే. (కఠ. ఉ. 11-18)

అ॥ ఆత్మ ఒకరిని చంపువా డెందులకుకాడో వివరించుచున్నాడు.

21. వేదావినాశినం నిత్యం య ఏనమజమవ్యయమ్
కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హన్తి కమ్.

టీక:– *పార్థ* = ఓ అర్జునుడా!, *యః* = ఎవడు, *ఏనమ్* = ఈ ఆత్మను, *అజమ్* = పుట్టుకలేనివానిగను, *అవ్యయమ్* = క్షయములేనివానిగను, *అవినాశినమ్* = నాశరహితునిగను, *నిత్యమ్* = నిత్యునిగను, *వేద* = తెలిసికొనుచున్నాడో, *సఃపురుషః* = ఆ మనుజుడు, *కథం* = ఎట్లు, *కమ్* = ఎవనిని, *ఘాతయతి* = చంపించును?, *కమ్* = ఎవనిని, *హన్తి* = చంపును?

తా:– ఓ అర్జునా! ఈ యాత్మ నెవడు జననమరణములు లేనివానిగను, నాశరహితునిగను, నిత్యునిగను ఎఱుంగునో, అట్టి వాడెట్లు ఒకనిని చంపించగలడు, తాను చంపగలడు?

వ్యాఖ్య:– ఆత్మ నిత్యుడు కావున నెవరును చంపలేరు, చంపించలేరని భావము.

అ॥ దేహము లనిత్యములు, దేహియగు ఆత్మ నిత్యుడను విషయమును ఉపమానముద్వారా తెలియజేయుచున్నాడు –

22. వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ
నవాని గృహ్ణాతి నరో౽పరాణి
తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణా
న్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ.

టీక:– *నరః* = మనుజుడు, *జీర్ణాని* = శిథిలములైన (చినిగిపోయిన), *వాసాంసి* = వస్త్రములను, *విహాయ* = విడిచి, *అపరాణి* = ఇతరములైన, *నవాని (వాసాంసి)* = క్రొత్తవస్త్రములను, *యథా* = ఏ ప్రకారముగ, *గృహ్ణాతి* = గ్రహించుచున్నాడో, *తథా* = ఆప్రకారముగనే, *దేహీ* = ఆత్మ, *జీర్ణాని* = శిథిలములైన, *శరీరాణి* = దేహములను, *విహాయ* = విడిచి, *అన్యాని* = ఇతరములైన, *నవాని (శరీరాణి)* = క్రొత్తశరీరములను, *సంయాతి* = పొందుచున్నాడు.

తా:– చినిగిపోయిన పాతబట్టలను విడిచి మనుజుడు ఇతరములగు క్రొత్తబట్టలనెట్లు ధరించుచున్నాడో, అట్లే దేహియగు ఆత్మయు శిథిలములైన పాతశరీరములను వదలి ఇతరములగు క్రొత్తశరీరములను ధరించుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– గీతయందు భగవానుడు కొన్ని చక్కటి ఉపమానములద్వారా బోధచేయుచు పోవుదురు. దృష్టాంతములచే సామాన్యునకు గూడ విషయము లెస్సగ బోధపడుచుండును. ఇచ్చోట అట్టి ఉపమానమే ఒకటి ప్రయోగింపబడినది.

చాకలివానికి మురికిబట్టలు వేయునపుడెవరును దుఃఖించుట లేదు. చెట్లఆకులు శిశిరఋతువునందు

రాలిపోవునపుడెవరును ఆవేదనము నొందుటలేదు. ఏలననిన, క్రొత్తక్రొత్తవి తిరిగి వచ్చుచుండునను ధైర్యము కలదు. మరణమున్ను అంతియేయని భగవాను డిచట తెలుపుచున్నాడు. శిథిలదేహపరిత్యాగమే మరణము. జీవుడు తన జీర్ణదేహమును వదలి నూతన శరీరమును గ్రహింపబోవుచున్నాడు. కనుక మరణ మనునది దుఃఖింపవలసిన విషయముకాదని శ్రీకృష్ణమూర్తి సెలవిచ్చుచున్నారు. అయితే జ్ఞామును సంపాదించి కర్మసంక్షయమొనర్చుకొని, మరల జన్మగాని, మరణముగాని లేకుండ చేసికొనుటయే సర్వోత్తమమని భగవానుడు మున్ముందు తెలుపుదురు.

'శరీరాణి' అని బహువచనము ప్రయోగింపబడుటచే (జ్ఞానాగ్నిచే కర్మసంచయము దగ్ధము కావింపబడనిచో) జీవు డనేక జన్మలు ఎత్తవలసి యుండునని స్పష్టమగుచున్నది.

''జీర్ణాని'' అను పదమునకు 'శిథిలమైన ప్రారబ్ధముకల దేహము' అని అర్థము చెప్పవలసియుండును. ఏలననిన, వార్ధక్యమందే అందఱును మరణించుటలేదు. యౌవనబాల్యములందుగూడ మరణించుచున్నారు. అపుడు వారి దేహములు నవీనములుగ నుండునే కాని శిథిలములుగ నుండవు. 'దేహీ' అని చెప్పుటవలన మరణము దేహమునకేకాని దేహియగు ఆత్మకు కాదని స్పష్టపడుచున్నది. ఉపాధులు మారుచున్నను వానికి సాక్షియగు ఆత్మ కొంచెమైనను మారక (అచలోఽయం సనాతనః అనునట్లు) నిశ్చలముగ నున్నది, అదియే జీవుని వాస్తవస్వరూపము కాని దేహముకాదు.

అ॥ ఆత్మను పంచభూతము లెవ్వియు బాధింపలేవని నుడువుచున్నాడు -

23. నైనం ఛిన్దన్తి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః
న చైనం క్లేదయన్త్యాపో న శోషయతి మారుతః.

టీకా:- ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, శస్త్రాణి = ఆయుధములు, న ఛిన్దన్తి = ఛేదింపజాలవు, పావకః = అగ్ని, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, న దహతి = కాల్చజాలదు, ఆపఃచ = నీరున్ను, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, నక్లేదయన్తి = తడుపజాలదు, మారుతః = గాలి, న శోషయతి = ఎండింపజాలదు.

తా:- ఈఆత్మను ఆయుధము లెవ్వియును ఛేదింపజాలవు. అగ్ని దహింపజాలదు, నీరు తడుపజాలదు, గాలి యెండింపజాలదు.

వ్యాఖ్య:- జీవునకు (1) శరీరము (2) మనస్సు (3) ఆత్మ - అనుమూడు కలవు. వీనిలో ఒకదానికంటె మఱియొకటి అతిసూక్ష్మముగనుండును. స్థూలపంచభూతములు (శస్త్ర జలాదులు) స్థూలమగు శరీరమునే బాధింపగలవుగాని సూక్ష్మమగు మనస్సునుగాదు. అట్టిచో అతిసూక్ష్మమగు ఆత్మ నెట్లు అయ్యవి బాధించగలవు?

పరమార్థదృష్టియందు చూచినచో స్థూల సూక్ష్మ దేహములు రెండును ఆత్మయందు రజ్జుసర్పమువలె కల్పింపబడినవేయగును. కల్పితవస్తువు, లేక ఆరోపితవస్తువు, అధిష్ఠానము నొకింతైనను బాధింపజాలదు. మృగతృష్ణాజలము ఊషరక్షేత్రమును తడుపజాలదుకదా! ఆత్మయొక్క యిట్టిస్వభావమును మననము చేయుచుండినచో జీవునకు అపరిమిత ధైర్యము చేకూరగలదు.

అ॥ ఆత్మయొక్క అట్టి అవినాశిత్వమునే తిరిగి ప్రతిపాదించుచున్నాడు -

24. అచ్ఛేద్యోఽయమదాహ్యోఽయమక్లేద్యోఽశోష్య ఏవచ
నిత్యస్సర్వగతస్థాణురచలోఽయం సనాతనః.

టీక:– అయమ్ = ఈ ఆత్మ, అచ్ఛేద్యః = ఛేదింపజాలడు, అయమ్ = ఈ ఆత్మ, అదాహ్యః = కాల్చబడజాలడు, *(మఱియు)* అక్లేద్యః = తడుపబడజాలడు, అశోష్యః ఏవచ = ఎండింపబడజాలడున్ను, అయం= ఈ ఆత్మ, నిత్యః= నిత్యుడు, సర్వగతః= అంతటను వ్యాపించియున్నవాడు, స్థాణుః= స్థిరస్వరూపుడు, అచలః = చలనములేనివాడు, సనాతనః = అనాదియైనవాడు.

తా:– ఈ ఆత్మ ఛేదింపబడజాలడు, దహింపబడజాలడు, తడుపబడజాలడు, ఎండింపబడజాలడు. ఇతడు నిత్యుడు, సర్వవ్యాపి, స్థిరస్వరూపుడు, నిశ్చలుడు, పురాతనుడు.

వ్యాఖ్య:– పంచభూతములు పాంచభౌతికవస్తువునే బాధింపగలవు. ఆత్మయో పంచభూతాత్మకము కాదు. కావున వాని ప్రభావమేమియు అతనిపై బడజాలదు.

''నిత్యః, సర్వగతః'' – అను రెండు పదములచే ఆత్మ కాలమునకు, దేశమునకు అతీతుడని వివరింపబడినది. ఎల్లకాలములందుండువాడు నిత్యుడు; ఎల్లదేశములందుడువాడు సర్వగతుడు. దేశకాలముల రెండిటియందును వ్యాపించియుండి ఆత్మ వాని కతీతుడై వర్తించుచున్నాడు. ప్రపంచములోని ప్రతివస్తువున్ను కాలమునకు లోబడియున్నది. కాలము గ్రహింపని పదార్థమేదియు జగత్తునలేదు. బ్రహ్మాండములన్నియు కాలగర్భమున విలీనములై పోవుచున్నవి. ఈ ప్రకారముగ కాలమన్నిటిని మ్రింగివేయుచుండ, అట్టికాలమును ఆత్మ మ్రింగివేయుచున్నాడు. కనుకనే యాతనికి 'అంతకాంతకుడు' అను పేరు గలదు. ఆతడు నిత్యుడు. అట్లే సర్వవ్యాపకుడున్ను. సమస్త చరాచరప్రాణికోట్లయం దాతడు 'సత్తాసామాన్యరూపము'న వెలుగొందుచున్నాడు. ఈ సత్య మెఱిగినచో నిక పాపముచేయుటకు జీవు డెట్లు సాహసించగలడు? సర్వసాక్షియగు పరమాత్మ సర్వత్ర వ్యాపించి సమస్తమును వీక్షించుచుండ నాతని సన్నిధియందు పాపము నెవ్వరైన చేయగలరా? కావున ఇట్టి సత్యములను బాగుగ మననము చేయుచు చిత్తమున కళంకమెద్దియు రాకుండ చూడవలెను.

ఆత్మ సర్వవ్యాపి యగుటవలన నాతడు వేఱొకచోటికి పోవుట సంభవింపదు. అతడు లేనిచోటు ఉండినగదా కదిలివెళ్ళుటకు? కాబట్టి స్థాణువని యతడు పేర్కొనబడెను. మఱియు సనాతనుడని వర్ణింపబడెను. ఆత్మ సనాతనుడు కనుక ఆత్మతత్త్వ విచారణమే వాస్తవమగు సనాతనధర్మ మగును. సనాతనముకానట్టి క్షణిక ప్రాపంచిక వస్తుజాలమును గూర్చిన విచారణచే ముక్తి యెన్నటికిని చేకూరదు. కావున ఆత్మవిచారణారూపమగు సనాతనధర్మమునే జీవుడాశ్రయించవలసియుండును.

ప్ర:– ఆత్మ యెట్టివాడు?

ఉ:– ఛేదింపబడనివాడు, దహింపబడనివాడు, తడుపబడనివాడు, ఎండింపబడనివాడు, నిత్యుడు, సర్వవ్యాపకుడు, నిశ్చలుడు, సనాతనుడు.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ ఆత్మ శాశ్వతుడని యెఱింగి దుఃఖమును పారద్రోలవలెనని వచించుచున్నాడు.

25. అవ్యక్తోఽయమచిన్త్యోఽయమవికార్యోఽయముచ్యతే
తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితుమర్హసి.

టీక:– అయమ్ = ఈ ఆత్మ, అవ్యక్తః = ఇంద్రియములకు గోచరింపనివాడు, అయమ్ = ఈ ఆత్మ, అచిన్త్యః = మనస్సుచే చింతింపనలవికానివాడు, అయమ్ = ఈ ఆత్మ, అవికార్యః = వికారమునొందింపబడనివాడు, (ఇతి = అని) ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు, తస్మాత్ = అందువలన, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, విదిత్వా = తెలిసికొని, అనుశోచితుం = దుఃఖించుటకు, న అర్హసి = తగవు.

తా:– ఈ ఆత్మ ఇంద్రియములకు గోచరముకానివాడు, మనస్సుచే చింతింపశక్యము కానివాడు, వికారములు బొందింపదగనివాడునని చెప్పబడుచున్నాడు. కావున ఈ ప్రకారముగ తెలిసికొని నీవు దుఃఖింపతగవు.

వ్యాఖ్య:– స్థూలపంచభూతాత్మక పదార్థమైనచో అది నేత్రముల కగుపించును. కాని ఆత్మ అట్టివాడు కాడు. కాబట్టి నేత్రాదుల కగోచరుడు. అట్లే సూక్ష్మపంచభూతాత్మకవస్తువైనచో మనస్సునకు గోచరించును. కాని ఆత్మ అట్టివాడు కాడు. కావున మనస్సున కగోచరుడు. మనస్సు లయించినపుడు శేషించువస్తువే ఆత్మ. మనస్సును శుద్ధమొనర్చుటద్వారా అద్దానిని అధిష్ఠానమందు లయింపజేయునపుడు మిగులునదియే ఆత్మ. ఈ ప్రకారముగ మనోవిలయముచే లభించువస్తువు మనస్సున కెట్లుగోచరింపగలదు? కావుననే ఆత్మ అచింత్యుడని యిట వర్ణింబడెను. మఱియు ప్రపంచములోని సమస్త దృశ్యపదార్థములున్ను పుట్టుట, పెరుగుట మున్నగు ఆఱు విధములగు వికారములకు లోనగుచుండును. ఆత్మ అట్టి దృశ్యవస్తువు కాదు. దృగ్రూపుడు. దేశకాలాతీతుడగు సచ్చిదానందరూపసర్వసాక్షి. మఱియు కార్యము వికారమొందుచు ఎన్నిటికైనను తన కారణమందు లయించును. ఆత్మయో కార్యము కాదు. సర్వకారణములకును కారణము. కాబట్టి వికారమే అట సంభవింపదు.

''తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితు మర్హసి'' – శోకమునకు మూలము స్వస్వరూపమునుగూర్చిన జ్ఞానము లేకుండుటయే. తాను దేహమనియు, మనస్సనియు తలంచి వానితో జీవు డెపుడు తాదాత్మ్యమునొందునో వెనువెంటనే దుఃఖ మాతనిని ఆశ్రయించును. కాని తాను వాస్తవముగ దేహముకాని, మనస్సుకాని కాడనియు, నిర్వికారుడగు ఆత్మయే యనియు సద్గురువులద్వారా, సచ్ఛాస్త్రములద్వారా యెఱింగినపుడిక దుఃఖమున కాస్కారమెచట? కనుకనే శ్రీకృష్ణమూర్తి అర్జునున కట్టి ఆత్మజ్ఞాన మొంది దుఃఖరహితుడవు కమ్మని యిట బోధించుచున్నారు.

దీనిని బట్టి యీ తాపత్రయాత్మకమగు మహాభయంకరమైన సంసారదుఃఖమునందుపడి తల్లడిల్లుచుండు జనులకు తద్దుఃఖనివారణోపాయము ఒక్క ఆత్మజ్ఞానమే (స్వస్వరూపానుభవమే) అని భగవద్వాక్యముద్వారా స్పష్టమగుచున్నది. కావున ఆత్మనుగూర్చియే సర్వులును అన్వేషింపవలెను★. ఆత్మజ్ఞానమొకటియే ఈ సంసార గాఢాంధకారమున వెలుగునిచ్చు దివ్వె.

ప్ర:– ఆత్మయొక్క లక్షణములను ఇంకను వివరించి చెప్పుడు?

ఉ:– అతడు (1) ఇంద్రియముల కగోచరుడు (2) మనస్సుచే చింతింపనలవికానివాడు (3) నిర్వికారుడు.

ప్ర:– శోకనివారణమున కుపాయమేమి?

ఉ:– ఈ ప్రకారముగ ఆత్మనెఱింగి, అట్టి ఆత్మానుభూతి నొందుటయే శోకరాహిత్యమునకు హేతువు.

★ ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య శ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః (బృ – ఉ)

అ॥ ఇక జీవదృష్టిననుసరించి చూచినను ఆత్మనుగూర్చి శోకించుట తగదని వచించుచున్నాడు -

26. అథ చైనం నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసే మృతమ్
తథాపి త్వం మహాబాహో నైవం శోచితు మర్హసి.

టీక:– మహాబాహో! = గొప్ప బాహువులు కల ఓ అర్జునా!, అథచ = ఒకవేళ, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, నిత్యజాతమ్ వా = ఎల్లప్పుడును పుట్టుకగలవానిగ గాని, నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడును, మృతమ్ = మరణముగలవానిగగాని, మన్యసే = తలంతువేని, తథాఽపి = అట్లైనను, ఏవమ్ = ఈ రీతిగ, శోచితుమ్ = దుఃఖించుటకు, త్వమ్ = నీవు, న అర్హసి = తగవు.

తా:– ఓ అర్జునా! ఒకవేళ ఈ ఆత్మ (దేహముతోబాటు) నిరంతరము పుట్టుచు చచ్చుచు నుండువాడని తలంచినను, అట్టిస్థితియందుగూడ నీ వీప్రకారము శోకించుట తగదు.

వ్యాఖ్యా:– ''మహాబాహో'' - ''ఓ అర్జునా! నీవు గొప్ప బాహుబలము (భౌతికబలము) కలవాడవు. అది చాలదు. ఆధ్యాత్మికబలముకూడ నుండవలెను. అదిలేనందువలననే నీవు శోకించుచున్నావు. నీ బాహుబలము నీ మానసికవ్యథను పోగొట్టజాలకున్నది. కాబట్టి భౌతికశక్తితోబాటు ఆత్మశక్తిని (Spiritual energy) కూడ సంపాదింపుము'' అని తెలుపుటకు కాబోలు 'మహాబాహో' అను పద మిచ్చోట వాడబడినది.

శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ అర్జునుని ఊరడించు నిమిత్తము పై (ఆత్మ) స్థితినుండి దిగివచ్చి సామాన్య జనులుతలంచు 'జీవదృష్టి' ని తాత్కాలికముగగ్రైకొని ఆ స్థితియందును దుఃఖమున కవకాశములేదని వచించుచున్నారు.

'అథచ' - 'ఒకవేళ' అని తెలిపినందువలన ఇది సిద్ధాంతపక్షముకాదనియు, సామాన్య జనుల దృష్టిననుసరించి చెప్పబడిన విషయమే యనియు స్పష్టమగుచున్నది. ఆత్మ దేహముతోబాటు పుట్టుచు చచ్చుచు నుండినగూడ శోకమునకు తావులేక యుండ, ఇక వాస్తవముగ పుట్టక, చావక నున్నపు డద్దాని విషయమై వేఱుగ చెప్పవలెనా యని భావము.

27. జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుర్ధ్రువం జన్మ మృతస్య చ
తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితు మర్హసి.

టీక:– జాతస్య = పుట్టినవానికి, మృత్యుః = చావు, ధ్రువోహి = నిశ్చయముగదా!, మృతస్య = చచ్చినవానికి, జన్మచ = పుట్టుకయు, ధ్రువం = నిశ్చయము, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, అపరిహార్యే = తప్పింపశక్యముకాని, అర్థే = (ఈ) విషయమందు, త్వమ్ = నీవు, శోచితుమ్ = దుఃఖించుటకు, న అర్హసి = తగవు.

తా:– (ఒకవేళ నీవీ యాత్మను చావుపుట్టుకలుకలవానినిగ తలంచెదవేని అత్తఱి) పుట్టినవానికి చావుతప్పదు. చచ్చినవానికి పుట్టుక తప్పదు. తప్పనిసరియగు ఆ విషయమున నీవిక శోకించుట యుక్తముకాదు.

వ్యాఖ్య:– ఇదియు పైనదెలిపిన సామాన్యులదృష్టి ననుసరించి చెప్పినదేయగును. యథార్థముగ ఆత్మకు పుట్టుకగాని చావుగాని లేవు.

''అపరిహార్యేర్థే'' - ఆత్మజ్ఞానము నొందనంతవఱకును ఈ జననమరణములు అపరిహార్యములే (తప్పింప

శక్యముకానివే) యగును. ఆత్మజ్ఞానము కలిగినపిమ్మట ఇక ఆ సంసారచక్రపరిభ్రమణము (చావుపుట్టుకలు) ఆగిపోవును. అత్తఱి అవి 'పరిహార్యము' లగును. కావున శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ కర్మసంచయము క్షయింపని సామాన్యులనుగూర్చియే ఈ శ్లోకమున చెప్పియుందురని గ్రహించునది. అట్లుకానిచో 'న జాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్..' మున్నగుశ్లోకములకు, ఆ పరమసత్యములకు వ్యాఘాతము సంభవించును. ఇచట భగవానుడు సామాన్యజనునిదృష్టిని గైకొని అట్టి దృష్టియందే ఆత్మ శోకింపరానపుడు, ఇక జ్ఞానదృష్టియందు వేఱుగ చెప్పవలెనా యని తెలిపినట్లూహించవలెను.

28. అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత
అవ్యక్త నిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా.

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా!, భూతాని = ప్రాణులు (ప్రాణుల శరీరములు), అవ్యక్తాదీని = ఆదియందు (పుట్టుకకు పూర్వము) కంటి కగపడని స్వరూపము గలవియు, వ్యక్తమధ్యాని = మధ్యమందు (పుట్టినపిదప) అగపడు రూపము గలవియు, అవ్యక్తనిధనాన్యేవ = మరణించిన పిదప (అంతమందు) అగపడని స్వరూపము గలవియే (భవన్తి = అగుచున్నవి), తత్ర = ఆ విషయమున, *(ఇక)* పరిదేవనా = దుఃఖము, కా = ఏల?

తా:– ఓ అర్జునా! ప్రాణికోట్లన్నియు పుట్టుకకు పూర్వము కనబడకయు పుట్టిన పిదప (దేహముతో గూడి) కనబడుచును, మరణించినపిదప మరల కనబడకయు నుండుచున్నవి. అట్టివాని విషయమై శోకింపనేల? (మొదట కనబడక, మరల కనబడి, తిరిగి అంతరించిపోవు భ్రాంతిరూపములైన ఈ దేహముల కొఱకై దుఃఖింపనేలయని భావము. లేక, ఆదియందు ఏ అవ్యక్తరూపముగల్గియున్నవో, అట్టి అవ్యక్తరూపమునే తిరిగి అంత్యమున ధరించుచుండ నిక దానికై శోకింపనేల? అనియు చెప్పవచ్చును.)

వ్యాఖ్య:– ప్రాణులకు పుట్టుటకుపూర్వ మీదేహములతో సంబంధములేదు. మరణించిన పిదపయు లేదు. మధ్యకాలములో మాత్రము కలదు. ఆద్యంతములందు లేనిదియై మధ్యకాలమునమాత్ర మగుపడునది మిథ్యావస్తువేయగును★. అది భ్రాంతి మాత్రమే. స్వప్నజగత్తు నిద్రకుపూర్వము లేదు, నిద్ర ఉడిగిన పిదప లేదు, మధ్యమాత్రము కలదు. అట్టిది మిథ్యామాత్రమే యెట్లగుచున్నదో అట్లే మధ్యకాలమునమాత్ర మగపడు ఈ దేహాది దృశ్యపదార్థములున్ను ఎండమావులవలె అసత్యములు, భ్రాంతిరూపములునగును. అట్టివానికొఱకై ఇక దిగులేల? అని భగవానుడు ప్రశ్నించుచున్నాడు.

ఈ ప్రకారముగ అనేక యుక్తులద్వారా శ్రీకృష్ణమూర్తి అర్జునుని శోకమును పరిహరించుటకు యత్నించుచున్నాడు – ఇంతవఱ కాతడు బోధించినయుక్తులు సంక్షేపముగ నిచట వివరింపబడుచున్నవి–

(1) ఆత్మ శాశ్వతము. ఈ బంధ్వాదులందఱు ఆత్మస్వరూపులు. కాబట్టి వారికొఱకై దుఃఖింపవలదు.

(2) ఆత్మ నిర్వికారమైనది. అది చినిగిన వస్త్రములవలె పాతశరీరములను తొలగించివేసి నూతన శరీరములను ధరించుచుండును. కావున ఆ శరీరములకై శోకింపనవసరములేదు.

★ యన్నాదౌ యచ్చ నాస్త్యన్తే తన్మధ్యే భాతమప్యసత్
అతో మిథ్యా జగత్సర్వమితి వేదాన్తడిణ్డిమః. (శ్రీ శంకరాచార్యులు)
ఏది మొదట లేదో, చివఱను లేదో, అది మధ్యలో కనిపించినను లేనిదేయగును. కాబట్టి సృష్టికి పూర్వము లేనిదియు, ప్రళయానంతరమున్ను లేనిదియునగు ఈ జగత్తంతయు మధ్యలో ఇపుడు కనుపించినను మిథ్యయేయని వేదాంతభేరి పలుకుచున్నది.

(3) ఒకవేళ ఆత్మ ఎల్లపుడు పుట్టుచు చచ్చుచు నున్నదని యనుకొనినను చచ్చినది మరల పుట్టును గావున దానికై దుఃఖింపనక్కఱలేదు.

(4) ఈ శరీరములు పుట్టకపూర్వము లేవు. చచ్చినపుడప లేవు. మధ్య మాత్రము కొంతసేపు అగపడుచున్నవి. కావున అవి భ్రాంతిమాత్రములె. అట్టివానికై శోకించుట తగదు.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ ఆత్మనుగూర్చిగాని, దేహమునుగూర్చిగాని శోకింప పనిలేదని అనేకవిధములుగ జెప్పి అట్టి అద్భుతమగు ఆత్మస్వరూపమును సాక్షాత్కరించుకొనువారు చాల అరుదని వచించుచున్నాడు -

29. ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేన
మాశ్చర్యవద్వదతి తథైవ చాన్యః
ఆశ్చర్యవచ్చైనమన్యశ్శృణోతి
శ్రుత్వాప్యేనం వేద న చైవ కశ్చిత్.

టీక:– కశ్చిత్ = ఒకానొకడు, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, ఆశ్చర్యవత్ = ఆశ్చర్యమైనదానివలె, పశ్యతి = చూచుచున్నాడు, తథైవ = అటులనే, అన్యఃచ = మఱియొకడు, ఆశ్చర్యవత్ = ఆశ్చర్యమైనదానినివలె, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, వదతి = చెప్పుచున్నాడు, అన్యఃచ = ఇంకొకడు, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, ఆశ్చర్యవత్ = ఆశ్చర్యమైనదానినివలె, శృణోతి = వినుచున్నాడు, శ్రుత్వాపి = వినియును, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, కశ్చిత్ చ = (వారిలో) ఎవడును, నవేద ఏవ = ఎఱుంగుటయే లేదు (సాక్షాత్తుగ అనుభూత మొనర్చుకొనుట లేదు.)

తా:– ఈ ఆత్మను ఒకానొకడు ఆశ్యర్యమైనదానినివలె చూచుచున్నాడు. మఱియొకడు ఆశ్చర్యమైనదానినివలె (దీనినిగూర్చి) చెప్పుచున్నాడు. అట్లే వేఱొకడు అశ్చర్యమైన దానినివలె దీనినిగూర్చి వినుచున్నాడు. అట్లు వినియు, చూచియు, చెప్పియుగూడ ఒకడును దానిని సరిగా తెలిసికొనుటలేదు (సాక్షాత్తుగ అనుభవించుటలేదు.)

వ్యాఖ్య:– అధ్యాత్మవిద్య మౌఖికవర్ణన (Theory) లతో పరిసమాప్తముకాదు. అది ఆచరణపూర్వకమైన విజ్ఞానము (Practical Science). దానిని గూర్చిన ప్రతి విషయముకూడ ప్రత్యక్షముగ అనుభూతమొనర్చుకొనినమాత్రమే పూర్ణముగ తెలియును. కాని అట్టి యనుభూతి లభించుటకు బహుజన్మార్జిత పుణ్యపరిపాకము, చిత్తనైర్మల్యము, వాసనారాహిత్యము అవసరములు. కనుకనే సాధనచతుష్టయసంపత్తి లెస్సగ గలవానికి మాత్రమే బ్రహ్మజ్ఞానమునందు ప్రవేశము కలుగుచున్నది. తక్కినవా రొకవేళ బ్రహ్మజ్ఞానమును, ఆత్మవిచారణను జేపట్టినను పూర్ణఫలితములను బొందజాలక యుందురు. హృదయక్షేత్రము సత్త్వగుణప్రధానమైయున్నచో, రజస్తమస్సులు తొలగి పరిశుద్ధముగానుండినచో నిర్మలదర్పణమందు వస్తువు చక్కగ ప్రతిబింబించునట్లును, ఉతికిన గుడ్డయందు రంగు బాగుగ ప్రవేశించునట్లును, మెత్తటి నేలయందు విత్తనము శీఘ్రముగ మొలకెత్తునట్లును, బ్రహ్మసాక్షాత్కారము శీఘ్రముగ లభించగలదు. ఆ ప్రకారముగ

చిత్తశుద్ధికలవారు లోకమున అరుదుగ నుండుటవలననే ఆత్మానుభూతి నొందినవారును చాల అరుదుగా నున్నారని భగవానుడు వచించుచున్నాడు★.

'కశ్చిద్ధీరః ప్రత్యగాత్మాన మైక్షత్ ఆవృత్త చక్షురమృతత్వమిచ్ఛన్' ఇంద్రియనిగ్రహముగలిగి, బాహ్యవిషయములనుండి చిత్తమును మరలించి, అంతర్ముఖుడై మోక్షమును గూర్చి తీవ్రతరాభిలాషతో గూడి యత్నించు ఏ ఒకానొక ధీరుడు మాత్రమే ప్రత్యగాత్మను సాక్షాత్కరించుకొనగలడని కఠోపనిషత్తు పలుకుచున్నది.

ఆత్మ ఒకానొక దృశ్యవస్తువువలె చూడబడునదికాదు, వినబడునదికాదు, చెప్పబడునది కాదు. అది ఇంద్రియాతీతమైనది. అతిసూక్ష్మమై, హృదయగుహయందు దాగియున్నది. నిష్కామకర్మ, భక్తి, వైరాగ్యము, ధ్యానము, అమానిత్వాది సద్గుణములు మున్నగు సాధనములద్వారా హృదయమును వినిర్మల మొనర్చుకొని ఆత్మవిచారణద్వారా అద్దానిననుభూతమొనర్చుకొనవలయును. ఇచట 'వేదనచైవకశ్చిత్' అనుదానికి 'ఎవరును తెలిసికొనుటలేదు' అని అర్థముకాదు. తెలిసికొనువారు చాల అరుదని మాత్రమే యర్థము. ఆత్మ దృశ్యవస్తువులకంటె సర్వవిధముల విలక్షణమైనది కనుక దానిని అందఱును ఆశ్చర్యముగ చూచుచున్నారు.

ఈ శ్లోకమునకు మఱియొక అర్థమునుగూడ చెప్పవచ్చును – ఆత్మనుగూర్చి చూచువాడు, వినువాడు, చెప్పువాడు (ఆత్మానుభవము పొందినవాడు) లోకములో అత్యాశ్చర్యకరమైనవాడు. అట్టివాడు మహాదుర్లభుడు.

అ॥ ఇంతదనుక ఆత్మనుగూర్చి విచారణసల్పి ఇక ఆ విచారణను ఉపసంహరించుచు, ఆత్మ నిత్యుడు కావున ఎవరును ఎవరికొఱకును శోకింప బనిలేదని మరల కట్టకడకు వచించుచున్నారు –

30. దేహీ నిత్యమవధ్యోఽయం దేహే సర్వస్య భారత
తస్మాత్సర్వాణి భూతాని న త్వం శోచితుమర్హసి.

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా!, సర్వస్య = సమస్త ప్రాణులయొక్కయు, దేహే = దేహమునందు (ఉన్న), అయమ్ దేహీ = ఈ ఆత్మ, నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడును, అవధ్యః = చంపబడనివాడు, తస్మాత్ = అందువలన, సర్వాణి = సమస్తములైన, భూతాని = ప్రాణులను గుఱించి, త్వమ్ = నీవు, శోచితుమ్ = దుఃఖించుటకు, న అర్హసి = తగవు.

తా:– అర్జునా! సమస్త ప్రాణికోట్లయొక్కయు దేహములందు వసించియున్న ఈ ఆత్మ యెన్నడును చంపబడడు. కావున ఏ ప్రాణినిగూర్చియు నీవు శోకింపదగదు.

వ్యాఖ్య:– దేహము చంపబడినను, దేహములలోనున్న ఆత్మ చంపబడడు. 'దేహి' అని చెప్పబడినందువలన, ఆత్మ దేహమునందేయుండి, దేహమునకు సాక్షిగా వెలయుచున్నాడని అర్థము.

'నిత్యం' అని పేర్కొనుటవలన ఈసత్యమేదియో యొక కాలమున వర్తించునది కాదనియు, ఎల్లపుడును ఆత్మ అవధ్యుడే అనియు తెలియుచున్నది.

★ ఇట్టిభావమే కఠోపనిషత్తునందును తెలుపబడినది –
శ్రవణాయాపి బహుభిర్యో న లభ్యః
శృణ్వన్తోఽపి బహవో యం న విద్యుః
ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధా
ఆశ్చర్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః. (కఠోపనిషత్తు – 1-2-7)

ఈ శ్లోకమునందు 'సర్వ' శబ్దప్రయోగము రెండుసార్లు చేయబడినది - 'సర్వస్య' 'సర్వాణి భూతాని' అని. దీనినిబట్టి సమస్త ప్రాణులయొక్క దేహములందును - ఆ దేహము ఏ జాతికి జెందినను, మతమునకు జెందినను, స్త్రీయైనను, పురుషుడైనను, జంతువైనను, స్థావరమైనను సరియే - ఆత్మ వసించుచున్నాడనియు, సర్వులయందును సమానముగ వర్తించుచున్నాడనియు స్పష్టమగుచున్నది. సామాన్యజనులు దేహము మరణించునపుడుకాని, రోగగ్రస్తమగునపుడుకాని, బాధనొందునపుడుకాని, తామే మరణించుచున్నామనియు, బాధనొందుచున్నామనియు తలంచి దుఃఖించుచుందురు. అట్లు తలంచుట చాల పొరబాటని భగవాను డీశ్లోకముద్వారా వెల్లడించుచున్నారు. దేహము బాధింపబడినను, మరణించినను దేహమందలి ఆత్మయగు తాను వాస్తవముగ ఏ మాత్రము బాధింపబడుటలేదు, మరణించుటలేదు. ఈ సత్యము చరాచరప్రాణికోట్లన్నిటియొక్క దేహములకున్ను వర్తించును. కాబట్టి ఇక శోకమునకు తావే లేదని భగవానుడు స్పష్టపఱచుచున్నాడు. దీనిని బట్టి శోకము పోవుటకు ఉపాయము తాను దేహముకాదనియు, దేహియగు ఆత్మయే యనియు తలంచుటమాత్రమే యగును. దేహభావనచే దుఃఖము, ఆత్మభావనచే దుఃఖరాహిత్యము జీవులకు కలుగుచుండును. కావున తాను ఆత్మయనియే విజ్ఞుడు నిరంతరము భావనచేయుచుండవలెను.

''భారత'' - 'భా' అనగా ప్రకాశము, 'రతః' = ఆసక్తికలవాడు - ఓ అర్జునా ! ఇట్టి ఆత్మజ్ఞానప్రకాశమునందే నీవు సదా నిరతుడవై యుండుము. దేహాభిమాన రూప తమస్సునందు మునుగకుము అని 'భారత' అను సంబోధనచే అర్జునుడు హెచ్చరింపబడియుండవచ్చును.

ప్ర:- దేహముయొక్కయు, దేహి (ఆత్మ) యొక్కయు స్వభావములను వివరింపుము?

ఉ:- దేహము వధింపబడును, నశించును. దేహియగు ఆత్మ వధింపబడడు, నశింపడు.

ప్ర:- శోకము తొలగుటకు ఉపాయమేమి?

ఉ:- దేహముతో తాదాత్మ్యము నొందక తాను ఆత్మయే యని భావనచేయుటవలన శోకము తొలగిపోవును.

అ॥ ఇంతదనుక సాంఖ్యయోగానుసారము ఆత్మయొక్క నిత్యత్వమును బోధించి, ఇక నిపుడు ఏడుశ్లోకములద్వారా క్షత్రియధర్మము ననుసరించియైనను నీవు దుఃఖించుట తగదని భగవాను డర్జుననకు బోధించుచున్నాడు -

31. స్వధర్మమపి చావేక్ష్య న వికమ్పితు మర్హసి
ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధా చ్ఛ్రేయో ఽన్యత్ క్షత్రియస్య న విద్యతే.

టీక:- చ = మఱియు, స్వధర్మమ్ = స్వకీయ (క్షత్రియ) ధర్మమును, అవేక్ష్య అపి = చూచియైనను, వికమ్పితుమ్ = చలించుటకు, న అర్హసి = తగవు, క్షత్రియస్య = క్షత్రియునకు, ధర్మ్యాత్ = ధర్మయుతమైన, యుద్ధాత్ = యుద్ధముకంటె, అన్యత్ = ఇతరమైన, శ్రేయః = మేలు, న విద్యతే హి = లేదుగదా!

తా:- మఱియు ఓ అర్జునా! స్వకీయమగు క్షత్రియ ధర్మమును విచారించుకొనినను యుద్ధమునకు వెనుదీయుట నీకు సరియైనదికాదు. ఏలయనిన, క్షత్రియునకు ధర్మయుద్ధముకంటె శ్రేయస్కరమైనది మఱియొకటి లేదుకదా!

వ్యాఖ్య:- కర్తవ్యనిర్వహణయందు, స్వధర్మాచరణయందు, ధర్మమునకు విరుద్ధము కాని

కార్యములందు శ్రీకృష్ణున కెంతప్రీతియో ఈ శ్లోకమువలన తెలియుచున్నది. శరీరమున్నంతవఱకును ప్రతివారును ఏదియో యొక కార్యమును చేయవలసియే యున్నది. అట్టితఱి స్వధర్మానుకూలమైన కార్యమును నిష్కామముగ నాచరించుటవలన మనుజునకు ఉత్తమశ్రేయము లభించుటయేకాక చిత్తశుద్ధిద్వారా మోక్షమున్ను సంప్రాప్తమగుచున్నది. ఇచట 'ధర్మ్యాత్' అని చెప్పుటవలన ధర్మయుద్ధమునే క్షత్రియుడాశ్రయింపవలెనుగాని అధర్మయుద్ధమును గాదని స్పష్టీకరింపబడినది.

32. యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వారమపావృతమ్
సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ లభన్తే యుద్ధమీదృశమ్.

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా! యదృచ్ఛయా = తనంతతాను (కోరకుండ), ఉపపన్నమ్ = సంప్రాప్తమైనదియు, అపావృతమ్ = తెఱవబడిన, స్వర్గద్వారమ్ చ = స్వర్గద్వారమున్ననగు, ఈదృశమ్ = ఇట్టి, యుద్ధమ్ = యుద్ధమును, *(యే)* క్షత్రియాః = ఏ క్షత్రియులు, లభన్తే = పొందుచున్నారో, *(తే = వారు)* సుఖినః = సుఖవంతులు (ధన్యులు)

తా:– ఓ అర్జునా! అప్రయత్నముగనే లభించినట్టియు, తెఱవబడిన స్వర్గద్వారమువంటిదియు (స్వర్గమును గలుగజేయునదియు) నగు ఇట్టి యుద్ధమును ఏ క్షత్రియులు పొందుదురో వారు నిక్కముగ సుఖవంతులే యగుదురు.

వ్యాఖ్య:– 'పార్థ' – అర్జునుని 'పార్థా' అని సంబోధించుచు శ్రీకృష్ణమూర్తి అర్జునుని తల్లియగు పృథ (కుంతీదేవి) యొక్క క్షాత్రధర్మనిర్వహణమునుగూర్చిన సందేశము నాతనికి జ్ఞాపకము చేయుచున్నట్లున్నది. యుద్ధమునకు పూర్వము కుంతీదేవి హస్తినాపురమునుండి శ్రీకృష్ణునిద్వారా అర్జునున కీ క్రింది సందేశమును బంపెను – ''దేని నిమిత్తము క్షత్రియమాత కుమారుని కనుచున్నదో అట్టిసందర్భ మిపుడేతెంచినది''★.

బాహ్యయుద్ధము క్షత్రియులకు మాత్రము కలదు. అంతర్యుద్ధము (కామక్రోధాదులతో, రాగద్వేషాదులతో, దుష్టవాసనలతో పోరు) ప్రతివారికిని కలదు. బాహ్యయుద్ధమును ధర్మపూర్వకముగ నాచరించుచో స్వర్గము లభించును. అంతర్యుద్ధమున గెలుపొందువారికి మోక్షము సంప్రాప్తించును (మోక్షద్వారమపావృతమ్). నిజమగు క్షత్రియవీరులు యద్ధమెపుడువచ్చునా యని ఉవ్విళ్లూరుచుందురు. అట్లే తీవ్రముముక్షువులు మాయతో, అజ్ఞానముతో ఎపుడు యుద్ధముచేతుమా యని కాచుకొనియుందురు. క్షత్రియులకు యుద్ధమందువలె వీరికి అవిద్యతో పోరుసల్పుటయందు పరమప్రీతి.

33. అథ చేత్త్వమిమం ధర్మ్యం[1] సంగ్రామం న కరిష్యసి
తతస్స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్వా పాపమవాప్స్యసి.

టీక:– అథ = ఇక, త్వమ్ = నీవు, ఇమమ్ = ఈ, ధర్మ్యమ్ = ధర్మయుక్తమైన, సంగ్రామమ్ =

★ ఏతద్ధనఞ్జయో వాచ్యో నిత్యోద్యుక్తో వృకోదరః
యదర్థం క్షత్రియా సూతే తస్య కాలోఽయమాగతః (మహాభారతము ఉ–137-910)

కుంతీదేవి – ఓ కృష్ణా! దేనినిమిత్తము క్షత్రియమాత కొమరుని గనుచున్నదో, అట్టి సందర్భమిపు డేతెంచినదని అర్జునునితోను, నిరంతరము యుద్ధసన్నద్ధుడగు భీమునితోను జెప్పుము.

1. అథచేత్త్వం ధర్మ్యమిమం – పాఠాన్తరము.

యుద్ధమును, న కరిష్యసిచేత్ = చేయకుందువేని, తతః = అందువలన, స్వధర్మమ్ = స్వధర్మమును, కీర్తించ = కీర్తిని, హిత్వా = విడిచి, పాపమ్ = పాపమును, అవాప్స్యసి = పొందగలవు.

తా:– ఇక నీవు ధర్మయుక్తమగు ఈ యుద్ధమును చేయకుందువేని, దానిచే నీవు స్వధర్మమును నిరసించినవాడవై, కీర్తిని బోగొట్టుకొని పాపమును బొందగలవు.

34. అకీర్తిం చాపి భూతాని కథయిష్యన్తి తేఽవ్యయామ్ సంభావితస్య చాకీర్తి ర్మరణా దతిరిచ్యతే.

టీక:– అపిచ = మఱియును, భూతాని = ప్రాణులు (జనులు), తే = నీ యొక్క, అవ్యయామ్ = చిరకాలమువఱకు మాయకుండునట్టి, అకీర్తిమ్ = అపకీర్తిని, కథయిష్యన్తి = చెప్పుకొనగలరు, సంభావితస్య = గౌరవింపబడినవానికి, అకీర్తిః = అపకీర్తి, మరణాత్ చ = చావుకంటెను, అతిరిచ్యతే = అధికమైనదగుచున్నది.

తా:– మఱియు లోకులు నీయొక్క అపకీర్తిని చిరకాలమువఱకు చెప్పుకొనుచుందురు. గౌరవముగ బ్రతికినవానికి అపకీర్తి చావుకంటెను అధికమైనది.

వ్యాఖ్య:– చేయరానిపని చేసినపుడు, చేయవలసినపని చేయనపుడు లోకమున అపకీర్తి వ్యాపించును. చేయవలసిన ధర్మయుద్ధమును చేయనందుచే అర్జునుడు అపకీర్తి పాలగునని శ్రీ కృష్ణమూర్తి హెచ్చరించుచున్నారు. గౌరవస్థునకు అపకీర్తి మరణము కంటెను బాధాకరమైనది. ఏలయనిన, మరణ మొక్క శరీరమునే బాధించును. అపకీర్తియో తరతరములు బాధించును.

అంతరార్థము:– జీవుడు ఆత్మస్వరూపుడు. మహాగౌరవనీయుడగు వ్యక్తి. ఆతడు ఇంద్రియ మనంబులకు లోబడినచో అపకీర్తిపాలగును. కావున ఆత్మస్మృతిని బడసి, మాయను, ఇంద్రియాదులను జయించి అట్టి అపకీర్తి రాకుండ కాపాడుకొనుట యతని కర్తవ్యము.

35. భయాద్రణాదుపరతం మంస్యన్తే[2] త్వాం మహారథాః యేషాం చ త్వం బహుమతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్.

టీక:– చ = మఱియు, యేషామ్ = ఎవరిలో, త్వమ్ = నీవు, బహుమతఃభూత్వా = గౌరవింపబడినవాడవై, లాఘవమ్ = చులకనను (అగౌరవమును), యాస్యసి = పొందగలవో, (తే = అట్టి), మహారథాః = మహారథులు, త్వామ్ = నిన్ను, రణాత్ = యుద్ధమునుండి, భయాత్ = భయమువలన, ఉపరతమ్ = మఱలినవానినిగా, మంస్యన్తే = తలంతురు.

తా:– మఱియు ఇంతవఱకు ఏ మహారథులందు నీవు ఘనముగా భావింపబడుచుంటివో, వారెల్లరు నిన్నిపుడు చులకనజేసి భయముచే యుద్ధమునుండి మఱలిన వానినిగ దలంతురు.

2. మన్యన్తే -- పాఠాంతరము

36. అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూన్ వదిష్యన్తి తవాహితాః
నిన్దన్తస్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం ను కిమ్.

టీక:– తవ= నీ యొక్క, అహితాః= శత్రువులు, తవ= నీ యొక్క, సామర్థ్యమ్= సామర్థ్యమును, నిన్దన్తః = దూషించుచున్నవారై, బహూన్= అనేకములయిన, అవాచ్యవాదాంశ్చ = అనరాని మాటలనుగూడ, వదిష్యన్తి= పలుకగలరు, తతః = అంతకంటె, దుఃఖంతరమ్ = మిగుల దుఃఖకరమైనది, కిమ్ ను =ఏమి కలదు?

తా:– (ఇంతియేకాక అత్తఱి) శత్రువులు నీయొక్క సామర్థ్యమును దూషించుచు పెక్కు దుర్భాషణములనుగూడ పలుకగలరు. దానిని మించిన దుఃఖ మేమి కలదు?

అ॥ ధర్మయుద్ధమువలన ఇహపరలోకములందు గలుగు శ్రేయమును వచించుచున్నాడు–

37. హతో వా ప్రాప్స్యసే [1] స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్యసే మహీమ్
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః.

టీక:– కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా! హతో వా = (నీవు) చంపబడినవాడవైతివేని, స్వర్గమ్ = స్వర్గమును, ప్రాప్స్యసే = పొందగలవు, జిత్వావా = జయించితివేని, మహీమ్ = రాజ్యమును, భోక్ష్యసే = అనుభవింపగలవు, తస్మాత్= అందువలన, యుద్ధాయ = యుద్ధముకొఱకు, కృతనిశ్చయః = చేయబడిన నిశ్చయము కలవాడవై, ఉత్తిష్ఠ = లెమ్ము.

తా:– అర్జునా! ఒకవేళ నీవీ ధర్మయుద్ధమందు శత్రువులచే చంపబడినచో స్వర్గమును బొందెదవు. అట్లుకాక నీవే జయించినచో భూలోకరాజ్యము ననుభవించెదవు. ఈ ప్రకారముగ రెండువిధముల మేలే. కావున లెమ్ము, యుద్ధమునకు సంసిద్ధుడవుకమ్ము.

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకము ముముక్షువులకు ప్రాణమువంటిది. ఇదియొక మహామంత్రము. సాధనయందు నిరాశ, అధైర్యము, నిరుత్సాహము కలిగినపుడెల్ల దీనిని పఠించుచుండినచో మహాధైర్యము చేకూరగలదు. ఏలననిన, ధర్మపూర్వకమైన బాహ్య యుద్ధమున శూరుడు జయించినచో రాజ్యమును, మరణించినచో స్వర్గమును ఎట్లు పొందునో, అట్లే అవిద్య (మాయ)తో నొనర్చుసంగ్రామమున, ఆత్మానాత్మయుద్ధమున సాధకుడు విజయము నొందినచో మోక్షమును, మరణము నొందినచో ఉత్తమలోకప్రాప్తిని బడయుచున్నాడు. కావున రెండువిధముల నాతనికి శ్రేయమే కలుగుచున్నది. ఆధ్యాత్మికసాధన పూర్తికాకమునుపే ఒకవేళ మధ్యలో ముముక్షువునకు మరణము సంభవించినచో అత్తిఱి యాతనికి దుర్గతి యేమాత్రమున్ను గలుగదనియు, ఉత్తమలోకములందు సుఖముల ననుభవించి మరల భూలోకమునం దుత్తమవంశముననో లేక యోగులయొక్క కులముననో జన్మించి తానిదివఱలో వదలిపెట్టిన సాధనను తిరిగి కొనసాగించునని భగవానుడు మున్ముందు (6వ అధ్యాయమున) చెప్పబోవును. కావున ముముక్షువు తన ఆధ్యాత్మిక సాధనను, ప్రకృతితోటి తన సంగ్రామమును ఏమాత్రము సడలింపక కృతనిశ్చయుడై ముందునకు సాగిపోవలెనని అర్జునుని నెపమున లోకమున కంతకును శ్రీకృష్ణమూర్తి హెచ్చరిక చేయుచున్నారు.

1. ప్రాప్స్యసి – పాఠాంతరము

''కృతనిశ్చయః'' - అని చెప్పబడినందువలన లక్ష్య మనుభూతమగువఱకును సాధనను ఏమాత్రము వదలరాదను దృఢనిశ్చయము గలిగియుండవలెనని స్పష్టమగుచున్నది. దృఢమైననిశ్చయము, పట్టుదల లేనివారిని మాయ క్రిందకు త్రోసివేయును. కావున జాగరూకులై యుండవలెను.

'తస్మాదుత్తిష్ఠ' ★ - 'లెమ్ము' అని భగవాను డర్జుననకు ధైర్యమును భోదించుచున్నారు. సంసారక్షేత్రమున అనేక దుఃఖములందు, తాపత్రయములందుబడి క్షణికసుఖములకై దేవులాడుచు నానాయాతనల నొందుచున్న మానవాళి కిచ్చి ధైర్యోద్బోధక వాక్యములు, ప్రోత్సాహజనకములగు బోధలు ఎంతేని అవసరములై యున్నవి.

అ॥ కార్యముల నేప్రకార మాచరించినచో మనుజుడు పాపమునొందడో వచించుచున్నాడు -

38. సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ
తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాపమవాప్స్యసి.

టీక:- సుఖదుఃఖే = సుఖదుఃఖములను, లాభాలాభౌ = లాభనష్టములను, జయాజయౌ = జయాపజయములను, సమేకృత్వా = సమానములుగాదలంచి, తతః = అటు పిమ్మట, యుద్ధాయ = యుద్ధముకొఱకు, యుజ్యస్వ = సిద్ధపడుము, ఏవమ్ (చేత్) = ఇట్లు చేసితివేని, పాపమ్ = పాపమును, న అవాప్స్యసి = పొందవు.

తా:- సుఖదుఃఖములందును, లాభనష్టములందును, జయాపజయములందును సమబుద్ధిగలిగి యుద్ధమునకు సంసిద్ధుడవగుము. ఇట్లు చేసితివేని నీవు పాపమును పొందకుందువు.

వ్యాఖ్య:- ఈ శ్లోకమున భగవానుడు కర్మరహస్యమును బోధించుచున్నారు. కర్మము చేయుచును ఏవిధమైన పాపముచేతను అంటబడకుండు విధానమును తెలుపుచున్నారు. అదియే సమభావము (Balance of mind). సుఖదుఃఖాదులందు సమబుద్ధిగలిగి కర్మ నాచరింపవలయును. దానిచే మనుజుడు పాపస్పర్శలేకుండును. సుఖము తటస్థించి నపుడు పొంగిపోయి గర్వించక, దుఃఖము కలిగినపుడు క్రుంగిపోయి విచారపడక సమస్థితిని కాపాడుకొనవలెను. సమచిత్తమందు ఆత్మ చక్కగ ప్రతిబింబించును. అట్టివాడిక పాపము నెట్లు పొందగలడు? కర్మమార్గము తక్కువనియు, కర్మ బంధహేతువనియు, జన్మకారకమనియు కొందఱు తలంచుదురు. కాని భగవాను డట్లు చెప్పలేదు. సమబుద్ధిగలిగి కర్మ నాచరించినచో ఆ కర్మవలన పాపమెన్నటికిని చేకూరదని గీతాచార్యులు ఘోషించుచున్నారు. 'కర్మయందు దోషములేదు. కర్మచేయు విధానమందు గలదు' అని సాధకులు గుర్తెఱిగి ఆ కర్మను సమబుద్ధితో నాచరింపవలెను.

''తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ'' - అని చెప్పుటవలన కర్మరంగమున ప్రవేశించుటకు ముందు కర్మనెట్లు చేయవలెనో ఆ పద్ధతి తెలిసికొని యుండవలెనని స్పష్టపడుచున్నది.

తతః = అటుపిమ్మట, - యుద్ధముచేయుము అని భగవానుడు పలికిరి. దేనికి పిమ్మట? సుఖదుఃఖాదులందు సమభావమును అలవాటుచేసికొని ఆపిమ్మట. అట్టి సమత్వమును ముందుగా

★ ఉత్తిష్ఠత, జాగ్రత, ప్రాప్యవరాన్నిబోధత. (కఠోపనిషత్తు)
లెండు, మేలుకొనుడు, మహనీయుల నాశ్రయించి జ్ఞానమునొందుడు!

నభ్యసింపకయే కర్మక్షేత్రమున దిగినచో పతనమొందిపోవును. కర్మయొక్క ఒడుదుడుకులచే చంచలత్వమొందును. మఱియు పాపమును సంపాదించును. కర్మమునకు తోడుగ జ్ఞానము తప్పక ఉండవలెను. అపుడే అది రాణించును. అందువలననే శ్రీకృష్ణపరమాత్మ అర్జునునకు తొలుదొల్తనే జ్ఞానముపదేశించి, ఆపిదప కర్మను బోధించిరి.

ప్ర:- కర్మము నెపుడాచరించవలెను?

ఉ:- సుఖదుఃఖాదులందు సమబుద్ధిని బడసినవెనుక.

ప్ర:- కర్మము చేయుచు పాపమంటకుండ నుండుట కుపాయమేమి?

ఉ:- చిత్తమందు సుఖదుఃఖాదులయెడల సమభావమును కుదుర్చుకొని కర్మచేసినచో పాపమంటదు.

అ॥ ఇంతవఱకు సాంఖ్యయోగమునుగూర్చి బోధించి ఇక కర్మయోగము నొకింత చెప్పుటకు ప్రారంభించుచున్నాడు -

39. ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు
బుద్ధ్యా యుక్తో యయా పార్థ కర్మబన్ధం ప్రహాస్యసి.

టీక:- పార్థ = ఓ అర్జునా! సాంఖ్యే = ఆత్మతత్త్వవిషయమునందు, ఏషా = ఈ ప్రతిపాదింపబడిన, బుద్ధిః = జ్ఞానము, తే = నీకు, అభిహితా = చెప్పబడినది, యయా బుద్ధ్యా = ఎట్టి వివేకముతో, యుక్తః = కూడినవాడవై, కర్మబన్ధమ్ = కర్మబంధమును, ప్రహాస్యసి = వదలగలవో, *(తామ్ = అట్టి)* యోగేతు = కర్మయోగవిషయమందలి, ఇమామ్ = ఈ చెప్పబోవు బుద్ధిని (నిశ్చయమును), శృణు = వినుము.

తా:- ఓ అర్జునా! ఇంతవఱకు సాంఖ్యశాస్త్రమున జెప్పబడిన ఆత్మతత్త్వనిశ్చయమును దెలిపియుంటిని. ఇక యోగశాస్త్రమందలి కర్మయోగసంబంధమైన వివేకమును నీకు దెలుపబోవుచున్నాను. అద్దాని నెఱింగినచో నీవు కర్మబంధమునుండి లెస్సగ విముక్తుడవు కాగలవు. కాబట్టి శ్రద్ధతో నాలకింపుము.

వ్యాఖ్య:- కర్మచేసినను బంధింపబడక నుండవలెననిన, ఆ కర్మ యెట్లు చేయవలెనో దానిని గూర్చిన వివేకమవసరము. అట్టి వివేకమునే 'బుద్ధి' అని యిట పేర్కొనిరి. అట్టి బుద్ధితోగూడి కర్మనాచరించినచో జీవుడు కర్మబంధమున తగుల్కొనడు. బంధమును గలుగజేయుకర్మ అత్తఱి మోక్షమునకు హేతువుగ పరిణమించిపోవును. కావున భగవానుడు తెలుపబోవు అట్టి 'బుద్ధి'ని, అట్టి కర్మయోగరహస్యమును ప్రతివారును హస్తగతమొనర్చుకొని బంధవిముక్తులు కావలయును.

అ॥ కర్మయోగముయొక్క మహిమను వర్ణించుచున్నారు -

40. నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే
స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్.

టీక:- ఇహ = (మోక్షమార్గమగు) ఈ కర్మయోగమునందు, అభిక్రమనాశః = ప్రారంభించినది నిష్ఫలమగుట, న అస్తి = లేదు, ప్రత్యవాయః = దోషమున్ను (లేక విరుద్ధఫలితమున్ను), న విద్యతే = లేదు, అస్య

ధర్మస్య = కర్మయోగమనెడు ధర్మముయొక్క, స్వల్పమపి = లేశమైనను, మహతః = గొప్పదైన, భయాత్ = భయమునుండి, త్రాయతే = రక్షించుచున్నది.

తా:– ఈ కర్మయోగము ప్రారంభింపబడినది నిష్ఫలమెన్నటికిని కానేరదు. పూర్తి యగుటకు ముందుగా ఏకారణముచేనైనను మధ్యలో నిలిచిపోయినను దోషము లేదు. ఈ కర్మయోగానుష్ఠానమను ధర్మము ఒకింతైనను గొప్పదైన (జననమరణ ప్రవాహరూపమైన) సంసారభయమునుండి రక్షించుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– బుద్ధితో (వివేకముతో) గూడిన ఈ కర్మయోగము అనగా నిష్కామ కర్మయోగమును (ఆధ్యాత్మిక సాధనను) ప్రారంభించుట వ్యర్థముకానేరదు. అది తప్పక సత్ఫలమును గలుగుజేయును ఒకవేళ ఏదైన అవాంతరములచే మధ్యలో నిలిచి పోయినను దోషములేదు. విత్తనమును నేలలో నాటినపిదప చివరివఱకు దానిని జలాదులచే పోషించిన మాత్రమే ఫలితము చేతికి వచ్చును. మధ్యలో ఎపుడైన జలసేచనమును మానివేసినచో ఆ మొలక ఎండిపోయి ఫలమునివ్వదు. అట్టిది కాదీ నిష్కామకర్మయోగము. ఎంతచేసిన అంత ఫలమొసంగునేకాని దానివలన దోషమెన్నటికిని కలుగదు.

''త్రాయతే మహతో భయాత్''– వివేకముతో గూడిన ఈ కర్మాచరణము, లేక నిష్కామకర్మయోగము ఒకింత కావింపబడినను మహాభయమునుండే జీవుని కాపాడునని వచింపబడినది. ప్రపంచములో అన్ని భయములకంటె గొప్పభయమేది? మరణభయము. జననమరణరూప సంసారభయము. అద్దాని నీ నిష్కామకర్మానుష్ఠానము తొలగించివేయుచున్నది.

చిన్న నిప్పురవ్వయైనను ఘోరకంటకావృతమహారణ్యమును భస్మీభూతమొనర్చునట్లును, చిన్న ఓడయైనను విశాలమహాసముద్రమును దాటించునట్లును ఈ పరమార్థసాధనయు ఒకింతైనను ఘోరసంసారవిపత్తునుండి జీవుని కాపాడుచున్నది. కాబట్టి సాధకు లిక దిగులు నొందవలసినపనిలేదు. పూర్ణస్థితిని మొట్టమొదట పొందలేక పోయినను తమ సాధనను విడువక ఆచరించుచుండవలెను. చిన్న పూజయైనను, చిన్న మంత్రమైనను, ఒక్క పుణ్యకార్యమైనను, దానిని గట్టిగ పట్టుకొని, దానియందు పరిపూర్ణవిశ్వాసముంచి ఆచరించుచుండినచో క్రమముగ నదియే సంసారసముద్రతరణోపాయమై విలసిల్లును. ఔషధము ఒకింతైనను, పథ్యానుసారముగ చక్కగ సేవించినచో భయంకరమగు రోగమునుగూడ మాన్పునుగదా!

కర్మయోగమను ధర్మము స్వల్పమైనను మహాసంసారభయమునుండి జీవుని పరిరక్షించునని భగవాను డీశ్లోకమున సెలవిచ్చిన విషయము సాధకలోకమున కెంతయో అశ్వాసమును గలుగజేయుచున్నది. ఏలననిన ''ఈ అనంత సంసారసాగరము నెట్లీదగలమా, ఈ ఘోరతమస్సు నెట్లు దాటగలమో, అయ్యో! మేము అన్ని ధర్మముల నాచరింపలేమే, నిరంతరము సాధనచేయలేమే. అది ఆ ఋషులకే, ఆ మునీశ్వరులకే చెల్లును, మాబోటి సామాన్యులు అంత తపస్సు నెట్లు చయగలరు?'' అని యీ ప్రకారముగ చింతించుచుండ జనులకు ధైర్యము నొసంగిమోక్షప్రాప్తికి, సంసారభయవినాశమునకు చక్కని వరప్రసాదమును భగవాను డిచట నొసంగినారు కావున భగవద్వాక్యములపై విశ్వాసముంచి నిష్కామకర్మయోగమను ఆధ్యాత్మికధర్మమును ఒకింతైనను ఆచరించి జనులు బంధవిముక్తులగుదురుగాక!

ప్ర:– నిష్కామకర్మమను ధర్మముయొక్క ప్రాశస్త్యమును వివరింపుడు?

ఉ:– (1) దానిని ప్రారంభించినచో నిష్ఫల మెన్నటికిని కాదు. (2) కొంత ఆచరించి మధ్యలో నిలిపినను దోషము లేదు (3) కొద్దిగ ఆచరించినను గొప్ప సంసారభయమును తొలగించును.

ప్ర:– సంసారభయమునుండి తప్పించుకొనుటకు ఉపాయమేమి?

ఉ:- వివేకయుక్తమగు కర్మాచరణము (నిష్కాను కర్మానుష్ఠానము).

అ॥ ఉత్తమ కర్మయోగియొక్క స్థిరచిత్తమునకును, భోగాసక్తుల చంచలమానసమునకు గల భేదమును
పుచున్నాడు –

. వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేహ కురునన్దన
బహుశాఖా హ్యనన్తాశ్చ బుద్ధయో౽వ్యవసాయినామ్.

టీక :– కురునన్దన= ఓ అర్జునా!, ఇహ= ఈకర్మయోగముయొక్క అనుష్ఠానమందు, వ్యవసాయాత్మికా
నిశ్చయముతో గూడినట్టి, బుద్ధిః = బుద్ధి, ఏకా = ఒక్కటియే, అవ్యవసాయినామ్ =
యములేనివారలయొక్క, బుద్ధయః = బుద్ధులు , బహుశాఖాః = పలువిధములుగ
పించియున్నవిగను, అనన్తాశ్చహి= అనంతములుగనున్నవిగదా!

తా:– అర్జునా! ఈ కర్మయోగానుష్ఠానమున నిశ్చయముతోగూడిన బుద్ధి ఒక్కటియే.
యములేనివారలయొక్క బుద్ధులు పలువిధములుగను, అనంతములుగను నున్నవి.

వ్యాఖ్య:– దైవమందు (ఆత్మయందు) నిశ్చయము గల్గియున్నబుద్ధి ఒక్కటియే అయియున్నది.
యనిన, అది ఆ దైవమును తప్ప అన్యమును కాంక్షింపదు. అది శాఖోపశాఖలుగ విస్తరింపదు. దైవమును
్యమందే ఏకాగ్రముగ నుండును అట్టి నిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధిగలవారు చేయు ప్రతికార్యమున్ను,
భావనయు దైవోన్ముఖముగ నుండును. ఫలాపేక్షలేక ఈశ్వరార్పణముగ వారు కార్యములను
ుచుందురు. అట్టి దైవలక్ష్యము లేనివారు అనేక ప్రాపంచిక వస్తువులను ఆశ్రయించి, దృశ్యపదార్థములపైకి
ిగిడుచు, వాని ప్రాప్తియే తమ గమ్యముగ భావించి చంచల బుద్ధిగలిగియుందురు. అట్టివారి బుద్ధి
న్ముఖముగ నుండదు. డొంకపైతీగెవలె బహుశాఖలుగ విస్తరించి, ప్రపంచవస్తువులపైబడి పెక్కు ఫలము
ు గోరుచు, భోగములను కాంక్షించుచు అనేక కర్మకాండలలో చిక్కుకొని తత్ఫలితముగ ఏకాగ్రతలేనిదై
ంచును. భిన్నభిన్నములగు సూర్యకిరణములు భూతద్దముద్వారా ఏకోన్ముఖములు కాగా క్రిందనున్న
ితమునుగూడ భస్మముచేసివేయగల్గును. అవియే వేఱువేఱుగ నున్నపుడు అట్టిశక్తిని గలిగియుండవు.
్విధముగనే నిశ్చయాత్మకమగు ఏకాగ్రబుద్ధియందును అఖండశక్తి విరాజిల్లును. ప్రాపంచికమానవుడు అనేక
్యవిషయములందు ప్రసరించిన మనస్సుగలవాడై కోరికలను తీర్చుకొనుటయందే తనశక్తినంతయు
ంబోయుచుండును. అట్టివాని చిత్తము చంచలముగను బహుశాఖాయుతముగను నుండుటచే శాంతిలేక
ిడిల్లుచుండును. కావున వివేవవంతుడై దైవమందు (మోక్షమందు) నిశ్చయముగల్గియున్నట్టి బుద్ధినే
లంబించి, బహుశాఖాత్మకమగు అనిశ్చయాత్మక బుద్ధిని త్యజించివేయవలయును.

అ॥ నిశ్చయాత్మక బుద్ధిలేనివారి స్వభావమును వర్ణించుచున్నాడు –

. యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః
వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతివాదినః.

. కామాత్మానః స్వర్గపరా జన్మకర్మఫలప్రదామ్
క్రియావిశేషబహులాం భోగైశ్వర్యగతిం ప్రతి.

44. భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాఽపహృతచేతసామ్
వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిస్సమాధౌ న విధీయతే.

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా! వేదవాదరతాః = వేదమునందు ఫలమును దెలిపెడి భాగములందు (అర్థవాదములందు) ప్రీతిగలవారును, నాన్యదస్తీతివాదినః = అందు జెప్పబడిన స్వర్గాదులకంటె అధికమైన ఫలము వేఱొకటి లేదని వాదించువారును, కామాత్మానః = కోరికలతో నిండిన మనస్సుగలవారును, స్వర్గపరాః = స్వర్గమునం దాసక్తి గలవారును (అగు), అవిపశ్చితః = అవివేకులు (తత్త్వము తెలియని అల్పజ్ఞానులు), జన్మకర్మఫలప్రదామ్ = జన్మమును, కర్మమును, దాని ఫలమును ఇచ్చునట్టియు, భోగైశ్వర్యగతిం ప్రతి = భోగములను, ఐశ్వర్యములను సంపాదించుటకు, క్రియావిశేషబహులాం = వివిధకర్మకలాపములతో గూడినదియు, పుష్పితామ్ = ఫలప్రదము కాని కేవల పుష్పములవలె చూపులకు మాత్రము రమ్యమైయుండునదియు (అగు), యామ్ ఇమామ్ = ఏ యీ, వాచమ్ = వాక్యమును, ప్రవదన్తి = విశేషించి చెప్పుచున్నారో, తయా = దానిచేత, అపహృత = అపహరింపబడిన, చేతసామ్ = మనస్సుగలవారును, భోగైశ్వర్యప్రసక్తానామ్ = భోగములందు, ఐశ్వర్యములందు మిక్కుటమగు ఆశకలవారు నగువారికి, వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః = నిశ్చయమైనబుద్ధి (ఏకాగ్రబుద్ధి), సమాధౌ = దైవధ్యానమందు (సమాధినిష్ఠయందు), న విధీయతే = కలుగనేరదు.

తా:– ఓ అర్జునా! వేదమునందు ఫలమునుదెలుపు భాగములం దిష్టముకలవారును, అందుజెప్పబడిన స్వర్గాది ఫలితములకంటె అధికమైనది వేఱొకటియెద్దియు లేదని వాదించువారును, విషయవాంఛలతో నిండిన చిత్తముకలవారును, స్వర్గాభిలాషులునగు అల్పజ్ఞులు, జన్మము, కర్మము, తత్ఫలము నొసంగునదియు, భోగైశ్వర్యసంపాదనకై వివిధకార్యకలాపములతో గూడినదియు, ఫలశూన్యమైనదియునగు ఏ వాక్యమును చెప్పుచున్నారో అద్దానిచే నపహరింపబడిన చిత్తముకలవారును (ఆవాక్యమునునమ్మి దృశ్య వ్యామోహమందు పడువారును) భోగైశ్వర్యప్రియులునగు జనులకు దైవధ్యానమందు (సమాధి నిష్ఠయందు) నిశ్చయమైన (ఏకాగ్రమైన) బుద్ధి కలుగనే కలుగదు.

వ్యాఖ్య:– పుష్పితాం వాచమ్ – ఫలప్రదముకాని వాక్యములు – లోన ఫలము లేనట్టి మోదుగ, బంతి, మున్నగు పుష్పములను బోలినవి. పైకి సొగసుగా గన్పించి లోన సత్తువలేనివి. మోక్షమనుఫలము నివ్వనట్టి కామ్యకర్మాదులంగూర్చిన వాక్యములని భావము.

''ప్రవదన్తి'' – 'వదన్తి' అని చెప్పక 'ప్రవదన్తి' అని చెప్పుటచే సారహీనములగు తమ వాక్యములను వారు అధికముగ పలుకుచుందురని అర్థము (Empty Vessels make much noise)

''అవిపశ్చితః'' – అవివేకులు, అల్పజ్ఞులు – కామ్యకర్మాదులను చేయువారు స్వర్గాది భోగముల నభిలషించువారు, తెలివితక్కువవారని యిట చెప్పబడినది. అట్టి వారిని తెలివికలవారిలో భగవంతుడు జమకట్టలేదు. కావున ఎంతటి మహాపండితుడైనను, వేదవేత్తయైనను, కామ్యబుద్ధిగలిగి, స్వర్గాదిభోగముల నపేక్షించువాడైనచో పరమార్థ దృష్టియం దాతడు వట్టి అవివేకియే యగును. అట్టివారి కనువిప్పుకొఱకై భగవానుడీ వాక్యములను చెప్పుచున్నాడు. మఱియు స్వర్గాదులనుగూర్చి అచటి భోగములను గూర్చి భగవానున కెట్టి యభిప్రాయముకలదో ఈ శ్లోకములందు వెల్లడియగుచున్నది.

''వేదవాదరతాః'' - వేదములలో ఫలమును దెలిపెడి అర్థవాదములు కొన్ని కలవు - 'ఈ ప్రకారము చేసినచో ఈ యాస్వర్గభోగములు కలుగును' - అని. అట్టివానిని పట్టుకొని వారు వ్రేలాడుదురు. వేదవేదాంతములలో మోక్షప్రాప్తికై యుపదేశింపబడిన బోధలెన్నియో కలవు. వాని నన్నింటిని వదలివేసి, కామ్యకర్మవిభాగమునే పట్టుకొని 'ప్రపంచమున ఇది తప్ప మఱియొకటి యేదియు లేనేలేద'ని వారు వాదింతురు. వేదమునందు మూడు విభాగములు కలవు - (1) కర్మకాండ (2) ఉపాసనాకాండ (3) జ్ఞానకాండ అని. ఈ శ్లోకములందు తెలుపుబడిన అవివేకులు మొదటి కర్మకాండనే పట్టుకొని, అందును స్వర్గాదిఫలములనుగూర్చి చెప్పు భాగమునే స్వీకరించి, తక్కిన రెండిటిని వదలివేయుదురు. వారి పద్ధతి సరికాదని గీతాచార్యులు బోధించుచున్నారు.

''కామాత్మానః'' - కోరికలే స్వరూపముగ గలవారు, ఒంటినిండా కోరికలు కలవారని అర్థము. దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణలతో గూడి కామపిశాచమునకు తమ హృదయమున నెలవొసంగువారు. ఆ ప్రకారము ఉండరాదు. హృదయమున భగవంతునకు తావీయవలెనేకాని కామాది దుష్టప్రవృత్తులకుగాదు. దైవాత్ములు, కరుణాత్ములు, పరమాత్ములు కావలెనేకాని కామాత్ములు, క్రోధాత్ములు కాగూడదు.

''స్వర్గపరాః'' - వారు మోక్షపరులుకాదు. స్వర్గపరులు. అధ్యాత్మక్షేత్రమున స్వర్గమున కాధిక్యత యొసంగబడదు. పైగా స్వర్గాది సుఖములనుగూడ తృణీకరించిన వానికే మోక్షము లభించునని అట చెప్పబడినది. కాబట్టి సమాన్యులదృష్టిలో స్వర్గము అధికముగ తోచవచ్చునుగాని జ్ఞానులదృష్టియందుగాదు. ఏలననిన స్వర్గమున్ను ఒకానొక లోకమే. సృష్టి స్థితి లయములు దానికిన్ని కలవు. అయితే అచటి భౌతికవస్తువులు ఒకింత నాణ్యముగ నుండవచ్చును. దానివలన ప్రయోజనమేమి? అవి శాశ్వతములుకావుగదా! పైగా పుణ్యము క్షయించినచో మరల క్రిందపడిపోవలసినదే కదా!★. కావున విషయభోగములలో ముంచి జీవునియందు మృగప్రవృత్తిని రేకెత్తించి మోక్షమున కాతనిని దూరునిగ జేయునట్టి ఆ స్వర్గసీమవలన మనుజునకు కలుగు పరమపురుషార్థ మేదియును లేదు. విజ్ఞులద్దానిని ఆశింపరు; పైగా దానిని బంధకరముగ భావింతురు. భగవానుడుకూడ ఇచట ఆ స్వర్గాసక్తులను తీవ్రముగ విమర్శించి చెండాడిరి. కాబట్టి వైరాగ్యశీలురును, మోక్షకాంక్షులునగు వారెవరును వానిజోలికి పోరాదు.

''జన్మకర్మఫలప్రదామ్'' - కామ్యకర్మలు జన్మరాహిత్యము నెన్నటికిని కలుగజేయ జాలవు. కర్మ, జన్మ - జన్మ, కర్మ అను సంసారచక్రమున అవి జీవుని పడవేయును. కనుకనే భగవానుడు గీతయందు నిష్కామకర్మనే ప్రోత్సహించిరిగాని కామ్యకర్మను గాదు. కాబట్టి జన్మకర్మరూపములగు దారుణ ఫలితములను గలుగజేయు ఆ కామ్యకర్మలను ముముక్షువు లాశ్రయింపరాదు.

''క్రియావిశేషబహులాం భోగైశ్వర్యగతిం ప్రతి'' - స్వర్గాది భోగములను, ఐశ్వర్యములను అభిలషించి వానికొరకై అనేక యజ్ఞయాగాదుల నాచరించుచు, కర్మకాండయందు వారు మునిగిపోవుదురు. వారు యత్నించునది శాశ్వత దైవసుఖము కొఱకుగాదు, క్షణిక ప్రాపంచిక సుఖముకొఱకు.

''తయాఽపహృతచేతసామ్'' - కామకర్మనిరతులు చెప్పు తియ్యనిమాటలచే జనుల చిత్తము లీడ్వబడుచున్నవి. వానిచే వారు మోసపోవుచున్నారు. కావున అట్టివారి సహవాసము చేయరాదు. సత్పురుషులయొక్క, సాధుపుంగవులయొక్క, విరాగులయొక్క సాంగత్యము చేసినచో చిత్తము దైవోన్ముఖముగ ప్రవర్తించును.

★ క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశన్తి

''వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః సమాధౌ న విధీయతే'' - అట్టి భోగైశ్వర్యప్రసక్తి వలన కలుగు నష్టమేమియనిన, అది కలవారికి ధ్యానమందు, దైవచింతనయందు మనస్సు నిలుకడను బొందదు. చిత్తము బహిర్ముఖమగును. అట్టివారికి సమాధిస్థితి ఎన్నడును సిద్ధించదు. గాలి వీచుచున్నపుడు దీపమెట్లు మహాచంచలముగా నుండునో వారి చిత్తమున్ను అట్లుండును. దానిచే అశాంతి, అశాంతిచే సుఖవియోగము వారికి కలుగును. కావున మోక్షమునకు అత్యావశ్యకమైనట్టి ధ్యాననిష్ఠ చక్కగ జరుగుటకొఱకై చిత్తమును విషయభోగములపైకి పరుగిడనీయక చూడవలయును.

ప్ర. భోగైశ్వర్య ప్రసక్తి వలన కలుగు నష్టమేమి?

ఉ:- దానిచే దైవధ్యానమందు మనస్సు నిలువదు.

అ॥ విషయములందాసక్తిని త్యజించి ఆత్మానుభవమును బొందులాగున ప్రేరేపించుచున్నాడు -

45. త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున
నిర్ద్వన్ద్వో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్.

టీక:– అర్జున = ఓ అర్జునా!, వేదాః = వేదములు (వాని పూర్వభాగమైన కర్మకాండము), త్రైగుణ్యవిషయా, = త్రిగుణాత్మకములగు విషయములను తెలుపునవి, *(త్వమ్ = నీవు)*, నిస్త్రైగుణ్యః = త్రిగుణములను విడిచినవాడవును (లేక త్రిగుణములవలన గలుగు విషయాశను త్యజించినవాడవును), నిర్ద్వన్ద్వః = సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు లేనివాడవును, నిత్యసత్త్వస్థః = నిరంతరము శుద్ధసత్త్వము నాశ్రయించినవాడవును, నిర్యోగక్షేమః = యోగక్షేమములు లేనివాడవును, ఆత్మవాన్ = ఆత్మజ్ఞానివియు, భవ = కమ్ము.

తా:– ఓ అర్జునా! వేదములు (అందలి పూర్వభాగమగు కర్మకాండము) త్రిగుణాత్మకములగు (సంసార) విషయములను తెలుపునవిగానున్నవి. నీవు త్రిగుణములను వదలినవాడవును, ద్వంద్వములు లేనివాడవును, నిరంతరము శుద్ధసత్త్వము నాశ్రయించిన వాడవును, యోగక్షేమములదృష్టి లేనివాడవును, ఆత్మజ్ఞానివియు కమ్ము!

వ్యాఖ్య:– ''త్రైగుణ్యవిషయా వేదాః'' - పై శ్లోకములందలి సందర్భమునుబట్టి చూచినచో కర్మకాండకు, యజ్ఞయాగాదులకు సంబంధించిన వేదభాగము (పూర్వభాగము) ను గూర్చియే యిచట ప్రస్తావింపబడినదని స్పష్టమగుచున్నది. వేదముయొక్క ఉత్తరభాగము త్రిగుణాతీతమగు పరబ్రహ్మమునుగూర్చియే వచించినది. దృశ్యప్రపంచమంతయు త్రిగుణములతో గూడినది. అది అల్పమైనది. దృక్స్వరూపమగు ఆత్మయొకటియే త్రిగుణాతీతమైనది. అది సర్వోత్తమమైనది. గుణములకు లోబడియున్న వానికే ఈ బంధము, ఈ బాధలు, ఈ జన్మములు, కర్మములు. గుణములనుదాటి ఆత్మయందు స్థితిగల్గియున్న జ్ఞానికి నివియేవియు నుండవు. కనుకనే భగవాను డర్జునుని గుణాతీతుడుగ, ఆత్మవంతుడుగ కమ్మని ఆనతిచ్చిరి.

''నిత్యసత్త్వస్థః'' - ఇచట తెలుపబడిన సత్త్వము త్రిగుణములలోని సత్త్వము కాదు. త్రిగుణములను దాటుమనిచెప్పి మరల ఒకానొక గుణము నాశ్రయింపుమని ఎన్నటికిని బోధింపరు. కావున ఇచట 'సత్త్వము' నకు విశుద్ధసత్త్వస్థితి లేక ఆత్మస్థితి యని అర్థము చెప్పుకొనుట మంచిది. 'జ్ఞచిత్తం సత్త్వముచ్యతే' (ఆత్మజ్ఞానియొక్క

బ్రహ్మాకారమగు చిత్తము సత్త్వమనబడును) అని శ్రీ వసిష్ఠమునీంద్రులు తెలిపియున్నారు. 'నిత్యసత్త్వస్థః' అని చెప్పబడినందున ఏదియో ఒకానొకకాలమందుగాక నిరంతరము సత్త్వము నాశ్రయించి, ఆత్మస్థితుడై యుండవలెనని భావము.

''నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్'' - యోగమనగా లేనివస్తువును బొందుట, క్షేమమనగా దానిని కాపాడుట - ఈ రెండును లేకుండుమని భగవానుడు తెలిపెను. ఏలననగా ఆత్మయందున్న వానికి సమస్త పదార్థములు పొందబడినట్లే యగును గాన ఇక నాతడు దేనిని వాంఛింపవలెను? ఆత్మవంతుడై (ఆత్మవాన్) యుండుమని భగవదాజ్ఞ. 'ధనవాన్, సౌందర్యవాన్, అధికారవాన్, ...' అని చెప్పక 'ఆత్మవాన్' అని చెప్పుటవలన ప్రపంచములోని సమస్తపదార్థములకంటెను, పదవులకంటెను ఆత్మస్థితియే సర్వోత్తమమైనదని సూచితమగుచున్నది.

ప్ర:- ఏ ప్రకారము వర్తించవలసినదిగా శ్రీ కృష్ణు డర్జునునకు బోధించెను?

ఉ:- (1) త్రిగుణములను దాటిపోవలెను (2) ద్వంద్వములు లేకుండవలెను (3) నిరంతరము విశుద్ధసత్త్వమందు (ఆత్మయందు) స్థితిగల్గియుండవలెను. (4) యోగక్షేమములదృష్టి యుండరాదు (5) ఆత్మజ్ఞానియై వర్తించవలెను.

అ|| ఆత్మజ్ఞానియొక్క మహిమను పేర్కొనుచున్నాడు -

46. యావానర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంప్లుతోదకే
తావాన్సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః.

టీక:- ఉదపానే = బావి మొదలగు వానియందు, యావానర్థః = ఎంతటి ప్రయోజనము కలదో, సర్వతస్సంప్లుతోదకే = అంతటను నీటితో నిండియున్న జలప్రవాహమునందు, తావాన్ (+ అర్థః) = అంతటి ప్రయోజనము (యథా + భవతి) ఎట్లుకలుగుచున్నదో - దానియం దెట్లు ఇమిడియున్నదో, సర్వేషువేదేషు = సమస్తవేదములందును (వేదోక్తములైన సమస్తకర్మములలోను) (యావానర్థః = ఎంత ప్రయోజనముగలదో) (తావాన్ అర్థః = అంతప్రయోజనము) విజానతః = ఆత్మస్వరూపనిశ్చయానుభవముగల, బ్రాహ్మణస్య = బ్రహ్మనిష్ఠునకు, (తథా భవతి = ఆ ప్రకారమే కలుగుచున్నది - బ్రహ్మానందమునం దిమిడియున్నది.)

తా:- స్నానపానాదుల కుపయుక్తమగు స్వల్పజలముగల బావి మొదలగువాని యందెంత ప్రయోజనముకలదో, అంతప్రయోజనము అంతటను నీటితో నిండియున్న మహత్తర జలప్రవాహమునం దిమిడియున్న చందమున, వేదములందు జెప్పబడిన సమస్త కర్మములందును ఎంత ప్రయోజనము కలదో అంత ప్రయోజనము పరమార్థతత్త్వము నెఱిగిన బ్రహ్మనిష్ఠునకు బ్రహ్మానందమున నిమిడియున్నది.

మఱియొక అర్థము:- స్నానపానాదులవిషయమై అంతటను నీటితో నిండియున్న చెఱువు మొదలగువానియందు మనుజున కెంతటి ప్రయోజనము కలదో అంతటి ప్రయోజనమే సమస్తములైన వేదములందును అనుభవజ్ఞుడైన బ్రహ్మనిష్ఠునకు కలదు.

వ్యాఖ్య:- చిన్న చిన్న బావులందు స్నానపానాదుల కెంత ప్రయోజనము కలదో అంత ప్రయోజనము సర్వత్ర జలముతో నిండిన తటాకమం దంతర్భూతమైయున్నది. అట్లే వేదములందు జెప్పబడిన సమస్తకర్మకాండయొక్క ఫలము, ఆత్మానుభవముగల బ్రహ్మజ్ఞానియం దంతర్భూతమైయున్నది. కాబట్టి అట్టి

బ్రహ్మనిష్ఠుడు వేదములందలి ఆ కామ్యకర్మాదిఫలముల నెన్నటికిని అపేక్షింపడు 'శతే పంచాశత్' న్యాయము ననుసరించియు (నూటియందు యాభై యిమిడియున్న చందమున), ఏనుగుపాదమునందు తక్కిన అన్ని ప్రాణులయొక్క పాదములు ఇమిడియున్నట్లును, ఆత్మసుఖమునందు ఇతరములగు సమస్తసుఖములున్నూ ఇమిడియున్నవి. కాబట్టి ఆత్మానుభవముగల జ్ఞాని వేదోక్తములగు స్వర్గాది కామ్యకర్మలఫలములకై దేవులాడడు. ఇచట 'జానతః' అని చెప్పక 'విజానతః' అని చెప్పినందువలన పైపైజ్ఞానము (Superficisl knowledge) చాలదనియు, అనుభవజ్ఞానముండవలెనని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈ శ్లోకమును రామానుజులు మొదలగువారు మఱియొక విధముగ వ్యాఖ్యానించిరి - దప్పికగొనినవానికి మహాతటాకమునగల జలమంతటితోను ప్రయోజనములేదు. నాలుగు దోసిళ్ళు నీళ్లు మాత్రము చాలును. రోగి అన్ని ఔషధములను తినబనిలేదు. ఏ ఒక్క ఔషధమైనను చక్కగ సేవించినచాలును. ఆకలిగలవాడు అన్నపురాసుల నన్నింటిని భుజించనక్కఱలేదు. గుప్పెడు మెతుకులు తినినచాలును. అట్లే వివేకవంతునకు సమస్తవేదములలోను బ్రహ్మప్రాప్తికి అవసరమైన ఏకొన్ని సాధనలనో చక్కగ అనుష్ఠించి, అనుభూతమొనర్చుకొనిన చాలును. తక్కిన కామ్యకర్మాదులన్నిటితో నతనికి ప్రయోజనమేమియునులేదు. వేదములందు అనేక మంత్రములు, ఉపాసనలు, కర్మలు చెప్పబడినప్పటికిని భవరోగము నశించి మోక్షధామముచేరుటకు సాధకునకు ఏ ఒక్కమంత్రమో, ఉపాసనయో, ధ్యానమో సక్రమముగ ననుష్ఠించినచాలును. 'అన్నిటిని మేము చేయలేదే' యని యెవరును దిగులునొంద పనిలేదని భగవానుడిచట భక్తులకు ఆశ్వాస మొసంగుచున్నారు.

అ॥ ఇక కర్మయోగముయొక్క పద్ధతిని భగవానుడు తెలుపుచున్నాడు -

47. కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన
మా కర్మఫలహేతుర్భూర్మాతే సఙ్గోఽస్త్వకర్మణి.

టీక:- **తే** = నీకు, *కర్మణ్యేవ* = కర్మమునందే, *అధికారః* = అధికారము (*అస్తి* = కలదు), *కదాచన* = ఒకప్పుడును, *ఫలేషు* = (వాని) ఫలములందు, (*అధికారః* = అధికారము) *మా* = వలదు, *కర్మఫలహేతుః* = కర్మఫలములకు కారణమైనవాడవు, *మాభూః* = కాకుము, *అకర్మణి* = కర్మలుచేయకుండుటయందు, *తే* = నీకు, *సఙ్గః* = ఆసక్తి, *మా అస్తు* = కలుగకుండునుగాక!

తా:- (అర్జునా!) నీకు కర్మనుచేయుటయందే అధికారము కలదు. కర్మఫలముల నాశించుటయం దేనాడును నీకధికారము లేదు. కర్మఫలములకు నీవు కారణభూతుడవుకాకుము, మఱియు కర్మలు మానుటయందును నీకాసక్తి కలుగకుండుగాక!

వ్యాఖ్య:- అర్జునా ! కర్మలుచేయుటయే నీవంతు. ఫలమునుగోరుటకాదు. అని భగవాను డిచట తెలిపిరి. అనగా ఫలాభిసంధిరహితముగ, ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో, కర్తృత్వరహితముగ కర్మల నాచరింపుమని భావము. 'కదాచన' అని చెప్పినందు వలన ఏకాలమందును అట్టి ఫలమును వాంఛింపకుమని భగవానుడు శాసించినట్లెరి. ఫలమునుగోరి చేయు కర్మలచే చిత్తశుద్ధి కలుగదు. చిత్తశుద్ధి కలుగనిచో ఆత్మజ్ఞాన మంకురింపదు. ఆత్మజ్ఞానము లేనిచో మోక్షము చేకూరదు. కాబట్టి మోక్షప్రాప్తికి నిష్కామకర్మ అత్యంత ఆవశ్యకమైయున్నది.

''మాతేసఙ్గోఽస్త్వకర్మణి'' - కర్మలయొక్క ఫలమును కోరవలదని చెప్పిరిగదా యని అసలు కర్మలే మానెదవేమో, అట్లెన్నటికిని చేయరాదని భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు. ఏలయననిన, అది సోమరితనము

క్రిందకు వచ్చును. అది తమోగుణము. ఏ కర్మయు చేయక నుండుట గొప్పతనము కాదు. నిద్రలో ఎవరును ఏకర్మయు చేయరు. గోడ ఏకర్మను చేయదు. వానికి గొప్పతనమేమియు రాలేదు. కావున తమోగుణజన్యమగు అకర్మణ్యత్వమును దూరముగ పారద్రోలుమని భగవానుడు శాసించుచున్నారు. సోమరుల కీవాక్యమొక గొడ్డలిపెట్టుగ తయారైనది. కొందఱు సమాధినిష్ఠ యను పేరిట కేవలము తమస్సునందే కాలము గడుపుచున్నారు. అట్టివారు ఇహపరములకుగూడ చెడినవారగుదురు. వారు లేచి ఏదియో యొక సత్కార్యమును చేయుటమేలు. కర్మచేయక ఎవడును ఉండలేడు - కావున ఏదియోయొక కర్మను చేయవలెను. దానినే నిష్కామముగ నాచరింపుడని భగవాను డానతిచ్చుచున్నాడు. అట్లు చేసినచో అపారమగు మేలు చేకూరగలదు, గీతయొక్క ప్రధానాశయములలో ఈ అనాసక్తియోగమొకటి. అకర్మణ్యుడై రథమున చతికిలబడిన అర్జునుని కర్మవీరునిగ తయారుచేసిన బోధ లివియే. కావున ఇట్టి నిష్కామకర్మతత్త్వమును బాగుగ తెలిసికొని జనులు తమ జీవితములను సంస్కరించుకొనవలసియున్నది.

ప్ర:- మనుజునకు దేనియం దధికారము కలదు?

ఉ:- కర్మలు చేయుటయందే అధికారము కలదు, గాని ఫలము లాశించుటయందు గాదు.

ప్ర:- దేనిని త్యజించవలెను?

ఉ:- కర్మఫలమును, అకర్మణ్యత్వమును (ఏపనిని చేయకుండుటను) రెండిటిని వదలవలెను.

ప్ర:- కాబట్టి ఫలితాంశమేమి?

ఉ:- కర్మలను చేయుచు ఫలమును వదలవలెను.

48. యోగస్థః కురు కర్మాణి సఙ్గం త్యక్త్వా ధనంజయ
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే.

టీక:– *ధనంజయ* = ఓ అర్జునా! (*త్వమ్* = నీవు) *యోగస్థః* = యోగనిష్ఠయందుండి, *సఙ్గం* = (నేను, నాది యను) అభిమానమును, ఆసక్తిని, *త్యక్త్వా* = విడిచి, *సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః* = ఫలము నొందినను నొందకపోయినను, *సమోభూత్వా* = సమముగ నున్నవాడవై, *కర్మాణి* = కర్మములను, *కురు* = చేయుము, *సమత్వం* = (అట్టి) సమబుద్ధియే, *యోగః (ఇతి)* = యోగమని, *ఉచ్యతే* = చెప్పబడుచున్నది.

తా:– ఓ అర్జునా! నీవు యోగనిష్ఠయందుండి, సంగమును త్యజించి, కార్యము ఫలించినను, ఫలించకపోయినను సమానముగ నున్నవాడవై కర్మలను జేయుము. అట్టి సమత్వబుద్ధియే యోగమనబడును.

వ్యాఖ్య:– యోగనిష్ఠయందుండి కర్మలను జేయుమని భగవంతు డాజ్ఞాపించిరి. యోగమనగా నేమి? కార్యముయొక్క సిద్ధి, అసిద్ధులందు సమభావము గలిగియుండుటయే యోగమని యిట పేర్కొనబడినది. అయితే అట్టి నిర్వికారస్థితి యెట్లు చేకూరగలదు? సమత్వబుద్ధిని (Equilibrium of mind) కాపాడుకొనుట ఎట్లు? మనస్సును దాటి ఆత్మయందు నిలుకడకలిగినపుడు మాత్రమే అట్టి స్థితి చేకూరగలదు. అదియే యోగస్థితి. మనస్సు ఆత్మలయొక్క కలయికయే యోగము. జీవ పరమాత్మలయొక్క సంయోగమే యోగము. అట్టి యోగస్థితియందే ఈనిర్వికారసమస్థితి ఉదయించును. గావున దానికిన్ని యోగమను పేరిచట పెట్టబడెను. కావున యోగమునందుండి అనగా ఆత్మయందు నిలుకడగలిగి దృశ్యముతో సంగము (Attachment) ను

త్యజించి ఫలముయొక్క ప్రాప్తాప్రాప్తములందు సమభావముగల్గి కార్యములను జేయుమని భగవాను డానతిచ్చుచున్నాడు.

కార్యములను ప్రారంభించుటకు ముందుగా 'యోగస్థుడు' కావలెను. అనగా యోగమునందుండుటను నేర్చుకొనవలెను. దైవబుద్ధిని, ఆత్మబుద్ధిని బాగుగ అలవఱచుకొనవలెను. లేకున్న ఆ కార్యములు బంధకరములుగ పరిణమించును. అట్లు యోగమునందుండుటను అభ్యసింపక కర్మలను జేయుటవలన, అనేకులకు లాభాలాభములందు, జయాపజయములందు, సిద్ధ్యసిద్ధ్యులయందు చిత్తవికారము (చిత్తచాంచల్యము) కలుగుటచే అశాంతికి లోనగుచున్నారు. దీనినిబట్టి కర్మాచరణకు పూర్వము జ్ఞానవిచారణ, ఆత్మచింతన తప్పకనుండవలెననియు, అపుడే కర్మ నిర్దుష్టముగ, నిష్కామముగ, నిర్లేపముగ సంభవించుననియు స్పష్టమగుచున్నది. ఇక్కారణముననే గీతయందు కర్మ యోగమునకు ముందు సాంఖ్యయోగము (జ్ఞానము) ఉపదేశింపబడెను.

ప్ర:- యోగమనగా నేమి?

ఉ:- సమత్వబుద్ధియే యోగ మనబడును.

ప్ర:- కర్మల నేప్రకార మాచరించవలయును?

ఉ:- (1) యోగనిష్ఠయందుండి (2) సంగమును (ఆసక్తిని, అభిమానమును) వదలి (3) కార్యము సిద్ధింపకున్నను సమభావము గలిగి - కర్మల నాచరించవలెను.

అ॥ కామ్యకర్మనువీడి సమత్వబుద్ధితో గూడిన కర్మను అవలంబించులాగున బోధించుచున్నాడు -

49. దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగాద్ధనంజయ
బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః.

టీక:- *ధనంజయ* = ఓ అర్జునా!, *బుద్ధియోగాత్* = సమత్వబుద్ధితో గూడిన నిష్కామ కర్మముకంటె, *కర్మ* = ఫలాపేక్షతో గూడిన కామ్యకర్మము, *దూరేణ* = మిక్కిలి, *అవరంహి* = తక్కువగదా! (కాబట్టి) *బుద్ధౌ* = (ఆ) సమత్వ బుద్ధియందు, *శరణమ్* = ఆశ్రయమును, *అన్విచ్ఛ* = అభిలషింపుము, *ఫలహేతవః* = ఫలమును గోరువారు, *కృపణాః* = అల్పులు (దీనులు).

తా:- ఓ అర్జునా! (పైన దెల్పిన) సమత్వబుద్ధితో గూడిన నిష్కామకర్మకంటె ఫలాపేక్షతో గూడిన కామ్యకర్మ చాల తక్కువైనది గదా! కావున సమత్వరూపమైన అట్టి నిష్కామకర్మానుష్ఠానబుద్ధినే నీ వాశ్రయింపుము. ఫలమును గోరువారు అల్పులు (దీనులు).

వ్యాఖ్య:- అర్జునుని సంబోధించుటకు 'ధనంజయ' అను పదమిచట వరుసగా రెండు శ్లోకములందు ప్రయోగింపబడుట గమనింపదగినది. భౌతికధనమునే కాక, జ్ఞానధనమును, యోగధనమును గూడ జయింపుము ఓ అర్జునా! అని సూచించుటయగును.

గీతయందు మున్ముందు కొన్నిచోట్ల బుద్ధియోగమను పదము జ్ఞానయోగమను అర్థమున నుపయోగింపబడును. ఇచట సమత్వబుద్ధితో గూడిన నిష్కామకర్మయోగమను అర్థమున నిపుడు ప్రయోగింపబడినది కామ్యకర్మ జననమరణములకు హేతువైనది. నిష్కామకర్మ చిత్తశుద్ధిద్వారా మోక్షమునకు

హేతువైనది. కాబట్టి ఈ రెండిటికిని సంబంధమే లేదు. కామ్యకర్మ మిక్కిలి అల్పమైనది. దానిని గోరువారు దీనులు, అల్పులు (కృపణాః ఫలహేతవః). వారు జననమరణరూపమగు సంసారప్రవాహమున గొట్టుకొనిపోవుదురు. అట్టి దీనత్వమును, కృపణత్వమును ఎవరును ఆశ్రయించరాదని భగవాను డిచట హెచ్చరించుచున్నారు. మానవులైపుట్టి ఈశ్వరుడిచ్చిన బుద్ధిశక్తులను దుర్వినియోగపఱచి విషయాదులయం దాసక్తి గలిగి, ఫలాభిలాషతో కర్మలజేయుచు కృపణులైవర్తించుట అత్యంతశోచనీయము. కావున అట్టి దీనత్వమును పారద్రోలి 'బుద్ధౌశరణమన్విచ్ఛ' అని భగవానుడు సెలవిచ్చినట్లు విజ్ఞుడు సమత్వబుద్ధియుక్తమగు నిష్కామకర్మమునే ఆశ్రయించవలయును. కామ్యకర్మములను త్యజించివేయవలెను. తన బుద్ధినే తాను శరణుబొంది తరించవలెను. బుద్ధిని సమత్వయుతముగ, నిష్కామభావముతో గూడినదానినిగ నొనర్చి అట్టి తన బుద్ధినే ఆశ్రయించినచో అదియే జన్మతరణమునకు హేతువుగా నగునని భగవాను డిచట తెలుపుచున్నారు.

ప్ర:- ఫలమునుగోరి చేయు కర్మయెట్టిది?

ఉ:- మహానికృష్టమైనది. (నిష్కామకర్మయే సర్వోత్తమమైనది).

ప్ర:- మనుజుడు దేనిని శరణుబొందవలెను?

ఉ:- తన బుద్ధిని సమత్వముతోను, నిష్కామభావముతోను గూడినదానినిగ జేసికొని అట్టి బుద్ధినే శరణుబొందవలెను.

ప్ర:- ఫలాభిలాషతో కర్మలుజేయువా రెట్టివారు?

ఉ:- అతిదీనులు (కృపణులు). వారు సంసారసముద్రమున గొట్టుకొనిపోవుచుందురు.

అ॥ అట్టి సమత్వబుద్ధితో నాచరించు నిష్కామకర్మమునకు ఫలమును దెల్పుచు దానిని ఆశ్రయించవలసినదిగా తిరిగి బోధించుచున్నాడు -

50. బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభే సుకృతదుష్కృతే
తస్మాద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలమ్.

టీక:- బుద్ధియుక్తః = సమత్వబుద్ధితో గూడినవాడు, ఉభే సుకృతదుష్కృతే = పుణ్యపాపముల రెండిటిని, ఇహ = ఈ లోకమందే (ఈ జన్మయందే), జహాతి = విడుచుచున్నాడు, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, యోగాయ = సమత్వబుద్ధిసహిత నిష్కామకర్మయోగముకొఱకు, యుజ్యస్వ = సిద్ధపడుము, కర్మసు = కర్మలయందు, కౌశలమ్ = నేర్పు, *యోగః (ఇతి)* = యోగము (అని), ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది.

తా:- సమత్వబుద్ధి గలవాడు పుణ్యపాపముల రెండింటిని ఈ జన్మయందే తొలగించుకొనుచున్నాడు. కావున నట్టి సమత్వబుద్ధియుక్తమగు నిష్కామకర్మయోగముకొఱకు యత్నింపుము. కర్మలయందలి నేర్పరితనమే యోగమనబడును.

వ్యాఖ్య:- బుద్ధియుక్తుడనగా సమత్వబుద్ధితో గూడి అనాసక్తముగ, నిష్కామముగ కర్మలనాచరించువాడు. అట్టి వానికి పుణ్యముగాని, పాపముగాని అంటదు. ఏలననిన ఆసక్తితో, ఫలాభిలాషతో కర్మలను జేయువారికే పుణ్యపాపముల సంబంధముండును. అనాసక్తముగ, ఫలాభిలాషారహితముగ

జేయువారికి ఆ పుణ్యపాపముల సంబంధమేమియు నుండదు★ వారు బంధవిముక్తులై వెలయుదురు. అయినను మహనీయులగువారు నిష్కామబుద్ధితో పుణ్యకార్యములను లోకహితార్థ మాచరించుచునే యుందురు. గీతయందును భగవాను డచటచట పుణ్యకార్యములను ప్రోత్సహించుచువచ్చిరి @.

సాధకుడు పాపకార్యములను వదలివైచి పుణ్యకార్యములను జేబట్టవలెను. ఆ పుణ్యకార్యములను అనాసక్తముగ నిష్కామబుద్ధితో నాచరించుచు కర్మబంధనమునుండి విడుదలను పొందవలెను. ఇచట ఈ దృష్టితోనే సమబుద్ధిగల నిష్కామకర్మయోగి పుణ్యపాపముల రెండిటిని విడుచుచున్నాడని చెప్పబడినది. కేవల నిర్వికల్పసమాధియందు మాత్రము మనుజుడు ఆత్మస్థితుడై ఇంద్రియములచే ఏ కర్మయు చేయజాలకుండును. తక్కిన సమయములందు పుణ్యకార్యములను అనాసక్తముగ మహనీయులాచరించుచునే యుందురు. కావున తక్కినవారుకూడ తమ చిత్తశుద్ధికొఱకును, ఆత్మజ్ఞానోదయము కొఱకును పుణ్యకార్యములను, దైవకార్యములను వదలక నిష్కామబుద్ధితో ఆచరించుచుండవలెను. ఆత్మోన్నతి కిదియే మార్గము.

''కౌశలమ్'' - సమత్వబుద్ధితో గూడి కామ్యకర్మలనుండి మనస్సును తొలగించుకొను సామర్థ్యమే యోగము. ఈ ప్రకారము కర్మలయందు నేర్పరితనముగలిగి యుండుటయే యోగమని చెప్పబడుచున్నది. కర్మలనుచేయుచు వానియందు తగుల్కొనక, బంధనమును బొందక నుండగల సామర్థ్యమే యోగము. అనగా సమత్వబుద్ధితో గూడి నిష్కామముగ, అనాసక్తముగ, కర్మల నాచరింపగల్గు దక్షతయే యోగమని యిట పేర్కొనబడినది.

ప్ర:- యోగమనగా నేమి?

ఉ:- కర్మలు చేయుటయందలి నేర్పరితనమే యోగము (అనగా నేర్పుతో అనాసక్తముగ కర్మల నాచరింపగల్గు సామర్థ్యమే యోగము).

51. కర్మజం బుద్ధియుక్తా హి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః
జన్మబన్ధవినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్.

టీక:– బుద్ధియుక్తాః = సమత్వబుద్ధితో గూడిన, మనీషిణః = వివేకవంతులు, కర్మజమ్ = కర్మములవలన గలిగిన, ఫలమ్ = ఫలమును, త్యక్త్వా = విడిచి, జన్మబన్ధవినిర్ముక్తాః = జన్మమనెడి బంధమునుండి విడువబడినవారలై, అనామయమ్ = దుఃఖరహితమగు, పదమ్ = స్థానమును, గచ్ఛన్తిహి = పొందుచున్నారు గదా!

తా:– సమత్వబుద్ధితో గూడిన వివేకవంతులు కర్మముల నొనర్చుచున్నను వాని ఫలమును త్యజించివైచి జననమరణరూపమను బంధమునుండి విడుదలను బొందినవారై దుఃఖరహితమగు మోక్షపదవిని బొందుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– మనీష యనగా ప్రజ్ఞ. బుద్ధియు, ప్రజ్ఞయు కలవాడు కర్మఫలమును త్యజించునని యిచట

★ యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే (4-23)

@ (1) యేషాం త్వన్తగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్ (7-28)
(2) యజ్ఞదానతపః కర్మ న త్యాజ్యం కార్యమేవ తత్ (18-5)

చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి కర్మలనాచరించుటకు పూర్వము వివేకము అత్యావశ్యకమని తేలుచున్నది. కర్మలను సకామముగ, సంగముతో నాచరించుటవలన కలుగునష్టము, నిష్కామముగ, నిస్సంగముగ నాచరించుటవలన కలుగు శ్రేయము బాగుగనెఱింగియుండువాడే (అట్టి ప్రజ్ఞాశీలుడే, కర్మరహస్యమును తెలిసికొనినవాడే) కర్మఫలములను త్యజించి ఉత్తమపదమును బొందగలడు. వివేకము వలననే మనుజుడు కర్మలను నిష్కామముగ, అనాసక్తముగ నాచరింపగలడు. కనుకనే యిచట బుద్ధియుక్తులు, మనీషులు మాత్రమే కర్మఫలత్యాగసమర్థులగుదురని వచింపబడినది.

నిష్కామకర్మద్వారా చిత్తము శుద్ధముకాగా, అట్టి నిర్మలచిత్తమున ఆత్మజ్ఞాన ముదయించుటచే వారు జన్మబంధరహితులగుచున్నారు. దీనినిబట్టి కర్మమార్గము మోక్షమున కెట్లుపకరించుచున్నదో యిచట స్పష్టీకరింపబడినదగును. కర్మలచే మోక్షము కలుగునాయని కొందఱు సందేహింపవచ్చును. కాని భగవానుడే దానికిచట సరియైన సమాధానమొసంగిరి. కర్మలను ఫలాభిలాషారహితముగ, అనాసక్తముగ నాచరించువారు నిర్మల, నిరుపద్రవ, భవబంధరహితమోక్షపదమును తప్పక నొందగల్గుదురని గీతాచార్యులు వచించిరి.

''జన్మబన్ధవినిర్ముక్తాః'' ఈ ప్రపంచమున ప్రతివారున్ను బంధన మెట్లు తొలగునాయని విచారించుచున్నారు. అట్టి బంధవిముక్తికి భగవాను డిచట సులభోపాయమును వచించుచున్నారు. 'ఓ జీవులారా! మీరు బంధవిముక్తులై, నిరామయమగు మోక్షపదవిని బొందదలంతురేని కర్మలను నిష్కామముగ, ఈశ్వరార్పణ బుద్ధితో నాచరింపుడు. దానివలన చిత్తశుద్ధిగలిగి, ఆత్మజ్ఞాన ముదయించి మీరు తప్పక మోక్షధామము నలంకరించగలర'ని శ్రీకృష్ణమూర్తి భక్తుల కాశ్వాసమొసంగుచున్నారు.

''మనీషిణః'' - ఒకనికి ప్రజ్ఞకలదా, లేదా యని తెలిసికొనుటకు ఉపాయము పాండిత్యప్రకర్షను పరీక్షించుటగాదు. ఆతని ఆచరణమున నిష్కామభావము, అనాసక్తి యున్నవా లేవా యని చూచుటయే యగును. కర్మరహస్యమెఱిగి లోకమున అనాసక్తముగ వ్యవహరించువాడే వాస్తవముగ ప్రజ్ఞావంతుడుగాని లౌకికపాండిత్య ధురంధరత్వము కలవాడు కాడు.

''పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్'' - ప్రపంచమున అనేక గొప్పపదవులు కలవు. చక్రవర్తి పదవి, దేవేంద్రపదవి మున్నగునవి. కాని అవి యెంత గొప్పవైనను సంసార చక్రాంతర్గతములే యగును. పుట్టుక, చావు, దుఃఖముయొక్క లవలేశమైనను లేనిదియై, బంధరహితమైనట్టి ఒకానొక పదవి కలదు. అదియే ఆత్మ పదవి. బ్రహ్మపదవి. దానిని పొందుటయే ప్రతిజీవియొక్క లక్ష్యము. అద్దానిని పొందుటకు మార్గమేది? భగవానుడే ఆ మార్గము నిట సూచించినాడు. ఫలాభిసంధిరహితముగ కర్మల నాచరించుచు చిత్తశుద్ధిని, తద్ద్వారా ఆత్మజ్ఞానమును బడయుటయే ఆ మార్గము. కావున విజ్ఞులద్దాని ననుసరించి తరించుదురుగాక!

ప్ర:- ప్రజ్ఞాశీలుర (బుద్ధిమంతుల) లక్షణమేమి?

ఉ:- నిష్కామకర్మాచరణము.

ప్ర:- అట్టి నిష్కామకర్మాచరణముచే వారు దేనిని పొందుదురు?

ఉ:- జన్మబంధరహితులై వారు నిరామయమగు మోక్షపదమునుబొందుదురు.

ప్ర:- పరమాత్మపద మెట్టిది?

ఉ:- (1) జన్మబంధములేనిది (2) నిరామయము (దుఃఖవర్జితము) అయినది.

అ॥ అట్టి మోక్షస్థితిని జను లెపుడు పొందగలరో నిరూపించుచున్నాడు -

52. యదా తే మోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతితరిష్యతి
తదా గన్తాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ.

టీక:– యదా= ఎప్పుడు, తే= నీయొక్క, బుద్ధిః= బుద్ధి, మోహకలిలమ్= అజ్ఞానమనుమాలిన్యమును, వ్యతితరిష్యతి = దాటగలదో, తదా = అప్పుడు, శ్రోతవ్యస్య = వినదగిన బోధయందును, శ్రుతస్యచ = వినినబోధయందును, నిర్వేదమ్ = విరక్తిని, గన్తాసి = పొందగలవు.

తా:– అర్జునా! నీబుద్ధి యెపుడు అజ్ఞానమను మాలిన్యమును దాటివేయునో (తొలగించుకొని పరిశుద్ధమగునో) అపుడిక వినవలసినదానిని గూర్చియు, వినినదానిని గూర్చియు, నీవు విరక్తిని గలిగియుందువు.

వ్యాఖ్య:– జీవునిలక్ష్యము మోహమునుదాటి ఆవలకు పోవుటయే. ఆ మోహమునకే అజ్ఞానము, మాయ, ప్రకృతి మున్నగుపేర్లు కలవు. తమస్సునకు ఆవల పరమాత్మ కలడు. 'తమసస్తు పారే' అను వేదవాక్య మీ సత్యమునే బోధించుచున్నది. ప్రకాశరూపమగు ఆ పరమాత్మను జేరవలెనన్నచో, అడ్డుగానున్న మోహము (తమస్సు)ను దాటవలసియున్నది. నిష్కామకర్మాచరణద్వారా, శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసనరూప ఆత్మ విచారణద్వారా, అక్కార్యమును సాధించవలెను. ఈ ప్రకారముగ బుద్ధి యెపుడీ అజ్ఞానమాలిన్యమును దాటిపోవునో, ఆవలగల పరమాత్మ సాన్నిధ్యమును జేరునో, అపుడిక ధ్యేయవస్తువునందే యది రమించుచుండును. గావున శ్రవణాదులం దాసక్తిలేక యుండును. అయితే యిది సాధ్యవస్తువును (ఆత్మను) బొందినవారిని గూర్చి చెప్పినదేకాని సాధకుల నుద్దేశించి చెప్పినది కాదని యెఱుంగవలెను. సాధకులు శాస్త్రశ్రవణాదులను తప్పక చేసియే తీరవలెను.

''మోహకలిలమ్'' - అని చెప్పినందువలన జనుల హృదయములందు అజ్ఞానమను మురికి చేరియున్నదనియు, దానిని ప్రయత్నపూర్వకముగ నిష్కామకర్మాచరణాదుల ద్వారా ఆత్మవిచారణద్వారా తొలగించుకొని ఆత్మసాక్షాత్కారము నొందవలయుననియు స్పష్టపడుచున్నది.

53. శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా
సమాధా వచలా బుద్ధి స్తదా యోగ మవాప్స్యసి.

టీక:– శ్రుతివిప్రతిపన్నా = నానావిధ శ్రవణాదులచే కలతజెందియున్న, తే= నీయొక్క, బుద్ధిః= బుద్ధి, యదా = ఎప్పుడు, నిశ్చలా = చలింపనిదై, సమాధౌ = పరమాత్మధ్యానమందు, అచలా = స్థిరముగ, స్థాస్యతి = నిలిచియుండునో, తదా = అప్పుడు, యోగమ్ = యోగమును (భగవదైక్యమును, ఆత్మసాక్షాత్కారమును), అవాప్స్యసి = పొందగలవు.

తా:– నానావిధములగు శ్రవణాదులచే కలతజెందియున్న నీబుద్ధి యెపుడు చలింపనిదై పరమాత్మధ్యానమందు స్థిరముగ నిలిచియుండునో, అపుడు నీ వాత్మసాక్షాత్కారమును బొందగలవు.

వ్యాఖ్య:– వేదములందు 'ఈ ఫలమునకై ఈ కర్మను జేయుము' - అని యీప్రకారముగ జెప్పబడిన అర్థవాదరూపములైన వాక్యము లనేకములను వినుట వలన బుద్ధి ఒకదానియందును స్థిరత్వమునుబొందక కలతజెందియుండును. అట్టి బుద్ధి యెపుడు వానిని త్యజించి, తత్త్వవిచారణచే అజ్ఞానమాలిన్యమును దాటి,

ఇహలోక పరలోక భోగాదులం దాసక్తిని వదలి, విక్షేపమును పారద్రోలి, పరమాత్మధ్యానమందే స్థిరముగ నెలకొనియుండునో, అపుడే మనుజుడు ఆత్మసాక్షాత్కారమును (జీవన్ముక్తిని) బొందగలడని యిచట వచింపబడినది. అట్టి స్థితియే 'యోగ'మని పేర్కొనబడినది. ఇచట తెలుపబడిన 'యోగ' శబ్దమునకు ఐక్యము, జీవాత్మపరమాత్మల కలయిక, అని యర్థము. బుద్ధి ఆత్మయందు విలీనమగుటయే ఈ యోగము. అనేక బోధలు వినివిని కలతనొందియున్న బుద్ధి తుట్టతుదకు విచారణచే దృశ్యవిషయములనుండి మఱలి, బుద్ధికిసాక్షిగానున్న ఆత్మయం దెపుడు నిశ్చలముగ ధ్యానమగ్నమైయుండునో, అపుడు ఉప్పుకల్లు సముద్రమునందు కలియునట్లు, ఆత్మయందు విలీనమై పరమశాంతిని, ఆనందమును బొందును. అపుడే యోగము (ఐక్యము) సిద్ధించినట్లగును – అని భగవాను డిచట సెలవిచ్చిరి.

చిత్తము చపలముగానున్నచో ధ్యానముగాని, యోగముగాని సంభవింపవని యిచ్చోట స్పష్టముగా నిరూపింపబడినది. కనుకనే 'నిశ్చలా' అచలా' అను రెండు విశేషణములు చేర్చబడినవి. చేయి వణకుచున్నచో, లేక దారపుకొన సన్నగలేనిచో సూది రంధ్రమున ఆ దార మెట్లు ప్రవేశింపదో, అట్లే ఏకాగ్రత, నిర్విషయత్వము లేనిచో బుద్ధి (మనస్సు) ఆత్మయందు ప్రవేశింపదు.

కాబట్టి సాధకుడు (1) శ్రవణము ఒకింత చేసి మనననిదిధ్యాసనములు మిక్కుటముగ జేయవలెను. మఱియు శ్రవణముతోనే పని పూర్తిచేయరాదు. మననాదులను గూడ జరుపవలెను. కొద్దిగ విని యెక్కువగ ఆచరించవలెను. (2) ఇంకను, దృశ్యవిషయములనుండి, భోగములనుండి చిత్తమును మరల్చి, అంతర్ముఖమొనర్చి ఆత్మయందు స్థాపితము చేయవలెను. చిత్తమేకాగ్రత గలిగియుండవలెను; చపలత్వమును వీడి ధేయాకారమందే నెలకొని యుండవలెను.

మనుజుడు ఆత్మసాక్షాత్కారము నెపుడు పొందగలడను ప్రశ్న కీశ్లోకమున జవాబు చెప్పబడినది. ఆత్మానుభూతికి కాలనియమము లేదు. ఎపుడు చిత్తము విషయవిముఖత్వమును, ఏకాగ్రతను బొందగల్గునో, అపుడే మోక్షస్థితిని అది బడయగల్గును. కనుకనే యదా (ఎప్పుడు), తదా (అప్పుడు) అను రెండుపదము లిచట ఉపయోగింపబడినవి.

ప్ర:- జీవబ్రహ్మైక్యరూపమగు యోగము మనుజున కెపుడు సిద్ధించును?

ఉ:- బుద్ధియెపుడు నిశ్చలమై, నిర్విషయమై, ఆత్మధ్యానమందు స్థిరముగ నుండునో అపుడే జీవబ్రహ్మైక్యరూపయోగము సిద్ధించును.

అ॥ స్థిరబుద్ధియుతుడగు జీవన్ముక్తునిగూర్చి భగవానుడు పలికిన యా వాక్యములను విని, అట్టి స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము లేవియో తెలిసికొనవలెనను అభిలాషజనింప అర్జునుడీ క్రిందివిధముగ ప్రశ్నించుచున్నాడు

అర్జున ఉవాచ :–

54. స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య కేశవ
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్.

అర్జున ఉవాచ = అర్జునుడు చెప్పెను –

టీక:– కేశవ = ఓ కృష్ణా!, సమాధిస్థస్య = సమాధియందున్న, స్థితప్రజ్ఞస్య = స్థిరబుద్ధిగలవానియొక్క,

భాషా = లక్షణము, కా = ఏది?, స్థితధీః = స్థిరబుద్ధిగలవాడు, కిమ్ = ఏమి, ప్రభాషేత = పలుకును?, కిమ్ = ఏరీతిగ, ఆసీత = ఉండును, కిమ్ = ఎట్లు, వ్రజేత = సంచరించును?

తా:– అర్జునుడు అడిగెను - ఓ కృష్ణా! సమాధియందున్న స్థితప్రజ్ఞుడగు జీవన్ముక్తునియొక్క లక్షణమేమి? అతడెట్లు మాట్లాడును? ఏరీతిగ నుండును? ఎట్లు సంచరించును?

వ్యాఖ్య:– సమాధినిష్ఠయందుండు యోగియొక్క అనగా ఆత్మజ్ఞానియగు జీవన్ముక్తునియొక్క లక్షణములెవ్వియో ఈ సందర్భమున అర్జునుడు తెలిసికొన దలంచెను. కొందఱు వేషధారులు పైకి డాంబికముగ సమాధినిష్ఠయందున్నట్లు నటించుదురు. కావున నిజమగు సమాధినిష్ఠులను కనిపెట్టుటకు మార్గము లోకమునకు కావలసియున్నది. దైవవశాత్తు అర్జునుడే తత్సంబంధమగు ప్రశ్నను అడిగివైచెను. ఒక వ్యక్తి సరియైన ఆధ్యాత్మికపంథాలో నడుచుచున్నాడో, లేదో, అతడు నిజమైన యోగియో లేక మోసగాడో కనిపెట్టుటకు అర్జునుడు తెలిసికొనగోరిన యీమూడు గుర్తులు చాలును - (1) అతనివాక్కు, (2) అతని నివాసము, (3) అతని నడక. ప్రతివానికి వానివాని గుణము వాని క్రియలందు ప్రతిబింబించును. అజ్ఞానియొక్క ప్రతికార్యమందును తమోగుణము, రజోగుణము, అపవిత్రత గోచరించును. బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క నిత్యవ్యవహారమందు దైవత్వము, శాంతి, పవిత్రత ఉట్టిపడుచుండును. కావున స్థితప్రజ్ఞుడగు మహనీయునియొక్క లక్షణములు, స్వరూపస్వభావములు, దైనందిన జీవితరహస్యములు తెలిసికొనినచో, అవిచూచి తక్కిన వారున్ను ఆ మార్గమున నడిచి తరించవచ్చునను ఉద్దేశ్యముతో అర్జును డీప్రశ్నను వైచెను.

స్థిత + {ప్రజ్ఞః ధీః}- అనగా ప్రజ్ఞను, లేక బుద్ధిని ఆత్మయందు స్థిరముగ నెలకొల్పినవాడని అర్థము. తక్కినవారు అస్థితప్రజ్ఞులు. వారి బుద్ధి, ప్రజ్ఞ ఆత్మయందు (దైవమందు) ఉండక దృశ్యమందు (విషయములందు) గలదని యర్థము. కావున విజ్ఞుడగువాడు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణముల నెఱింగి వాని నాచరణయందుంచుకొని భవబంధమునుండి విముక్తిని బొందవలయును. స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములను గూర్చిన ఈ భాగము (శ్లో 54 నుండి - 72 వఱకు) గీతయందు మహాప్రాముఖ్యత గలదియై యున్నది. గాంధిమహాత్ముడు ప్రతిదినము ఈ భాగమునంతను పారాయణము చేయుచుండెడివాడు.

ప్ర:- స్థితప్రజ్ఞుని ఏయే లక్షణములను అర్జునుడు తెలిసికొనగోరెను?

ఉ:- (1) అతని భాష (2) అతని నివాసము (3) అతని నడవడిక - వీనిని తెలిసికొనగోరెను.

అII అర్జునుని ప్రశ్నకు సమాధానమొసంగుచు శ్రీకృష్ణభగవానుడు 18 శ్లోకముల ద్వారా స్థితప్రజ్ఞుడగు జ్ఞానియొక్క లక్షణములను వివరించుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ :–

55. ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్
ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే.

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ కృష్ణభగవాను డిట్లు పలికెను –

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా!, యదా = ఎప్పుడు, మనోగతాన్ = మనస్సునందుండెడు, సర్వాన్ =

సమస్తములైన, కామన్ = కోరికలను, ప్రజహాతి = బొత్తిగ వదలివేయుచున్నాడో, ఆత్మన్యేవ = ఆత్మయందే, ఆత్మనా = ఆత్మచే (ఆత్మనవలంబించిన మనస్సుచే), తుష్టః = సంతుష్టిని బొందినవాడై (భవతి = ఉండుచున్నాడో), తదా = అప్పుడు, స్థితప్రజ్ఞః (ఇతి) = స్థితప్రజ్ఞుడని (నిశ్చలమైన బుద్ధిగలవాడని), ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

తా:– శ్రీభగవానుడు ఇట్లు చెప్పెను – ఓ అర్జునా! ఎప్పుడు మనుజుడు తన మనస్సునందున్నట్టి కోరికలన్నిటిని సంపూర్ణముగ వదలివేయునో, మఱియు ఆత్మయందే ఆత్మచే (నిర్మల చిత్తముతో) నిరంతరము సంతుష్టిని బొందుచుండునో, అప్పుడాతడు స్థితప్రజ్ఞుడని చెప్పబడును.

వ్యాఖ్య:– అనేకులు తమ గురువులయొద్దకేగి 'అయ్యా! మాకు మోక్షమెప్పుడు లభించును? ఈ సంసారబాధ మాకెప్పుడు తొలగును?' అని ప్రశ్నించుచున్నారు. అప్పుడు గురువులు ఈ శ్లోకమున భగవానుడు చెప్పిన సమాధానమునే చెప్పుచున్నారు. జనులయొక్క మోక్షప్రాప్తికి సరియైన మహూర్తము వారివారి చేతులలోనే యున్నది. 'యదా = ఎప్పుడు నీవు సాధన చేయుదువో, తదా = అప్పుడు నీవు మోక్షమును బొందుదువు' అని ముక్తసరిగ నిచట చెప్పివేయబడినది. ఈ శ్లోకమందు తెలుపబడిన యోగ్యత ఏ క్షణమందు జీవునకు లభించినో ఆక్షణమందే యాతనికి ముక్తి కరతలామలకమగును. కావున తన కింకనుశాంతి కలుగలేదే, దుఃఖము శమించలేదేయని పెద్దలను, శాస్త్రములను విమర్శించిన లాభములేదు. తాను చేయవలసిన సాధన సక్రమముగ చేయవలెను.

ఆ సాధన యెట్టిదనగా – ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ –

(1) మొట్టమొదట తనయందున్న కోరికలన్నిటిని సంపూర్ణముగ వదలివేయవలెను. ఇచట 'జహాతి' (విడుచుచున్నాడు) అని చెప్పక, 'ప్రజహాతి' అని చెప్పుట వలన కోరికలను నిశ్శేషముగ వదలవలెననియు, 'సర్వాన్' అని ప్రయోగించుటవలన ఏ ఒక్కటియు మిగులకుండ అన్నికోరికలను విడనాడవలెననియు స్పష్టమగుచున్నది. వాసన, అగ్ని, ఋణము, రోగము, శత్రువు, రాగము, వైరము, విషము మున్నగు వస్తువులు ఒకింత శేషించియున్నను మహోపద్రవము కలుగును. గాన వానిని సంపూర్ణముగ తొలగించివేయవలెనని శాస్త్రములు వక్కాణించుచున్నవి★. అసంపూర్ణముగ అన్ని కోరికలను త్యజించినను, సంపూర్ణముగ కొన్ని కోరికలను వదలినను ఎక్కువ ఫలితము చేకూరదనియు, సంపూర్ణముగ అన్నిటిని త్యజించివేయునపుడే అభిలషితఫలమగు మోక్షము చేకూరుననియు తెలుపుటకే భగవాను డీశ్లోకమున 'ప్రజహాతి' 'సర్వాన్' అను రెండుపదములను ప్రయోగించినారు.

కోరికలు మనస్సుయొక్క మారుమూలలందు దాగుకొని యుండును. వాసనారూపమున అవి లోన జీతించియుండును. కనుకనే 'మనోగతాన్' అని చెప్పబడినది. దోషముగాని, బంధనముగాని బయటలేదు. మనస్సునందే కలదు. కాబట్టి మనస్సను అగాధ అంధకారకుహరమున వివేకమను దీపముయొక్క సహాయమున ఏ యే కోరికలున్నవో చక్కగా వెతికి వానిని ఏరిపారవేయవలెను. అన్నములో రాతిబెడ్డలను, పాల్కులో కలుపుమొక్కలను, ఉద్యానవనమున కంటకములను, కూరచెట్లలో చీడపురుగులను ఏరి దూరముగ పారవేయునట్లు, మనస్సునందలి కోరికలన్నిటిని సంపూర్ణముగ తొలగించివేయవలెనని భగవాను డిచట తెలుపుచున్నారు. ఈ కోరికలు అనేక జన్మల నుండియు జీవుని వెంటాడుచు ఘనవాసనారూపముగ పరిణమించి

★ వాసనాయాస్తథా వహ్నేః ఋణవ్యాధిద్విషామపి
స్నేహవైర విషాణాం చ శేషః స్వల్పోఽపి బాధతే.

కారణదేహమున చక్కగ రూఢిపడి, వేళ్ళు తన్నుకొని, జననమరణములను గలుగజేయుచున్నవి. కాబట్టి వాసనారహితముగ, మూలముతో గూడ వాని నన్నింటిని పెకలించి దూరముగ పార వేయవలెను. ఒక్కటి శేషించియుండినను ప్రమాదమే. ఏలననిన, కొందఱు దాదాపు అన్నికోరికలను విడనాడి చివరకు ఏ ఒక్కదానియందో మమత్వము పెట్టుకొని క్రమముగ మరల బంధనమునబడి దిగజారిపోవుచున్నారు. అగ్నియంతయు చల్లారి ఒక్క మిణుగురు శేషించినను కాలక్రమమున అది మహాదారుణముగ పరిణమించగలదు గదా! కనుకనే భగవానుడు 'సమస్తవాంఛలయొక్క సంపూర్ణత్యాగమునే' యిచట బలపఱచినవారైరి. ఇట్టి త్యాగమున ఆత్మవిచారణ, వివేకవైరాగ్యాదులు సహాయభూతములుగ నుండగలవు.

(2) ఇక రెండవ సాధన – 'ఆత్మన్యేవాత్మనాతుష్టః' – తన ఆత్మయందే తాను సంతుష్టుడైయుండుట. తుష్టి, ఆనందము ఎచట లభించును? అను ప్రశ్న కిచట సమాధాన మొసంగబడినది. ఆనందము బయటలేదు. దృశ్యములో లేదు. శబ్దస్పర్శాది విషయములలో లేదు. భూనభోంతరాళములను గాలించినను, చతుర్దశభువనములను అంగుళము అంగుళము కాగడాపెట్టి వెతికినను తుష్టి, ఆనందము లభింపనేరవు. ఆనందము బయటదొఱకు వస్తువుకాదు. అది తన ఆత్మయందే (తనయందే) లభించును. మనస్సునందుగల ఇచ్ఛాదిమాలిన్య మెపుడు రహితమగునో, అపుడు స్వతస్సిద్ధముగ వెలయుచున్న ఆత్మానందము జీవునకు ద్యోతకమగును. ఇదియే వేదాంతమందలి కీలకము. బ్రహ్మానందము క్రొత్తగా తయారుచేసి తెచ్చుకొను పదార్థము కాదు. ఆ యానందము స్వతః తనయందు ఉండనే యున్నది. కాని అనాది అజ్ఞానముచే మరుగు పడియున్నది. ఇప్పుడు వివేక, వైరాగ్యాదులచే మనస్సునకు పట్టి యున్న ఆ కామాదులను బూజును తుడిచి వేయగా లోననున్న సహజ ఆత్మానందము ప్రస్ఫుటమగుచున్నది. పాచిని తొలగించినచో స్వచ్ఛమగు జలము బయటపడునట్లును, దుమ్మును తుడిచినచో అద్దముయొక్క నిర్మలస్వరూపము బహిర్గతమగునట్లును, దృశ్య దోషములు, వాసనలు, కోరికలు సంపూర్ణముగ తొలగినపిమ్మట దృక్స్వరూపమైన స్వయంప్రకాశపరమాత్మ బయల్ప డును. కనుకనే ఈ శ్లోకమున ప్రథమపాదమున సర్వకామనారాహిత్యమను సాధనచెప్పి, రెండవపాదమున 'ఆత్మసంతుష్టి, ఆత్మానందము' అను సాధ్యమును భగవానుడు వచించెను. సాధనచేసినచో సాధ్యము లభించునని భావము.

ఈ ప్రకారముగ కోరికలన్నిటిని పూర్ణముగ విడనాడి, నిరంతరము ఆత్మయందే సంతుష్టిని బొందువాడు స్థితప్రజ్ఞుడు, జీవన్ముక్తుడు, జ్ఞాని అని చెప్పబడినది. ఈ గుర్తులచే ఒకడు పూర్ణస్థితిని బొందినది లేనిది బాగుగ తెలిసికొనవచ్చును. జీవన్ముక్తుని ముఖమున సదా తుష్టి, ఆనందము తాండవించుచుండును. కోరికలుగలవాని ముఖమున దిగులు, దుఃఖము పట్టి వ్రేలాడుచుండును. స్థితప్రజ్ఞున కిక పొందవలసిన పదార్థ మేదియు లేదుకనుక తన హృదయమందే బ్రహ్మానందామృతసాగరమున ఓలలాడుచుండును. ఇదియే ఆతనికి గుఱుతు.

ప్ర:- స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము లెవ్వి?

ఉ:- (1) మనస్సునందలి కోరికలన్నిటిని సంపూర్ణముగ విడనాడుట (2) నిరంతరము ఆత్మయందే సంతుష్టిని బొందుట.

ప్ర:- ప్రపంచమున పూర్ణానంద మెచట లభించును?

ఉ:- తన ఆత్మయందే.

56. దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః
వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీర్మునిరుచ్యతే.

టీక:– దుఃఖేషు = దుఃఖములందు, అనుద్విగ్నమనాః = క్షోభమునొందని మనస్సుగల వాడును, సుఖేషు = సుఖములందు, విగతస్పృహః = ఆసక్తిలేనివాడును, వీతరాగభయక్రోధః = అనురాగము, భయము, కోపము తొలగినవాడును (అగు), మునిః = (ఆత్మ) మననశీలుడు, స్థితధీః (ఇతి) = స్థితప్రజ్ఞుడని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

తా:– దుఃఖములందు కలతనొందని మనస్సుగలవాడును, సుఖములందు ఆసక్తిలేనివాడును, అనురాగము, భయము, కోపము తొలగినవాడు నగు (ఆత్మ) మననశీలుడు స్థితప్రజ్ఞుడని చెప్పబడును.

వ్యాఖ్య:– స్థితప్రజ్ఞుని మఱికొన్నిలక్షణము లిచట పేర్కొనబడుచున్నవి. ప్రజ్ఞను, లేక బుద్ధిని ఆత్మయందు స్థిరముగనెలకొల్పువాడు స్థితప్రజ్ఞుడనబడును. సామాన్యులబుద్ధి, ప్రజ్ఞ ప్రపంచమునందు, దేహాది దృశ్యమునందు తగుల్కొని దైవమందు నిలుకడలేకయుండును గావున వారు స్థితప్రజ్ఞులుకారు. ఇచ్చోట స్థితప్రజ్ఞునకు మూడు లక్షణములు చెప్పబడినవి.

అవి యేవియనిన –

(1) దుఃఖములం దాతని మనస్సు ఏవిధమైన క్షోభయు జెందదు. కలతనొందదు. మేఘమునకు పైనున్న సూర్యునకు, మేఘమునకు క్రిందనుండువారికి గలుగు వర్షబాధ, పిడుగుయొక్క ఉపద్రవము, మున్నగునవి లేనట్లు, మనస్సునకు ఈవలనుండునవియు, మనోధర్మములు నగు సుఖదుఃఖాదులు ఆత్మజ్ఞునకుండవు. ఆతడు మనస్సునకు సాక్షిగా నుండును. సాక్షిని సాక్ష్యధర్మము లెన్నటికిని బాధింపవు. కావున దుఃఖాదులం దాతడు ఏ క్షోభయులేక యుండును. పర్వతమును బాణములు ఛేదించజాలనట్లును, సముద్రతరంగములు తీరస్థపర్వతమును కదలింపచేయజాలనట్లును, తామరతూడుయొక్క దారములు మదపుటేనుగును బంధింపజాలనట్లును, దుఃఖాదులు జ్ఞానిని వేధించజాలవని శ్రీ వసిష్ఠమునీంద్రులు పూర్వము శ్రీ రామచంద్రునకు బోధించియుండిరి.

(2) అట్లే సుఖములు సంప్రాప్తించినపుడు ఉబ్బిపోవుటయు జ్ఞానికుండదు. దుఃఖమువలె సుఖమున్ను ఒకానొక మనోవికారమే అయియున్నది. కావున మనస్సును దాటి ఆత్మనుచేరిన స్థితప్రజ్ఞుని ఆ మనోవికారమేమియు చేయజాలదు. మఱియు అనంతబ్రహ్మానందసముద్రమే తనరూపముగ గలిగియున్న జ్ఞాని, అందలి ఒకానొక లవలేశమై, పైగా ప్రతిబింబితపూరమైనట్టి ప్రాపంచికసుఖము నెన్నడైన వాంఛించునా? మేలుకొనినవాడు స్వప్నస్థరాజ్యసుఖమును కోరుకొనునా? ఒకవేళ కోరినచో అత డింకను మేలుకొనలేదని యర్థము. జనకుని యాస్థానమున శకమునీంద్రులు మహావైభవములనుగూడ నాశింపక, మహాబాధలందును కలతనొందక నుండుటవలన వారు స్థితప్రజ్ఞులని ఖండితముగ చెప్పవచ్చును. అట్లే యెవరైనను సరియే ఈ లక్షణములను గలిగియున్నచో వారు స్థితప్రజ్ఞులే యగుదురు.

(3) మఱియు స్థితప్రజ్ఞులగువారు రాగ, భయ, క్రోధములు లేక యుందురు. జ్ఞానిదృష్టియందు సమస్తము ఆత్మస్వరూపముగనే గోచరించును. కావున 'తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వమనుపశ్యతః' అను ఈశావాస్యోపనిషద్వాక్యము ననుసరించి వారికిక శోకమోహాదులుగాని, రాగభయక్రోధాదులుగాని యెట్లుండగలవు? అంతయు తానై యుండ ఇక తనపై తనకు రాగమేమి, భయమేమి, క్రోధమేమి? కావున ఆత్మానుభవముగల స్థితప్రజ్ఞుని కిట్టి వికారము లెవ్వియు నుండనేరవు.

'ముని' అనగా మననశీలుడు. మహనీయులు ఆధ్యాత్మికసత్యములను లెస్సగ మననము

చేయుచుందురు. కావున వారికి ముని లను పేరువచ్చినది. అట్లు మనననిదిధ్యాసనములను గావింపనిదే ఆ యా సత్యము లెవరికిని అనుభూతములు కావు. మననశీలురే స్థితప్రజ్ఞత్వమును, జీవన్ముక్తిని బొందగలరు. ఈ విషయమును తెలుపుటకొఱకే కాబోలు 'ముని' యను పదమిచట ప్రయోగింపబడినది. ఆధ్యాత్మిక్షేత్రమున సోమరులకు చోటులేదు. సోమరులు 'సోహం' పర్వతమును ఏకాలమందును అధిరోహింపజాలరు. మననశీలురు, సాధనపరులు మాత్రమే జీవన్ముక్తిపదమును బొందగలరు.

ప్ర:- స్థితప్రజ్ఞుని మఱికొన్ని లక్షణములను పేర్కొనుము?

ఉ:- (1) దుఃఖములందు క్షోభనొందకుండుట (2) సుఖములం దాసక్తి లేకుండుట (3) రాగ, భయ, క్రోధములు లేకుండుట.

57. యస్సర్వత్రానభిస్నేహ స్తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభమ్ నాభినన్దతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

టీక:- యః = ఎవడు, సర్వత్ర = సమస్తవిషయములందును, అనభిస్నేహః = అభిమానములేనివాడై, తత్తత్ = ఆ యా, శుభాశుభమ్ = ప్రియ, అప్రియ విషయములను, ప్రాప్య = (ఒకవేళ) పొందినను, నాభినన్దతి = సంతోషింపడో, న ద్వేష్టి = ద్వేషమునుబొందడో, తస్య = అట్టివాని, ప్రజ్ఞా = జ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = మిక్కిలి స్థిరమైనది (అట్టివాడు స్థితప్రజ్ఞుడని భావము).

తా:- ఎవడు సమస్తవిషయములందును (దేహ, బంధు, భోగాదులందు) అభిమానము లేకయుండునో, ఆ యా ప్రియాప్రియములు సంభవించినను సంతోషమునుగాని, ద్వేషమునుగాని బొందకుండునో, అట్టివాని జ్ఞానము మిగుల స్థిరమైనది యగును (అట్టివాడే స్థితప్రజుడు).

వ్యాఖ్య:- 'యః' (ఎవడు) - గీతయం దనేకచోట్ల ఈ యచ్ఛబ్దప్రయోగము చేయబడినది. 'ఎవడిట్టి యోగ్యత గలిగియుండునో, ఆతడు ముక్తినిబొందును' అని చెప్పబడినదేకాని, జాతి, మత, వర్ణ, లింగ, వయోవిచక్షణయేమియు నిట చూపబడలేదు. ఇదియే గీతయొక్క విశాలదృక్పథమునకు గుఱుతు.

''సర్వత్రానభిస్నేహః'' - ఎల్లవిషయములందును అభిమానము లేకుండవలెనని చెప్పబడినది. సామాన్యముగ అప్రియవిషయములం దెవనికిని అభిమానముండదు. అట్లే ప్రియవిషయములందును అభిమాన మెవనికి లేకుండునో ఆతడే స్థిప్రజ్ఞుడు. ప్రియముగాని, అప్రియముగాని అంతయు మాయ యందు (దృశ్యమునందు, ప్రకృతియందు) అంతర్భూతమే కావున మాయాతీతపరమాత్మ యందు స్థితిగలవానికవి ఏ మాత్రము రుచింపవు. కావున వానియం దభిమానము లేకుండును.

తాను కోరకున్నను ఒక్కొక్కపుడు జ్ఞానికి దైవికముగ, ప్రియములుకాని, అప్రియములుకాని, తటస్థించవచ్చును. అత్తఱి ప్రియములయెడల సంతోషముగాని, అప్రియములయెడల ద్వేషముగాని యాతడు కలిగియుండడు. పర్వతముమాడ్కి అచంచలుడై యుండును. ఇదియే స్థితప్రజ్ఞుని చిహ్నము.

ప్ర:- స్థితప్రజ్ఞుని ఏ యే యితర లక్షణము లిచట పేర్కొనబడినవి?

ఉ:- (1) సమస్త విషయములందును అభిమానము లేకుండుట (2) ప్రియాప్రియములు సంభవించినను, సంతోషముగాని, ద్వేషముగాని లేకుండుట - అను స్థితప్రజ్ఞలక్షణము లిచట చెప్పబడినవి.

**58. యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఽఙ్గానీవ సర్వశః
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.**

టీక:– యదా = ఎప్పుడు, అయం = ఈతడు (యోగి), కూర్మః = తాబేలు, అఙ్గానీవ = అవయవములనువలె, ఇన్ద్రియార్థేభ్యః = ఇంద్రియవిషయములనుండి (శబ్దస్పర్శాదులనుండి), ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములను, సర్వశః చ = అన్నివైపులనుండియు, సంహరతే = వెనుకకు మరల్చుచున్నాడో, (తదా = అప్పుడు), తస్య = అతని యొక్క, ప్రజ్ఞా = జ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = మిగుల స్థిరమైనది.

తా:– తాబేలు తన అవయవములను లోనికిముడుచుకొనునట్లు, యోగి యెపుడు తన ఇంద్రియములను ఇంద్రియార్థములగు విషయములనుండి సర్వత్ర వెనుకకు మరల్చుచున్నాడో, అపుడాతని జ్ఞానము మిగుల స్థిరమైనది యగును. (ఆతడుస్థితప్రజ్ఞుడగును).

వ్యాఖ్య:– మోక్షప్రాప్తికి (ఆత్మసాక్షాత్కారమునకు) ఇంద్రియనిగ్రహము అత్యంతావశ్యకమను విషయ మిచట తెలుపబడుచున్నది. 'యదా' అను పదము ప్రయోగించి నందువలన మనుజునకు ఎపుడిట్టి యంద్రియనిరోధము సిద్ధించునో, అపుడే బుద్ధి ఆత్మయందు స్థిరముగ నెలకొనగలదని వచింపబడినది. ఈ సత్యమునే పతంజలి మహర్షి ''యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః; తదా ద్రష్టుః స్వరూపేఽవస్థానమ్'' అను రెండు సూత్రముల ద్వారా వ్యక్తమొనర్చెను. అనగా ఎపుడు చిత్తము తనబహిర్ముఖ విషయ ప్రవృత్తులను త్యజించి, అంతర్ముఖమగునో, అపుడది ఆత్మయందు చక్కగ స్థితిని బొందగలదని భావము.

ఈ తత్త్వము నిచట భగవానుడొక చక్కని ఉపమానముద్వార బోధించిరి. తాబేలు ఏ కొంచెము శబ్దముగాని, అలజడిగాని కలిగినను వెంటనే తన అవయవములన్నిటిని లోనికి (చిప్పలోనికి) ముడుచుకొనును. అట్లే యోగియగువాడు శబ్ద స్పర్శాది బాహ్యవిషయము లన్నిటినుండియు మనస్సును మఱల్చి, ప్రత్యాహారము గావించి, అంతరాత్మయం దద్దానిని నెలకొల్పును. 'సర్వశః' అని చెప్పినందున ఏ ఒకానొక ఇంద్రియమునో నిగ్రహించుట చాలదనియు, అన్నిటిని నిరోధించవలెననియు స్పష్టీకరించబడినది. రాత్రి తలుపులన్నిటిని మూసివేసి, ఒక్కదానిని తెఱచియుంచినను దొంగ అందుండి లోనికి ప్రవేశించి హానిచేయగలడు. కిటికీ లన్నిటిని మూసి ఒక్క దానిని తెఱచియుంచినను గాలిచే ప్రమిదయందలి దీప మారిపోవును. కావున ముముక్షువు కడుజాగరూకుడై సర్వేంద్రియములను విషయములనుండి మరల్పవలెను. ఆత్మానుభూతికి, స్థితప్రజ్ఞత్వమునకు ఇట్టి విషయరాహిత్య మొక ఆవశ్యకతయని గీతాచార్యులు ఈ శ్లోకమున బోధించుచున్నారు.

ప్ర:– మనుజుడు స్థితప్రజ్ఞు డెపుడు కాగల్గును?

ఉ:– ఎపుడు మనుజుడు తన యింద్రియము లన్నిటిని శబ్దాది విషయములనుండి మరల్చునో, (మఱియు చిత్తమును అంతర్ముఖ మొనర్చి ఆత్మయందు స్థాపితమొనర్చునో) అపుడు స్థితప్రజ్ఞుడు కాగల్గును.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములను పేర్కొని ఇక నిపుడు ఆత్మ జ్ఞానముచేతనే విషయవాసన సమూలముగ తొలగగలదని వచించుచున్నాడు –

**59. విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః
రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే.**

టీక:– నిరాహారస్య = శబ్దాది విషయములను స్వీకరింపనట్టి, దేహినః = జీవునకు, రసవర్జం = విషయవాసనతప్ప, విషయాః = విషయములన్నియు, వినివర్తన్తే = నివర్తించుచున్నవి (తొలగుచున్నవి), పరమ్ = పరమాత్మను, దృష్ట్వా = చూచినపిమ్మటనో, రసోఽపి = ఆ విషయవాసనకూడ, అస్య = ఇతనికి, నివర్తతే = తొలగిపోవుచున్నది.

తా:– శబ్దాది విషయములను స్వీకరింపనట్టి జీవునకు, ఆ విషయములు తొలగుచున్నవేకాని వానినిగూర్చిన వాసన పోవుటలేదు. పరమాత్మను దర్శించినచో ఆ వాసనయు విషయములతోబాటు తొలగిపోవుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకము సాధకులకు అతిముఖ్యమైనది. ఏలననిన, సాధనకు సంబంధించిన ఒకానొక పరమరహస్య మిందు తెలియజేయబడినది. అది యేదియో విచారించెదము –

వాసనాక్షయ, మనోనాశ, తత్త్వజ్ఞానము లను మూడు సాధనలు శాస్త్రములందు తెలుపబడినవి. ఈ మూడున్ను ఏకకాలమందే సాధింపబడిననే తప్ప సాక్షాత్కారము కలుగదనియు చెప్పబడినది. అందు వాసనాక్షయముచే తత్త్వజ్ఞానము, తత్త్వజ్ఞానముచే వాసనాక్షయము సిద్ధించుచుండును. వెనుకటి శ్లోకమున వాసనక్షయముచే తత్త్వదర్శనము చేకూరునని చెప్పబడగా, ఈ శ్లోకమున తత్త్వదర్శనముచే (ఆత్మావలోకనముచే) వాసనాక్షయము సిద్ధించునని చెప్పబడినది. వాసనలు నశించనిదే ఆత్మదర్శనము కాదు. ఆత్మను దర్శింపనిదే వాసనలు నశింపవు. కనుకనే ఇచట 'పరందృష్ట్వా రసోఽపినివర్తతే' = పరమాత్మను దర్శించిన పిమ్మటనే వాసన నివర్తించును – అని తెలుపబడినది. వాసనాక్షయ, తత్త్వజ్ఞానము (లేక ఆత్మదర్శనము)ల రెండిటిని ఏకకాలముననే అభ్యసింపవలెనని శాస్త్రము ఉద్ఘోషించుచున్నవి.

వాసనాక్షయము సామాన్యమైనది కాదు. మోక్షముయొక్క కీలకమంతయు దానియందే యిమిడియున్నది. అది సిద్ధించినచో సమస్తము సిద్ధించినట్లే. అనేక జన్మార్జితములైన సంస్కారములు ఘనీభవించి వాసనారూపముగ చిత్తమందు దృఢపడి యుండును. ఇంద్రియములకు శబ్దాది విషయములు ఆహారము. ఆ యాహారమును అనగా విషయములను స్వీకరింపనంతమాత్రముచేత, లోనగల విషయవాసన చచ్చునని యెవరును భ్రమపడరాదు. పుట్టను కొట్టినంతమాత్రమున పాము చావదు. ఆ విషయవాసన సమూలముగ తొలగుటకు ఆత్మను సందర్శించవలెను (పరందృష్ట్వా). ఆత్మయొక్క సత్యత్వమును, జగత్తుయొక్క మిథ్యాత్వమును అనుభూత మొనర్చుకొనవలెను. ఆత్మతత్త్వమును గూర్చిన శ్రవణమననాదులను లెస్సగ గావింపవలెను. విషయములందలి అనిత్యత్వమును, ఆత్మయొక్క శాశ్వతత్వ, ఆనందత్వములను బాగుగ తెలిసికొనవలెను. అత్తఱి విషయములందలి ప్రీతి, రాగము క్రమముగ తగ్గుచు వచ్చి వాసన సన్నగిలి తుదకు నశించిపోవును. కావున సాధకులు తాము కేవలము ఇంద్రియములను పైపైన నిరోధింపగల్గిరో లేక రసవర్జితముగ (వాసనారహితముగ) చేయగల్గిరో బాగుగ పరీక్షించుకొని, భగవానుడు దయతో తెలిపిన ఈ (ఆత్మ) తత్త్వదర్శనరూపమగు ఉపాయమును అమలులోపెట్టుటద్వారా నిశ్శేషవాసనారాహిత్యమును గావించికొని జన్మసార్థకత నొందవలెను.

'నిరాహారస్య' అను పదమునకు 'ఉపవాసముచేసినవానికి' అని కొందఅర్థము చెప్పిరి. కాని దానికంటె పై అర్థమే సముచితముగ నున్నది.

ప్ర:– మోక్షప్రాప్తికి ఇంద్రియములను విషయములనుండి మరల్చుటమాత్రము చాలునా?

ఉ:- చాలదు. చిత్తమునగల విషయవాసనకూడ తొలగవలెను.

ప్ర:- ఆ వాసన తొలగుటకు ఉపాయమేమి?

ఉ:- పరమాత్మను దర్శించుటయే. అనగా ఆత్మతత్త్వచింతనాదుల ద్వారా దృశ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును, ఆత్మయొక్క సత్యత్వమును ప్రత్యక్షముగ అనుభూత మొనర్చుకొనుటయే.

అ॥ ఆత్మదర్శనము కొఱకు ప్రయత్నము సలుపుచున్నను కొందఱికి అదియేల సిద్ధించుటలేదో కారణము తెలుపుచున్నాడు -

60. యతతో హ్యపి కౌన్తేయ పురుషస్య విపశ్చితః
ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసభం మనః.

టీక:– కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా!, యతతః అపి = (ఆత్మావలోకనము కొఱకు) ప్రయత్నము చేయుచున్నవాడైనను, విపశ్చితః = విద్వాంసుడైన (శాస్త్ర జ్ఞానముగల), పురుషస్య = పురుషునియొక్క, మనః = మనస్సును, ప్రమాథీని = క్షోభము గలుగజేయునట్టి, ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములు, ప్రసభమ్ = బలాత్కారముగ, హరన్తిహి = లాగుచున్నవిగదా!

తా:– ఓ అర్జునా! ఇంద్రియములు మహాశక్తివంతములైనవి. ఏలననిన, ఆత్మావలోకనముకొఱకు యత్నించుచున్నట్టి విద్వాంసుడగు మనుజునియొక్క మనస్సునుగూడ నయ్యవి బలాత్కారముగ (విషయములపైకి లాగుకొని పోవుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:– ఇంద్రియము లెంత బలవత్తరములైనవో ఇచట నిరూపింపబడినది. 'విపశ్చితః' అని చెప్పుటవలన విద్వాంసుడైనవానియొక్క మనస్సునుగూడ ఇంద్రియములు హరించివేయుచుండ ఇక సామాన్యుని మనస్సునుగూర్చి వేఱుగ చెప్పవలెనా? యని తెలిపినట్లైనది. అట్లే ఇంద్రియములను నిగ్రహింప యత్నించుచున్న వానినిగూడ అవి పడగొట్టుచుండ, అసలు యత్నమేచేయని అజ్ఞానుల నవి యెంతబాధించునో ఊహించు కొనవచ్చును. 'బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి' - ఇంద్రియసమూహము బలవత్తరమైనది. అది విద్వాంసునిగూడ 'ఊపివేయును' అని వ్యాసభగవానులు తెలిపియే యున్నారు. 'ప్రసభమ్' బలాత్కారముగ లాగివేయును' అని వ్యాసభగవానులు తెలిపియే యున్నారు. 'ప్రసభమ్' బలాత్కారముగ లాగి వేయునని చెప్పుటచే ఆ ఇంద్రియము లెంత శక్తివంతములో తెలిసికొనవచ్చును.

ప్రతిజీవియందును ఆత్మానాత్మయుద్ధము, ధర్మాధర్మయుద్ధము కొంతపరిమితిలో జరుగుచునే యుండును. సాధకుడు దైవసంబంధబలమొకింత సేకరించుకొనుచుండ, అటు మాయయు అవిద్యయు తన సైన్యమగు ఇంద్రియములను, విషయాదులను, వాసనలను సమాయత్తపఱచుకొనుచుండును. ఆ యుద్ధమందలి ఒకానొక సన్నివేశమే ఈ శ్లోకమున చిత్రింపబడినది. ముముక్షువునకు దైవీసంపత్తియొక్క బలము విస్తారముగ నున్ననే ఈ సంగ్రామమున విజయము గాంచగల్గును. ఈ శ్లోకమున విద్వాంసుని మనస్సును ఇంద్రియములు బలాత్కారముగ లాగివేయుచున్నవని చెప్పినంతమాత్రముచే ఎవరును అధైర్యము పొందరాదు. తన సాధనసంపత్తిని (శమదమాదులను), ఇంకను పటుతరమొనర్చుకొని శత్రువును ఎదుర్కొనవలెను. అజాగ్రత పనికిరాదు. ఈ భావమునే రాబోవు శ్లోకమున భగవానుడు తెలుపనున్నాడు.

''విపశ్చితః'' - పాండిత్యము కలవానినిగూడ ఇంద్రియములు వేధించుచున్నవని చెప్పినందువలన కేవలము శాస్త్రపరిజ్ఞానము మాత్రము చాలదనియు, అనుభవజ్ఞానము కూడ నుండవలెననియు స్ఫురించుచున్నది.

ఇంతవఱకు శత్రువుయొక్క బలమెట్టిదో సాధకునకు సరియైన అంచనా లేనందువలన ఒకింత మందప్రయత్నము చేయుచు వచ్చియుండవచ్చును. కాని ఇపుడు భగవానుడీ శ్లోకమున శత్రువుయొక్క బలిమియెట్టిదో విశ్పష్టముగ ప్రకటించెను. గావున ఇకమీదట ముముక్షువు దానికి రెట్టింపుబలమును (దైవీసంపత్తిని) చేకూర్చుకొని ఆత్మానాత్మ సంగ్రామమున విజయమును జేపట్ట వలయును.

ప్ర:- ఇంద్రియములయొక్క శక్తి యెట్టిదో నిరూపింపుము?

ఉ:- అయ్యది మోక్షమార్గమున యత్నించుచున్న విద్వాంసుని మనస్సునుగూడ బలాత్కారముగ లాగి విషయములవైపునకు బడద్రోయుచున్నది.

అ॥ కాబట్టి ముముక్షు వేమి చేయవలెనో తెలుపుచున్నాడు -

61. తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః
వశే హి యస్యేన్ద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

టీక:– తాని = ఆ యింద్రియములను, సర్వాణి = అన్నిటిని, సంయమ్య = చక్కగావశపఱచుకొని, యుక్తః = సమాధిస్థితి (మనఃస్థిరత్వము) గలవాఁడుగను, మత్పరః = నాయందా సక్తమైన చిత్తముగలవాడుగను, ఆసీత = ఉండవలెను, హి = ఏలననగా, యస్య = ఎవనియొక్క, ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, వశే = స్వాధీనమందు (వర్తన్తే = ఉన్నవో), తస్య = ఆతనియొక్క, ప్రజ్ఞా = జ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = సుస్థిరమైనది (భవతి = అగుచున్నది).

తా:– (బలవత్తరములగు) అట్టి యింద్రియములన్నిటిని చక్కగా వశపఱచుకొని సాధకుడు మనఃస్థిరత్వము (సమాధి) గలవాడై నాయందే (ఆత్మయందే) ఆసక్తమైన మనస్సు గల్గియుండవలెను. ఏలననగా, ఎవని యింద్రియములు స్వాధీనమునందుండునో, ఆతని జ్ఞానమే సుస్థిరమై వెలయగలదు.

వ్యాఖ్య:– 'సర్వాణి' అని చెప్పుటవలన, ఏ ఒక్క ఇంద్రియము నిగ్రహింపబడక మిగిలియున్నను అది ప్రమాద హేతువనియు, కాబట్టి అన్ని ఇంద్రియములను లెస్సగా వశపఱచుకొనవలయుననియు ఆదేశించడమైనది. కుండకు ఒక్క చిల్లియున్నను నీళ్లన్నియు కారిపోవునుగదా! ఏ ఒక్క కిటికీ తెరిచియున్నను దీప మారిపోవునుగదా! 'తదస్యహరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావ మివామ్భసి (2-67)' అని మున్ముందు భగవానుడే ఈ విషయమును స్పష్టపఱుపనున్నారు.

ఈ శ్లోకమున రెండు సాధనలు చెప్పబడినవి. (1) ఇంద్రియములన్నిటిని విషయములపైకి పోనీయక నిగ్రహించుట (2) మనస్సును భగవంతునియందు (ఆత్మయందు) సంలగ్నముచేయుట. అనగా దృశ్యమును నిరోధించుట, దృక్స్వరూపము నాశ్రయించుట రెండును అవసరమే. ఇందు మొదటిదియగు దృశ్యమును మాత్రము నిరోధించి ఊరకనున్నచో, అంత ప్రయోజనముండదు. ఏలననగా అట్టి దృశ్యరహితస్థితి గాఢనిద్ర (సుషుప్తి) లో మనుజునకు కలుగుచునే యున్నదికదా! కాబట్టి దానితోబాటు ఆత్మ యందు నిలుకడ,

ఆత్మధ్యానముకూడ నుండవలెను. అప్పు తొలగవలెను. సొంతముగ కొంత ద్రవ్యమును మిగుల్చుకొనవలెను. అపుడే జీవునకు శాంతి గల్గును. అట్లే విషయవిరక్తితో బాటు ఆత్మచింతనకూడ తప్పక నుండవలెనని ఈ శ్లోకము బోధించుచున్నది. వాసనాక్షయము, తత్త్వజ్ఞానము రెండును ఆవశ్యకములే యని సాధకుడు గుర్తెఱుంగవలెను ఒకవేళ రెండవదియగు ఆత్మధ్యానమును మాత్రమే స్వీకరించినచో, వశపడని ఇంద్రియములు చిత్తమును బహిర్ముఖములుగ నీడ్చివేయుప్రమాదము కలదు. కాబట్టి ఇంద్రియనిరోధము, ఆత్మచింతన రెండును అవసరములేయని శ్రీకృష్ణమూర్తి తెలుపుచున్నారు.

''యుక్తః'' - అనగా కూడుకొనినవాడు; దృశ్యముతో కూడుకొనక దృక్స్వరూపమగు ఆత్మతో కూడుకొనినవాడు - అనగా సమాధినిష్ఠయం దుండువాడు అని యర్థము.

''మత్పరః'' - (నాయందు ఆసక్తమైన చిత్తము కలవాడు) - శ్రీకృష్ణమూర్తి సాక్షాత్ పరమాత్మయే కనుక, 'నాయందు' అని తెలిపినపుడు 'ఆత్మయందు' అని మనము గ్రహించుకొనవెను. ద్వైతభావము కలవారు, సగుణారాధకులు శ్రీకృష్ణుని దివ్యమంగళమూర్తిపై మనస్సును సంలగ్నముచేయుదురు. క్రమముగవారు కృష్ణుడు ఆత్మరూపమున తమ హృదయమందే కలడని యెఱింగి ద్వైతమునుండి అద్వైతమునకు, సగుణమునుండి నిర్గుణమునకు మారగలరు. గీత భక్తిమార్గావలంబులకు, జ్ఞానమార్గావలంబులకు, సర్వులకును ఉపయోగకరమై యున్నదనుటకు ఇట్టి పదములే తార్కాణము ('ఆత్మపరః' అని చెప్పక 'మత్పరః' అని యిట చెప్పబడినది).

ఈ శ్లోకమున మొదటిపాదము సాధనను, రెండవపాదము ఆ సాధనవలన కలుగు ఫలితమును తెలుపుచున్నవి. మొదటిపాదము ఇంద్రియములను నిగ్రహించి మనస్సును ఆత్మయందు స్థాపించవలసినదనియు, రెండవపాదము అట్లొనర్చిన వారికే ఆత్మజ్ఞానము, ఆత్మానుభూతి స్థిరముగ నుండగలదనియు బోధించుచున్నవి. ఇంద్రియనిగ్రహము లేనిచో ఆత్మయందు నిలుకడ కలుగదు. ఒకవేళ కలిగినను ఎక్కువసేపు నిలువదు. ఎంతయో కష్టపడి ఆత్మజ్ఞానము, ఆత్మస్థితి సంపాదించుకొనుచుండినను, ఇంద్రియములను విచ్చలవిడిగా విషయములపైకి పోనిచ్చుచుండినచో ఆ సంపాదించినశక్తి వ్యర్థమైపోగలదు. ఒకడు పైరులోనికి కష్టపడి నీళ్ళుతోడుచున్నను పొలములో అచటచట ఎలుకబొక్కలున్నచో, ఇక ఆ నీరు నిలుచునా? అట్లే ఆత్మజ్యోతి (జ్ఞానము) ఆరకుండ ఉండవలెననిన ఇంద్రియములను కిటికీలను, రంధ్రములను మూయవలసినదిగా (నిగ్రహింపవలసినదిగా) భగవాను డిచట ఆదేశించుచున్నాడు. అట్లు మూసినవానికే ప్రజ్ఞ, బుద్ధి (ఆత్మయందు) స్థిరముగ నెలకొనియుండునేకాని అన్యులకు కాదని స్పష్టముగా చెప్పివైచెను. కాబట్టి మోక్షప్రాప్తియందు, ఆత్మసాక్షాత్కారమందు ఇంద్రియనిగ్రహ మెట్టి కీలకస్థానమాక్రమించుచున్నదో, అది ముముక్షువుల కెంత ఆవశ్యకమో యోచించుకొనుడు.

ప్ర:- మోక్షప్రాప్తికి వలసిన సాధనము లెవ్వి?

ఉ:- (1) ఇంద్రియములన్నిటిని విషయములపైకి పోనీయక నిగ్రహించుట (2) మనస్సును ఆత్మయందు స్థాపించుట.

ప్ర:- ఎవని జ్ఞానము స్థిరముగ నుండగలదు?

ఉ:- సర్వేంద్రియ నిగ్రహము కలవానియొక్క జ్ఞానము స్థిరముగ నుండగలదు.

అ॥ విషయ చింతనమువలన కలుగు ఘోరప్రమాదమును రెండు శ్లోకములద్వారా వెల్లడించుచున్నాడు-

62. ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః సఙ్గస్తేషూపజాయతే
సఙ్గాత్సంజాయతే కామః కామాత్క్రోధో౽భిజాయతే.

63. క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్స్మృతివిభ్రమః
స్మృతిభ్రంశా ద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశా త్ప్రణశ్యతి.

టీక:– ''విషయాన్'' = (శబ్దస్పర్శాది) విషయములందు, ధ్యాయతః = చింతించుచున్న, పుంసః = మనుజునకు, తేషు = ఆ విషయములందు, సఙ్గః = ఆసక్తి, ఉపజాయతే = కలుగుచున్నది, సఙ్గాత్ = ఆసక్తివలన, కామః = కోరిక, సంజాయతే = పుట్టుచున్నది, కామాత్ = (అట్టి) కోరికవలన, క్రోధః = కోపము, అభిజాయతే = పుట్టుచున్నది, క్రోధాత్ = కోపమువలన, సమ్మోహః = అవివేకము (తన యొడలు తనకే తెలియని స్థితి), భవతి = కలుగుచున్నది, సమ్మోహాత్ = అవివేకమువలన, స్మృతివిభ్రమః = మఱపు (భవతి = కలుగుచున్నది), స్మృతిభ్రంశాత్ = మఱపువలన, బుద్ధినాశః = బుద్ధినాశము (భవతి = కలుగుచున్నది), బుద్ధినాశాత్ = బుద్ధినాశమువలన, ప్రణశ్యతి = నశించిపోవుచున్నాడు (పూర్తిగ చెడినవాడగుచున్నాడు).

వ్యాఖ్య:– (దృశ్య) విషయచింతన ఎంతటి అనర్థమునకు దారితీయునో ఈ రెండు శ్లోకములందును విశదీకరింపబడినది. శత్రువు మిత్రునివలె నటించి మెల్లగా లోన ప్రవేశించును. మొదట కొద్దిచోటుమాత్రము అర్థించి క్రమక్రమముగా వామనమూర్తివలె విస్తరించి విస్తరించి తుదకు తనకు చోటిచ్చినవానినే హతమార్చును.

"Give me room to sit down and i can make room to lie down" 'నాకు కూర్చొనుటకు మాత్రము చోటిచ్చినచాలును, పండుకొనుటకు చోటు నేనే చేసికొనగలను' – అని మనస్సు అనునట (ఆంగ్లసామెత). విషయభావన స్వల్పముగ మనస్సున ప్రవేశించినచో అదియే పెరిగి పెరిగి మనుజుని అధోగతికి త్రోసివేయును.

'ఈస్టిండియాకంపెనీ' వారు (ఆంగ్లేయులు) మొట్టమొదట భారతదేశమునకు వ్యాపారరీత్యా వచ్చి కొద్దిస్థలమును అర్థించి తీసికొనిరి. కాని కొంతకాలమునకు వారు బలపడి తమకు నేలయిచ్చిన భారతీయులనే తుదకు అణగద్రొక్కివేసిరి. అట్లే విషయ సంకల్పమున్ను.

మొదట మనుజునకు ఏ సంకల్పమున్ను ఉండదు. నెమ్మదిగా ఏదియో యొక దృశ్యవస్తువునుగూర్చి అతడు చింతింపమొదలిడును. అపుడు దానితో మనస్సునకు ఒకవిధమైన సంబంధము (Attachment) ఏర్పడును. ఆ సంబంధమే ముదిరి ఆ వస్తువును అనుభవింపవలెనను కోరికగా పరిణమించును. దానినే కామ మందురు. అది చాల చెడ్డది. 'మహాపాప్మా' (చాల పాపిష్టిది) అని భగవానుడు దానిని మున్ముందు వర్ణించి చెప్పుదురు. ఇంటిలో పామునుగాని, దొంగనుగాని జొరబడినచో ఎంత అపకారమును చేయుదురో హృదయములో కామము జొరబడినపుడును అంత కీడొనర్చును. కావున ఇంటినుండి సర్పమును, దొంగను బయటికి తరిమివేయులాగున ఈ కామపిశాచమును గూడ హృదయమున ప్రవేశించిన తత్క్షణమే బయటకు సాగనంపవలెను. (లేక అసలు ప్రవేశింపనీయకనే యుండినచో ఇంకను మంచిది). మొలకగా నున్నపుడే దానిని త్రుంచివేయవలెను. అట్లు చేయకున్న అది తన స్నేహితులను, చుట్టములను (క్రోధాదులను) వెంటనే పిలుచుకొనివచ్చి, తన పక్షమును బలపఱచుకొని జీవుని యధోగతికి త్రోసివేయును. ఆ ఘట్టమంతయును నిచట గీతాచార్యులచే బహు సుందరముగ చిత్రింపబడినది. ఇది సాధకులకు అతిముఖ్యమైనది. ఏలననిన మనుజునకు

శత్రువులెవరో, వారెట్లు లోనికి ప్రవేశించుదురో, ఎట్లు బలపడుదురో, జీవుని యెట్లు కూలద్రోయుదురో, వారిని జయించుట ఎట్లో, ఆవిషయములన్నియు కూలంకషముగ నిచట చర్చింపబడినవి.

కామమనునది హృదయమున ప్రవేశించినవెంటనే క్రోధమునుగూడ రంగస్థలమునకు ఈడ్చును. ఈ కామ క్రోధము లిరువురును పరమమిత్రులు. ఒకరిని విడిచి మఱొకరు ఉండజాలనంతటి సన్నిహితత్వము వీరియందు కలదు. కోరిక గలిగినపుడు దానిననుభవించుటలో అడ్డుపెట్టినవారిపై క్రోధము జనించును. క్రోధము కల్లువంటిది. అది కలిగినపుడు మనుజుడు ఒడలు మఱచిపోవును. కండ్లెఱ్ఱబడును. చిత్తము వికలత్వము నొందును. యుక్తయుక్తములను మఱచును. ఆవేశపూరితుడై దయ్యముపట్టిన చందమున ప్రవర్తించును. కనుకనే క్రోధమువలన సమ్మోహము (మైమఱుపు) జనించునని యిచట చెప్పబడినది. అట్టి సమ్మోహముచే జ్ఞాపకశక్తి (స్మృతి) నశించును. దానిచే బుద్ధి చెడును. బుద్ధిచెడగనే మనుజుడు మహాపతనము నొందిపోవును. కాబట్టి విజ్ఞుడగువాడు ఇంద్రియములను విషయములపైకి పోనీయక, మనస్సును విషయములనుగూర్చి చింతింపనీయక కడు జాగరూకుడై యుండవలెనని భగవాను డిచట హెచ్చరిక చేయుచున్నాడు.

''ధ్యాయతో విషయాన్'' – అను నిచ్చోట ఒక విశేషము కలదు. అదియేదియనిన – ధ్యానమనునది ఒక క్రొత్తవిషయముకాదు. అది ప్రాపంచిక జనులందఱికిని అభ్యస్తమైనదే. కాని వారు (దృశ్య) విషయములను ధ్యానించుచున్నారు. భగవంతుని ధ్యానించుటలేదు. ఇంతియే భేదము. కాబట్టి ఇప్పుడు దైవధ్యానమును నేర్చుకొనవలసియుండినచో, ఏ యేకాగ్రత, ఏ ఆసక్తి పూర్వము విషయభోగములం దుండియున్నదో దానిని దైవమువైపునకు త్రిప్పిన చాలును. క్రొత్తగ చేయవలసిన దేమియునులేదు. అత్తఱి మోక్షము కరతలామలకమగును. ప్రహ్లాదు డిట్టి వరమునే నారాయణుని కోరియుండెను★. కావున విషయధ్యానమును వదలి దైవధ్యానమును స్వీకరింపవలెను. మోహము అని చెప్పక సమ్మోహము అని చెప్పుటవలనను, భ్రమ అని చెప్పక విభ్రమయని చెప్పుటవలనను, నశ్యతి అని చెప్పక ప్రణశ్యతి అని చెప్పుటవలనను ఆ యా వస్తువులయొక్క, క్రియలయొక్క ఆధిక్యత వెల్లడించినట్లైనది.

ప్ర:– జీవుని వినాశమునకు హేతువేది?

ఉ:– (దృశ్య) విషయచింతన

ప్ర:– అది యే ప్రకారముగ జీవుని బడద్రోయును.

ఉ:– విషయచింతనచే విషయసంగమేర్పడును. దానిచే కామము, కామముచే క్రోధము, క్రోధముచే సమ్మోహము, సమ్మోహముచే విస్మృతి, విస్మృతిచే బుద్ధినాశము, బుద్ధినాశముచే అధోగతిప్రాప్తి క్రమముగ సంభవించుచున్నవి.

అ॥ ఇంద్రియమనంబులను స్వాధీనపఱచుకొనిన స్థితప్రజ్ఞుడు ప్రపంచమున ఎట్లు మెలగునో ఎట్టి ఫలితమును బొందునో వచించుచున్నారు –

★ యా ప్రీతిరవివేకానాం విషయేష్వనపాయినీ
త్వామనుస్మరతస్సా మే హృదయాన్మాపసర్పతు. (భాగవతము)
''అవివేకులకు విషయములం దెంతటి తీవ్రమగు ఆసక్తి కలదో, అట్టి ఆసక్తి నిన్ను స్మరించు నాయొక్క హృదయమునుండి తొలగకుండునట్లు చేయుము.''

64. రాగద్వేషవియుక్తైస్తు విషయానిన్ద్రియైశ్చరన్ ఆత్మవశ్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి.

టీక:– తు = కాని, విధేయాత్మా = స్వాధీనమైన మనస్సుగలవాడు, రాగద్వేష వియుక్తైః = రాగద్వేషములు లేనివియు, ఆత్మవశ్యైః = తన స్వాధీనమునందున్నవియు (నగు), ఇన్ద్రియైః = ఇంద్రియములచేత, విషయాన్ = (శరీర ధారణోపయోగములగు అన్నపానాది) విషయములను, చరన్ = అనుభవించుచున్నవాడైనను, ప్రసాదమ్ = మనోనిర్మలత్వమును (మనశ్శాంతిని), అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

తా:– కాని, స్వాధీనమైన మనస్సుకలవాడు, రాగద్వేషరహితములును, తనకు అధీనములై యున్నవియునగు ఇంద్రియములచే (దేహయాత్రోపయుక్తములగు) అన్న పానాది విషయములను అనుభవించుచున్నవాడైనను మనోనిర్మలత్వమును (మనశ్శాంతిని) బొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– మనోనిర్మలత్వమును, తత్ఫలితముగ మనశ్శాంతిని ఎవరు పొందగలరో ఈ శ్లోకమునందు నిరూపించబడినది. రాగద్వేషములు లేనివాడును, ఇంద్రియమనంబులు స్వాధీనమునందున్నవాడును మనోనిర్మలత్వమును, మనశ్శాంతిని తప్పక పొందగలడని యిట వచింపబడినది. అట్టివాడు దేహసంరక్షణార్థము అన్నపానాది విషయములననుభవించినను అతని మనోనిర్మలత్వమునకు, శాంతికి ఏ విధమైన భంగమున్ను వాటిల్లదు. విషపుకోరలు పెరికివేయబడిన సర్పమువలన హానిలేనట్లు, రాగద్వేషములు ఉడిగిన ఇంద్రియములతోను, మనస్సుతోను ప్రపంచమున వ్యవహరించినను వానివలన ఏ హానియు గలుగబోదు. చెప్పినట్లు విను మంచి గుఱ్ఱములు కల రథము గమ్యస్థానమునకు నిరాటంకముగ బోవునట్లును, వానివలన రథికునకు పరమశాంతి గలుగునట్లును, స్వాధీనపడిన ఇంద్రియమనంబులుగల మనుజునకు శరీరయాత్రావ్యవహారమందును చిత్తశాంతికి లోటుండదు.

''ఆత్మవశ్యైః, విధేయాత్మా'' - అను రెండుపదములు ప్రయోగించినందువలన, ఇంద్రియములు, మనస్సు తనకు విధేయములుగా నుండవలెనేకాని తాను వానికి దాసుడు కాగూడదని స్పష్టమగుచువ్నది. ప్రపంచములో అనేకులు తమ ఇంద్రియమనంబులకు దాసానుదాసులై పరతంత్రులుగ వర్తించుచున్నారు. అట్టివారికి చిత్తశాంతి యెన్నటికిని లభించదు. ఎటువంటి ధనవంతుడైనను, బలవంతుడైనను, విద్యావంతుడైనను, తన ఇంద్రియమనంబులు తనకు విధేయములుగా లేనిచో శాంతిని నోచుకొనలేడు. కనుకనే భగవాను డిచట శాంతికి, నిర్మలత్వమునకు చక్కని మార్గమును బోధించుచు ఇంద్రియాదులు వశమందున్నవాడే వానిననుభవింపగలడని ఘంటాపథముగ చెప్పివైచిరి. కావున తన ఇంద్రియమనంబులకు తాను దాసుడుకాక, అవి ఆడించినట్లు ఆడక, పారతంత్ర్యమును పారద్రోలి, వివేకవైరాగ్యదులచేతను, భగవద్భక్తిచేతను వానిని వశీకరించుకొని పరమశాంతిని, ఆనందమును బొందవలయును.

ప్ర:– శాంతిని, నిర్మలత్వమును ఎవడు పొందగలడు?

ఉ:– (1) రాగద్వేషములు లేనివాడు (2) ఇంద్రియమనంబులను స్వాధీనపఱచుకొనినవాడు పొందగలడు.

65. ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హానిరస్యోపజాయతే ప్రసన్నచేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతి[1].

1. పర్యవతిష్ఠతే = పాఠాన్తరము

టీక:– ప్రసాదే = మనోనైర్మల్యము (చిత్తశాంతి) కలుగగా, అస్య = ఇతనికి, సర్వ దుఃఖానామ్ = సమస్తదుఃఖములయొక్కయు, హానిః = వినాశము, ఉపజాయతే = కలుగుచున్నది, ప్రసన్న చేతసః = నిర్మలమనస్సు గలవానికి, బుద్ధిః = బుద్ధి, ఆశు = శీఘ్రముగ, పర్యవతిష్ఠతి హి = (పరమాత్మయందు) స్థిరముగ నిలుచునుగదా!

తా:– మనోనిర్మలత్వము కలుగగా దానివలన మనుజునకు సమస్తదుఃఖములున్ను ఉపశమించిపోవుచున్నవి. నిర్మలమనస్కునకు బుద్ధి శీఘ్రముగ (పరమాత్మయందు) స్థిరత్వమును జెందుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– ప్రతిజీవియు దుఃఖరాహిత్యము, ఆనందప్రాప్తి యను నీ రెండిటిని కోరుచున్నాడు. అవి యెట్లు లభించగలవు? దానికి సమాధాన మీ శ్లోకమున భగవానుడు తెలియజేయుచున్నారు. మనస్సు యొక్క నిర్మలత్వముచేతనే జీవున కవి రెండును సిద్ధించుచున్నవి. చిత్తమెపుడు భోగవాసనలులేక నిర్మలముగనుండునో అపుడు జీవితలక్ష్యము సిద్ధించినదేయగును. ఏలననగా, నిర్మల దర్పణము (అద్దము) నందు వస్తువు చక్కగ ప్రతిబింబించునట్లు, శుద్ధాంతఃకరణమున, శాంతచిత్తమున అధిష్ఠానమగు ఆత్మ దేదీప్యమానముగ ప్రకాశించును.

'మోక్షో హి చేతో విమలం సమ్యగ్జ్ఞాన విబోధితమ్' (వసిష్ఠగీత) ఉత్తమజ్ఞానవిచారణచే నేర్పడిన నిర్మలచిత్తమే మోక్షమని శ్రీ వసిష్ఠమునీంద్రులు పలికియున్నారు. పతంజలిమహర్షియు అట్టిభావమునే వ్యక్తీకరించియున్నారు. ★కావున మోక్షమును గోరువారందఱున్ను తమ చిత్తమందలి విషయవాసనాది మాలిన్యమును కడిగివైచి అద్దానిని నిర్మలముగ నొనర్పవలయును. అట్లు చేయుటవలన రెండు మహత్తర ఫలితములు చేకూరునని భగవానుడు నుడువుచున్నారు. అవి యేవియనిన–

(1) సమస్త దుఃఖములు నశించుట. (2) బుద్ధి శీఘ్రముగ ఆత్మయందు స్థిరత్వము నొందుట.

మొదటిది దుఃఖరాహిత్యము. రెండవది ఆనందప్రాప్తి. ఆ రెండును మనోనిర్మలత్వము వలన సిద్ధించుచున్నవి. 'సర్వదుఃఖానాం' అని చెప్పుటవలన ఏ ఒకటి రెండు దుఃఖములో నశించుట కాదనియు, ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికాది సమస్తదుఃఖములు దానివలన నుపశమించుననియు స్పష్టము చేయబడినది. ఆహా! ఎట్టి అమోఘఫలితములు! దుఃఖములలోబడి క్రుగ్గుచు, తాపత్రయములచే దహింపబడుచు, ఒక్క క్షణకాలమైనను సుఖమును, శాంతిని బొందుటకు నోచుకొనలేని జనులకు ఇంతకు మించిన ఫలితమేమి కావలయును? కావున అట్టి ఫలితమునకై చిత్తశుద్ధిని సంపాదించవలసినదిగా భగవానుడు కరుణతో బోధించుచున్నారు. అది లేకున్న ఎన్ని జన్మలకైనను ఈ సంసారయాతన శమించనేరదు.

ఇక చిత్తనైర్మల్యముచే గలుగు రెండవ ఫలితము ఆనందప్రాప్తి. 'బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతి' – చిత్త మెపుడు స్థిరత్వమొందగల్గునో, ఇక జీవుని యానందమునకు మేరయుండునా? చతుర్ముఖానందముకూడ ఏ యాత్మానందసాగరమున ఒకానొక బిందువే అయియున్నదో అట్టిదానియందు బుద్ధి మిళితమైనచో, స్థిరతనుజెందినచో ఇక జీవితాశయము సిద్ధించినట్లే యగును. కాబట్టి దుఃఖరాహిత్య, ఆనందప్రాప్తులను ఈ మహోన్నతఫలితద్వయమును చేకూర్చగల్గు మనోనైర్మల్యమును ప్రయత్నపూర్వకముగ జీవుడు సాధించవలయునని ఈ శ్లోకముయొక్క తాత్పర్యమైయున్నది.

★ సత్త్వపురుషయోః శుద్ధిసామ్యే కైవల్యమ్ (ప. యోగ. సూత్రములు 111-55)
చిత్తము ఆత్మతో సమానముగ నిర్మలత్వ మెపుడు పొందునో, అట్టిస్థితియే కైవల్యము (మోక్షము)

ప్ర:- సమస్తదుఃఖములు శమించుటకు ఉపాయమేమి?

ఉ:- మనస్సును నిర్మలముగ నొనర్చుటయే.

ప్ర:- ఎవని బుద్ధి ఆత్మయందు నిలుకడనుబొందును?

ఉ:- నిర్మలచిత్తముగలవాని బుద్ధి.

ప్ర:- మనోనిర్మలత్వమువలన కలుగు ఫలితము లేవి?

ఉ:- (1) సమస్త దుఃఖములు నశించుట (2) బుద్ధిశీఘ్రముగ ఆత్మయందు నిలుకడనుబొందుట (తద్ద్వారా ఆనందప్రాప్తి సంభవించుట).

అ|| ఇక ఇంద్రియమనంబులను స్వాధీనపఱచుకొనని వారియొక్క దుఃస్థితిని రెండు శ్లోకముల ద్వారా తెలియజెప్పు చున్నాడు.

66. నాస్తి బుద్ధిరయుక్తస్య న చాయుక్తస్య భావనా
న చాభావయతః శాన్తిరశాన్తస్య కుతః సుఖమ్.

టీక:– అయుక్తస్య = ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివానికి (ఇంద్రియములను, మనస్సును అరికట్టలేని వానికి), బుద్ధిః = వివేకబుద్ధి, నాస్తి = కలుగదు, అయుక్తస్య = ఇంద్రియనిగ్రహములేనివానికి, భావనాచ = ఆత్మచింతనయు, న = కలుగనేరదు, అభావయతః = ఆత్మచింతనలేనివానికి, శాంతిః చ = శాంతియు, న = కలుగదు, అశాన్తస్య = శాంతిలేనివానికి, సుఖమ్ = సుఖము, కుతః = ఎక్కడిది?

తా:– ఇంద్రియనిగ్రహము, మనస్సంయమము లేనివానికి వివేకబుద్ధి కలుగదు. ఆత్మచింతనయు సంభవింపనేరదు. ఆత్మచింతన లేనివానికి శాంతి లభించదు. శాంతి లేనివానికిక సుఖమెచట?

వ్యాఖ్య:– ప్రతిజీవియు పూర్ణసుఖము నభిలషించుచున్నాడు. ఆ సుఖ మెచటగలదు? అది యెట్లు లభించును? దృశ్యపదార్థములందు, విషయభోగములందు లభించుసుఖము వాస్తవ సుఖము కాదు. అది ప్రతిబింబసుఖము, క్షణికసుఖము, దుఃఖమిశ్రితసుఖము. అవిచ్ఛిన్న పరిపూర్ణ నిరతిశయసుఖము కలుగవలెనన్న చిత్తమునందు శాంతి యేర్పడవలెను. అశాంతమానసము సుఖమును నోచుకొనలేదు. అయితే అట్టి శాంతి ఏ విధముగ లభ్యమగును? నశ్వర ప్రాపంచిక పదార్థములను చింతించుటవలన కలుగదు. ఒకవేళ ఒకింతకలిగినను అది నిలువదు. శాశ్వతమగు ఆత్మనుగూర్చి, దైవమునుగూర్చి చింతించుటవలన, ధ్యానించుటవలననే చిత్తమున శాంతినెలకొనును. కాని ఆ యాత్మచింతన అశుద్ధమనస్సుగలవారియందు లవలేశమైనను జనింపనేరదు. బుద్ధి శుద్ధముగానున్నపుడే (మనోనైర్మల్యస్థితియందే) ఆత్మచింతన, వివేకము ఉదయించును. అయితే ఆ బుద్ధియొక్క శుద్ధత్వము దేనివలన కలుగును? చిత్తము విషయములందు ప్రవర్తింపక దృశ్యవాసనలు లేకయున్నపుడు మాత్రమే బుద్ధి నిర్మలముగనుండును. ఇంద్రియనిగ్రహమువలననే, మనస్సంయమమువలననే బుద్ధి పరిశుద్ధమగును. ఈ ప్రకారముగ బ్రహ్మానందమునకు, నిత్యనిరతిశయసుఖమునకు హేతువు ఇంద్రియనిగ్రహమేయని తేలుచున్నది.

సుఖమును గోరుదువా - శాంతిని బడయుము.

శాంతిని కోరుదువా - ఆత్మ చింతన చేయుము.

ఆత్మచింతన కోరుదువా - నిర్మలబుద్ధి గలిగి యుండుము.

నిర్మలబుద్ధిని కోరుదువా - ఇంద్రియనిగ్రహము జేబట్టుము.

- అని ఈ శ్లోకమున భగవానుడు విశదీకరించుచు సుఖమునకు కీలకమంతయు ఇంద్రియనిగ్రహమునందే కలదని వాక్రుచ్చిరి. కాబట్టి జీవితలక్ష్యమగు పరమసుఖమును సాధించుటయందు కీలకస్థాన మాక్రమించుకొనియున్న ఆ ఇంద్రియనిగ్రహమును ప్రతి వారున్ను తప్పక అభ్యసించవలయును.

1. ప్ర:- సుఖము దేనివలన కలుగును?

ఉ:- శాంతిచే.

2. ప్ర:- శాంతి దేనివలన లభించును?

ఉ:- ఆత్మచింతనచే.

3. ప్ర :- ఆత్మచింతన దేనివలన కలుగును?

ఉ:- నిర్మలబుద్ధిచే.

4. ప్ర:- నిర్మలబుద్ధి దేనివలన కలుగును?

ఉ:- ఇంద్రియనిగ్రహమువలన, మనస్సంయమమువలన, విషయవిరక్తి వలన.

67. ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే
తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావమివామ్భసి.

టీక:– చరతాం ఇన్ద్రియాణామ్ = విషయములందు ప్రవర్తించుచున్న ఇంద్రియములలో, యత్ = ఏ యింద్రియమును, మనః = మనస్సు, అనువిధీయతే = అనుసరించిపోవుచున్నదో, తత్= ఆ యింద్రియము, అస్య = దీనియొక్క, ప్రజ్ఞామ్ = వివేకమును, అంభసి = నీటియందు, నావమ్ = ఓడను, వాయురివ = (ప్రతికూల) వాయువువలె, హరతి హి = ఈడ్చుకొనిపోవుచున్నదిగదా!

తా:– విషయములందు ప్రవర్తించుచున్న ఇంద్రియములలో నెద్దానిని మనస్సు అనుసరించి పోవునో, అయ్యది మనుజునియొక్క వివేకమును - జలమందు ఓడను ప్రతికూలవాయువు పెడదారికి లాగుకొని పోవునట్లు - హరించివేయుచున్నది.

(యత్ మనః అనువిధీయతే తత్ = ఏ మనస్సు అనుసరించిపోవుచున్నదో ఆ మనస్సు = అనియు అర్థము చెప్పవచ్చును.)

వ్యాఖ్య:– సాధకుడు ఇంద్రియార్థములగు శబ్దస్పర్శాదులందు విరక్తి గలిగి యుండ వలెను. అట్లుకాక ఇంద్రియములు విచ్చలవిడిగ విషయారణ్యములందు సంచరించుచుండినచో, దానివలన కలుగు ముప్పు,

ప్రమాదము ఇచట వర్ణింపబడినది. విషయములందు సంచరించు ఇంద్రియములలో ఏ యింద్రియమును మనస్సు అనుసరించి వర్తించునో లేక ప్రేరణచేయునో ఆ యింద్రియము వానిని సంసారరూపమున పడద్రోయును; వానికొంప గూల్చును. ఈ సందర్భమును పోషించుట కిచట నొక చక్కని యుపమానము చెప్పబడినది. ఏ ప్రకారము సముద్రమున ప్రతికూలవాయువు, లేక తుపానుగాలి ఓడను అపమార్గమునకు ఈడ్చివేయునో, లేక సముద్రమునందు కూలద్రోయునో, ఆ ప్రకారమే మనస్సు వెన్నంటు ఇంద్రియము మనుజుని దైవమార్గమునుండి తప్పించి సంసారమార్గమున కూలద్రోయుచున్నది. ఒక్క యింద్రియమే యింత అనర్థమును తెచ్చిపెట్టుచుండ నిక సర్వేంద్రియములను మనస్సు అనుసరించిపోవుచో సంఘటిల్లు వినాశ మెంతయో వేఱుగ జెప్పవలెనా?

కావున మనస్సును చక్కగ వివేకవంతముగ జేసి దానిని యింద్రియములవెంటబరువిడకుండులాగున చూడవలెను. మఱియు ఇంద్రియములను మనస్సు అదుపులోనుంచి విషయములయందు ప్రవర్తించకుండ నిరోధించుచు వానిని తన స్వాధీనమందుంచు కొనవలెను. అట్లుకాక, వానితోబాటు మనస్సుకూడ విషయములపైకి పోయినచో, ఆ యింద్రియములు మనుజునిప్రజ్ఞను, వివేకమును బూడిదపాలు చేయునని యిట చెప్పబడినది. కాబట్టి సాధకుడు తాను సంపాదించిన ఒకింత వివేకము, ఆత్మ జ్ఞానము సురక్షితముగ నుండవలెననిన, ఇంద్రియద్వారములను మూసివేసి (నిగ్రహించి), విషయవాయువు అందుండి తోలకుండచూడవలెను. ఈరహస్యమే ఈ శ్లోకమునందు వెల్లడింపబడినది. అనేకమంది సాధకులు ఎంతయో ప్రయత్నముచే ఒకింత ఆత్మజ్ఞానము, ప్రజ్ఞ, వివేకము సంపాదించియు, అజాగ్రతచే ఇంద్రియములను విషయములపైకి వదలుటచే, లేక, వైరాగ్యము సన్నగిలుటచే తమ యాప్రజ్ఞనంతను వమ్ము చేసికొనుచుండుట కానంబడుచున్నది. అట్టివారికి హెచ్చరికరూపమున నుండుట కొఱకై ఈ ప్రకారములగు బోధలను భగవాను డిచట గావించుచున్నారు. కావున నిట్టి బోధల నాలకించి సాధకులు తమ యనుష్ఠానవిషయమున కడు జాగరూకులై వర్తించవలయును.

ప్ర:- ఇంద్రియములు, మనస్సు విషయములందు సంచరించినచో కలుగు హానియేమి?

ఉ:- అట్లు విషయములందు ప్రీతి గల్గియున్న ఇంద్రియములు, మనస్సు మనుజుని (ప్రజ్ఞను) వివేకమును, దైవభక్తిని నశింపజేసివైచును.

అ॥ కాబట్టి ఇంద్రియనిగ్రహము కలవానియొక్క ప్రజ్ఞయే స్థిరముగ నుండగల్గునని వచించుచున్నాడు.

68. తస్మాద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వశః
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

టీక:- మహాబాహో ! = గొప్పబాహువులుగల ఓ అర్జునా!, తస్మాత్ = అందువలన, యస్య = ఎవనియొక్క, ఇన్ద్రియాణి = ఇన్ద్రియములు, ఇన్ద్రియార్థేభ్యః = విషయములనుండి, సర్వశః = సర్వవిధములచేత (సంపూర్ణముగ), నిగృహీతాని= నిగ్రహింపబడినవో, తస్య = అతని యొక్క, ప్రజ్ఞా = జ్ఞానము (వివేకము), ప్రతిష్ఠితా = మిగుల స్థిరమైనది యగుచున్నది.

తా:- కాబట్టి ఓ అర్జునా! ఎవడు తన యింద్రియములను విషయములపైకి పోనీయక సర్వవిధముల అరికట్టుచున్నాడో, అతని జ్ఞానమే మిగుల స్థిరమైయుండును.

వ్యాఖ్య:– ''సర్వశః'' - అని చెప్పుటవలన ఇంద్రియములను ఒకింత నిగ్రహించుట చాలదనియు, సంపూర్ణముగ నిగ్రహింపవలయుననియు, సర్వవిధముల ప్రయత్నము చేసి ఎట్లైన వానిని లొంగదీసికొనవలయుననియు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంద్రియార్థములగు శబ్దస్పర్శాది విషయములపైకి పోనీయక ఎవడు తన ఇంద్రియములను సంపూర్ణముగ నిగ్రహించునో, అట్టివాని వివేకమే స్థిరముగ నుండుననియు, అట్టివాని బుద్ధియే ఆత్మయందు స్థిరత్వమునుబొందుననియు భగవాను డిచట తెలుపు చున్నారు. ఈ ప్రకారముగ పదేపదే నొక్కి చెప్పుటవలన మోక్షమార్గమున ఇంద్రియనిగ్రహమున కెట్టి ప్రముఖస్థానముకలదో తేటతెల్లమగుచున్నది. 'మాకు దుఃఖము పోవలెను. సంసారబాధలు శమించవలెను, మోక్షము కలుగవలెను' అని జనులు పలుకుచున్నారేకాని, దాని కత్యవసరమైన సాధనలనుమాత్రము చేయుటలేదు. కావున దుఃఖరాహిత్యమును గోరువారు భగవానుడు తెలిపిన ఈ ఇంద్రియనిగ్రహాది సాధనలను తప్పక అవలంబించవలెను.

ప్ర:- ఎవనియొక్క ప్రజ్ఞ (వివేకము) సుస్థిరమైయుండగలదు?

ఉ:- ఇంద్రియములను సంపూర్ణముగ నిగ్రహించువానియొక్క ప్రజ్ఞ సుస్థిరమైయుండగలదు.

అ|| సామాన్య జనుల ప్రవృత్తికిని సంయమశీలురైన యోగులయొక్క ప్రవృత్తికిని భేదములు జూపుచున్నాడు -

69. యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః.

టీక:– సర్వభూతానామ్ = సమస్తప్రాణులకును, యా = ఏది, నిశా = రాత్రియో, తస్యామ్ = దానియందు, సంయమీ = ఇంద్రియనిగ్రహముగల యోగి, జాగర్తి = మేలుకొనియుండును, యస్యామ్ = దేనియందు, భూతాని= ప్రాణులు, జాగ్రతి= మేలుకొనియుండునో, సా= అది, పశ్యతః= పరమార్థతత్త్వమును దర్శించుచున్న, మునేః = (ఆత్మ) మననశీలునకు, నిశా = రాత్రి (భవతి = యగుచున్నది).

తా:– సమస్త ప్రాణులకును (సామాన్యజనులకు) ఏది (పరమార్థతత్త్వము) రాత్రియై (దృష్టికి గోచరముకాక) యున్నదో, దానియందు ఇంద్రియనిగ్రహపరుడగు యోగి మేలుకొనియుండును (ఆత్మావలోకనము జేయుచుండును). దేనియందు (ఏ శబ్దాది విషయములందు) ప్రాణులు మేలుకొనియున్నారో (ఆసక్తితో ప్రవర్తించుచున్నారో) అది (విషయజాలము) పరమార్థతత్త్వమును దర్శించు మునీంద్రునకు రాత్రిగా నుండును (దృష్టిగోచరముకాక యుండును).

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకము ఆలంకారిక భాషలో చెప్పబడినది. ''అజ్ఞానులకు ఏది రాత్రియో అది జ్ఞానులకు పగలు, జ్ఞానులకేది రాత్రియో అది అజ్ఞానులకు పగలు.'' అని యిట తెలుపబడినది. దీనిని గూర్చిన వివరణ:- ఆత్మ, దైవము, ఇంద్రియనిగ్రహము మున్నగు పరమార్థవిషయములు అజ్ఞానుల కేమియును తెలియవు. తెలిసికొనవలెనను కుతూహలమున్ను వారికుండదు. అవియేవియు వారి దృష్టికి గోచరింపవు. అవి వారికి లేనట్లే యగును. కావున అవి వారికి రాత్రివంటివని చెప్పబడినవి.

ఆ పరమార్థవిషయములందు వారు అజాగరూకులైయుందురు. నిదురపోవుచుందురు. నిర్లక్ష్యముగ

ప్రవర్తించుదురు. కాని సంయమశీలురైన జ్ఞానులయొక్క వర్తనము దీనికి కేవలము విరుద్ధముగ నుండును. ఏలయననిన, వారు నిరంతరము దైవచింతన, ఆత్మానుభూతిగలిగి యుందురు. ఆత్మవిషమై సదా జాగరూకులైయుందురు. దైవస్మరణను ఒక్కక్షణమైనను విస్మరింపరు. బ్రహ్మానుభూతియందు మేలుకొని యుందురు. కావున అజ్ఞానులు నిదురపోవుచుండు దైవవిషయమునజ్ఞానులు మేలుకొనియేయుందురు. వారి కేది రాత్రియో అదియే వీరికి పగలు.

మఱియు జ్ఞానులగు మహనీయులు ఇంద్రియనిగ్రహపరులై, విషయభోగములందు విరక్తి గలిగి నామరూపాత్మకమగు ఈ దృశ్యప్రపంచమును మిథ్యగా దలంచుచు, ప్రాపంచిక విషయములం దాసక్తిలేక యుందురు. ఇంద్రియార్థములగు శబ్దస్పర్శాదు లందు విముఖత్వము గలిగియుందురు. అవి వారిదృష్టికే గోచరింపవు. కనుక ఈ విషయాదులన్నియు, భోగవిలాసములన్నియు వారికి రాత్రివంటివేయగును. వానియందు సంయమశీలురు నిదురబోవుచుందురు. కాని అవియే అజ్ఞానులకు మహాప్రీతికరములుగ నుండును. అహర్నిశములు వానియందే ప్రీతిగొనుచు, వానినే యనుభవించుచు కాలక్షేపము చేయుచుందురు. ఆ విషయభోగములందు, నామరూపవ్యవహారములందు వారు సదా జాగరూకులై యుందురు. కాబట్టి అవి వారికి పగలు వంటివి. ఏ ఇంద్రియవిషయములందు జ్ఞానులు నిదురించుచున్నారో, వానియం దజ్ఞానులు మేలుకొనియున్నారు. వారికేది రాత్రియో వీరికది పగలు.

రాత్రికాలమున సంచరించు జంతువు లనేకములు కలవు – పిల్లి, గబ్బిలము, గుడ్లగూబ, రాక్షసులు, క్రూరమృగములు మున్నగునవి. మనకు పగలు వానికి రాత్రి. వానికిరాత్రి మనకు పగలు. అజ్ఞాను లీనిశాచరుల కోవకు చెందినవారు. జ్ఞానులు దినచరుల వర్గమునకు జెందినవారు.

''సంయమీ'' – అని ప్రయోగించుటవలన ఇంద్రియనిగ్రహము పరిపూర్ణముగ గలవాడై ఆత్మవిషయమున మేలుకొనగలడనియు (జాగర్తి), అట్టి సంయమములేనివానికి దైవము (ఆత్మ) కానరాడనియు స్పష్టముగ బోధపడుచున్నది. ఇవ్విధముగ అధ్యాత్మక్షేత్రమున సంయమమున (ఇంద్రియనిగ్రహమున) కెట్టి మహోన్నతస్థానము కలదో యిట చక్కగ నిరూపింపబడినది.

''పశ్యతో మునేః'' – మునులు అనగా మననశీలు రనేకులుండవచ్చునుగాని ఆత్మదర్శనమునొందిన ముని లరుదు. 'పశ్యతః' అని చెప్పినందువలన భగవంతుని (ఆత్మను) ప్రత్యక్షముగ చూడవచ్చుననియు, అనుభూతమొనర్చుకొనవచ్చుననియు నిట స్పష్టమగాచున్నది. అట్టి స్థితిని ప్రతివారున్ను పొందవలసియున్నది.

విషయభోగములను త్యజింపవలెననియు, ఇంద్రియనిగ్రహముగలిగి ఆత్మయందు సదా మేలుకొనియుండవలెననియు ఈ శ్లోకము బోధించుచున్నది.

ప్ర:– అజ్ఞానికి, జ్ఞానికి గల భేదమేమి?

ఉ:– అజ్ఞాని { దైవవిషయమున ప్రవర్తింపకుండును.
విషయభోగములందు సదాప్రవర్తించును.

జ్ఞాని { దైవవిషయమున సదాప్రవర్తించుచుండును.
విషయభోగములందు విరక్తి గలిగియుండును.

అ॥ శాంతిని యెవరు పొందగలరో రెండు శ్లోకముల ద్వారా చెప్పుచున్నాడు –

70. ఆపూర్యమాణమచలప్రతిష్ఠమ్
సముద్రమాపః ప్రవిశన్తి యద్వత్
తద్వత్కామా యం ప్రవిశన్తి సర్వే
స శాన్తి మాప్నోతి న కామకామీ.

టీక:– ఆపూర్యమాణమ్ = ఉదకములచే (నదీజలము మున్నగువానిచే) సంపూర్ణముగ నిండింపబడినదియు, అచలప్రతిష్ఠమ్ = స్థిరమైనయునికిగలదియు (హద్దుమీరనిదియు) నగు, సముద్రమ్ = సముద్రమును, ఆపః = (నది మొదలగువాని) జలములు, యద్వత్ = ఏ రీతిగా, ప్రవిశన్తి = ప్రవేశించుచున్నవో, తద్వత్ = ఆ రీతిగనే, సర్వేకామాః = భోగ్యవిషయములన్నియు, యమ్ = ఏ మనుజుని (బ్రహ్మనిష్ఠుని), ప్రవిశన్తి = ప్రవేశించుచున్నవో (ప్రవేశించి అణగిపోవుచున్నవో), సః = అట్టివాడు, శాన్తిమ్ = శాంతిని, అప్నోతి = పొందుచున్నాడు. కామకామీ = విషయాసక్తి కలవాడు, న (అప్నోతి) = పొందడు.

తా:– జలములచే సంపూర్ణముగ నిండింపబడినదియు, నిశ్చలమైనదియు నగు సముద్రమును నదీజలము మున్నగునవి యేప్రకారము ప్రవేశించుచున్నవో, ఆ ప్రకారమే భోగ్యవిషయములన్నియు ఏ బ్రహ్మనిష్ఠుని పొంది (అతనిని వికృతము చేయలేక) అణగిపోవుచున్నవో, ఆతడే శాంతిని పొందునుగాని విషయాసక్తి కలవాడుకాదు.

వ్యాఖ్య:– ''కామాః'' – అను పదమునకు 'కోరికలు' అను అర్థ మిచట చెప్పుట సమంజసముకాదు. ఏలననగా బ్రహ్మజ్ఞానికి, స్థితప్రజ్ఞునకు కోరికలెవ్వియు నుండవు. కావున 'కామ్యన్తే, ఇతి కామాః' అను వ్యుత్పత్త్యర్థమునుబట్టి కోరబడునట్టి 'భోగ్యవిషయములు' అని అర్థము చెప్పుట మంచిది.

శాంతిని యెవరు పొందగలరో ఈ శ్లోకమున నిరూపింపబడినది. కామమునకు దాసుడు, విషయాసక్తుడు, కోరికలను కోరుచుండువాడు శాంతి నెన్నటికిని పొందజాలడని ఇచట స్పష్టముగ చెప్పివేయబడినది. 'న కామకామీ' కోరికలను కోరనివాడు, విషయాసక్తి లేనివాడు, కామమును జయించినవాడు మాత్రమే శాంతిని బొందగల్గును. సందర్భమును వివరించుటకై ఇచట నొక దృష్టాంతము చెప్పబడినది.

జ్ఞానిని యొక సముద్రమునకు పోల్చి చెప్పబడెను. సముద్రము తనలోని యెంతయో జలము సూర్యతాపమున కావిరియై మేఘరూపముగ పరిణతిజెందుచున్నను ఒక్క అంగుళమైనను తగ్గదు. అట్లే అనేక నదులద్వారా, వర్షములద్వారా ఎంతయో జలము దానియందు వచ్చిపడుచున్నను లవలేశమైనను పెరుగదు. సమముగా నుండును. అట్లే జ్ఞానియగువాడు, స్థితప్రజ్ఞుడు తన యింద్రియములకు శబ్దాదివిషయము లనేకములు గోచరించినను, గోచరింపకున్నను నిర్వికారుడుగ నుండును. ఏమాత్రము చలింపడు. అతనికి విషయాసక్తి ఒకింతైనను లేకుండును. 'సర్వేకామాః' అని చెప్పుటవలన ఒక విషయముకాదు, అనేక భోగ్యవిషయములువచ్చి మీదపడినను, అవి అచటనే అణగిపోవును. వికారమును గలుగజేయవు. అనగా జ్ఞానియగువాడు ఒకవేళ దైవికముగ నిత్యవ్యవహారమున అనేక దృశ్యవిషయములమధ్య యుండుట తటస్థించినను, ఇంద్రియములద్వారా యతనికి శబ్దాదివిషయములు గోచరించినను ఏవికారమున్ను లేకుండునని భావము.

జ్ఞాతజ్ఞేయస్య మనసో నూనమేతద్ధి లక్షణమ్

న స్వదన్తే సమగ్రాణి భోగవృన్దాని యత్నతః. (వసిష్ఠగీత) అని శ్రీవసిష్ఠమునీంద్రులు పలికినట్లు ఆత్మజ్ఞానియొక్క గుఱుతు భోగములందాసక్తి లేకుండుటయేయగును. ఒకవేళ ఆసక్తియుండినచో ఆతడింకను జ్ఞానస్థితిని బొందలేదనియే తాత్పర్యము. సముద్రము మహాజలముచే పరిపూర్ణమైయుండునట్లు జ్ఞాని బ్రహ్మానందముచే పరిపూర్ణుడైయుండును. మఱియు సముద్రము అచలమై, సుప్రతిష్ఠితమై యుండునట్లు జీవన్ముక్తుడు నిర్వికారుడై నిశ్చలుడై మేరుసమాన గాంభీర్యము గలిగియుండును.

చిన్న చిన్న చెఱువులలో, దొరువులలో గుంటలలో, బావులలో, సరస్సులలో, నదులలో అధికజలము వచ్చిపడునపుడు అవి కట్టలు త్రెంచుకొనును. జలమేమియు రానపుడు, ఎండలు బాగుగ కాచినపుడు పూర్తిగ ఎండిపోవును. అట్లే అజ్ఞానుల హృదయమున భోగ్యపదార్థములు శబ్దాది విషయములు వచ్చిపడినచో వికారవంతులై, చపలచిత్తులై ప్రవర్తించుదురు. ఏవిషయములు లభించనిచో శోకాకులురై, దీనులుగ వర్తించుదురు. ఇదియే జ్ఞానులకు, అజ్ఞానులకు గల భేదము. ఈ భేదమే ఈ శ్లోకమున నిరూపింపబడినది. మఱియు, కోరికలు కోరువాడు శాంతి నెన్నటికిని బడయజాలడని చెప్పబడినందున, మనుజుడు కామమును త్యజించి (లేక జయించి) విషయాసక్తిని వదలి వాంఛారహితుడు ('అకామకామీ') కావలెనేకాని వాంఛాసమన్వితుడు (కామకామీ) ఎన్నటికిని కారాదు.

ఇచట నింకొక రహస్యమున్నుగలదు. సముద్రము నదీజలమునుగాని, వర్షజలమునుగాని తనకు తానై ఎన్నటికిని కోరదు. అవియే దైవికముగ వచ్చిపడును. అట్లే జ్ఞానియు ఏ విషయమును కోరడు. కాని నిత్యవ్యవహారమున ఒకవేళ దైవికముగ శబ్దాదివిషయములు తటస్థించినను వానిచే నతడేమాత్రము తొణకక, నిర్వికారుడైయుండునని భావము.

కాబట్టి శాంతి నభిలషించువారందఱున్ను ఈ శ్లోకమును, అందును ముఖ్యముగ 'సశాన్తి మాప్నోతి న కామకామీ' అను చివఱిపాదమును బాగుగ మననము చేయుచు, తమయందున్న ఒక్కొక్క కోరికను బయటకు లాగిపారవేసి కామరూప పిశాచమునకు తన హృదయమున ఇసుమంతైనను చోటీయక తత్ఫలితముగ పరమశాంతిని, ఆత్మానందమును అనుభవించవలయును.

ప్ర:- శాంతిని ఎవడు పొందగలడు?

ఉ:- ఏ కోరికలు లేనివాడు. విషయజాలముచే వికృతముకాని హృదయముకలవాడు. సముద్రమువలె నిర్వికారుడై చెన్నొందువాడు శాంతిని పొందును. అంతియేకాని, కోరికలను కోరుచుండువాడెన్నటికిని శాంతిని బొందలేడు.

71. విహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాం శ్చరతి నిస్స్పృహః
నిర్మమో నిరహంకారః స శాన్తి మధిగచ్ఛతి.

టీక:- యః పుమాన్ = ఏ మనుజుడు, సర్వాన్ = సమస్తములైన, కామాన్ = కోరికలను, శబ్దాదివిషయములను, విహాయ = విడిచి, నిస్స్పృహః = వానియందు ఆశలేనివాడును, నిర్మమః = మమకారములేనివాడును, నిరహంకారః= అహంకారవర్జితుడును అయి, చరతి= సంచరించుచున్నాడో, సః = ఆతడు, శాన్తిమ్ = శాంతిని, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

తా:– ఎవడు సమస్తములైన కోరికలను, శబ్దాదివిషయములను త్యజించి వానియందేమాత్రము ఆశలేక, అహంకారమమకారవర్జితుడై ప్రవర్తించునో అట్టివాడే శాంతిని పొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములనుగూర్చి ఇదివఱలో అర్జునుడు నాలుగు ప్రశ్నలువైచెను. అవి యేవియనిన-

(1) కా భాషా = అతని లక్షణములెవ్వి? (2) కిం ప్రభాషేత = ఏమి పలుకును? (3) కి మాసీత = ఏరీతిగ నుండును? (4) వ్రజేత కిమ్ = ఎట్లు సంచరించును?

(1) ఇందు 55వ శ్లోకమునుండి అధ్యాయము చివఱవఱకు చెప్పినవియన్నియు స్థితప్రజ్ఞుని సర్వసామాన్యలక్షణములే కావున అవి మొదటి ప్రశ్నకు సమాధానమగును. (2) 55వ శ్లోకమునుండి 57వ శ్లోకము వఱకు రెండవ ప్రశ్నకు సమాధానము. (3) 58వ శ్లోకమునుండి 61వ శ్లోకము వఱకు మూడవప్రశ్నకు సమాధానము. (కి మాసీత అనుదానికి 61వ శ్లోకములోని 'యుక్త ఆసీత' - అని ప్రత్యుత్తరము). (4) 71వ శ్లోకము నాల్గవ ప్రశ్నకు - 'వ్రజేత కిమ్' అనుదానికి 71వ శ్లోకములోని 'చరతి నిస్స్పృహః' అనునది ప్రత్యుత్తరము. శాంతి యెవరికి లభించగలదో మరల ఈశ్లోకమున విశదీకరించుచున్నారు. శాంతిని, సుఖమును పొందదలచువారందఱున్ను నాలుగు అతి ముఖ్యమైన సాధనలను ఆచరింపవలసియుందురు. అవియేవి యనిన - (1) సమస్తమైన కోరికలను, శబ్దాదివిషయములను త్యజించుట (2) వీనియందే మాత్రమున్ను అభిలాష లేకుండుట (3) అహంకారమును పారద్రోలుట (4) మమకారమును విసర్జించుట. ఇందొక్కొక్క దానిని గూర్చి సంక్షేపముగ విచారించెదము:- (1) స్థితప్రజ్ఞఘట్టప్రారంభమున 'ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్' - అను విషయమునే అనగా సమస్తములైన కోరికలను విడనాడవలెనను దానినే భగవానుడు మఱల నిచ్చోట వచించుచున్నారు. 'సర్వాన్' (సమస్తములైన) అను పదమును బాగుగ గమనించవలయును. ఏ ఒక్కకోరికయు, విషయమున్ను హృదయమున మిగిలియుండరాదనిభావము. ఏలయనిన, అదియే పెరిగి పెరిగి విస్తరించి సాధకునకు ఉపద్రవము తెచ్చిపెట్టగలదు. కావున అన్నిటిని త్యజించివైచి హృదయమును నిశ్శేషవాసనారహితముగ నొనర్పవలెను. (2) విషయములను, వాంఛలను తొలగించినను మఱల వానిని గూర్చి అభిలాషగాని, సంస్మరణముగాని గలుగనీయక నిఃస్పృహుడుగా మెలగవలెను. (3) అహంకారమును దరికిచేర్చరాదు. వాస్తవముగ తాను ఆత్మయేకాని దేహాది ఉపాధిరూపము కాదు. కావున ఆత్మభావనగల్గి దేహాదులందహంభావమును పరివర్జింపవలయును. (4) దేహమే తనదికానపుడు దేహమునకు బయటగల క్షేత్రగేహబంధ్వాది పదార్థములు తనవి యెట్లగును? కాబట్టి వానియందు మమత్వమును త్యజిచవలెను - ఈ ప్రకారముగ ఈ నాలుగు సాధనములను ఎవడనుష్ఠించునో ఆతడు పరమశాంతిని బడయగలడని భగవానుడు తెలుపుచున్నారు. అవి లేనివా డీసంసారచక్రమున తగుల్కొని అశాంతిని, దుఃఖమును పొందుచుండును.

ఈ శ్లోకమున 'యః' (ఎవడు) అని యచ్చబ్ద ప్రయోగము చేయబడుటవలన పై అర్హతలు గలవా డెవడైనను సరియే, ఏ జాతి మత కుల వర్ణములకు చెందినవాడైనను, స్త్రీయైనను, పురుషుడైనను, చండాలుడైనను శాంతిని, మోక్షమును తప్పక బడయగల్గునని స్పష్టమగుచున్నది. గీతయం దిట్టి విశాల భావములే సర్వత్ర ప్రకటింపబడియున్నవి.

ప్ర:- శాంతిని ఎవడు పొందగల్గును?

ఉ:- (1) కోరికలను, విషయములను అన్నిటిని విడనాడువాడును (2) దృశ్యపదార్థములవేనియందును

అభిలాష లేనివాడును (3) అహంకారమును పారద్రోలినవాడును (4)మమకారమును వదలినవాడును - అగు మనుజుడు శాంతిని పొందగల్గును.

అ॥ ఇట్టి నిర్విషయస్థితిని అంత్యకాలమునందుగూడ గలిగియేయుండవలెననియు, దానివలన మోక్షము లభించుననియు బోధించుచున్నాడు -

72. ఏషా బ్రాహ్మీస్థితిః పార్థ నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి
స్థిత్వాఽస్యా మన్తకాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి.

టీక:– పార్థ= ఓ అర్జునా!, ఏషా= ఇది, బ్రాహ్మీస్థితిః= బ్రహ్మసంబంధమైనస్థితి, ఏనామ్= దీనిని, ప్రాప్య = పొంది, న విముహ్యతి = విమోహమును జెందడు, అన్తకాలే ఽపి = అంత్యకాలమందుగూడ, అస్యామ్ = ఈ స్థితియందు, స్థిత్వా = నిలిచి, బ్రహ్మనిర్వాణమ్ = బ్రహ్మానందమును (మోక్షమును), ఋచ్ఛతి = పొందుతున్నాడు.

తా:– అర్జునా! ఇదియంతయు బ్రహ్మసంబంధమైన స్థితి; ఇట్టి బ్రాహ్మీస్థితిని బొందినవాడు మఱల నెన్నటికిని విమోహమును జెందనేరడు. అంత్యకాలమునందు గూడ ఇట్టి స్థితియందున్నవాడు బ్రహ్మానందరూప మోక్షమును బడయుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– స్థితప్రజ్ఞుని సంబంధముగ నింతవఱకు తెలుపుచువచ్చిన సాధనలను - అనగా ఇంద్రియనిగ్రహము, విషయత్యాగము, అహంకార మమకార రాహిత్యము మున్నగువానిని చేయుచురాగా జీవబ్రహ్మైక్యము సిద్ధించును. కీటకము భ్రమరముగా మారు చందమున జీవుడు బ్రహ్మస్వరూపుడై వెలయును. అదియే బ్రాహ్మీస్థితి. అట్టి స్థితియందు మనుజుడు బ్రహ్మానందభరితుడై యుండి సాంసారికభ్రమలను, విమోహమును మరల నెన్నటికిని బొందకనే యుండును.

''అన్తకాలేఽపి'' - సంస్కృతములో 'అపి' అను శబ్దమునకు 'కూడ' అని అర్థము. అన్తకాలేఽపి' అనగా అంత్యకాలమునందుగూడ - ఇట్టి బ్రాహ్మీస్థితియం దుండువాడు నిర్వాణరూపమగు మోక్షమును బడయును అని భావము. అంతియేకాని అంత్యకాలమందు 'మాత్రమే' అని యిచట చెప్పబడలేదు. అట్లు చెప్పియుండినచో జనులు జీవితమంతయు సోమరులుగ వ్యవహరించి భగవద్ధ్యానమును అంత్యకాలమునకు వాయిదా వేయుదురు. అయితే పొరపాటునగాని, బోధించువారు లేకపోవుటవలనగాని, లేక మఱియే కారణముచేగాని జీవితమంతయు భగవంతుని గూర్చి తలంపక వార్ధక్యమున, లేక అంత్యకాలమున దైవచింతన ప్రారంభముచేసిన, అది మంచిదేకాని శరీరదౌర్బల్యాదులవలన అత్తఱి సాధన చక్కగా జరుగదు. మఱియు ఈ పరమార్థసాధన, ఇంద్రియనిగ్రహాదులు, కామజయము ఒక్కరోజులో సిద్ధించునదికాదు. అనేక జన్మార్జిత మలిన వాసనలు ఒక్కక్షణములో మాయమైపోవునా? ఎంతయో దీర్ఘకాలము బుద్ధిబలముతో, శరీరసౌష్ఠవముగల్గి తీవ్రసాధన చేసిననే సిద్ధించును. కావున ఆరోగ్యము, బలము, ప్రజ్ఞ, స్మృతి బాగుగ గలిగియున్న బాల్యయౌవనకాలములే ఆధ్యాత్మిక సాధనలకు సరియైన వేళలు. కనుకనే భగవానుడు గీత - 8వ అధ్యాయమున -

'తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు మామనుస్మర యుధ్యచ' ఎల్లకాలములందును భగవచ్చింతన చేయుమని చెప్పిరేకాని చివఱికాలమందే యని చెప్పలేదు. మఱియు జీవితమంతయు ఏ సాధనచేయుదురో, ఏ నామము

నుచ్చరించుదురో, అంత్యకాలమున అదియే అక్కఱకు వచ్చును. అట్లుకాక సరిగా అంత్యకాలముననే ప్రారంభించినచో (మంచిదేకాని) అత్తఱి భగవత్స్మృతి లెస్సగ గలుగుట దుర్లభము. కాబట్టి అంత్యకాలమున దైవస్థితిలో నిలుకడ కలుగుటకుగాను జీవితమంతయు దానినిగూర్చిన ప్రబలప్రయత్నము గావింపవలెను.

మఱియు 'అంత్యకాలము' ఫలానిసమయమున వచ్చునని నిర్దేశించి చెప్పుట కెవరికిని సాధ్యపడదు. అందువలన ప్రతినిమిషమును, బాల్యయౌవనములనుగూడ దైవచింతనామయముగ నొనర్చినచో బ్రాహ్మీసాధనయందు గడిపినచో ఇక అంత్యకాలమెప్పుడు తటస్థించిననేమి? మరణమెప్పుడు సంభవించిననేమి? కాబట్టి సాధకు లీవిషయమున కడుజాగరూకులై వార్ధక్యముకొఱకు వేచియుండక, అంత్యకాలము కొఱకు నిరీక్షించక బాల్యయౌవనాదులందుగూడ బ్రాహ్మీస్థితియొక్క అనుభవమునందు నిలుకడ గలిగియుండులాగున చూడవలెను.

ప్ర:- బ్రాహ్మీస్థితి యనగానేమి?

ఉ:- ఇంద్రియనిగ్రహ, కామజయాదులచేతను, ఆత్మచింతనచేతను గలుగు బ్రహ్మానుభవ స్థితియే అది.

ప్ర:- ఆ స్థితిని యెప్పుడు కలిగియుండవలెను?

ఉ:- బాల్యయౌవనములందును, అంత్యకాలమందుగూడ.

ప్ర:- దానివలన గలుగు ప్రయోజనమేమి?

ఉ:- జీవుడు బ్రహ్మానందరూపమగు మోక్షమును బడయును .

ఓమ్

ఇతి శ్రీ మద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే

శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే సాఙ్ఖ్యయోగో నామ

ద్వితీయోఽధ్యాయః

ఇది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమును, బ్రహ్మవిద్యయు, యోగశాస్త్రమును,

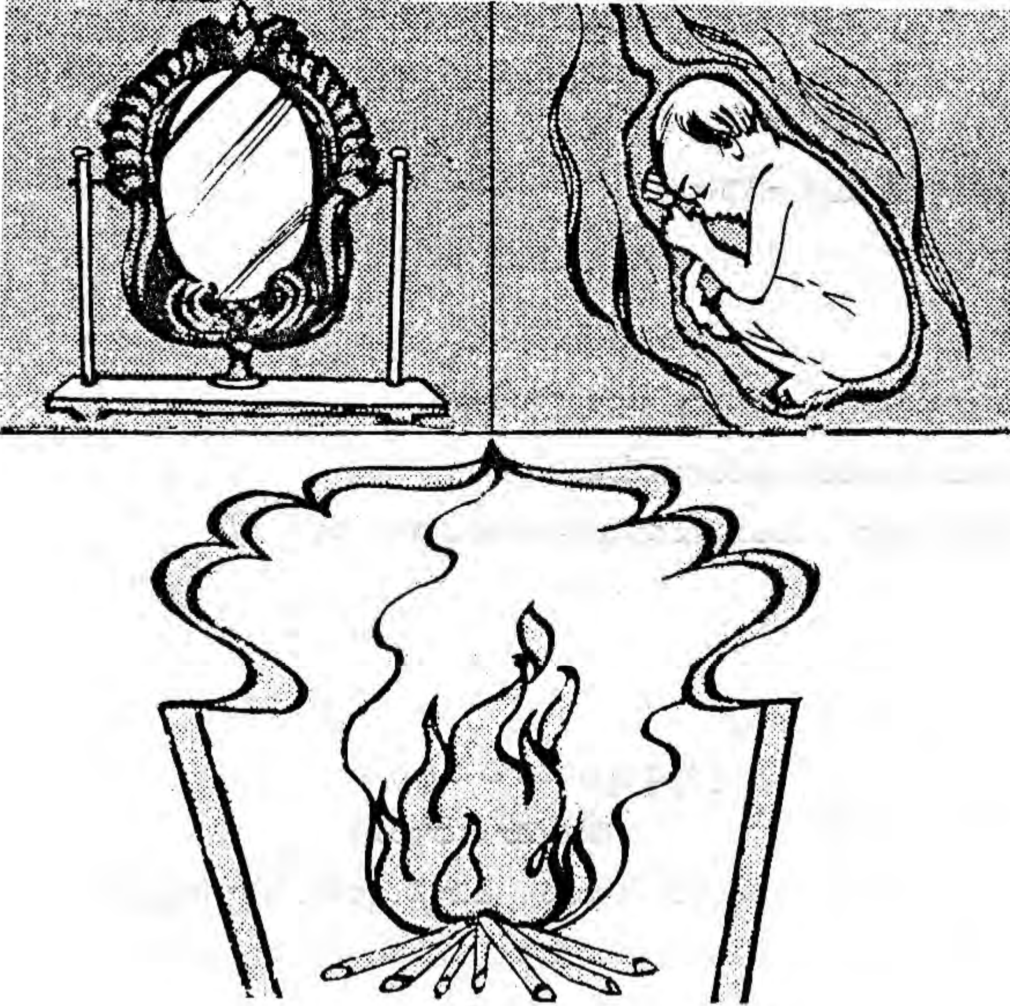
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదమునగు శ్రీభగవద్గీతలందు సాఙ్ఖ్యయోగమను

రెండవ అధ్యాయము

ఓమ్ తత్ సత్

కర్మయోగము

ధూమేనావ్రియతే వహ్నిర్యథాఽఽదర్శోమలేనచ
యథోల్బేనావృతో గర్భస్తథా తేనేదమావృతమ్. **(3-38)**

పొగచేత అగ్నియు, మురికిచేత అద్దమున్ను, మావిచేత గర్భమందలి శిశువున్ను కప్పబడియుండులాగున ఆ కామముచేత ఈ ఆత్మజ్ఞానమున్ను కప్పబడియుండును.

ॐ

శ్రీ భగవద్గీత

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

మూడవ అధ్యాయము

కర్మయోగః

కర్మయోగము

ఈ అధ్యాయముయొక్క పేరు :-

"కర్మయోగము" - లోకమున కర్మచేయక ఏ జీవియు నుండలేదు. వారి వారికి నియతములైన కర్మలను వారు తప్పక నిష్కామబుద్ధితో నాచరించవలయును. తమ విధ్యుక్తకర్మమును ఫలాపేక్షలేక ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో గావింపలెను. ఆ యా కార్యములను మనుజు డెందుల కాచరింపవలయునో, వాని నాచరించనిచో కలుగునపకారమేమియో, ఆచరించినచో కలుగు మేలెద్దియో, ఏ కర్మ బంధమును గల్గించునో, ఏ కర్మ ముక్తికి దారితీయునో - ఈ ప్రకారముగ కర్మకు సంబంధించిన వివిధ విషయములు విపులముగ ఈ అధ్యాయమున చర్చించబడియుండుటవలన దీనికి కర్మయోగమని పేరుపెట్టబడినది.

ఈ అధ్యాయమందలి ప్రధాన విషయములు :-

(1) అనాసక్తిభావముతో నియతకర్మల నాచరించుట ఉత్తమమని నిరూపించుట (1వ శ్లో॥ నుండి 8 వ శ్లో॥ వఱకు)

(2) ఫలాపేక్షలేక చేయబడు కర్మ యజ్ఞమేయని తెలుపుచు అట్టి యజ్ఞము నాచరింపవలసిన యావశ్యకతను తెలియజేయుట. (9వ శ్లో॥ నుండి 16వ శ్లో॥ వఱకు)

(3) జ్ఞానియు, సాక్షాత్ భగవానుడున్ను లోకసంగ్రహార్థము కర్మలజేయుచునే యుందురని వచించుట. (17వ శ్లో॥ నుండి 24వ శ్లో॥ వఱకు)

(4) అజ్ఞానియొక్కయు, జ్ఞానియొక్కయు లక్షణములను పేర్కొనుచు, రాగద్వేషరహితముగ కర్మనాచరింపవలసినదని యుద్బోధించుట. (25వ శ్లో॥ నుండి 35వ శ్లో॥ వఱకు)

(5) కామక్రోధాదుల స్వభావమును, వానిని జయించు పద్ధతిని తెలియజేయుట. (36వ శ్లో॥ నుండి 43వ శ్లో॥ వఱకు)

పూర్వాధ్యాయముతో ఈ అధ్యాయమునకు గల సంబంధము :-

క్రిందటి అధ్యాయమగు సాఙ్ఖ్యయోగముయొక్క ప్రారంభమున భగవానుడు అఖండమగు జ్ఞానోపదేశమును అర్జునునకు గావించిరి. మరల మధ్యలో నిష్కామకర్మయోగమును గూర్చిన ప్రశంస నొకింతగావించిరి. తుట్టతుదకు మరల స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములను, ఇంద్రియనిగ్రహాదిసాధనలను వచించి మహోన్నతమగు బ్రాహ్మీస్థితిని, జ్ఞానానుభవమును వర్ణించి చెప్పిరి. అదియంతయు విని అర్జునుడు జ్ఞానమే

కర్మకంటె నధికమని భగవానుడు నిర్ణయించినట్లు భావించి జ్ఞానమే గొప్పదని భగవానుని యభిమతమైనచో నన్నెందులకీ కర్మరంగమున - యుద్ధమను ప్రచండకర్మక్షేత్రమున వారు దింపుచున్నారను సంశయము గలిగి భగవానుని ఈక్రిందివిధముగ ప్రశ్నించుచున్నాడు -

అర్జున ఉవాచ :-

1. జ్యాయసీ చేత్కర్మణస్తే మతా బుద్ధిర్జనార్దన
తత్కిం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ.

అర్జున ఉవాచ = అర్జునుడు చెప్పెను -

టీక:– *జనార్దన* = ఓ కృష్ణా!, *బుద్ధిః* = జ్ఞానము, *కర్మణః* = కర్మముకంటె, *జ్యాయసీ* = శ్రేష్ఠమైనది (అని), *తే* = నీయొక్క, *మతాచేత్* = అభిప్రాయమైనచో, *తత్* = అప్పుడు, *కేశవ* = ఓ కృష్ణా!, *ఘోరే* = భయంకరమైన, *కర్మణి* = (యుద్ధమను) కర్మమునందు, *మాం* = నన్ను, *కిమ్* = యెందువలన, *నియోజయసి* = ప్రవర్తింపజేయుచున్నావు?

తా:– ఓ కృష్ణ ! జ్ఞానము కర్మముకంటె శ్రేష్ఠమైనదని మీ యభిమతమగుచో, మఱి యీ భయంకరమైన (యుద్ధ) కర్మమునందు నన్నేల ప్రవర్తింపజేయుచున్నావు?

వ్యాఖ్య:– ఇచట బుద్ధియనగా జ్ఞానము. క్రిందటి అధ్యాయమున 49, 50, 51, శ్లోకములను భగవానుడు చెప్పినపుడే - అనగా కర్మకంటె బుద్ధియోగము శ్రేష్ఠమని వెల్లడించినపుడే అర్జునుని మనంబున ఈసందేహము జనించి యుండవచ్చును. "ఏమి, భగవానుడు కర్మలయందే నీ కధికారము గలదు (కర్మణ్యేవాధికారస్తే 2–47), కర్మలను జేయుము (కురు కర్మాణి 2–48), కాబట్టి లెమ్ము, యుద్ధము చేయుము (తస్మాద్యుధ్యస్వ 2–18) అని ఒకచెంప పలుకుచు, మరల బుద్ధియోగముకంటె కర్మ చాల తక్కువైనది (దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగా ద్ధనంజయ 2–49) అని చెప్పినారే! ఈ వచనములు పరస్పరవిరుద్ధములుగ నున్నవే!" ఈ ప్రకారముగ సందేహించి రెండవ అధ్యాయమున 49, 50, 51 శ్లోకములను భగవానుడు చెప్పినపుడే తన సంశయము నాతనిముందు పెట్టదలంచియుండవచ్చును. కాని వెనువెంటనే శ్రీకృష్ణమూర్తి 'నీబుద్ధియెపుడు సమాధియందు నిలుకడనొందునో, అపుడు (జీవబ్రహ్మైక్యరూప) యోగమును బడయగలవు' అని బోధింప, తత్క్షణమే అర్జుననకు సమాధియందు నిలుకడను బొందిన వాని (స్థితప్రజ్ఞుని) లక్షణములను తెలికొనవలెనను ఉత్సుకత కలిగి, దానినే ముందుగా ప్రశ్నించివైచెను. అత్తఱి దానికి సమాధానముగ స్థితప్రజ్ఞ లక్షణములను భగవానుడు చెప్పి పూర్తి చేసినవెంటనే అర్జునుడు తన పాతసందేహమును వెంటనే వారి యెదుట పెట్టెను. ఈ మూడవ అధ్యాయ ప్రారంభమునగల రెండు శ్లోకములు ఆ సందేహమును గూర్చినవే యగును.

2. వ్యామిశ్రేణేవ[1] వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే
తదేకం వద నిశ్చిత్య యేన శ్రేయోఽహమాప్నుయామ్.

టీక:– *వ్యామిశ్రేణేవ* = మిశ్రమమైనదానివలెనున్న, *వాక్యేన* = వాక్యముచేత, *మే* = నాయొక్క, *బుద్ధిం* = బుద్ధిని, *మోహయసీవ* = కలవరపెట్టువానివలె (ఉన్నావు), *అహమ్* = నేను, *యేన* = దేనిచేత, *శ్రేయః* =

1 వ్యామిశ్రేణైవ - పాఠాంతరము

శ్రేయస్సును , అప్నుయామ్ = పొందగలనో, తదేకమ్ = అట్టి యొకదానిని (కర్మమో, లేక జ్ఞానమో), నిశ్చిత్య =నిశ్చయించి, వద =చెప్పుము.

తా:– (ఓ కృష్ణా!) మిశ్రమమైనదానివలెనున్న వాక్యముచేత నీబుద్ధిని కలవరపెట్టు వానివలె నున్నావు. కావున నేను దేనిచే శ్రేయమును పొందగలనో అట్టి యొకదానిని (కర్మ, జ్ఞానములలో నొకదానిని) నిశ్చయించి నాకు జెప్పుము.

వ్యాఖ్య:– 'ఇవ' (వలె) అను పదమును అర్జునుడు రెండు పర్యాయములు ఈ శ్లోకమున ప్రయోగించుటలో శ్రీకృష్ణమూర్తి వాస్తవముగ కలవరపెట్టు వాక్యములను, సందిగ్ధవచనములను చెప్పకున్నను, అర్జునునకు తన అజ్ఞానముచేతనే ఆ విధముగ గన్పట్టుచున్నదను భావము సూచింపబడుచున్నది.

అ॥ అర్జునుని యా ప్రశ్నకు భగవానుడు సమాధానమొసంగుచు మోక్షప్రాప్తికిగల రెండు మార్గములను తెలుపుచున్నాడు.

శ్రీభగవానువాచ :–

3. లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురా ప్రోక్తా మయానఘ
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్.

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ భగవంతుడు చెప్పెను –

టీక:– అనఘ = పాపరహితుడవగు ఓ అర్జునా!, పురా = పూర్వము, లోకేఽస్మిన్ = ఈ లోకమునందు, మయా = నాచేత, సాంఖ్యానామ్ = సాంఖ్యులకు (జ్ఞానమార్గావలంబులకు), జ్ఞానయోగేన = జ్ఞానయోగముచేతను, యోగినామ్ = యోగులకు (కర్మమార్గావలంబులకు), కర్మయోగేన = కర్మయోగముచేతను, ద్వివిధా = రెండువిధములగు, నిష్ఠా = అనుష్ఠానక్రమము, ప్రోక్తా = చెప్పబడినది.

తా:– పాపరహితుడవగు ఓ అర్జునా! పూర్వ మీలోకమున సాంఖ్యులకు (తత్త్వవిచారణాపరులకు) జ్ఞానయోగము, యోగులకు కర్మయోగము అను రెండు విధములగు అనుష్ఠానము నాచే జెప్పబడియుండెను.

వ్యాఖ్య:– "అనఘ" – 'పాపరహితుడా' యని అర్జునుని శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట సంబోధించిరి. చిత్తము పాపరహితమగునపుడే అందు బ్రహ్మవిద్య చక్కగ ప్రవేశించును. గుడ్డకు మురికి వదలిపోయినపిమ్మటనే రంగుపట్టును. వేదాంతబోధకు, ఆత్మవిచారణకు అర్జునుడు అనఘత్వము (పాపరాహిత్యము) ద్వారా అర్హతను సంపాదించుకొనెను. అర్జునుడు పాపరహితుడు కనుకనే శ్రీకృష్ణమూర్తి అతని యోగ్యతను గుర్తెఱింగి గీతాజ్ఞానమను ఆధ్యాత్మికోపదేశము నతనికి గావించిరి.

జీవులలో వారివారి మనస్తత్వము ననుసరించి ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క మార్గమునందు ప్రీతిగలిగి యుండును. కొందఱికి తత్త్వవిచారణయందు ఆసక్తిగలిగి యుండును. వీరు సాంఖ్యులు, జ్ఞానయోగులు. ఇట్టివారికి అనుగుణ్యమైనబోధ జ్ఞానయోగమేయగును. ఈ తరహావారికి సృష్ట్యారంభమున, (లేక పూర్వకాలమున) భగవానుడు జ్ఞానయోగమను సాధనక్రమము నుపదేశించిరి. మఱికొందఱికి కర్మమార్గమున ప్రీతికలిగియుండును. వారుయోగులు. అట్టివారికి వారి సంస్కారము ననుసరించి బోధింపదగు విద్య

కర్మయోగమే యగును. కావున అట్టి కర్మయోగమే వారికి పూర్వము సర్వేశ్వరుడు బోధించిరి. వారివారి సాధనను వారనుష్ఠించుటకు సర్వస్వతంత్రులు. ఇట బలాత్కారమేమియు లేదు. ఏలయనిన, ఒకవిధానమును ఒకరిప్రవృత్తికి విరుద్ధముగ అతనిపై రుద్ధినచో, అది కృత్రిమముగానుండి ఆతనికి ఉన్నతిని గలుగజేయజాలకుండును. ఒక గమ్యస్థానమును చేరుటకు అనేక మార్గములుండవచ్చును. ఒక శిఖరము చేరుటకు పెక్కుదారులుండవచ్చును. ఏ దారిగుండా ప్రయాణము సల్పినను తుదకు అందరును గమ్యస్థానమునే చేరుదురు. కాబట్టి యెవరి మనస్సు ఏ మార్గమునందు ప్రీతిగలదైయుండునో, వారు ఆ మార్గమును శ్రద్ధాభక్తులతో ననుసరించి లక్ష్యమగు పరమాత్మను చేరవచ్చునని భగవాను డిచట తెలుపుచున్నాడు. గీతయం దనేక యోగములు వచింపబడినప్పటికిని అన్నిటిని ప్రధానముగ ఈ రెండు యోగముల (జ్ఞాన, కర్మయోగముల) క్రిందనే విభజింపవచ్చును.

పూర్వమెపుడో (సృష్ట్యారంభమున) శ్రీకృష్ణుడీ రెండు యోగములను బోధించిరని తెలుపబడుటవలన శ్రీకృష్ణుడు త్రికాలధీశుడనియు, దేశకాలాదులచే పరిచ్ఛిన్నుడు కానివా డనియు, సాక్షాత్పరమాత్మయే యనియు స్పష్టమగుచున్నది.

ప్ర:– పూర్వము భగవానుడు జనులు తరించుట కెన్ని మార్గములు బోధించెను? అవియేవి?

ఉ:– రెండు మార్గములను బోధించెను. (1) జ్ఞానయోగము (సాంఖ్యుల ఉపయోగార్థము) (2) కర్మయోగము (కర్మయోగుల ఉపయోగార్థము).

అ॥ ఈ రెండు మార్గములందును కేవలము కర్మలను త్యజించినంత మాత్రముచే మోక్షము లభించదని వచించుచున్నాడు –

4. న కర్మణా మనారమ్భా న్నైష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్నుతే
న చ సన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి.

టీక:– పురుషః = మనుజుడు, కర్మణామ్ = కర్మలయొక్క, అనారమ్భాత్ = ఆచరింపక పోవుటవలన, నైష్కర్మ్యమ్ = నిష్క్రియ మగు ఆత్మస్వరూపస్థితిని, న అశ్నుతే = పొందడు, సన్న్యసనాదేవ = కర్మత్యాగముచేయుట మాత్రము వలననే, సిద్ధిమ్ = మోక్షమును, న చ సమధిగచ్ఛతి = పొందనేపొందడుగదా!

తా:– మనుజుడు కర్మల నాచరింపకపోవుటవలన నిష్క్రియమగు ఆత్మస్వరూపస్థితిని పొందజాలడు. కర్మత్యాగ మాత్రముచే మోక్షసిద్ధిని ఎవడును పొందనేరడు.

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకమునందలి మొదటిపాదము కర్మమార్గము గూర్చియు, రెండవ పాదము జ్ఞానమార్గమును గూర్చియు వివరించినది. కర్మమార్గము ననుసరించువాడు తన విధ్యుక్తధర్మమును, తన కర్తవ్యమును, తన నియతకర్మమును (నిష్కామముగ) ఆచరించకపోయినచో నతనికి చిత్తశుద్ధి గలుగదు. అత్తఱి యతడు నైష్కర్మ్య (ఆత్మ) స్థితిని చేరజాలడు. అట్లే జ్ఞానమార్గమునం దుండువాడును బాహ్యసన్న్యాసమాత్రముచే, కర్మత్యాగమాత్రముచే మోక్షసిద్ధి నెన్నటికిని బడయజాలడు. ఏలయనిన మోక్షమునకు అంతస్సన్న్యాసము, వాసనాక్షయము ముఖ్యముగ కావలసియున్నవి. ఈ ప్రకారముగ ఏ దృష్టియందు చూచినను కేవల కర్మత్యాగము మోక్షహేతువు కానేరదని భగవానుడు వచించుచున్నాడు.

కర్మలను నిష్కామముగ నాచరించనిచో చిత్తశుద్ధి కలుగదు. చిత్తశుద్ధి కలుగనిచో జ్ఞాన ముదయింపదు. జ్ఞాన ముదయించనిచో మోక్షము (నిష్క్రియ ఆత్మస్థితి, లేక నైష్కర్మ్యసిద్ధి) చేకూరదు. కనుకనే భగవాను డిచట కర్మల నాచరించనిచో మోక్షపదవి లభించనేరదని వాక్రుచ్చిరి. ప్రారంభమున ప్రతివారును కర్మాచరణను ఆశ్రయించిననే తుట్టతుదకు జ్ఞాననిష్ఠాత్మకమగు ఆత్మానుభవమును బడయగల్గుచున్నారు. కర్మలను విడచుట మాత్రముచే మోక్షసిద్ధిని యెవరును బొందలేరు. పైగా అట్టివారు సోమరులై జీవితమును వ్యర్థముగ తమస్సునందు గడిపివేయుదురు. కావున నైష్కర్మ్యపరబ్రహ్మము పేరుతో మొదటనే కర్మరహితులై జనులు అటు దైవమునకుగాని ఇటు ప్రపంచమునకుగాని ఉపకరించక ఉభయభ్రష్టులు కాకుండ చూడవలెను.

తమస్సు నుండి రజస్సులోనికి, రజస్సునుండి సత్త్వములోనికి, సత్త్వమునుండి విశుద్ధ సత్త్వమునకు లేక గుణాతీతమునకు జీవుడు క్రమముగ పోవలెను. అట్టి స్థితి ప్రారంభమున కర్మాచరణమువలననే సాధ్యమగునుగాని అకర్మణ్యత్వమువలనగాదు. కనుకనే భగవానుడిచట నైష్కర్మ్యసిద్ధిరూప మోక్షము సామాన్యమైనది కాదనియు, అది అకస్మాత్తుగ ఊడిపడునది కాదనియు, కర్మాచరణములేక, చిత్తశుద్ధికి వలయు నిష్కామకర్మలను మొదటచేయక ఆ స్థితి యెన్నటికిని సంభవింపనేరదని ఢంకా మ్రోగించినట్లు చెప్పివైచిరి. మఱియు అభ్యంతరమున వాసనలు కలిగి బాహ్యమున అన్నిటిని వదలివేసినంతమాత్రమున మనుజుడు సాధించగల్గునది యేమియు లేదనియు, బాహ్యసన్న్యాసమాత్రమున లక్ష్యము సిద్ధించదనియు గీతాచార్యు లిచట విస్పష్ట మొనర్చిరి. కర్మలను త్యజించుట, త్యజించకపోవుట కాదు ప్రధానము. లోని వాసనలు చావవలెను. చిత్తము నిర్మలత్వ మొందవలెను. అదియే ముఖ్యము. అదియో మొట్టమొదట కర్మాచరణమువలననే సాధ్యపడును. కావున భగవానుడు కర్మాచరణమును (నిష్కామ కర్మయోగమును) ఇచట ప్రోత్సహించుచున్నాడు. ఇవ్విధముగ సోమరులకు, అకర్మణ్యులకు సర్వేశ్వరుడు చక్కని గుణ పాఠమును నేర్పినవారైరి. దీనినిబట్టి ప్రారంభమున ప్రతివారున్ను చిత్తశుద్ధి కొఱకై ఏదియో యొక పవిత్ర కర్మను దైవప్రీత్యర్థముగ (ఫలాభిసంధిరహితముగ) తప్పక నాచరించియే తీరవలెనని స్పష్టమగుచున్నది.

ప్ర:– మోక్షము దేనివలన చేకూరదు?

ఉ:– (చిత్తశుద్ధికొఱకై) కర్మాచరణ చేయకపోవుటచేగాని, బాహ్యసన్న్యాసముమాత్రముచేగాని మోక్షము లభించదు.

ప్ర:– మఱి మోక్షము దేనివలన చేకూరునని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది?

ఉ:– నిష్కామకర్మాచరణమువలన క్రమముగ మోక్షము సంప్రాప్తించును. మఱియు అభ్యంతరసన్న్యాసము, అనగా వాసనాత్యాగమువలన మోక్షము లభించగలదు.

అ॥ ఇక కర్మయోగముయొక్క ఆవశ్యకతను భగవానుడు పెక్కురీతుల తెలియచేయుచు ప్రప్రథమమున కర్మత్యాగము భౌతికముగ అసాధ్యమని తెలుపుచున్నాడు –

5. న హి కశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్
కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః.

టీక:– కశ్చిత్ = ఎవడున్ను, జాతు = ఒకప్పుడును, క్షణమపి = క్షణకాలమైనను, అకర్మకృత్ = కర్మముచేయనివాడై, న హి తిష్ఠతి = ఉండడుకదా! హి = ఎందువలననగా, ప్రకృతిజైః = ప్రకృతి (మాయ) వలన పుట్టిన, గుణైః = గుణములచేత, సర్వః = (అజ్ఞుడగు) ప్రతివాడును, అవశః = అస్వతంత్రుడై (తన వశములేకయే), కర్మ = కర్మను, కార్యతే = చేయుచున్నాడు.

తా:– (ప్రపంచమున) ఎవడును ఒక్క క్షణకాలమైనను కర్మచేయక ఉండనేరడు. ప్రకృతివలన బుట్టిన గుణములచే ప్రతివాడును బలాత్కారముగ కర్మలను చేయుచునే యున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– కర్మలను చేయక ఎవరును ఒక్క క్షణమైనను ఉండలేరు. గాలిపీల్చుటయు కర్మయే, తినుట కర్మయే, నడచుట కర్మయే, మాట్లాడుట కర్మయే. ఇవిలేక ఎవ్వరైన ప్రపంచమున ఉండగలరా? కావున సర్వులకు కర్మ అనివార్యమైనదని భగవానుడు పలుకుచున్నాడు.

మఱియు, జ్ఞానితప్ప తక్కిన ప్రతిజీవియు మాయకు, ప్రకృతికి లోబడియే యున్నాడు. తత్ప్రకృతిజన్యములగు త్రిగుణముల కాతడధీనుడై ప్రవర్తించుచున్నాడు. కావున ఆ యా గుణముల ననుసరించి కర్మల నాతడు అవశుడై ఆచరించుచునే యుండును. అయితే ఇచట 'సర్వః' అను పదమునకు 'జీవన్ముక్తులగు మహనీయులు తప్ప తక్కిన వారందఱు' అని యర్థము. ఏలయనిన వారు గుణాతీతమగు ఆత్మస్థితిని బడసినవారు. గుణములకు లోబడినవారుకాదు. వారిని మాయ ఏమియు చేయజాలదు. అయినను వారి దేహేంద్రియాదులు ప్రకృతియం దంతర్గతములు. కావున అయ్యవి వానివాని నిర్దిష్టకార్యముల నాచరించినను, వారు అకర్తలై నిస్సంగముగ నుందురు.

ఇక అజ్ఞానులగువారు ప్రకృతికి, దానిగుణములకు బద్ధులై యున్నప్పటికిని అంతమాత్రముచేత నిరుత్సాహపడవలసిన పనిలేదు. పురుషప్రయత్నము నాశ్రయించి శుద్ధకర్మచే అశుద్ధకర్మను, పుణ్యముచే పాపమును రూపుమాపి ఈశ్వరార్పణ బుద్ధితో సత్కర్మల నాచరించుచు, నిష్కామముగ ప్రవర్తించినచో క్రమముగ చిత్తనైర్మల్యమును బడసి వారున్ను మోక్షస్థితిని బొందగలరు.

అ॥ ఇంద్రియములను బిగబెట్టికూర్చొనుట కర్మత్యాగము (నైష్కర్మ్యము) ఎన్నటికిని కానేరదని వచించుచున్నాడు -

6. కర్మేన్ద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్మరన్
ఇన్ద్రియార్థా న్విమూఢాత్మా మిథ్యాచార స్స ఉచ్యతే.

టీక:– యః = ఎవడు, కర్మేన్ద్రియాణి = కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియములను, సంయమ్య = అణచిపెట్టి, మనసా = మనస్సుచేత, ఇన్ద్రియార్థాన్ = ఇంద్రియములయొక్క (శబ్దాది) విషయములను, స్మరన్ = చింతించుచు, ఆస్తే = ఉన్నాడో, విమూఢాత్మా = వివేకశూన్యమైన మనస్సుగల, సః = అతడు, మిథ్యాచారః = కపటమైన ఆచరణకలవాడని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

తా:– ఎవడు కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియములను అణచిపెట్టి మనస్సుచేత ఇంద్రియములయొక్క శబ్దాది విషయములను చింతించు చుండునో మూఢచిత్తుడగు అట్టి మనుజుడు కపటమైన ఆచరణగలవాడని చెప్పబడుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– ఇచట కర్మేంద్రియాణి అనుపదమునకు కర్మేంద్రియ, జ్ఞానేంద్రియములు రెండును అని అర్థము. ఏలయనిన కొన్ని ఇంద్రియములనుగూర్చి మాత్రమే చెప్పినచో డంబాచారియొక్క చిత్రణ అపూర్ణముగా నుండును.

"సంయమ్య" – ఇది సాధకు డొనర్చు సంయమము కాదు. ఎందవలననగా, అట్టి ఉత్తమ సంయమము కలవాడు మిథ్యాచారి యెన్నటికిని కానేరడు. డంబము కొఱకు ఇంద్రియములను ఊరక బిగబెట్టుకొని కూర్చొని మనస్సుచే ముల్లోకములను తిరుగాడువానిని గూర్చియే ఇచట చెప్పబడినది. అయితే ప్రారంభమున కొందఱు సాధకులకుగూడ ధ్యానమందు మనస్సు దైవముపై (లక్ష్యముపై) నిలువక దిశదిక్కులు పరుగెత్తు చుండును. దానికిని ఈ డంబాచారియొక్క ప్రవర్తనకును చాల వ్యత్యాసము కలదు. ఎందుకనగా, ముముక్షువు తనమనస్సు విషయములపై పరువెత్తినను దాని నుండి మరలించి ఆత్మయందు (దైవమునందు) స్థాపించుటకు యత్నించుచుండును. డంబాచారి అట్లుచేయడు. సాధకునిది సదుద్దేశ్యము. ఈతనిది దురుద్దేశ్యము. ఈతడు చేయునది కృత్రిమధ్యానము, బకధ్యానము.

అధ్యాత్మసాధన ప్రారంభించునపుడు ముముక్షువు దాని పద్ధతిని, క్రమమును చక్కగ తెలిసికొనియుండవలెనని ఈ శ్లోకము వలన స్పష్టమగుచున్నది. లేకున్న కుమార్గమున పడిపోవును. పెద్దలగు మహాత్ములవలన, అనుభవజ్ఞులగు గురువులవలన సాధనపద్ధతులను ప్రత్యక్షముగ తెలిసికొనవలెను. 'ఇంద్రియనిగ్రహము ఆవశ్యకమైనది' అను సూత్రమును మాత్రము గ్రహించి, దాని లోతుపాతులను తెలియనిచో ఇంద్రియములను అణచిపెట్టి లోన మనస్సుతో లోకవ్యవహారమంతయు, విషయభోగమంతయు గావించుచుండుట సంభవించును. కాబట్టి ఇట్టి ప్రమాదమును ఊహించియే గురోర్గురువగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ అట్టివారిని చక్కదిద్దుటకై గీతాశాస్త్రమున ఈ విధములైన హెచ్చరికలు పెక్కింటిని అపుడపుడు కావించుచు పోవుదురు.

లోకమున యోగులవలె నటించు అజ్ఞానులు కొందఱుండవచ్చును. ప్రపంచమును వంచించుటకొఱకు ఇంద్రియములను అణచిపెట్టి వారొకచోట కూర్చున్నను, మనస్సు వాసనామయమై యుండుటచే అది త్రిలోకములందు సంచరించుచుండును. ఇటు ప్రపంచసుఖమునకును, అటు దైవసుఖమునకును రెండిటికిని వారు చెడినవారగుదురు. కనుకనే భగవాను డట్టివారికి 'మూఢు'లను పదము చాలదనియెంచి 'విమూఢు'లని పేరు పెట్టిరి.

ఇంద్రియములకు స్వతః విషయములను అనుభవించుశక్తిగాని, తెలిసికొనుశక్తిగాని లేదు. మనస్సు వానితో చేరినపుడే ఆయా శక్తులేర్పడును. కావున మనస్సుతోసహా ఇంద్రియములను నిగ్రహించుటవలన ప్రయోజనము కలదు. కాని కేవలము ఇంద్రియములను బిగబెట్టుటవలన ప్రయోజనముండదు. అట్లు బిగబెట్టినచో అది మిథ్యాచారము కాగలదు. విజ్ఞులగువారు అట్టి ప్రవర్తనను విడనాడవలెను. ఇంద్రియములతోబాటు మనస్సునుగూడ అదుపులో నుంచుకొనవలెను. అట్లు మనస్సును అదుపులో నుంచుకొనినచో, అత్తఱి ఒకవేళ ఇంద్రియములు దేహయాత్రావసరములైన అన్నపానాది విషయములందు ప్రవర్తించినను ప్రమాదములేదు. ఈ విషయమును గీతాచార్యులే రాబోవు శ్లోకమున తెలియజేయగలరు.

ప్ర:– మిథ్యాచారమనగా నేమి?

ఉ:– ఇంద్రియములను మాత్రము అణచిపెట్టి మనస్సుతో ముల్లోకములందును సంచరించుట, విషయములను స్మరించుట మిథ్యాచారము (డంబాచారము) అగును.

అII మనస్సునందాసక్తిని విడిచి ఇంద్రియములచే నిష్కామముగ కర్మలనాచరించువాడుత్తముడని వచించుచున్నాడు -

7. యస్త్వింద్రియాణి మనసా నియమ్యారభతేఽర్జున
కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగమసక్తస్స విశిష్యతే.

టీక:– అర్జున = ఓ అర్జునా!, యస్తు = ఎవడైతే, ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములను, మనసా = మనస్సుచేత, నియమ్య = నియమించి, కర్మేన్ద్రియైః = ఆ కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియములచేత, కర్మయోగమ్ = కర్మయోగమును, అసక్తః = సంగములేనివాడై, ఆరభతే = చేయుచున్నాడో, సః = అతడు, విశిష్యతే = శ్రేష్ఠుడగును.

తా:– ఓ అర్జునా! ఎవడు ఇంద్రియములన్నిటిని మనస్సుచే నియమించి, వానిచే కర్మయోగమును సంగములేనివాడై ఆచరించునో, అతడుత్తముడు.

వ్యాఖ్య:– పైశ్లోకమునందువలె ఇచటకూడ 'ఇంద్రియాణి' 'కర్మేన్ద్రియైః' అను పదములచే ఇంద్రియములన్నియును వివక్షితములగును. ఏలయనిన ఒక్క కర్మేంద్రియములతోనే ఆచరింపబడు కర్మయోగము అపూర్ణమే కాగలదు.

మనస్సును చక్కగా నిగ్రహించి (అందలి వాసనలను దూరీకృతముచేసి), ఇంద్రియములను సంయమనమొనర్చి విషయములందు అంటక (అసక్తుడై) ఫలాపేక్షారహితముగ కర్మల నాచరించినచో మనుజుడు బద్ధుడు కానేరడు. ఇంద్రియములు మనస్సునకు లోబడియుండవలెను. మనస్సు తనకు లోబడియుండవలెను. ఇంద్రియములు వానివాని కార్యములను చేసినను చేయకున్నను మనస్సుయొక్క సక్తతయే బంధమునకు కారణము. అసక్తతయే మోక్షమునకు కారణము. కాబట్టి అట్టి సక్తత, విషయవాసన, మనస్సున లేకుండచేసి, తదుపరి ఇంద్రియములచే కార్యములను చేసినను దోషము కలుగదని భగవానుడు తెలుపుచున్నారు. కనుకనే మహనీయులు మొట్టమొదట మనస్సంయమము నభ్యసించి, ఇంద్రియములను అదుపులోనికి తెచ్చుకొని అట్టి విశుద్ధేంద్రియములచే లోకహితార్థము కర్మలను చేయుచుందురు.

ప్ర:– కర్మయోగము నెట్లు శీలించవలెను?

ఉ:– ఇంద్రియమనంబులను నిగ్రహించి అట్టి నియమితేంద్రియములచే అసక్తబుద్ధితో కర్మయోగమును శీలించవలెను.

అII కావున, శాస్త్రనియతమగు కర్మను (నిష్కామబుద్ధితో తప్పక) ఆచరించవలసినదిగా భగవాను డర్జునుని ఆదేశించుచున్నాడు -

8. నియతం కురు కర్మత్వం కర్మ జ్యాయో హ్యకర్మణః
శరీరయాత్రాపి చ తే న ప్రసిద్ధ్యేదకర్మణః.

టీక:– త్వమ్ = నీవు, నియతమ్ = (శాస్త్రములచే) నియమింపబడినట్టి, కర్మ = కర్మమును, కురు

= చేయుము, అకర్మణః = కర్మము చేయకుండుటకంటె, కర్మ = కర్మ (చేయుట), జ్యాయోహి = శ్రేష్ఠమైనదికదా!, అకర్మణః = కర్మచేయకపోవుటవలన, తే = నీకు, శరీరయాత్రాపి చ = దేహయాత్రకూడ, న ప్రసిద్ధ్యేత్ = సిద్ధింపనేరదు.

తా:– (ఓ అర్జునా!) నీవు (శాస్త్రములచే) నియమితమైన కర్మను జేయుము. కర్మచేయకుండుటకంటె చేయుటయే శ్రేష్ఠము. మఱియు కర్మ చేయకపోవుటవలన నీకు దేహయాత్రకూడ సిద్ధింపనేరదు.

వ్యాఖ్య:– 'నేనేమి చేయవలెనో అసందిగ్ధముగ చెప్పుము కృష్ణా!' అని ఈ అధ్యాయప్రారంభములో అర్జును డడిగిన ప్రశ్నకు శ్రీకృష్ణమూర్తి 'నియతం కురు కర్మ' (నీవు కర్మమును త్యజింపక శాస్త్రనియమితమగు కర్మను చేయుము) – అని యిచట స్పష్టముగ నాదేశించిరి. నియతకర్మచే చిత్తము శుద్ధమై, ఆత్మజ్ఞానోదయము కాగలదు. కర్మమును త్యజించి కూర్చొనుటవలన ఏమియు సిద్ధింపదు. దానికంటె కర్మచేయుటయే మేలు. అదియు సత్కర్మ, దైవార్పితకర్మయైనచో ఇంకను శ్రేష్ఠము – అని భగవానుడు నుడువుచున్నారు. మఱియొక దృష్టితో చూచిన, కర్మచేయనిచో అసలు శరీరము నిలుచటయే కష్టమనియు, దేహయాత్రయే అత్తఱి కొనసాగదనియు వచించి ఆ విధముగను కర్మాచరణను ప్రోత్సహించుచున్నాడు.

ప్ర:– కర్మచేయుట మేలా, చేయకుండుట మేలా?

ఉ:– చేయుటయే మేలు.

ప్ర:– ఎట్టి కర్మ చేయవలెను?

ఉ:– శాస్త్రనియతమగు కర్మ చేయవలెను.

ప్ర:– కర్మచేయనిచో కలుగు హానియేమి?

ఉ:– అత్తఱి (1) చిత్తశుద్ధిగలుగదు, చిత్తశుద్ధిలేనిచో జ్ఞానమంకురింపదు, జ్ఞానములేనచో మోక్షము సిద్ధింపదు (2) కర్మచేయనిచో దేహయాత్రకూడ కొనసాగదు.

అ॥ కర్మబంధనమునుండి విడివడుటకు ఉపాయమును చెప్పుచున్నాడు –

9. యజ్ఞార్థాత్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబన్ధనః
తదర్థం కర్మ కౌన్తేయ ముక్తసఙ్గస్సమాచర.

టీక:– కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా!, యజ్ఞార్థాత్ = యజ్ఞము కొఱకైన (భగవద్విషయమైన), కర్మణః = కర్మకంటె, అన్యత్ర = ఇతరమగు కర్మచేత, అయంలోకః = ఈ లోకము (జనులు), కర్మబన్ధనః = కర్మచే గట్టుబడియున్నది (కాబట్టి), తదర్థమ్ = ఆ యజ్ఞముకొఱకైన, కర్మ = కర్మను, ముక్తసఙ్గః = సంగమును విడిచినవాడవై, సమాచర = లెస్సగా జేయుము.

తా:– ఓ అర్జునా! యజ్ఞముకొఱకైన (భగవత్ప్రీతికరమైన, లేక లోకహితార్థమైన) కర్మకంటె ఇతరమగు కర్మచే జనులు బంధింపబడుదురు. కాబట్టి ఆ యజ్ఞముకొఱకైన కర్మనే సంగరహితుడవై (ఫలాసక్తిలేక) యాచరింపుము.

వ్యాఖ్య:— గీతయందు శ్రీకృష్ణమూర్తి యజ్ఞము, సన్న్యాసము, త్యాగము మున్నగు పదములకు నూతనమగు అర్థమును వెల్లడించిరి. యజ్ఞమును సామాన్యముగ వాడుకలోనున్న అగ్నిహోత్ర, మంత్ర, తంత్ర, ఋత్విగాదులతో గూడిన ఒకానొక క్రియగా వర్ణించక, భగవద్విషయమైన, లేక పరహితార్థమైన క్రియగా వర్ణించి చెప్పిరి. ఇట్టి యజ్ఞము ప్రతివానికిని అందుబాటులో నుండగలదు కావున, దీని నాచరించి ప్రతివారున్ను తరించుటకు చక్కని యవకాశముండును. సామాన్యముగ కర్మ సంసారబంధనమును కలుగుజేయునని లోకములో నొకప్రతీతి. పుణ్యకార్యములు చేసినను ఆ పుణ్యఫలము ననుభవించుటకై మరల జన్మయెత్తవలసి యుండుననియు, కావున అట్టి కర్మలను చేయరాదనియు కొందఱు భయపెట్టుదురు. కాని గీతాచార్యు లట్టి భయములను తొలగించివేసిరి.. సకామముగ ఫలాసక్తితో చేయబడు కర్మమే జన్మాదిరూపసంసారమునకు హేతువై బంధమును గలుగజేయుననియు, తద్వ్యతిరిక్తమైనది, అనగా నిష్కామబుద్ధితో చేయబడుకర్మ ఎన్నటికిని బంధనమును గలుగజేయదనియు వక్కాణించిరి. భగవద్విషయమైన కర్మగాని, లోకహితకరమగు కర్మగాని ఫలాపేక్షారహితముగ జేయబడునది, బంధము నెన్నటికిని గలుగజేయదు. పైగా అట్టి నిష్కామకర్మ చిత్తశుద్ధిద్వారా మోక్షమునకు హేతువున్ను కాగలదు.

ఒకే కర్మ సంగముతో చేసినచో బంధమును, సంగరహితముగ చేసినచో (చిత్తశుద్ధిద్వారా) మోక్షమును కలుగజేయును. ఒకేకర్మ స్వార్థమునకై చేసిన బంధము; భగవదర్థము, లోకహితార్థము చేసినచో మోక్షమును గలుగజేయును. కాబట్టి కర్మలో దోషములేదు. దానిని చేయు పద్ధతిలో దోషము కలదు. సక్తముగ నాచరించుటయే ఆ దోషము. సకామముగ నాచరించుటయే ఆ లోపము.

శ్రీకృష్ణమూర్తి అర్జుననితో 'కర్మలను లెస్సగ నాచరింపుము' (సమాచర) అనిచెప్పి కర్మయోగమును ప్రోత్సహించిరి. అయితే ఆకర్మలను ఎట్లు చేయవలెనో ఆ పద్ధతిని ముందుగా తెలిసికొనుమని హెచ్చరించిరి. కర్మరహస్యము, కర్మకీలకము తెలిసికొనియే కర్మను చేయవలెను. లేకున్న దానిలో తగుల్కొనిపోవుదురు. ఆ కర్మరహస్యమేమియో భగవానుడే రెండు సూత్రములద్వారా యిచట బోధించిరి. అవి యేవియనిన - (1) యజ్ఞముకొఱకై (భగవత్ప్రీతికరములైన, పరహితార్థములైన) కర్మలనే చేయవలెను. (2) కర్మలను సంగరహితముగ, (ఫలాపేక్షారహితముగ) నాచరించవలెను. ఈ ప్రకారముగ నాచరింపబడు కర్మ సామాన్యమైనది అయినను మహాయజ్ఞముగ మారిపోయి జీవునకు పరమశ్రేయమును గలుగజేయగలదు. అపుడు కర్మ కర్మగానుండక ధ్యానముగ మారిపోవును. (Work will be transformed into worship). బంధకరముగ నుండక మోక్షకరముగ పరిణతిజెందును.

ప్ర:— ఎట్టి కర్మ బంధనమును గలుగజేయదు?

ఉ:— యజ్ఞముకొఱకైన (భగవత్ప్రీతికరమైన, పరోపకారార్థమైన) కర్మ బంధనమును గలుగ జేయదు. అద్దానిని సంగరహితముగ, ఫలాపేక్షలేక (నిష్కామముగ) నాచరించవలెను.

అ॥ యజ్ఞములయొక్క మహిమను తెలియజేయుచున్నాడు -

10. సహ యజ్ఞాః ప్రజాస్సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః
అనేన ప్రసవిష్యధ్వమేషవోఽస్త్విష్టకామధుక్.

టీక:– ప్రజాపతిః = బ్రహ్మదేవుడు, పురా = పూర్వము (సృష్ట్యాదియందు), సహయజ్ఞాః = యజ్ఞములతోగూడి, ప్రజాః = జనులను, సృష్ట్వా = సృష్టించి, అనేన = దీనిచే (ఈ యజ్ఞములచేత), ప్రసవిష్యధ్వమ్ = వృద్ధిని బొందుడు, ఏషః = ఇది, వః = మీకు, ఇష్టకామధుక్ = ఇష్టములగు కోరికల నిచ్చునట్టిదిగా, అస్తు = అగుగాక, (అని) ఉవాచ = పలికెను.

తా:– పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు యజ్ఞములతో గూడ ప్రజలను సృష్టించి 'ఈ యజ్ఞములచే మీరభివృద్ధినిబొందుడు. ఇవి మీ యభీష్టములను నెరవేర్చుగాక!' అని వారితో బలికెను.

వ్యాఖ్య:– మనుజు డెపుడు సృష్టింపబడెనో, అతనితోసహా అతడు బంధమునుండి ముక్తుడగుటకు వలసిన సాధనోపాయము కూడ సృష్టింపబడెనని ఈ శ్లోకమందు తెలుపబడినది. అహో! భగవంతు డెట్టి కరుణామయుడో, ప్రాణికోట్లను తరింపజేయవలెనని ఎంత కుతూహలముకలవారో చూడుడు! 'అయ్యో! ఈ సృష్టింపబడిన ప్రజలు సంసారబంధమున బడి జననమరణప్రవాహమున కొట్టుకొనుచు ఇంచుకేని శాంతిలేక తల్లడిల్లుదురు. అట్టివారు ఆ సంసారనరకబాధనుండి తప్పించుకొనుటెట్లు?' అని సర్వేశ్వరుడు ఆలోచించి మొట్టమొదటనే మోక్షసాధనోపాయములైన అనేక యజ్ఞములనుగూడ సృష్టించిరనియిట పేర్కొనబడినది.

యజ్ఞమనగా భగద్విషయమైనట్టిగాని, పరోపకారసంబంధమైనట్టిగాని, ఆత్మధ్యానసంబంధమైనట్టి గాని, క్రియయని భావము. ఈ యజ్ఞములనుగూర్చి విస్తారముగ రాబోవు అధ్యాయమున తెలుపబడగలదు.

"ఇష్టకామధుక్" – ఈ యజ్ఞములు కామధేనువువలె జీవుల యభీష్టములను నెరవేర్చి, వారిని ఉన్నతపథగాములుగ నొనర్చునని చెప్పబడినది. జీవులు మిక్కుటముగ నభిలషించునట్టి దుఃఖరాహిత్యము, పరమానందప్రాప్తి అను నీ రెండును ఈ యజ్ఞముల నాచరించుటద్వారా జీవుడు తప్పక పొందగలడు. కావున అవి ఇష్టకామధుక్ – అని వచింపబడినవి. ప్రసవిష్యధ్వమ్ – అని పేర్కొనుటవలన జీవుని నైతిక, ఆధ్యాత్మికాభివృద్ధిని ఆ యజ్ఞములు కలుగజేయగలవని ఇట స్పష్టముచేయబడినది.

ప్ర:– బ్రహ్మదేవుడు ప్రజలను సృష్టించునపుడు వారితోసహా మఱివేనిని సృష్టించిరి?

ఉ:– యజ్ఞములను (సత్కార్యములను, దైవకార్యములను).

ప్ర:– వానివలన ప్రయోజనమేమి?

ఉ:– అవి జీవుని ఆధ్యాత్మికాభివృద్ధిని గలుగజేయును – కామధేనువు చందమున ఆతని కోరికలను (శాంతిసుఖములను, మోక్షమును) నెరవేర్చును.

11. దేవాన్భావయతానేన తే దేవా భావయన్తు వః
పరస్పరం భావయన్తః శ్రేయః పరమవాప్స్యథ.

టీక:– అనేన = ఈ యజ్ఞముచేత, దేవాన్ = దేవతలను, భావయత = సంతోష పఱచుడు, తే దేవాః = ఆ దేవతలు, వః = మిమ్ములను, భావయన్తు = (వర్షాదులచే) సంతుష్టినొందించుదురుగాక! (ఈ ప్రకారముగ), పరస్పరమ్ = ఒకరినొకరు, భావయన్తః = సంతోషపఱచుకొనువారలై, పరమ్ = ఉత్కృష్ట మగు, శ్రేయః = శ్రేయస్సును, అవాప్స్యథ = పొందగలరు.

తా:– ఈ యజ్ఞములచే దేవతలను తృప్తిపఱచుడు. ఆ దేవతలున్ను మిమ్ములను (వర్షాదులచే) తృప్తినొందింతురు గాక! ఈ ప్రకారముగ పరస్పరము తృప్తినొందించు కొనుటవలన ఉత్తమశ్రేయమును బొందగలరు.

వ్యాఖ్య:– అనేక దేవతల రూపముననున్నది సాక్షాత్ పరమేశ్వరుడే కనుక, ఏ దేవతను పూజించినను, అర్చించినను, ధ్యానించినను భగవంతుని ఆరాధించినట్లే యగును. కావున ఈ యజ్ఞములద్వారా జీవులు భగవంతుని ఆరాధించినచో, భగవానుడు వారల ననుగ్రహించుదురు. ఆ యా దేవతల మూలకముగ తత్తత్ఫలములను ఒసంగుచుండును. ఈ ప్రకారముగ జీవుడు యజ్ఞములద్వారా (ఫలాపేక్షారహితసత్కర్మల ద్వారా) భగవంతు నెపుడారాధించునో అపుడు వారనుగ్రహించి జ్ఞానముద్వారా పరమశ్రేయమగు మోక్షమాతనికి కలుగజేయ గలరు.

"శ్రేయః పరమ్" – ప్రపంచములో అనేక శ్రేయములున్నను వాని నన్నింటిని మించిన శ్రేయమగు మోక్షమును భగవదారాధనపరుడు బడయగల్గుచున్నాడు. కనుకనే అయ్యది యిచట పరమశ్రేయమని వచింపబడినది. ఆత్మస్థితి (మోక్షస్థితి) యొకటియే లోకమున పరమశ్రేయము. దానిని భగవత్కరుణచే జీవుడు పొందగలడు. ఏలయనిన సర్వేశ్వరుని అనుగ్రహములేనిదే ఈ మాయ నెవరును దాటలేరు. ఆ భగవత్కరుణయో, జీవుని యొక్క స్వకీయపురుష ప్రయత్నముచేతనే లభించుచున్నది.

జీవునకు దేవునకు సంబంధము (link) లేనిచో ఎవడును ప్రపంచమున వృద్ధికిరాలేడు. కావున ప్రాపంచికవ్యక్తులతోకంటె దైవముతో ఎక్కువ సంబంధమును ఏర్పఱచుకొనవలెను. ప్రపంచ మనుజులు ఒకపుడు మనకు సహాయము చేయవచ్చును, మఱొకపుడు చేయలేకపోవచ్చును. ఎట్లున్నను వారితోటి సంబంధము ఈ జన్మముతోనే అంతమగును. కాని దైవసంబంధ మట్టిది కాదు. దైవము జన్మజన్మాంతరము జీవులవెంటనుండి వారికి శ్రేయమును గలుగజేయును. లేక, వారివారి సాధనతీవ్రతనుబట్టి ఈజన్మముననే మోక్షమును గలుగజేయవచ్చును. కాబట్టి అట్టి సర్వోత్తమమగు దైవసంబంధము నెవరును విస్మరింపరాదని ఈ శ్లోకమున జ్ఞాపకము చేయబడినది.

ప్ర:– పరమశ్రేయమగు మోక్ష మెట్లు లభించును?

ఉ:– యజ్ఞముల (ఫలాభిసంధిరహిత సత్కర్మల) ద్వారా భగవంతుని, లేక, దేవతలను ఆరాధించుటచే (క్రమముగ చిత్తశుద్ధిగలుగ, దానిచే జ్ఞానమావిర్భవింప, అట్టి జ్ఞానమువలన) మోక్షము లభించును.

అ|| భగవద్దత్తపదార్థములను భగవంతునకు నివేదించక అనుభవించువాడు దొంగయని చెప్పుచున్నాడు –

12. ఇష్టాన్ భోగాన్ హి వో దేవా దాస్యన్తే యజ్ఞభావితాః
తైర్దత్తా న ప్రదాయైభ్యో యో భుఙ్క్తేస్తేన ఏవ సః.

టీక:– యజ్ఞభావితాః = యజ్ఞముచే సంతోషపెట్టబడిన, దేవాః = దేవతలు, వః = మీకొఱకు, ఇష్టాన్ = ఇష్టములగు, భోగాన్ = భోగములను, దాస్యన్తే హి = ఇయ్యగలరుకదా!, తైః = వారిచేత, దత్తాన్ =

ఇవ్వబడిన (వృష్ట్యన్నాది భోగములను), ఏభ్యః = వీరికొఱకు (ఆ దేవతలకు), అప్రదాయ = సమర్పింపకయే, యః = ఎవడు, భుఙ్క్తే = భుజించుచున్నాడో, సః = అతడు, స్తేన ఏవ = దొంగయే యగును.

తా:– మనుజుడు చేయు యజ్ఞములచే సంతోషించి దేవతలు వారికి ఇష్టములైన భోగములనిత్తురు. అట్లు వారిచే ఇవ్వబడిన యా భోగ్యవస్తువులను తిరిగి వారికి సమర్పింపకనే ఎవడనుభవించునో ఆతడు దొంగయే యగును.

వ్యాఖ్య:– యజ్ఞములచే ఆరాధింపబడినపుడు భగవంతుడు, లేక ఆ యా దేవతలు అన్నాది భోగ్యపదార్థములను వారికి కలుగజేయుదురు. భగవద్దత్తములైనవానిని తిరిగి భగవంతునికి సమర్పింపక, లేక భగవత్స్వరూపులేయగు ప్రాణికోట్లకు ఒసంగక తాను భుజించినచో, లేక అనుభవించినచో అతడు దొంగయే యగునని ఇట చెప్పబడినది. 'దొంగ' అను పదమునకు నిర్వచనమేమి? తనది కాని వస్తువును దాని క్రయము చెల్లించక తెచ్చుకొనువాడే దొంగ. అన్నము మొదలగు భోగ్యవస్తువులు భగవంతుని సొత్తు. మనదికాదు. ఏలయనిన దానిని మనము తయారుచేయలేము. పరమాత్మయే వర్షములను కురిపించి, సస్యములలోని జీవశక్తిని ప్రోద్దీపింపజేసి ధాన్యమును సృష్టించిరి. కావున దానిమూల్యమును మనము భగవంతునకు చెల్లించవలెను. భక్తియే దానిమూల్యము. కృతజ్ఞతయే దాని మూల్యము. కావున ఆ అన్నమును భగవంతునకు (కృతజ్ఞతా పూర్వకముగ) నివేదించవలెను. లేక దానిలో కొంతభాగమును ప్రాణికోట్లకు సమర్పించవలెను. అట్లుచేయకున్న దానిని జీవుడు దొంగిలించినట్లే యగును. ఈ ప్రకారముగ ఈశ్వరుడిచ్చిన అన్నాది భోగ్యపదార్థములను తిరిగి ఈశ్వరునకు సమర్పించక అనుభవించు వాడు దొంగయే యని శ్రీకృష్ణమూర్తి స్పష్టముగ చెప్పివైచిరి.

కాని యిపుడు ప్రపంచమున ఎందఱు ప్రకారముగ దైవమునకు నివేదన సల్పుచున్నారు? ప్రపంచవాసుల దృష్టిలో మనుజు డెంత గొప్పవాడైనను, విద్యావంతుడైనను, ధనవంతుడైనను, రాజైనను, భగవంతుని దృష్టిలో దొంగ యనిపించుకొనిన నేమి ప్రయోజనము? కావున అట్టి స్థితి కలుగకుండ చూడవలెను. మఱియు ప్రపంచములో దొంగకు శిక్ష విధింపబడుచున్నది. అట్టిచో దైవవస్తువులను స్వార్థమునకు వినియోగించుకొను ఈ దొంగలకు శిక్ష యుండదా? వారికి ఈశ్వరుడు తగిన శిక్షను విధించియేతీరును. కావున ముముక్షువులు తమకున్నంతలో ఏదియో కొంతపదార్థము కనీసము ఒక్క కబళమైనను – భూతకోట్లకు ప్రసాదించుచు, తాననుభవించు దానిని 'బ్రహ్మార్పణము' లేక 'కృష్ణార్పణము' లేక 'రామార్పణము' చేసి తదుపరి యనుభవింపవలెను. ఈ ప్రకారముగ ఈశ్వరార్పణబుద్ధి, భక్తిభావన, పరోపకారదృష్టి అలవఱచుకొని ధన్యులు కావలయును.

ప్ర:– యజ్ఞములచే (ఫలాపేక్షారహిత సత్కర్మలచే) నారాధింపబడి భగవంతుడు జనుల కేమి యొసంగును?

ఉ:– వారివారికి ఇష్టములైన అన్నాది భోగ్యపదార్థముల నిచ్చును.

ప్ర:– అవి లభించినపుడు జీవు డేమిచేయవలెను?

ఉ:– వెంటనే వానిని ఆ యా దేవతలకు, లేక భగవంతునకు నివేదన చేయవలెను.

ప్ర:– అట్లుచేయక ననుభవించినచో కలుగు నష్టమేమి?

ఉ:– అత్తఱి యాతడు దొంగక్రింద పరిగణింపబడి తగు శిక్ష ననుభవించవలసివచ్చును.

అ॥ పదార్థములను భగవదర్పితముచేసి యనుభవించు వారికి కలుగు సత్ఫలము, స్వార్థము కొఱకు వినియోగించువారికి కలుగు దుష్ఫలితము వచించుచున్నాడు -

13. యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః
భుఞ్జతే తే త్వఘం పాపా[1] యే పచన్త్యాత్మకారణాత్.

టీక:- యజ్ఞశిష్టాశినః = యజ్ఞమందు భగవదర్పణముచేసి మిగిలినదానిని తిను, సన్తః = సజ్జనులు, సర్వకిల్బిషైః = సమస్త పాపములనుండియు, ముచ్యన్తే = విడువబడుచున్నారు, యేతు = ఎవరైతే, ఆత్మకారణాత్ = తమ (యుదరపూరణ) నిమిత్తమే, పచన్తి = వండుకొనుచున్నారో (భుజించుచున్నారో), పాపాః = పాపులైన, తే = వారలు, అఘమ్ = పాపమును, భుఞ్జతే = తినుచున్నారు.

తా:- యజ్ఞమునందు (భగవదర్పణముచేసి) మిగిలిన పదార్థమును తిను సజ్జనులు సమస్తపాపములనుండియు విడువబడుచున్నారు. అట్లుకాక ఎవరు తమ నిమిత్తమే భుజించు చున్నారో, అట్టివారు పాపమును తినువారే యగుదురు.

వ్యాఖ్య:- భగవదారాధనరూపములగు యజ్ఞములను గావించి, అన్నాదులను భగవంతునకు అర్పణచేసి (లేక, భగవత్స్వరూపులే యగు ప్రాణికోట్లకు కొంతభాగమును సమర్పించి) మిగిలిన పదార్థమును భుజించువాడు సమస్త పాపములనుండియు విముక్తుడగునని యిచట చెప్పబడినది. 'సర్వకిల్బిషైః' - అని చెప్పబడినందున, ఒకటి రెండు పాపముల నుండి కాదనియు, సమస్తపాపముల నుండియు విడివడునని తెలుపబడినది. దీనినిబట్టి యజ్ఞములకు, భగవన్నివేదనమునకు, త్యాగమునకు పరోపకారమునకు ఎంతటి సామర్థ్యమున్నదో స్పష్టమగుచున్నది. కనుకనే ఈశావాస్యోపనిషత్తుయొక్క ఆరంభమున 'తేన త్యక్తేన భుఞ్జీథాః' - 'నీకున్నదానిలో నొకింత త్యాగమొనర్చి భుజింపుము' నీకున్నది భగవంతునకు అర్పించి భుజింపుము. - అని చెప్పబడినది. అట్లు కాక స్వార్థము కొఱకే భుజించువారు, దైవమున కర్పింపక భుజించువారు, పరప్రాణికి ఒకింతైనను త్యాగమొనర్పక భుజించువారు, పాపమును భుజించినట్లే యని భగవానుడు వారిని తీవ్రముగ మందలించిరి. వారు పాపమునే మూటకట్టుకొనుచున్నారు. లేక, పాపమునే భుజించుటచే అయ్యది వారి రక్తనాళములలో ప్రవేశింప వారు కేవలము పాపరూపులే యగుచున్నారని భావము. కావున స్వార్థమే పాపహేతువు, స్వార్థత్యాగమే మోక్షహేతువని ఈ శ్లోకముద్వారా తేటతెల్లమగుచున్నది. భగవంతునకు నివేదింపక, పరప్రాణికి ఒకింతైనను పెట్టక పంచభక్ష్యపరమాన్నములను ఆరగించినను విషము తినినట్లేయగుననియు, ఈశ్వరార్పణముచేసి, భూతకోట్ల కొకింత త్యాగము చేసి గంజి త్రాగినను అది అమృతమేయగు ననియు నిట వెల్లడింపబడినది.

మఱియు మానవునకు తన నిత్యజీవితమున ఏదైన కోయునపుడు, నూఱునపుడు, విసఱుచున్నపుడు, వండునపుడు, ఊడ్చునపుడు, తెలియక కొంత ప్రాణిహింస జరుగవచ్చును. దానినే పంచసూనములందురు. ఆ పాపమును పరిహరించుటకు పంచమహాయజ్ఞము లేర్పడినవి. అవి యేవియనిన - (1) దేవయజ్ఞము (హోమము) (2) పితృయజ్ఞము (తర్పణము) (3) నృయజ్ఞము (అతిథిపూజ) (4) బ్రహ్మయజ్ఞము (వేదాధ్యయనము) (5) భూతయజ్ఞము (ప్రాణులకు అన్నమిడుట). కావున ఇవియు, ఇంకను భగవదారాధనరూపములై, పరోపకార సంబంధములైనట్టి ఇతరములునునగు యజ్ఞముల నాచరించుచు, యజ్ఞశేషమును మాత్రము భుజించుచు నుండువారు పాపరహితులై, క్రమముగ పరమశ్రేయము నొందగలరని భగవాను డీశ్లోకమున తెలుపుచున్నాడు.

[1] తే త్వఘం భుఞ్జతే పాపా - పాఠాన్తరము

ప్ర:– యజ్ఞశేషమును (దైవార్పితముచేసి శేషించిన దానిని) భుజించువారికి కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– వారు సర్వపాపములనుండి విముక్తులగుదురు.

ప్ర:– అట్లుకాక, స్వార్థముకొఱకు భుజించువారికి కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– వారు పాపమునే పొందుదురు. పాపరూపులే యగుదురు.

అ॥ యజ్ఞము మహాపవిత్రమైనదనియు, పరమాత్మకూడ దానియందు సుప్రతిష్ఠితులై వెలయుచుందురనియు చెప్పబడుచున్నది –

14. అన్నాద్భవన్తి భూతాని పర్జన్యా దన్నసంభవః
యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః.

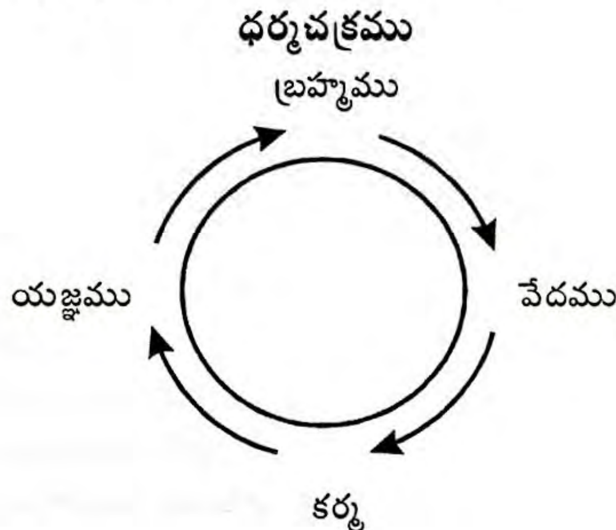
15. కర్మ బ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షరసముద్భవమ్
తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్.

టీక:– అన్నాత్ = అన్నమువలన, భూతాని = ప్రాణులు, భవన్తి = కలుగుచున్నవి, పర్జన్యాత్ = మేఘమువలన, అన్నసంభవః = అన్నము కలుగుచున్నది, యజ్ఞాత్ = యజ్ఞము వలన, పర్జన్యః = మేఘము, భవతి = కలుగుచున్నది, యజ్ఞః = యజ్ఞము, కర్మసముద్భవః = సత్కర్మాచరణమువలన గలుగుచున్నది, కర్మ = సత్కర్మము, బ్రహ్మోద్భవమ్ = వేదమువలన గలుగుచున్నది, బ్రహ్మ = వేదము, అక్షరసముద్భవమ్ = అక్షరపరమాత్మవలన గలుగుచున్నది, తస్మాత్ = అందువలన, సర్వగతమ్ = అంతటను వ్యాపించిన, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, నిత్యం = ఎల్లపుడును, యజ్ఞే = యజ్ఞమునందు, ప్రతిష్ఠితమ్ = ఉంచబడినదానినిగ, విద్ధి = యెఱుంగుము.

తా:– ప్రాణులు అన్నమువలన కలుగుచున్నవి. అన్నము మేఘమువలన కలుగుచున్నది. మేఘము యజ్ఞమువలన కలుగు చున్నది. యజ్ఞము సత్కర్మవలన కలుగుచున్నది. సత్కర్మ వేదము వలన కలుగుచున్నది. వేదము అక్షరపరబ్రహ్మము వలన కలుగు చున్నది. కాబట్టి సర్వవ్యాపకమగు బ్రహ్మము నిరంతరము యజ్ఞమునందు ప్రతిష్ఠింపబడినదానినిగ నెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:–

ధర్మచక్రము

బ్రహ్మమువలన వేదము, వేదమువలన సత్కర్మ, సత్కర్మ వలన యజ్ఞము కలుగుచున్నవి. ఇక్కారణమున యజ్ఞము నందు బ్రహ్మము సదాప్రతిష్ఠితమై యలరుచున్నదనియిట చెప్పబడినది. కనుకనే యజ్ఞాదులు మహాపవిత్రములై చిత్తశుద్ధి కారకములై, మోక్షప్రదములై యొప్పుచున్నవి. (పై చక్రమున వర్షము, అన్నము, శరీరము యజ్ఞమునం దంతర్భూతములై యుండుటవలన నిచట లిఖింపబడలేదు). దైవకార్యములు (యజ్ఞాదులు) సామాన్యములని తలంపరాదు. ఏలయనిన వానియందు సాక్షాత్ వ్యాపక పరబ్రహ్మము సుఖప్రతిష్ఠితమై యున్నదని గీత యుద్ఘోషించుచున్నది. కాబట్టి సర్వులు వాని నాచరించి క్రమముగ చిత్తశుద్ధి ద్వారా బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొంది బంధవిముక్తులు కావలసియున్నారు.

"యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యః" - యజ్ఞమువలన వర్షము కురియుచున్నదని చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి యజ్ఞాదులయొక్క అభావమువలననే కఱవు - కాటకము లేర్పడుచున్నవని స్పష్టమగుచున్నది. కావున దేశ సౌభాగ్యము కొఱకును, ఆత్మశుద్ధి కొఱకును జనులు సత్కర్మలను విరివిగ నాచరింపవలయును.

ప్ర:– యజ్ఞము లెందులకు పవిత్రములైనవి?

ఉ:– వానియందు సర్వవ్యాపక బ్రహ్మము ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. కావున వాని నాచరించుట ద్వారా జీవునకు క్రమముగ బ్రహ్మముయొక్క సాక్షాత్కారము సిద్ధించగలదు.

అ॥ యజ్ఞరూప సత్కార్యముల నాచరించనివాని జీవితము నిష్ఫలమని వచించుచున్నాడు -

16. ఏవం ప్రవర్తితం చక్రం నానువర్తయతీహ యః
అఘాయురిన్ద్రియారామో మోఘం పార్థ స జీవతి.

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా!, యః = ఎవడు, ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, ప్రవర్తితమ్ = ప్రవర్తింపజేయబడిన, చక్రం = జగచ్చక్రమును, ఇహ = ఈ లోకమున, న అనువర్తయతి = అనుసరించి వర్తింపడో, సః = అతడు, అఘాయుః = పాపజీవితము కలవాడును, ఇన్ద్రియారామః = ఇంద్రియభోగాసక్తుడును (అయి), మోఘమ్ = వ్యర్థముగ, జీవతి = బ్రతుకుచున్నాడు.

తా:– ఓ అర్జునా! ఈ ప్రకారముగ ప్రవర్తింపజేయబడిన ధర్మచక్రమును ఈ ప్రపంచమున ఎవడనుసరించి వర్తింపడో, ఆతడు పాపజీవితమును గడుపువాడును, ఇంద్రియలోలుడును అయి వ్యర్థముగ బ్రతుకుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– యజ్ఞములు (నిష్కామబుద్ధితో చేయబడు సత్కార్యములు) సామాన్యము లైనవి కావు. వానియందు సర్వవ్యాపకపరబ్రహ్మముయొక్క శక్తి ఇమిడియున్నది. కావున వానిననుసరించువాడు పరమశ్రేయమును (మోక్షమును) బొందును. అనుసరింపనివాడు తన జీవితమును వ్యర్థము చేసికొనును. ఏలయనిన అతడు దైవమును విస్మరించి, దృశ్యమును నమ్ముకొని విషయలోలుడై పాపపుబ్రతుకు బ్రతుకును. యజ్ఞరూప సత్కర్మలచే భగవంతుని, లేక దేవతలను ఆరాధింపనివాడు, త్యాగబుద్ధిలేనివాడు, పరోపకారముచేయని వాడు సంసారకూపమునబడి జీవితమును భ్రష్టమొనర్చుకొనునని యిట తెలుపబడినది. అట్లుకాక పైన దెలుపబడిన ఈ ధర్మచక్రము ననుసరించి యజ్ఞరూపసత్కర్మల నాచరించువాడు భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రుడై, చిత్తశుద్ధిని బడసి క్రమముగ మోక్ష ధామము నలంకరించును. ఒకనిది పాపజీవితము,

మఱియొకనిది పుణ్యమయజీవితము; ఒకడు ఇంద్రియారాముడు, మఱి యొకడు ఆత్మారాముడు; ఒకడు వ్యర్థజీవి, మఱియొకడు సార్థకజీవి.

భగవంతుని మఱచుటయే పాపము (To forget God is sin) అని రామతీర్థులు వక్కాణించియున్నారు. పైనదెల్పిన ధర్మచక్రము ననువర్తింపనివారు దైవమును మఱచి దృశ్యమునే వెంటాడుచుందురు. కావున వారు పాపమును మూటకట్టుకొను చుందురు. కనుకనే వారిని 'అఘాయువులు' (పాపపుబ్రతుకు కలవారు) అని గీతాచార్యులు పేర్కొనిరి. మఱియు దృశ్యమును సత్యమని నమ్మి దానివెంట పరుగిడువాడు సహజముగ ఇంద్రియలోలుడై, విషయాసక్తుడై ప్రవర్తించును కాబట్టి వారిని 'ఇంద్రియారాము' లనియు వర్ణించిరి. అట్టివారి జీవితము తమకుగాని, పరులకుగాని ఉపయోగించదు. కావున వారిది 'మోఘజీవితము' (వ్యర్థజీవితము) అనియు చెప్పబడెను. మానవుడైపుట్టి, దైవమును విస్మరించి, ఇంద్రియసుఖములలో మునుగుటకంటె క్రిమికీటకాదులలో జన్మించుట మేలు. కావున భగవానుడు పేర్కొనిన ఈ యజ్ఞాచరణరూప ధర్మచక్రము ననుసరించి మానవజీవితమును సార్థకము చేసికొనవలయును.

ప్ర:– యజ్ఞాదిరూపమగు ధర్మచక్రము ననుసరింపనివాని జీవిత మెట్లుండును?

ఉ:– (1) అతడు పాపమయజీవితము గలిగియుండును. (2) ఇంద్రియలోలుడై వర్తించును. (3) జీవితమును వ్యర్థమొనర్చుకొనును.

అ॥ ఆత్మసాక్షాత్కారముగల మహనీయులు స్వతః దైవమునందే నిరంతరము వర్తించు చుందురు. కావున అట్టివారికి మాత్ర మీ యజ్ఞాది కార్యనిర్వహణమునందు విధి యేమియు లేదని రెండుశ్లోకములద్వారా చెప్పుచున్నాడు -

17. యస్త్వాత్మరతిరేవ స్యాదాత్మతృప్తశ్చ మానవః
ఆత్మన్యేవ చ సన్తుష్టస్తస్య కార్యం న విద్యతే.

టీక:– యః మానవః తు = ఏ మానవుడైతే, ఆత్మరతిః ఏవ = ఆత్మయందే రమించువాడును, ఆత్మతృప్తః చ = ఆత్మయందే తృప్తిని బొందువాడును, ఆత్మని ఏవ = ఆత్మయందే, సంతుష్టః చ = సంతోషపడువాడును, స్యాత్ = అగునో, తస్య = అట్టివానికి, కార్యమ్ = చేయదగినది, న విద్యతే = లేదు.

తా:– ఎవడు కేవలము ఆత్మయందే క్రీడించుచు, ఆత్మయందే తృప్తిని బొందుచు, ఆత్మయందే సంతోషపడుచు నుండునో, అట్టి ఆత్మజ్ఞానికిక చేయదగినపని (విధి) యేదియును లేదు.

వ్యాఖ్య:– కర్మయోగమును శీలించవలసిన విధి లోకములో కొద్దిమందికి తప్ప తక్కినవారందఱికిని గలదు, ఆ కొద్దిమంది యెవరో ఈ శ్లోకమందు చెప్పబడినది. ఆత్మారాములు, ఆత్మతృప్తులు, ఆత్మసంతుష్టులు - అగు మహనీయులకు కర్మ సంబంధమైన విధిలేదు. ఏలననగా సమస్త కర్మలయొక్క, సాధనల యొక్క అవధి (లక్ష్యము) ఆత్మసాక్షాత్కారము. అదియో వారికి లభించియేయున్నది. కర్మద్వారా పొందదగిన ఫలమును వారు పొందినవారైరి. కాబట్టి శాస్త్రము లట్టివారికి 'విధి' ని తొలగించినవి. అయినను లోకసంగ్రహార్థము అట్టి మహాత్ములు సత్కర్మల నాచరించుచునేయుందురు. వారు కర్మచేసినను దోషములేదు, చేయకున్నను దోషములేదు.

అయితే ఇట్టి స్థితి సామాన్యజనులందఱికిని అన్వయించదు. ప్రపంచములో ఆత్మానుభూతినిబడసిన మహనీయులు చాల అరుదుగా నుందురు. తక్కినవారందఱున్ను కర్మ చేయవలసినదే. కృతార్థులు కావలయుననిన కృతకృత్యులు కావలసినదే. అయితే తాము పూర్ణస్థితిని పొందకున్నను, పొందినట్లు నటించి అకర్మణ్యులవరాదు. అది కపటము, మిథ్యాచారము.

ప్రపంచములో నిపుడెక్కువమంది విషయరతి, విషయతృప్తి, విషయసంతుష్టిలో కాలక్షేపము చేయుచున్నారు. దానివలన ఇహమునకుగాని, పరమునకుగాని వారికి లాభించునది లేదు. కాబట్టి ఆ పద్ధతిని మార్చుకొని "ఆత్మరతి, ఆత్మతృప్తి, ఆత్మసంతుష్టి" - వీనిని పొందులాగున ప్రయత్నించవలెను. జీవిత లక్ష్యమిదియే. వాస్తవముగ ఆనందము జనులు తలంచులాగున బయటలేదు. అది హృదయముననే కలదు. బయట నున్నది ప్రతిబింబానందము, క్షణికసుఖము. లోనగలది శాశ్వత నిరతిశయానందము. కనుకనే విజ్ఞులగువారు దృశ్యపదార్థముల యెడల విరక్తి గలిగి, అంతర్ముఖులై ఆత్మానందమును గ్రోలుచుందురు. అట్టివారిని గూర్చియే ఈ శ్లోకమున ప్రస్తావించబడినది.

"మానవః" - అని ప్రయోగింపబడినందువలన, ప్రతి మానవునకు అట్టి ఆత్మానుభవరూపమైన జీవన్ముక్తస్థితిని బడయుటకు అర్హతకలదనియు, సర్వమానవులును జాతి మత కులభేదములేక అట్టి మహోన్నతస్థితిని ప్రయత్నముచే పొంద వచ్చుననియు పేర్కొనబడినది.

ప్ర:- కర్మయోగమును గూర్చిన విధి యెవరికి లేదు?

ఉ:- ఆత్మారాములు, ఆత్మతృప్తులు, ఆత్మసంతుష్టులు నగు మహనీయులకు కర్మను గూర్చిన విధిలేదు.

18. నైవ తస్య కృతేనార్థో నాకృతేనేహ కశ్చన
న చాస్య సర్వభూతేషు కశ్చిదర్థవ్యపాశ్రయః.

టీక:- తస్య = అతనికి (అట్టి ఆత్మజ్ఞానికి), ఇహ = ఈ లోకమందు, కృతేన = కర్మచేయుట చేత, అర్థః = ప్రయోజనము, న ఏవ = లేదు, అకృతేన = కర్మచేయకపోవుటచేత, కశ్చన = ఒకానొక (దోషః = దోషము), న = లేదు, అస్య = ఇతనికి, సర్వభూతేషు = చరాచర సమస్త ప్రాణులందును, అర్థవ్యపాశ్రయః = ప్రయోజనమునిమిత్త మాశ్రయింపదగినది, కశ్చిత్ = ఏదియును, న = లేదు.

తా:- అట్టి ఆత్మజ్ఞాని కీ ప్రపంచమున కర్మచేయుటచే ప్రయోజనముగాని చేయకుండుటచే దోషముగాని ఏదియును లేదు. మఱియు నాతనికి సమస్తభూతములయందును ఎట్టి ప్రయోజనము కొఱకైనను ఆశ్రయింపదగినది యేమియులేదు.

వ్యాఖ్య:- పైనదెల్పిన జీవన్ముక్తుడగు ఆత్మజ్ఞానికి కర్మచేయుటచేగాని, చేయకపోవుటచేగాని, ప్రయోజనమేమియు లేదని తెలుపబడినది. ఏలయనిన, అతడు, నిరంతరము ఆత్మయందే తృప్తిగలిగి యుండును గనుక కర్మచేగాని, కర్మత్యాగముచేగాని క్రొత్తగ సాధింపదగిన విషయము ప్రపంచమున అతని కేమియునులేదు. అతడు తలంచుకొనినచో కర్మచేయవచ్చును; చేయకను ఉండవచ్చును. విధి యేమియును లేదు. అయినను లోకక్షేమము కొఱకై అట్టి మహనీయులలో పెక్కురు సత్కర్మల నాచరించుచునే యుందురు.

మఱియు అట్టి ఆత్మనిష్ఠులు ప్రపంచమున ఏ ప్రయోజనము నిమిత్తమైనను ఒకరిని ఆశ్రయింపవలసినపని లేదని వచింపబడినది. ఎందువలననగా, అన్ని ప్రయోజనములు దేనివలన సిద్ధించుచున్నవో, అన్ని ప్రయోజనములకును కూడలి, మూలస్థానము (Head Quarters) ఏదియో అట్టి ఆత్మను వారు కైవసము చేసికొనియే యున్నారు. 'శతే పంచాశత్' (నూటిలో యాభై ఇమిడి యున్నది) - అను న్యాయము ననుసరించి సమస్త ప్రాపంచిక ప్రయోజనములున్ను ఆత్మప్రాప్తియం దంతర్భూతములే అయియున్నవి. కావున అట్టివారొకరియొద్ద చేయిజాపవలసిన పనిగాని, ఒకరికి లొంగవలసిన పనిగాని, ఒకరిని ఆశ్రయించవలసిన అవసరముగాని యేదియును లేదు.

అయితే ఇట్టి కర్మసంబంధమైన విధి లేకుండుట ఆత్మనిష్ఠుని కొఱకుకేకాని తక్కిన వారికి కాదు. తక్కినవారందఱున్ను తప్పక (నిష్కామబుద్ధితో) కర్మనాచరింపవలసినదే. ఉద్యోగవిరమణానంతరము ఉపకారవేతనము (Pension) తీసికొనుచు, తీరికగానుండు వారిని జూచి విద్యార్థిదశలోనున్నవాడుగాని, ఉద్యోగిగాని తమ కర్తవ్యమును వదలినచో ఎట్లు భ్రష్టుడై పోవునో, అట్లే జీవన్ముక్తదశ నొందకపూర్వము కర్తవ్యనిర్వహణమును, (కర్మవిధిని) త్యజించువాడున్ను పతనమునొందిపోవును. కావున సాధకు లీ విషయమున కడుజాగరూకులై మెలగుచు తమతమ సాధనలయం దేమాత్రము కొఱత రానీయక చూచుచుండవలెను.

అ॥ ఫలాపేక్షనువదలి కార్యముల నాచరించవలసినదిగా నిపుడు భగవానుడు అర్జునుని ఆదేశించుచున్నాడు -

19. తస్మాదసక్తస్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర
అసక్తో హ్యాచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః.

టీక:– తస్మాత్ = అందువలన, (త్వమ్ = నీవు), అసక్తః = సంగము (ఫలాపేక్ష) లేనివాడవు (అయి), సతతమ్ = ఎల్లప్పుడును, కార్యమ్ = చేయదగిన, కర్మ = కర్మమును, సమాచర = లెస్సగ నాచరింపుము, అసక్తః = సంగములేనివాడు (అయి), కర్మ = కర్మను, ఆచరన్ = ఆచరించుచున్న, పూరుషః = పురుషుడు, పరమ్ = మోక్షమును, ఆప్నోతిహి = పొందుచున్నాడుకదా!

తా:– కాబట్టి నీవు సంగము (ఫలాపేక్ష) లేనివాడవై, చేయదగినకర్మను ఎల్లప్పుడును చక్కగ చేయుచుండుము. అసక్తుడై కర్మనాచరించు మనుజుడు (క్రమముగ) మోక్షము నొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– "తస్మాత్" - ఆత్మజ్ఞానికి కర్మనిర్వహణము నందు విధిలేదు. తక్కిన వారందరున్ను కర్మ నాచరించవలసినదే. 'కాబట్టి' (సాధనదశయందున్న) నీవు కర్మ తప్పకచేయవలెను. అయితే (1) దానియందలి సంగమును, సక్తత్వమును (attachment) విడనాడి చేయుము. (2) మఱియు శాస్త్రనియతములగు కార్యములనే చేయుము. ఈ రెండువిశేషణములున్ను చేరి యున్నచో అపుడు కర్మము దోషవర్జితమై మోక్షమునకు గూడ హేతువై యలరును. కనుకనే అట్టి నిష్కామకర్మను ఎల్లపుడు (సతతమ్) ఆచరించుచుండుమని భగవాను డర్జునునకు హిత వొసంగిరి. కర్మ బంధకరమైనచో దేవదేవు డట్లు బోధింతురా? కర్మమునందలి సక్తత్వమును, ఫలాపేక్షను, వదలివైచినచో ఆ కర్మము నైష్కర్మ్యమునకు, మోక్షము ('పరమ్')నకు దారితీయ గలదు. వదలనిచో ఆ కర్మము బంధకరమై, సంసారహేతువై వర్తించును. ఇదియే కర్మయందలి రహస్యము.

తక్కిన యోగములతోబాటు కర్మయోగముకూడ మోక్షదాయక మెట్లగునో ఈ శ్లోకమునందు స్పష్టీకరించబడినది. అనాసక్త కర్మయోగమువలన చిత్తము శుద్ధముకాగా మోక్షప్రాప్తికి చక్కని వాతావరణమేర్పడుచున్నది. 'మోక్షో హి చేతో విమలమ్' అనునట్లు చిత్తముయొక్క నైర్మల్యస్థితియే మోక్షము. అదియో, నిష్కామకర్మాచరణముచే తప్పక సిద్ధించుచునేయున్నది. మఱియు లోకములో జనసామాన్యమున జ్ఞాన, ధ్యానయోగము లందు ప్రవేశించువారు అరుదుగా నుందురు. కర్మ, భక్తిమార్గము లందు ప్రవేశించువారు ఎక్కువగా నుందురు. కాబట్టి జనులకు సులభముగ అందుబాటులో నున్న ఆ రెండుమార్గములను తక్కిన జ్ఞానధ్యానాదిమార్గములతోబాటు భగవానుడు గీతయందు చక్కగ ప్రోత్సహించినవారైరి.

ప్ర:– కర్మ నేప్రకార మాచరింపవలెను?

ఉ:– (1) అసక్తముగ (ఫలాపేక్షారహితముగ, నిష్కామముగ) నాచరింపవలెను. (2) చేయదగిన, అనగా శాస్త్రనియతములగు కర్మలనే ఆచరింపవలెను.

ప్ర:– ఆ ప్రకార మాచరించినచో కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– అట్లాచరించినచో మనుజుడు సాక్షాత్ పరమపదమగు మోక్షమునే పడయును.

అ॥ జనకాదుల దృష్టాంతమునొసంగి నిష్కామకర్మ యోగమును బలపఱచుచున్నాడు -

20. కర్మణైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః
లోకసంగ్రహమేవాపి సంపశ్యన్ కర్తుమర్హసి.

టీక:– *జనకాదయః* = జనకుడు మొదలగువారు, *కర్మణైవ* = (నిష్కామ) కర్మముచేతనే, *సంసిద్ధిమ్* = (చిత్తశుద్ధిద్వారా) మోక్షమును, *ఆస్థితాహి* = పొందిరికదా!, *త్వమ్* = నీవు, *లోకసంగ్రహమ్* = జనులను సన్మార్గమున ప్రవర్తింపజేయుట యను ప్రయోజనమును, *సంపశ్యన్ అపి* = ఆలోచించియైనను, *కర్తుమేవ* = కర్మమును జేయుటకే, *అర్హసి* = తగియున్నావు.

తా:– జనకుడు మున్నగువారు నిష్కామకర్మముచేతనే మోక్షమునుబొందిరి. జనులను సన్మార్గమున ప్రవర్తింపజేయు నుద్దేశ్యముచేనైనను నీవు కర్మలను చేయుటకే తగియున్నావు.

వ్యాఖ్య:– క్రిందటి శ్లోకమునందు నిష్కామకర్మాచరణచే మనుజుడు పరమాత్మను (మోక్షమును) బొందగలడని వచించిన సిద్ధాంతమునే యిపుడు జనకాదుల దృష్టాంతముచే బలపఱచుచున్నాడు.

"జనకాదయః" - అని చెప్పుటవలన జనకుడు, అశ్వపతి, ఇక్ష్వాకువు, ప్రహ్లాదుడు, అంబరీషుడు, భగీరథుడు, మున్నగు చక్రవర్తులని అర్థము. ఈ నిష్కామకర్మయోగము క్రొత్తదేమియు కాదనియు, అనేక రాజులు పూర్వము దానినవలంబించి ముక్తి ధామమును జేరిరనియు, కావున అర్జునుడుకూడ దాని నవలంబించవచ్చుననియు భగవానుడు తెలుపుచున్నాడు. రాజ్యమును పాలించుచు మోక్షమును బడయగలమా యనియు, కర్మచేతనే మోక్షసిద్ధి నెవరైన పొందగల్గిరా యనియు అర్జునుడు ప్రశ్నించకమునుపే శ్రీకృష్ణమూర్తి దానికి సమాధాన మిచటఁ జెప్పివైచిరి. కర్మమును నిష్కామముగ శీలించుటచే

చిత్తము నిర్మలమగును. నిర్మలచిత్తమందు జ్ఞానముదయించును. జ్ఞాన విచారణచే మోక్షము సిద్ధించును. ఈ ప్రకారముగ నిష్కామకర్మ యోగము మోక్షహేతువేయగుచున్నది. జనకుడు మొట్టమొదట అనేక సత్కార్యములు ఫలాపేక్షారహితముగ గావించి, చిత్తము శుద్ధముకాగా ఆత్మవిచారణసలిపి స్వస్వరూపసాక్షాత్కారరూప మోక్షమును బడయ గల్గెనని యోగవాసిష్ఠమున చెప్పబడినది. కావున అనాసక్తకర్మవలన ముక్తి చేకూరుటలో సందేహమేమియును లేదు.

ఇక లోకసంగ్రహముకొఱకైనను, అనగా లోకులను అపమార్గమునుండి తప్పించి సన్మార్గమున ప్రవర్తింపజేయుట కైనను, కర్మయోగమత్యావశ్యకమని భగవానుడు వాక్రుచ్చు చున్నారు. పరోపకారమున కెంతటి ప్రాధాన్య మొసంగబడెనో చూడుడు! ఒక్క ప్రాణికైనను ఉపకారముచేయుట మహాపుణ్య ప్రదమైనది. అందును మోక్షోపాయమగు కర్మయోగమును తాను శీలించి ఇతరులచే శీలింపజేయుట, తద్ద్వారా జనులను భవబంధనములనుండి విడివడజేయుట అనుదానిని మించిన ఉపకారము మఱియొకటి యేమికలదు? కనుకనే 'నీవు నిష్కామకర్మయోగమును లెస్సగ నాచరించి జనులనుగూడ సన్మార్గమునకు ద్రిప్పి తరింపజేయుము'ని భగవాను డర్జునునకు హితబోధ గావించిరి.

ప్ర:– కర్మయోగముచే నిదివఱకెవ్వరైన మోక్షమును బడసిరా? పడసినచో వారెవరు?

ఉ:– పడసిరి. వారే జనకాది చక్రవర్తులు మున్నగువారు.

ప్ర:– కర్మయోగమును శీలించుటవలన ప్రపంచమునకు కలుగు ప్రయోజనమేమి?

ఉ:– దానివలన అనేకులను అపమార్గమునుండి త్రిప్పి సన్మార్గమున ప్రవర్తింపజేయుటకు అవకాశము కలుగును.

అ॥ పెద్దలు చేయుదానినే పిన్న లనుకరించుదురను లోకన్యాయమును వచించుచున్నారు –

21. యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరో జనః
స యత్ప్రమాణం కురుతే లోక స్తదనువర్తతే.

టీక:– శ్రేష్ఠః = గొప్పవాడు, యత్ యత్ = ఏ యే కర్మమును, ఆచరతి = చేయుచున్నాడో, ఇతరః జనః = తక్కిన జనుడున్ను, తత్ తత్ ఏవ = ఆ యా కర్మనే (ఆచరతి = చేయుచున్నాడు), సః = అతడు, యత్ = దేనిని, ప్రమాణమ్ = ప్రమాణముగ, కురుతే = చేయుచున్నాడో (కైకొనుచున్నాడో), లోకః = లోకము (జనులు), తత్ = దానిని, అనువర్తతే = అనుసరించుచున్నది.

తా:– గొప్పవా డే కర్మను చేయునో దానినే తక్కినవారున్ను చేయుదురు. అతడు దేనిని ప్రమాణముగ గైకొనునో, తక్కినవారును దానినే అనుసరించుదురు.

వ్యాఖ్య:– సామాన్యముగ లోకములో నొక వాడుక కలదు. పెద్ద లేదిచేయుదురో తక్కినవారున్ను దాని ననుసరించుదురు అని. కాబట్టి శ్రేష్ఠులగువారు తమ ఆచరణవిషయమై బహుజాగరూకులుగ నుండవలెను. వారు పెట్టిన ఒరవడినే తక్కినవారున్ను అనుసరించుటవలన తమ యనుష్ఠానవిషయమై అప్రమత్తులుగ వ్యవహరింపవలెను. శాస్త్రవిరుద్ధమగు ఆచరణ లేకయుండవలెను. అర్జునుడు తన శౌర్య, ధైర్య,

పరాక్రమములచేతను, సచ్చరిత్ర చేతను లోకములో గొప్ప ఖ్యాతి నార్జించెను. అంతటి గొప్పవాడు అకర్మణ్యుడుకాక, తన విధ్యుక్తధర్మమును ఫలాపేక్షారహితముగ, అసక్తముగ, నాచరించినచో దానిని చూచి తక్కినవారున్ను 'ఆహా, అర్జునుడంతటివాడే ఈ ప్రకారముగ కర్మ నాచరించినపుడు మనమేల చేయరాదు' అని తలంచి నిష్కామకర్మావలంబులై, చిత్తశుద్ధిని బడసి పరమశ్రేయము నొందగలరు. 'యథా రాజా తథా ప్రజాః' - అను ఆర్యోక్తి ననుసరించి తాను అకర్మణ్యుడై యున్న యెడల తక్కినజనులున్ను ఏ కర్మచేయక ఊరక నుండి క్రమముగ కర్మభ్రష్టులైపోవుదురు. కాబట్టి లోకక్షేమదృష్టిని విచారించియైనను పెద్దలు సత్కర్మల నాచరింపవలసియే యున్నారు.

మఱియు పెద్దవారు తాము దేనిని ప్రమాణముగ గైకొందురో, ఇతురులున్ను దానినే ప్రమాణముగ తీసికొందురు. ఏ వాక్యమును, ఏ సిద్ధాంతమును, ఏ పద్ధతిని, ఏ శాస్త్రమును వారాదరించుదురో తక్కిన ప్రజలున్ను దానినే స్వీకరించి యాదరించుదురు. ఈ ప్రకారముగ సత్యసిద్ధాంతము, శాస్త్రనియతక్రమము విరివిగ ప్రచారమగుటయేకాక ఎందఱో వాని ననుష్ఠించుటద్వారా మోక్షభాగులు కాగలరు. కాబట్టి పెద్దలు మహోన్నత ధర్మములను మున్ముందు తామాచరించి లోకమునకు జూపుట అత్యావశ్యకమని భగవాను డిచట బోధించుచున్నారు.

"ఆచరతి" - ఈ శ్లోకమున శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఆచరణకు ఎక్కువ ప్రాధాన్య మొసంగిరే కాని 'వాచా' జ్ఞానమునకు గాదు. ఈ విషయమును సాధకులు బాగుగ గమనింపదగియున్నది. ఆచరణ, అనుష్ఠానము లేని ఒట్టి వాక్యములచే ప్రయోజనము లేదు. కావున ముందు తాను చేసిచూపవలెనని భగవదాదేశమై యున్నది. అపుడే జనులకు వానిపైగాని, శాస్త్రవాక్యములపైగాని విశ్వాసమేర్పడగలదు.

అ॥ ఇక మూడు శ్లోకములందు కర్మయోగావశ్యకతను స్వకీయదృష్టాంతము ద్వారా పరిపోషించుచున్నాడు -

22. న మే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కించన
నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్త ఏవ చ కర్మణి.

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా!, మే = నాకు, త్రిషు లోకేషు = మూడులోకములందును, కర్తవ్యమ్ = చేయదగినకార్యము, కించన = ఒకింతైనను, న అస్తి = లేదు. అనవాప్తమ్ = పొందబడనిదియు, అవాప్తవ్యమ్ = పొందవలసినదియు (అగు వస్తువేదియు), న = లేదు, *(తథాపి)* చ = అయినను, కర్మణి = కర్మయందు, వర్తఏవ = ప్రవర్తించుచునేయున్నాను.

తా:– అర్జునా! నా కీ మూడులోకములందును చేయదగిన కార్య మేదియును లేదు. మఱియు పొందబడనిదియు, పొందదగినదియునగు వస్తువున్ను ఏదియు లేదు. అయినను నేను కర్మయందు ప్రవర్తించుచునేయున్నాను.

వ్యాఖ్య:– శ్రీకృష్ణమూర్తి సాక్షాత్ పరమేశ్వరుడే కనుక లోకములన్నియు వారి కుక్షియందే వెలయుచుండును. అట్టితఱి ఇక ఆ యా లోకములందు వారికి చేయదగిన కార్యముగాని, పొందవలసినవస్తువుగాని యెట్లుండగలదు? అయినప్పటికిని కరుణామయులు కనుక భక్తసంతరణార్థము అవతారములెత్తి ప్రజోపకృతికై కర్మలను చేయుచునే యున్నారు. వాస్తవముగ నిరాకారుడైనను

సాకారరూపమును ధరించి, ప్రజలలో కలిసిమెలసి, వారికి ధర్మములను తత్త్వరహస్యములను బోధించి, ముక్తిమార్గమును జనులకు కరతలామలక మొనర్చుచున్నారు. సాక్షాత్ భగవానుడే ఈ ప్రకారముగ కర్మల నాచరించుచుండ, ఇక సామాన్యజనులు ఆచరింపవలదా? జీవన్ముక్తులైనప్పటికిని, తత్త్వానుభూతిని తాము బడసినప్పటికిని, అనేకులు భగవానుని ఈ ఆదర్శమునే గైకొని లోకసంగ్రహార్థము పెక్కుకార్యముల నాచరించుచునేయున్నారు. కాబట్టి ఇక సామాన్యులైనవారు, సాధకులు, ముముక్షువులు అకర్మణ్యత్వమును పారద్రోలి ఆత్మోద్ధరణకొఱకై నిష్కామముగ, అనాసక్తముగ కర్మలను తప్పక ఆచరించవలయును. దానిచే వారికి పరమశ్రేయము కలుగగలదు.

23. యది హ్యహం న వర్తేయం జాతు కర్మణ్యతన్ద్రితః
మమ వర్త్మానువర్తన్తే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః.

టీక:– *పార్థ* = ఓ అర్జునా!, *హి* = ఏలయనగా, *అహమ్* = నేను, *జాతు* = ఎప్పుడును, *అతన్ద్రితః (సన్)* = జాగరూకుడనై, *కర్మణి* = కర్మయందు, *న వర్తేయం యది* = ప్రవర్తింపక పోతినేని, *మనుష్యాః* = మనుష్యులు, *సర్వశః* = అన్ని విధముల, *మమ* = నా యొక్క, *వర్త్మ* = మార్గమునే, *అనువర్తన్తే* = అనుసరించి వర్తించుదురు.

తా:– అర్జునా! ఏలయనగా, నేనెల్లప్పుడును జాగరూకుడనై కర్మయందు ప్రవర్తింపక పోయినచో, మనుష్యులు సర్వవిధముల నా యొక్క ఆ మార్గమునే అనుసరించి వర్తించుదురు.

వ్యాఖ్య:– "అతన్ద్రితః" - 'తంద్రత' అనగా సోమరితనము, అలసత, మత్తు. అట్టి సోమరితనములేని స్థితియే అతంద్రత; జాగరూకతయని భావము. శ్రీకృష్ణపరమాత్మ తనకేమియు కర్మచేయవలసిన అవసరము లేకున్నను మహాజాగరూకుడనై కర్మలను చేయుచున్నానని చెప్పిరి. ఏలననిన, తాను కర్మలను మానివేసినచో తక్కినవారున్ను మానివేసి అధఃపతనము నొందుదురని వారి భావము. ఆ విషయమునే ఈ శ్లోకమందాతడు వ్యక్తము చేసిరి. కనుకనే మహనీయులు, ఆదర్శమూర్తులు, మహాప్రవక్తలు తమ తమ కర్మాచరణ విషయమున, ధర్మప్రవర్తనవిషయమున అత్యంతజాగరూకులై వర్తించిరి; వర్తించుచున్నారుకూడను. చరిత్రయే ఇందులకు ప్రబల నిదర్శనము.

మఱియు, 'అతన్ద్రితః' అను పదప్రయోగముచే ముముక్షువులు తమ సాధనలందు కడుసావధానముగ నుండవలెనని హెచ్చరిక చేయబడుచున్నది. ఏ కర్తవ్యము లేని భగవానుడే తన యాచరణవిషయమున ఇంత అప్రమత్తులై యుండ, ఇక సంసార బంధవిచ్ఛిత్తి కొఱకై ఎంతయో కర్మ, సాధన చేయవలసియున్న సామాన్యజనులు ఎంత జాగరూకతతో కర్మనాచరించవలయునో ఊహించుకొనవచ్చును. సాధనయందు తంద్రత పనికిరాదు. ఎందుకనగా, అజాగ్రతగనున్నచో ఎటువంటి మేధావినిగూడ మాయపడగొట్టగలదు. ఇంద్రియములు మహాప్రబలమైనవి. కాబట్టి అహర్నిశము వానిదెబ్బను ముముక్షువు కాచుకొనియుండ వలెను. ఎంతయో వివేకము, ఎంతయో జాగరూకత, ఎంతయో భగవత్కరుణ ఈ సందర్భమున ఆవశ్యకములైయున్నవి. రాత్రి మెయిలుబండి నడుపు డ్రైవరు ఎంత అప్రమత్తుడై యుండును, ఏ కొంచెము అజాగ్రత ఆతని పక్షమున సంభవించినను జనులందఱికిని ఘోరవిపత్తు ఎట్లు వాటిల్లునో, అట్లే ముముక్షువులున్ను తమ ఆధ్యాత్మిక సాధనలందు సోమరితనము వహించినచో గొప్ప పతనము చేకూరగలదు. 'జాతు' అని ప్రయోగించినందువలన భగవానుడు తానాచరించు కర్మల విషయమై ఏ కాలమందును

అజాగ్రత వహింపరని స్పష్ట మగుచున్నది. అన్నియు సాధించినవారే యిట్లుండ, ఇక ఏదియు సాధించని సామాన్యజను లెట్లుండవలెను? నిరంతరము బహుజాగరూకులై యుండవలెనని భావము. కనుకనే శాస్త్రములు "ప్రమాదో వై మృత్యుః" (ప్రమత్తత, అజాగ్రత చావుతో సమానము) అని ఘోషించుచున్నవి. శ్రీశంకరభగవత్పాదులున్ను ఈ విషయమున గొప్పహెచ్చరిక చేసియుండిరి★. కాబట్టి సాధకులు భగవానుడు తెలిపిన ఈ 'అతన్ద్రితః' అను పదమును మఱల మఱల జ్ఞాపకము చేసికొనుచు అప్రమత్తులై తమసాధనను కొనసాగించవలెను.

24. ఉత్సీదేయురిమే లోకా న కుర్యాం కర్మచేదహమ్
సంకరస్య చ కర్తా స్యాముపహన్యామిమాః ప్రజాః.

టీక:– *అహమ్* = నేను, *కర్మ* = కర్మను, *నకుర్యాంచేత్* = చేయకుందునేని, *ఇమేలోకాః* = ఈ ప్రజలు, *ఉత్సీదేయుః* = భ్రష్టులగుదురు, *సంకరస్య చ* = సంకరమునకును, *కర్తా* = కర్తను, *స్యామ్* = అగుదును, *ఇమాః ప్రజాః* = ఈ ప్రజలను, *ఉపహన్యామ్* = చెడగొట్టినవాడనగుదును.

తా:– మఱియు, నేను కర్మను చేయకుందునేని ఈ ప్రజలు చెడిపోవుదురు. అత్తఱి సంఘమునం దేర్పడు సంకరమునకు నేనే కర్తనగుదును. కావున జనులను నేను చెడగొట్టినవాడనగుదును.

వ్యాఖ్య:– 'నేను కర్మల ననుష్ఠించనిచో, తక్కిన జనులున్ను అనుష్ఠింపరు. అత్తఱి సంఘమున అన్ని రంగములందును గొప్ప సంకరము (కలగలుపు), అశాంతి ఏర్పడును. ప్రజలు అన్యాయమును, అధర్మమును ఆశ్రయించుదురు. తత్ఫలితముగ ఉత్పాతములు, ఉపద్రవములు సంభవించును. ఇవ్విధముగ ప్రజలయొక్క వినాశమునకు నేను కారణభూతుడనగుదును. వారలను అన్ని విధముల చెడగొట్టినవాడనగుదును. కావున ప్రజల సంక్షేమముకొఱకు నేను కర్మను చేయుచునేయుందున'ని భగవానుడు కర్మయోగము యొక్క ఆవశ్యకతను నిరూపించుచున్నాడు. భగవంతునకు ప్రాణికోట్లయెడల నెంతటి కరుణగలదో, వారి శ్రేయము వారెంతగాఢముగ వాంఛించుచున్నారో ఈ శ్లోకములవలన వ్యక్తమగుచున్నది. ఇవ్విధముగ నితరులున్ను భగవానుని యడుగుజాడల నడచుచు కర్మను త్యజింపక లోకక్షేమమునకు హేతుభూతులు కావలయును.

అ॥ లోకహితము కొఱకు జ్ఞానులగువారు అసక్తముగ కర్మల నాచరింపవలయునని యుద్బోధించుచున్నాడు –

25. సక్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వన్తి భారత
కుర్యాద్విద్వాం స్తథాఽసక్తశ్చికీర్షుర్లోకసఙ్గ్రహమ్.

టీక:– *భారత* = ఓ అర్జునా! *అవిద్వాంసః* = అజ్ఞానులు, *కర్మణి* = కర్మయందు, *సక్తాః* = తగుల్కొని (ఫలాపేక్షగలవారై), *యథా* = ఏ ప్రకారము, *కుర్వన్తి* = చేయుచున్నారో, *తథా* = ఆప్రకారమే, *విద్వాన్* =

★ ప్రమాదో బ్రహ్మ నిష్ఠాయాం న కర్తవ్యః కదాచన
ప్రమాదో మృత్యురిత్యాహ భగవాన్ బ్రహ్మణస్సుతః (వివేకచూడామణి 322)
బ్రహ్మనిష్ఠయందు సోమరితనము (అజాగ్రత) ఎపుడును పనికిరాదు. అట్టి సోమరితనము మృత్యువుతో సమానమని భగవంతుడగు సనత్కుమారుడు చెప్పెను.

జ్ఞాని, అసక్తః = తగుల్కొనక (ఫలాసక్తి లేనివాడై), లోకసంగ్రహమ్ = లోకకల్యాణమును, చికీర్షుః = నెఱవేర్పదలంపుగలవాడై, (కర్మాణి = కర్మలను) కుర్యాత్ = చేయవలెను.

తా:– ఓ అర్జునా! అజ్ఞానులు కర్మలందు తగుల్కొని ఫలాపేక్షతో నేప్రకారము చేయుచున్నారో, అప్రకారమే జ్ఞానులు వానియందు తగుల్కొనక ఫలాసక్తిరహితులై లోకకల్యాణమునిమిత్తము కార్యముల నాచరించవలెను.

వ్యాఖ్య:– అజ్ఞానులు, జ్ఞానులు ఇరువురును కర్మచేయుదురు. కాని అజ్ఞానులు ఫలాసక్తితో చేయుదురు. జ్ఞానులు ఫలాసక్తిరహితులై చేయుదురు. ఒకరు కర్మయందు తగుల్కొని కర్తృత్వబుద్ధితో నాచరించుదురు. మఱియొకరు తగుల్కొనక కర్తృత్వరహితులై యాచరించుదురు. అజ్ఞానులు స్వార్థముకొఱకు కర్మచేయుదురు. జ్ఞానులు లోకక్షేమము నిమిత్తము చేయుదురు. కర్మలను చేయుట ఇరువురికిని సమానమే. కాని పద్ధతిలో మాత్రము భేదము కలదు. ఒకరు కర్మలలో అంటుకొని పోవుదురు (సక్తులు). మఱియొకరు అంటక నుందురు (అసక్తులు). మొదటివారికి కర్మబంధమును గలిగించును. రెండవవారికి అదియేకర్మ ముక్తిని ప్రసాదించును. ఒకే కత్తి తెలియకవాడినచో కీడుచేయును; తెలిసివాడినచో మేలు చేయును. ఒకే అగ్ని తెలియకవాడినచో శరీరమును కాల్చును. తెలిసి వాడినచో వంటకము తయారుచేయును. అట్లే కర్మ ఒక గొప్ప ఆయుధమువంటిది. దానిని పట్టుకొనుట, ఉపయోగించుట ముందుగా పెద్దలయొద్ద నేర్చుకొనవలెను. అపుడే అయ్యది సంసారబంధవిముక్తి యను లక్ష్యమును సాధించగలదు. కర్మయను ఈ గొప్ప ఆయుధము నెట్లుపయోగించవలెనో, ప్రయోగించవలెనో గీతయం దచటచట భగవానుడు అందఱికిని తేటతెల్లముగ నేర్పుచున్నారు. 'కర్మయను ఆయుధమును మూల పెట్టవలదు (మాతే సఙ్గోఽస్త్వకర్మణి); దానిని వాడుకొనుడు; కాని తెలిసి వాడుడు!, ప్రయోగమును నేర్చుకొని వాడుడు!' అని హెచ్చరించుచున్నారు. ఈ శ్లోకమునం దాప్రయోగమెట్టిదో చక్కగ వివరింపబడినది. అనాసక్తముగ కర్మలను జేయుటయే ఆ ప్రయోగపద్ధతి.

"చికీర్షు ర్లోకసఙ్గ్రహమ్" – అను పదమువలన లోకహితమునందు భగవానున కెంత ప్రీతియో విదితమగు చున్నది. భగవత్ప్రీతికరమైన అట్టి లోకకల్యాణమును సాధించుట వివేకవంతుని విధ్యుక్తధర్మము. తాపత్రయాగ్నిచే సంతప్తులగు ప్రాణికోట్లను తరింప జేయుటకు ఏ ఒకింత సహాయమొనగూర్చినను అది చాల గొప్పదే యగును. కావున విద్వాంసుడగువాడు (జ్ఞాని) అనాసక్త కర్మాచరణద్వారా లోకహితమును సాధించ వలెనని భగవాను డీశ్లోకమున ఆదేశించుచున్నారు. వారిని జూచి తక్కినవారున్ను నిష్కామమార్గము నవలంబించి తరించుటకు వీలుండును.

"భారత" – అను పదముచే అర్జునుని అపుడపుడు సంబోధించుచు భగవాను డతని యుత్సాహమును రేకెత్తించు చున్నారు. ఆ పదమునకు 'భరతవంశమున జన్మించినట్టి' అను అర్థమున్నప్పటికిని ఇంకొక చక్కని అర్థమున్ను గలదు. (భా = ప్రకాశము, రతః = ఆసక్తికలవాడు) ప్రకాశమునం దాసక్తి కలవాడు భారతుడు. 'ఓ అర్జునా! లెమ్ము! అజ్ఞానాంధకారమును పోగొట్టుకొని జ్ఞానదీప్తియందు నిరతుడవుకమ్ము!' అని బోధించుట యగును.

ప్ర:– వివేకవంతుడు కర్మల నేప్రకారము చేయవలెను?

ఉ:– అసక్తుడై (ఫలాసక్తిరహితుడై) చేయవలెను.

ప్ర:– ఎందులకు?

ఉ:– లోకక్షేమముకొఱకు.

26. న బుద్ధిభేదం జనయేదజ్ఞానాం కర్మసఙ్గినామ్
జోషయేత్సర్వకర్మాణి విద్వాన్యుక్తః సమాచరన్.

టీక:– విద్వాన్ = జ్ఞాని, కర్మసఙ్గినామ్ = కర్మమునందాసక్తి గల, అజ్ఞానామ్ = అజ్ఞానులకు, బుద్ధిభేదమ్ = (ఫలాసక్తితో కర్మల నాచరించెడు) బుద్ధికి చలనమును, న జనయేత్ = పుట్టింపగూడదు, సర్వకర్మాణి = సమస్తకర్మలను, (స్వయం) యుక్తఃసమాచరన్ = (తాను) యోగయుక్తుడై (ఆత్మయందు స్థితుడై) నేర్పుతో నాచరించుచు, జోషయేత్ = (వారలచే) చేయించవలెను.

తా:– జ్ఞానియగువాడు కర్మఫలాసక్తులగు అజ్ఞానుల యొక్క బుద్ధిని కదలించరాదు. తాను యోగయుక్తుడై నేర్పుతో సమస్తకర్మల నాచరించుచు, తనయాచరణను జూచి వారున్ను అ ప్రకార మనుష్ఠించునట్లు చేయవలెను.

వ్యాఖ్య:– కర్మమందు తగుల్కొని ఫలాపేక్షతో కర్మల నాచరించువారి బుద్ధిని జ్ఞాని తన మౌఖికబోధలచే చపల మొనర్చక, తన నిర్మలయాచరణచే వారలను తన మార్గమునకు త్రిప్పుకొనవలెనని చెప్పబడినది. లోకములో కొందఱు నిష్కామకర్మ తత్త్వము తెలియక ఏదియో కొంత విశ్వాసముతో, శ్రద్ధతో ఫలాసక్తి యుతముగ కర్మలను చేయుచుందురు. అట్టివారికి 'మీరు చేయునది తప్పు, ఈ ప్రకారముగ చేయవద్దు, వేఱొక దారి కలదు.' అని బోధించినచో యథార్థమును గ్రహించువారు చాల అరుదుగా నుందురు. కావున అట్టి బోధలచే వారిలో కొందఱు అసలే వదలివేయు ప్రమాదము కలదు. దానివలన వారు ఉభయభ్రష్టులై ఘోరతమస్సునందు పడిపోవుదురు. కాబట్టి అట్టివారిని ఏమియు కదలించక, తానుమాత్రము ఆత్మస్థితుడై, ఇంద్రియనిగ్రహపరుడై అనాసక్తముగ కర్మల నాచరించుచుండినచో, ఆ నిర్మల యనుష్ఠానమును, ఆత్మశాంతిరూపమగు దాని ప్రత్యక్షఫలితమును వారు నేరులో చూచి గ్రహించి, తమ చిత్తములనుగూడ మార్చుకొని కాలక్రమమున నిష్కామకర్మాచరణపరులై మెలంగగలరు. ఇదియే ఈ శ్లోకమున తెలుపబడిన భావము.

మౌఖికబోధలకంటె అనుష్ఠానముద్వారా చేయు బోధ మహాపటుత్వము గలిగి యుండునని ఈ శ్లోకముద్వారా వ్యక్తమగు చున్నది. సభావేదికలపై చేయు ఉపన్యాసముల (Platform speeches) కంటె నిరాడంబరముగ ఏకాంతముగ గావింపబడు నిష్కామ పవిత్రానుష్ఠానమే (Silent unselfish work) పటుతరమైనదని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు హేతువాదము నర్థించు ఈ విజ్ఞానయుగమున 'వాచా' బోధలచే ఒకరిని మెప్పించుటగాని, మార్చగల్గుటగాని చాల కష్టము, తనయొక్క శుద్ధమైన అనుష్ఠానముచే ఎందఱి జనులనైన మార్చవచ్చును. అపుడే జనులకు వారి బోధలపై నమ్మకమేర్పడ గలదు.

"యుక్తః సమాచరన్" – అని చెప్పుటవలన తాను యోగయుక్తుడై, ఆత్మయందు నిలుకడగలిగి, నిష్కామబుద్ధితో కర్మలను ఆచరించుచుండవలెనని గ్రహింపనగును. 'ఆచరన్' అని చెప్పక 'సమాచరన్' అని చెప్పుటచే పవిత్రమగు అనుష్ఠానము గలిగియుండవలెనని బోధపడుచున్నది.

ప్ర:– అజ్ఞానుల కేప్రకారము బోధించవలెను?

ఉ:– తాను నిర్మలమగు ఆచరణగలిగి, అనాసక్తుడై కర్మలనాచరించుచు, దానినిచూచి వారు నేర్చుకొనులాగున ప్రవర్తించుటయే వారియెడల గావించు ఉత్తమబోధ.

అ॥ జ్ఞానికిని, కర్మఫలాసక్తుడగు అజ్ఞానికిని గల భేదమును రెండుశ్లోకముల ద్వారా తెలుపుచున్నాడు

27. ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాహమితి మన్యతే.

టీక:– ప్రకృతేః = ప్రకృతియొక్క, గుణైః = గుణములచేత, సర్వశః = నానావిధములుగ, క్రియమాణాని = చేయబడుచున్న, కర్మాణి = కర్మములను, అహంకార విమూఢాత్మా = అహంకారముచే వివేకశూన్యమైన మనస్సు గలవాడు, అహం = నేను, కర్తా = చేయువాడను, ఇతి = అని, మన్యతే = తలంచుచున్నాడు.

తా:– ప్రకృతివలన బుట్టిన సత్త్వరజస్తమోగుణముల చేతనే సమస్తకార్యములు జరుగుచుండగా, అహంకారముచే వివేక శూన్యమైన మనస్సుగలవాడు తానే చేయుచున్నానని తలంచుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– ప్రకృతివలన బుట్టిన సత్త్వరజస్తమోగుణములే 'మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు, సూక్ష్మపంచభూతములు, కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియములు, శబ్దాదివిషయములు' – అను ఇరువదినాలుగు తత్త్వములుగ మార్పునొందినవి. కాబట్టి ఈ దృశ్యప్రపంచము, దేహము, మనోబుద్ధ్యాదులు సమస్తము ప్రకృతిజన్యమే అయియున్నది. ప్రకృతివలన కలిగిన ఈ దేహేంద్రియాదిరూప ఉపాధిచేతనే సమస్త కర్మలు చేయబడుచున్నవి. కాని వానికి సాక్షియగు ఆత్మచేతగాదు. తాను వాస్తవముగ ఆత్మస్వరూపుడు. ఆ ఉపాధికి, దేహేంద్రియమనంబులకు సాక్షి. కావున యథార్థముగ తానేకర్మయు చేయుటలేదు. ప్రకృతియే అంతయు జరుపుచున్నది. దేహేంద్రియ మానసాదుల సంయోగ మగు ఉపాధియే ఆ యా కార్యములనన్నింటిని చేయుచున్నది. కాని దేహాదులం దభిమానముగల అవివేకి 'నేను చేయుచున్నాను, నేనే కర్తను' అని తలంచుచున్నాడు. దేహాహంభావముచే నతని మనస్సు వివేకమును గోల్పోయి ఆత్మానాత్మతత్త్వశూన్యమై యుండుటచే కర్తృత్వమును తనపై ఊరకవేసికొనుచున్నాడు. తత్ఫలితముగ అనేక జన్మలను, దుఃఖములను అనుభవించుచున్నాడు.

జ్ఞానికిని అజ్ఞానికిని భేద మిచటనేయున్నది. అజ్ఞాని ఉపాధితో తాదాత్మ్యమొంది కర్తృత్వభోక్తృత్వములను తనపై ఆరోపించుకొని బాధనొందుచున్నాడు. జ్ఞాని ఉపాధిని తననుండి వేఱుచేసికొని, తాను ఆత్మయేకాని ఉపాధికాదని తలంచి, అద్దానిని సాక్షీభూతముగ వీక్షించుచు కర్తృత్వాదులులేనివాడై, పరమానంద మనుభవించుచున్నాడు. దుఃఖము దుఃఖరాహిత్యము కర్తృత్వ, అకర్తృత్వాదులపై ఆధారపడియుండును. అజ్ఞానికి అనంత దుఃఖము, జ్ఞానికి అనంతానందము కలుగుట కిదియే కారణము. కావున విజ్ఞుడగువాడు ప్రకృతిచేయుదానిని తనపై ఆరోపించుకొనక కర్తృత్వరహితుడై తన సత్యస్వరూపమగు ఆత్మయందే స్థితుడై యుండవలెను.

"అహంకార విమూఢాత్మా" – అను పదమువలన అహంకారము జీవున కెంతటి చేటు తెచ్చునో వెల్లడియగుచున్నది. అహంకారము వివేకమును రూపుమాపి విమూఢత్వమును దరికి జేర్చును. కాబట్టి దేహాదులందు అహంభావ మెన్నటికిని గలిగి యుండరాదు. ఆత్మయందే 'నేన'ను భావము కలిగియుం డవలెను. (అహం బ్రహ్మాఽస్మి).

ప్ర:– ప్రపంచములోని సమస్తకర్మలు దేనిచే చేయబడుచున్నవి?

ఉ:– ప్రకృతిచే (ప్రకృతిజన్యములగు గుణములచే).

ప్ర:– కాని అహంకారముగల మనుజు డేమని తలంచుచున్నాడు?

ఉ:– తానే కర్తనని తలంచుచున్నాడు.

ప్ర:– ఫలితమేమి?

ఉ:– తత్ఫలితముగ జన్మపరంపరలను, దుఃఖమును అనుభవించుచున్నాడు. కాబట్టి తా నాత్మస్వరూపుడని, కర్త కాదని తలంచి దుఃఖరహితుడై బ్రహ్మానందము నొందవలయును.

28. తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః
గుణా గుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే.

టీక:– మహాబాహో = గొప్పబాహువులుకల ఓ అర్జునా!, *గుణకర్మవిభాగయోః* = గుణములయొక్కయు, కర్మలయొక్కయు విభజననుగూర్చిన, *తత్త్వవిత్తు* = యథార్థమును తెలిసినవాడు, *గుణాః* = (ఇంద్రియాదులను) గుణములు, *గుణేషు* = (శబ్దాది విషయములను) గుణముల యందు, *వర్తన్తే* = ప్రవర్తించుచున్నవి, *ఇతి* = అని, *మత్వా* = తలచి, *న సజ్జతే* = సంగము (అభిమానము) కలిగియుండడు.

తా:– గొప్పబాహువులుగల ఓ అర్జునా! గుణముల యొక్కయు, కర్మలయొక్కయు విభజననుగూర్చిన యథార్థ మెఱిగిన జ్ఞాని గుణములు (ఇంద్రియాదులు) గుణములందు (శబ్దాదివిషయములందు) ప్రవర్తించుచున్నవని, (ఆత్మస్వరూపుడగు తనకు వాస్తవముగ వానితో ఏ సంబంధమున్ను లేదని) తలంచి కర్మలందు సంగము (అభిమానము) లేకుండును.

వ్యాఖ్య:– ప్రపంచమున, దేహమునగూడ ఆత్మ, అనాత్మ, దృక్కు, దృశ్యము కలిసియున్నవి. ఆ రెండిటిని విడదీయవలెను. తత్త్వవేత్త వానిని విభజించగలడు. అట్లు విభజింప శక్తిగలవానినే తత్త్వవేత్తయందురు. 'తం స్వాచ్ఛరీరాత్ప్రవృహేన్ముఞ్జాదివేషీకాం ధైర్యేణ' అను కఠోపనిషద్వాక్యరీతిగా ముంజగడ్డినుండి దర్భను వేఱుపరచునట్లు, బియ్యములోనుండి మట్టిగడ్డలను వేఱుపరచునట్లు ఆత్మానాత్మల సంఘాతమునుండి అనాత్మను వేఱుచేయ వలెను. అట్లు వేఱుపరచి జ్ఞానియగువాడు ప్రపంచమునందలి, తన దేహమునందలి సమస్తకార్యములు ఆ అనాత్మచే ప్రకృతిచే చేయబడుచున్నట్లు వీక్షించును. ఆ యా గుణములు తత్తద్గుణ సంబంధములైన కార్యములందు ప్రవర్తించుచున్నవేకాని ఆత్మయగు తనకు వానితో నేలాటి సంబంధములేదని గ్రహించును. అట్లు గ్రహించినవాడై ఆ ప్రకృతితో (దృశ్యముతో) సంగము, అభిమానము లేకుండును. అసక్తుడైయుండును. ప్రపంచమున సంచరించుచున్నను తామరాకుపై నీటిబిందువువలె నిర్లేపముగ నుండును, 'న సజ్జతే' – అంటుకొనడు.

జడమై, స్వప్నతుల్యమైనట్టి దృశ్యముతో చైతన్యవంతుడగు జ్ఞాని ఎట్లు సక్తుడు కాగలడు? చిలికిన వెన్నముద్ద మజ్జిగయం దెట్లు మునుంగక, మజ్జిగతో సంబంధములేక వేఱుగనుండునో, తత్త్వవేత్తయు దృశ్యముతో నంటక వేఱుగనుండును. కావున ఆ యా దృశ్యసంబంధములైన సుఖదుఃఖము లాతనికి

అంటకనుండును. దుఃఖమునకు కారణము (ప్రకృతి) సంగమే. సంగరాహిత్యమే మోక్షము. 'దృగ్దృశ్యసంయోగోహేయ హేతుః' - (దృక్కు దృశ్యముల కలయికను విడనాడవలెను) - అని పతంజలి మహర్షియు నుడివియున్నాడు. ఈ ప్రకారమగు ఆత్మానాత్మ విచారణ లేనివాడు సంసారమున మునుంగును. ఏలయనగా నతడు దేహమే తానని, ఇంద్రియములే తానని, మనస్సే తానని భావించి, వానియం దభిమానముంచి, ఆ యా ఇంద్రియ కృతకార్యములను తానే చేసితినని తలంచుచు మోహమొందుచు న్నాడు. కాబట్టి అనాత్మ (దృశ్య) వస్తువులగు దేహేంద్రియాదులపై అభిమానమును వీడి ఆత్మయందే నిలుకడ గలిగియుండవలెను. దుఃఖవిముక్తికి ఇదియొకటియే ఉపాయము. సంసారచక్రము నుండి తప్పించుకొనుటకిదియే కీలకము.

ప్ర:- తత్త్వవేత్త కర్మలం దెట్లు ప్రవర్తించును?

ఉ:- ఆత్మానాత్మ వివేకము కలవాడగుటచే నతడు "ఆ యా గుణములు ఆ యా కార్యములందు ప్రవర్తించుచున్నవే కాని ఆత్మయగు తానేమియు చేయుటలేద"ని నిశ్చయించి కార్యములందు సంగవర్జితుడై మెలగును.

అ॥ ఆసక్తితో కర్మలనుజేయువారి చిత్తమును కదిలించ రాదనియు, తాను చక్కగ ననుష్ఠించి వారిని దారికి తీసికొనిరా వలయుననియు నిదివఱలో తెలిపిన భావమునే మరల నొక్కి చెప్పుచున్నాడు -

29. ప్రకృతేర్గుణసమ్మూఢాః సజ్జన్తే గుణకర్మసు తానకృత్స్నవిదో మన్దాన్కృత్స్నవిన్న విచాలయేత్.

టీక:- (యే = ఎవరు), *ప్రకృతేః* = ప్రకృతియొక్క, *గుణసమ్మూఢాః* = రాజసాది గుణములచే మోహపెట్టబడినవారై, *గుణకర్మసు* = గుణములయొక్క, (దేహేంద్రియమానసాదుల) కర్మలందు, *సజ్జన్తే* = ఆసక్తులగుచున్నారో, *అకృత్స్నవిదః* = అల్పజ్ఞులును, *మన్దాన్* = మందమతులునగు, *తాన్* = అట్టి కర్మసంగులను, *కృత్స్నవిత్* = ఆత్మజ్ఞుడగు జ్ఞాని, *న విచాలయేత్* = చలింపజేయగూడదు.

తా:- ప్రకృతియొక్క రాజసాదిగుణములచే మోహపెట్ట బడినవారై దేహేంద్రియాదుల యొక్క క్రియలందు ఆసక్తులై వర్తించు కర్మసంగులగు అల్పజ్ఞులను, మందమతులను ఆత్మజ్ఞుడగు జ్ఞాని చలింపజేయగూడదు. (కర్మలు మానునట్లు చేయరాదు.)

వ్యాఖ్య:- ఈ అధ్యాయమందలి 26వ శ్లోకమున చెప్పిన భావమునే జాగ్రత కొఱకు మరల చెప్పుచున్నారు - ఆత్మజ్ఞులగు మహనీయులు కర్మలం దాసక్తులైయున్నట్టి అనగా ఫలాదులను కోరుటద్వారా, కర్తృత్వబుద్ధి గలిగియుండుటద్వారా సక్తులై యున్నట్టి అజ్ఞానుల మనస్సును చెడగొట్టక, తమ ఉన్నతాచరణ ద్వారా వారిని గూడ తమదారికి మెల్లగ తీసికొనిరావలెను. తామాచరించి తమ నిష్కామాచరణచే క్రమముగ వారికి ప్రోత్సాహమును గలుగజేయవలెను. తమ సన్నిధియందున్న ఆ పెద్దల యొక్క నిష్కల్మషప్రవర్తనమును, నిస్సంగవ్యవహారమును జూచి వారున్ను క్రమముగ సన్మార్గగాములు కాగలరు.

"అకృత్స్నవిత్" - గుణకర్మములందు, దృశ్యపదార్థము లందు అభిమానము, సంగము కలవారిని

అల్పజ్ఞులని భగవానుడు పేర్కొనిరి. వారెంతటి ప్రాపంచిక విద్యావైదుష్యము కలిగియున్నను, గొప్పపండితులైనను ప్రకృతికి, ఇంద్రియ విషయములకు దాసులై యున్నారు. కనుక అల్పజ్ఞులే యగుదురు. మఱియు 'మన్దాన్' అని చెప్పుటచే వారు పెద్దలదృష్టిలో, భగవంతునిదృష్టిలో మందమతులే అయి యున్నారు. కావున గుణసంగమును, ప్రకృతిదాసత్వమునువీడి సర్వవేత్త (కృత్స్నవిత్) కావలెనేకాని, వాని నంటిపెట్టుకొని మందమతుడు (అకృత్స్నవిత్) అనిపించుకొనగూడదు.

"కృత్స్నవిత్" - దేనిని తెలిసికొనినచో సమస్తము తెలియబడినది యగుచున్నదో (యస్మిన్విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి) అట్టి ఆత్మను ఎఱుంగుటయే సర్వజ్ఞత్వము. దాని నెఱంగువాడే కృత్స్నవిదుడు. సమస్త బ్రహ్మాండములకును మూలాధారమైనట్టి బ్రహ్మ (ఆత్మ) వస్తువు నెఱింగినచో అంతయు తెలిసికొనబడినదియే యగును. కనుకనే మహనీయులగు ఋషులు, మునులు మొట్టమొదట తమహృదయమును శోధించుకొని, ఇంద్రియములను జయించి, ప్రకృతిని స్వాధీనపఱచుకొని, ఆత్మానుభవ మొందుటద్వారా సర్వజ్ఞులు (కృత్స్నవిదులు) కాగల్గిరి. అదియే జన్మసార్థకత్వమునకు ఏకైకమార్గము. శాంతికి సుఖమునకు ఉపాయము.

ప్ర:— ప్రకృతిగుణములకు దాసులై వర్తించు కర్మసంగు లెట్టివారు?.

ఉ:— అల్పజ్ఞులు, మందమతులు.

ప్ర:— అట్టివారిని జ్ఞాను లేమిచేయవలెను?

ఉ:— వారిబుద్ధిని చెడగొట్టకుండ స్వకీయ ఉత్తమాచరణ ద్వారా వారిని క్రమముగ తమదారికి తీసికొనిరావలెను.

అ॥ ఈ అధ్యాయప్రారంభమునగల అర్జునుని ప్రశ్న ననుసరించి పరమశ్రేయమునకు మార్గమేదియో వచించుచున్నాడు -

30. మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్న్యస్యాధ్యాత్మ చేతసా
నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వరః.

టీక:— *సర్వాణి కర్మాణి* = సమస్తకర్మములను, *మయి* = నాయందు, *అధ్యాత్మచేతసా* = అధ్యాత్మ చిత్తముతో (ఆత్మయందు నెలకొనిన మనస్సుతో), *సన్న్యస్య* = సమర్పించి, *నిరాశీః* = ఆశలేనివాడవును, *నిర్మమః* = మమకారములేనివాడవును, *భూత్వా* = అయి, *విగతజ్వరః* = సంతాపరహితుడవై, *యుధ్యస్వ* = యుద్ధము చేయుము.

తా:— సమస్త కర్మములను నాయందు అధ్యాత్మచిత్తముతో సమర్పించి, ఆశగాని, మమకారముగాని లేనివాడవై, నిశ్చింతగ యుద్ధమును జేయుము.

వ్యాఖ్య:— "అధ్యాత్మచేతసా" - జనులలో చాలమంది యొక్క చిత్తము ప్రాపంచిక భావములతో, దృశ్యవికారములతో నిండియుండును. దైవమునకు, పరమాత్మకు అచటచోటు దొరకుట దుస్తరము. అది అధ్యాత్మచిత్తముకాదు. అది ప్రాపంచిక చిత్తము. ప్రతివాడును అధ్యాత్మ చిత్తము గలిగియుండవలెనని భగవంతు డానతిచ్చుచున్నారు. ఆత్మ జ్ఞానముచేతను, పరమార్థ చింతనలచేతను చిత్తము నిండియుండి

నిరతిశయభక్తిభావసమన్వితమై యుండవలెను. అదియే అధ్యాత్మచిత్తము. అట్టి పవిత్ర మానసముతో గూడుకొని సమస్త కర్మలను భగవదర్పణము గావింపవలెనని ఇట బోధింపబడినది. 'సర్వాణి కర్మాణి ' అని చెప్పుటవలన, ఒకటి రెండు కర్మలు కాదనియు, తాను చేయు సమస్తకార్యములను ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో నాచరింపవలెనని విదితమగుచున్నది.

"నిరాశీః నిర్మమః" - ఆశ, మమకారము పారద్రోలవలెనని హెచ్చరింపబడినది. ఈ ప్రపంచమున భగవంతుడు (ఆత్మ) అను ఒక వస్తువుతప్ప విజ్ఞునకు వాంఛింపదగినది. మఱియొకటి యేదియునులేదు. ఆత్మ యొకటియే సత్యమైనది. దృశ్య ప్రపంచమంతయు దాని ప్రతిబింబరూపము, కల్పితము, నశ్వరము. అట్టి కల్పిత, మిథ్యాప్రపంచమున వివేకవంతుడగు వాడు ఏ పదార్థమందైన ఆశగాని, మమకారముగాని యెట్లుంచగలడు? కావున ఇట్టి విచారణద్వారా ఆశను, మమకారమును వెడలగొట్టి మనుజుడు అట్టి పవిత్ర భగవదర్పితచిత్తముతో తన విధ్యుక్తకర్మల నాచరించవలయునని అర్జునుని నెపమున లోకమునకంతకును బోధింపబడినది. అర్జునుడు క్షత్రియుడు కావున 'యుధ్యస్వ ' (యుద్ధము చేయుము) అని చెప్పబడినది. తక్కినవారలు వారివారి సాంప్రదాయోచితకార్యములను ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో, పైనదెల్పిన అధ్యాత్మగుణములతో గూడి యాచరించవచ్చును. దీనినిబట్టి గృహస్థాశ్రమములో నున్నవారుకూడ తరించుటకు అవకాశ మేర్పడుచున్నది.

"విగతజ్వరః" - 'సంతాపరహితుడవై యుద్ధము చేయుము' అని భగవానుడు సెలవిచ్చెను. జ్వరములు రెండు రకములు (1) బాహ్య జ్వరము (2) అభ్యంతర జ్వరము. రెండును జీవుని బాధించుచున్నవి. అందు మొదటిదియగు బాహ్యజ్వరము అనగా శారీరకజ్వరము ఔషధాదులచే నివారిత మగుచున్నది. అభ్యంతరజ్వము, అనగా మానసికజ్వరము (భవరోగము, సంసారతాపము) చల్లారుటకు భగవాను డీశ్లోకమున చక్కని ఔషధములను నాల్గింటిని తెలియజేసిరి. అవి యేవియనిన -

(1) అధ్యాత్మచిత్తము గలిగియుండవలెను. (ఆత్మయందు, దైవమందు సంలగ్నమైన చిత్తముగలవారై యుండవలెనని భావము).

(2) అట్టి నిర్మలచిత్తముతో గూడుకొని సమస్తకర్మములను, వాని ఫలితములను భగవంతునకు అర్పణచేయవలెను.

(3) ఆశ వదలవలెను.

(4) మమకారము లేకుండవలెను.

ఈ నాలుగున్ను 'రామబాణ' దివ్యౌషధములు. భవరోగభేషజములు. వీనిని చక్కగ సేవించినచో మనుజుడు 'విగతజ్వరుడు' కాగలడు. 'గత' అని చెప్పక 'విగత ' అని చెప్పుటవలన జ్వరము పూర్తిగ తొలగగలదని అర్థము. ఎంతటి దేహారోగ్యము కలిగి యున్నప్పటికిని, జననమరణరూప ఘోరసంసారప్రవాహమున బడవేసి అనేక గర్భనరకములందు జీవుని త్రోసివేయునట్టి ఈ లోపలి జ్వరము అంతమొందనిచో మహా ప్రమాదము వాటిల్లును. కావున భగవానుడు తెలిపిన ఈ నాలుగు దివ్యౌషధములను లెస్సగ సేవించి విగతసంసారజ్వరుడై దైవార్పితచిత్తముతో ఆనందముగ తన కార్యములను చేయుచుండు లాగున శ్రీకృష్ణమూర్తి కరుణతో నిట బోధించుచున్నారు.

ప్ర:— పరమశ్రేయమునకు మార్గమేది?

ఉ:– అధ్యాత్మచిత్తముతో సమస్తకర్మములను భగవదర్పణముగావించి, ఆశామమకారవర్జితుడై నిస్సంతాపముగ స్వకీయకార్యముల నాచరించుటయే శ్రేయోమార్గము.

అ॥ ఇట్టి మార్గము ననుసరించువారికి కలుగు ఫలితమును వివరించుచున్నాడు –

31. యే మే మతమిదం నిత్యమనుతిష్ఠన్తి మానవాః శ్రద్ధావన్తోఽనసూయన్తో ముచ్యన్తే తేఽపి కర్మభిః.

టీక:– యే మానవాః = ఏ మనుష్యులు, మే = నాయొక్క, ఇదంమతమ్ = ఈ యభిప్రాయమును, శ్రద్ధావన్తః = శ్రద్ధావంతులును, అనసూయన్తః = అసూయలేనివారును (అయి), నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడును, అనుతిష్ఠన్తి = అనుసరించు చున్నారో, తే అపి = వారుకూడా, కర్మభిః = కర్మలచేత, ముచ్యన్తే = విడువబడు చున్నారు.

తా:– ఏ మనుజులు శ్రద్ధావంతులై, అసూయలేనివారై ఈ నా అభిప్రాయముల నెల్లపుడును ఆచరణయందుంచుచున్నారో, వారున్ను కర్మబంధమునుండి విడివడుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– పైనదెల్పిన నిష్కామకర్మాచరణద్వారా మనుజుడు కర్మబంధమును త్రెంపి వేయగల్గుచున్నాడని చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి సరిగా తెలిసికొని ఆచరించినచో కర్మయే కర్మను త్రుంచివేయగల్గుచున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. కర్మయోగము ద్వారా కర్మ విముక్తుడు కాగల్గుచున్నాడు. అనగా అనాసక్త కర్మాచరణద్వారా కర్మయోగులు జ్ఞానయోగుల వలెనే కర్మబంధ విచ్ఛిత్తిని గలుగజేసికొనుచున్నారని భావము. (నిష్కామకర్మానుష్ఠానముచే చిత్తశుద్ధిగలుగ, దానిచే జ్ఞానమంకురింప విముక్తు లగుచున్నారు)

"నిత్యమ్" – అను చెప్పుటవలన ఏదియో ఒక సమయమున ఆ ప్రకారము వర్తించుట చాలదనియు, ప్రతిదినము వారు వారు చేయు సమస్తకార్యములను అనాసక్తముగ నాచరింపవలెననియు తేలుచున్నది. అయితే, అనుష్ఠించునపుడు రెండు సద్గుణములను ముఖ్యముగ నవలంబించియుండవలెను. అవియే శ్రద్ధ, అసూయారాహిత్యము. ఏ వస్తువునందుగాని, ఏ వాక్యమునందుగాని, ఏ వ్యక్తియందుగాని మనుజున కెంతెంత శ్రద్ధావిశ్వాసములుండునో అంతంత యధికఫలమును వానిద్వారా యతడు పొందగల్గును. అసూయ యనునది వేరుపురుగువంటిది. అది జీవుని శక్తిని తినివేయును. అధ్యాత్మరంగమున అది ప్రబల శత్రువు. సాధకుడు కష్టపడి సంపాదించిన సద్గుణముల నన్నింటిని తృటిలో నయ్యది బూడిదపాలుచేయును (క్షీరములో పడిన విషబిందువువలె). ఈ ప్రమాదమును కనిపెట్టి భగవానుడు సాధకలోకమునకు సకాలమున తగు హెచ్చరిక చేసిరి. శ్రద్ధ, అసూయ అను రెండు శస్త్రములను ధరించి – అనగా శ్రద్ధను ఆశ్రయించి, అసూయను పారద్రోలి కర్మక్షేత్రమున దుమికి అనాసక్తుడై నిరంతరము కర్మచేసినప్పటికిని మనుజుడు కర్మబంధమును ఏమాత్రమును పొందనేరడని ఇటవచింపబడినది. ఈ ప్రకారముగ కర్మ కర్మరాహిత్యమున కెట్లుపకరించగలదో ఇచట చక్కగ నిరూపింపబడినది. భగవదర్పితకర్మచే లేక ఫలాభిలాషా రహిత (అనాసక్త) కర్మచే కర్మయందలి బంధరూపమగు విషము హరించిపోయి కర్మ నైష్కర్మ్యముగ మారిపోవును.

"మానవాః" – అని చెప్పబడినందున ఈ పరమార్థసాధనలను జాతి మతకులభేదములేక సమస్తమానవులును ఆచరించి తరించవచ్చునని భావము.

"అపి" - అను పదప్రయోగమువలన - సామాన్యులు కూడ ఇట్టి పద్ధతిచే తరించిపోవుచుండ, ఇక అర్జునునకు అది సులభతరమని బోధించినట్లైనది.

ప్ర:– కర్మలనుండి యెవరు విముక్తులగుదురు?

ఉ:– భగవానుడు బోధించిన ఈ అనాసక్త కర్మయోగపద్ధతిని శ్రద్ధావంతులై, అసూయారహితులై, సత్యము శీలించువారు కర్మబంధవిక్తులగుదురు.

అ॥ (నిష్కామయోగ) పద్ధతిని అనుష్ఠించనివారికి కలుగు హానిని వివరించుచున్నాడు –

32. యే త్వేతదభ్యసూయన్తో నానుతిష్ఠన్తి మే మతమ్
సర్వజ్ఞానవిమూఢాంస్తాన్ విద్ధి నష్టానచేతసః.

టీక:– యేతు = ఎవరైతే, మే = నాయొక్క, ఏతత్ మతమ్ = ఈ యభిప్రాయమును, అభ్యసూయన్తః = ద్వేషించువారలై, న అనుతిష్ఠన్తి = అనుసరింపరో, తాన్ = వారిని, అచేతసః = బుద్ధిహీనులుగను, సర్వజ్ఞాన విమూఢాన్ = ఏవిధమగు జ్ఞానములేనివారలుగను, నష్టాన్ = చెడినవారలుగను, విద్ధి = ఎఱుంగుము.

తా:– ఎవరు నా యీ యభిప్రాయమును (అధ్యాత్మ మార్గమును, నిష్కామకర్మ యోగపద్ధతిని) ద్వేషించువారై యనుసరింపకనుందురో, అట్టివారిని బుద్ధిహీనులుగను, బొత్తిగ జ్ఞానములేనివారలుగను, చెడిపోయినవారలుగను నెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:– భగవత్ప్రోక్తమగు ఈ అనాసక్తకర్మయోగమును, దైవమార్గమును ద్వేషించువారు, ఆసక్తితో కర్మలుచేయుచు దృశ్యమందే రమించుచునుందురు. అట్టివారు కర్మబంధమున తప్పక తగుల్కొని జననమరణరూపమగు ఈ సంసారప్రవాహమున చిక్కుపడి నశించుదురు. వారు అటు బ్రహ్మమునుగాని, ఇటు కర్మమునుగాని తెలిసికొననివారై అవివేకమువలన వినాశమును జేబట్టుదురు. ప్రపంచజ్ఞానము లెన్ని కలిగియున్నను, మహాపండితుడైనను, భగవంతునియెడల భక్తిశ్రద్ధలు, నిష్కామ భావము, ఆత్మజ్ఞానము మున్నగునవి లేనిచో అతడు దైవదృష్టిలో సర్వజ్ఞానవిమూఢుడే యగును. బుద్ధియున్నను లేనివాడే యగును. (ఆ బుద్ధి నశ్వరదృశ్యవస్తువులందే మునుగుచుండును గనుక). అట్టివారి నొసట 'పతనము' అను పదము వ్రాయబడి యున్నదని ఈ శ్లోకమున స్పష్టముగ చెప్పివేయబడినది (నష్టాన్). కాబట్టి భగవదుక్తమార్గమునే చేబట్టి భక్తిశ్రద్ధలతో నిష్కామకర్మయోగాది పరమార్థతత్త్వముల నాశ్రయించుట, అనుష్ఠించుట శ్రేయస్కరము. లేకున్న మూడు గొప్ప అనర్థములు వాటిల్లగలవు. అవియే (1) సర్వజ్ఞానవిమూఢత్వము (2) బుద్ధివిహీనత్వము (3) వినాశము.

ప్ర:– భగవానుడు బోధించిన ఈ పరమార్థతత్త్వము ననుసరింపనివారికి, ద్వేషించువారికి కలుగు దుర్గతు లెవ్వియో వివరింపుడు.

ఉ:– (1) బొత్తిగా జ్ఞానములేకుండుట (2) బుద్ధిచెడిపోవుట (3) సంసారకూపమునబడి నశించిపోవుట.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ మనుజుడు తన విధ్యుక్తకర్మలను నిష్కామముగ నాచరింపక పైపెచ్చు కర్మలన్నిటిని త్యజించివేసి ఊరకనున్నచో కలుగు నష్టమేమి యనిన, వచించుచున్నాడు. –

33. సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేర్జ్ఞానవానపి
ప్రకృతిం యాన్తి భూతాని నిగ్రహః కిం కరిష్యతి.

టీక:– జ్ఞానవాన్ అపి = జ్ఞానవంతుడైనను, స్వస్యాః = తనయొక్క, ప్రకృతేః = ప్రకృతికి (స్వభావమునకు), సదృశమ్ = అనుగుణముగనే, చేష్టతే = ప్రవర్తించుచున్నాడు, భూతాని = ప్రాణులు, ప్రకృతిమ్ = తమ స్వభావమును (ప్రకృతిని), యాన్తి = అనుసరించి నడచుచున్నవి, (కాబట్టి) నిగ్రహః = నిరోధము, కిం కరిష్యతి = ఏమి చేయగలదు?

తా:– జ్ఞానవంతుడైనను (శాస్త్రపాండిత్యము, లేక, లౌకిక జ్ఞానము కలవాడైనను) తన ప్రకృతికి (జన్మాంతర సంస్కారము వలన గలిగిన స్వభావమునకు) అనుగుణముగనే ప్రవర్తించుచున్నాడు. ప్రాణులు తమ ప్రకృతి ననుసరించియే నడుచుచున్నవి. కావున ఇక నిగ్రహ మేమిచేయగలదు?

వ్యాఖ్య:– ఇచట 'జ్ఞానవానపి' అను పదమునకు శాస్త్రపాండిత్యము, లౌకిక విద్యలు మాత్రము కలవాడని యర్థము. అనుభవముగల పూర్ణజ్ఞానికాదు. ఎంతటి మహాపండితడైనను, శాస్త్రజ్ఞానము కలవాడైనను తన ప్రకృతికి, పూర్వజన్మసంస్కారమునకు అనుగుణ్యముగనే ప్రవర్తించుచున్నాడు. ఇక సామాన్యుల విషయమై వేఱుగ చెప్పవలెనా? అని భావము. ఇచ్చోట పూర్వ సంస్కారముయొక్క ప్రాబల్యమును వచించుటయే ప్రధానోద్దేశ్యము. అంతియేకాని నిగ్రహముయొక్క నిరుపయోగత్వము వివక్షితము కాదు. కాకున్న మఱుసటి శ్లోకములోనే "తయోర్న వశమాగచ్ఛేత్" ఇంద్రియములకు లోబడక వానిని నిగ్రహించ వలెను – అని యేల చెప్పవలసివచ్చును? గీతాశాస్త్ర ప్రారంభము నుండియు భగవానుడు 'దుష్టసంస్కారములను నిరోధించుడు, కామమును పారద్రోలుడు, క్రోధమును అరికట్టుడు, ఇంద్రియములను నిగ్రహించుడు' – అని నిట్టి ధోరణిలోనే బోధించుకొనుచువచ్చిరి. అట్టితఱి ఈ ఒక్కచోటమాత్రము నిగ్రహమువలన ప్రయోజనములేదని వచించుదురా? కాదు. జన్మాంతరవాసనలయొక్క, సంస్కారములయొక్క దృఢతరశక్తిని గూర్చి వర్ణించుచు నట్లు చెప్పవలసివచ్చినది. అంతియే.

అ॥ ప్రతివాడును తన ప్రకృతి ననుసరించి వర్తించునో, ఇక కర్మబంధమునుండి విడివడుట కాతడేమి చేయవలెనను ప్రశ్నకు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు –

34. ఇన్ద్రియస్యేన్ద్రియస్యార్థే రాగద్వేషౌ వ్యవస్థితౌ
తయోర్న వశమాగచ్ఛేత్తౌ హ్యస్య పరిపన్థినౌ.

టీక:– ఇన్ద్రియస్య ఇన్ద్రియస్య = ప్రతి ఇంద్రియము యొక్క, అర్థే = విషయమందు, రాగద్వేషౌ = రాగము, ద్వేషము, వ్యవస్థితౌ = ఏర్పడియున్నవి, తయోః = ఆరాగద్వేషములకు, వశమ్ = అధీనమును, న ఆగచ్ఛేత్ = పొందగూడదు, తౌ = ఆ రాగద్వేషములు, అస్య = వీనికి, పరిపన్థినౌ హి = శత్రువులుగదా?

తా:– ప్రతి ఇంద్రియమునకును దాని దాని విషయమందు (శబ్దాదులందు) రాగద్వేషములు (ఇష్టానిష్టములు) ఏర్పడియున్నవి. ఆ రాగద్వేషములకు ఎవరును లోబడగూడదు. అవి మనుజునకు ప్రబలశత్రువులుగదా!

వ్యాఖ్య:– క్రిందటి శ్లోకములో వచించినట్లు మనుజుడు తన ప్రకృతికి అనుగుణ్యముగ వర్తించుట సహజమైనను పురుష ప్రయత్నబలముచే ప్రకృతిని జయించుటకు వీలుకలదను పరమసత్య మిచ్చోట చెప్పబడుచున్నది. ఇంద్రియములు శబ్దాది విషయములందు ఇష్టానిష్టములు (రాగద్వేషములు) కలిగి యున్నవి. అవి ముముక్షువునకు పరమశత్రువులు. అవి అనేక జన్మలనుండియు జీవుని హృదయక్షేత్రమును ఆక్రమించుకొని అధికారమును కొనసాగించుచున్నవి. ఇపుడు సద్గురూపదేశముచే ఆ శత్రువులను తరిమివేసి ఆత్మసామ్రాజ్యాధిపత్యమును తిరిగి సంపాదించుకొనుచున్నాడు. ఆత్మవిచారణ, భక్తి, వైరాగ్యము, నిష్కామకర్మాచరణ – మున్నగువానిద్వారా అక్కార్యమును సాధించవలెను. అట్లు సాధించువఱకు జీవునకు శాంతియుండదు. ఏలయనిన శత్రువు ఊరిలోనున్నచో ప్రమాదము; ఇంటిలో నున్నచో ఇంకను ప్రమాదము; హృదయములోనే యున్నచో ఎంతటి మహాప్రమాదమో, ఎంతటి అశాంతియో వేఱుగ చెప్పవలెనా? కావున ఆ రాగద్వేషాది అంతశ్శత్రువులకు లోబడక దైవిక పురుషప్రయత్నముచే వానినెట్లైన పరాజితమొనర్చి వేయవలెను.

పూర్వజన్మదుష్టసంస్కారము, ఇహజన్మపరమార్థయత్నము అను రెండును రెండు పొట్టేళ్ళవలె యుద్ధము చేసికొనుచున్నవి. అందేది బలవత్తరముగ నుండునో అదియే జయించును. కాబట్టి ఆధ్యాత్మిక పురుషప్రయత్నమును ద్విగుణీకృత మొనర్చి 'తయోర్న వశమాగచ్ఛేత్' అని భగవాను డాదేశించిన విధముగ, ఆ రాగద్వేషములకు తలయొగ్గక హృదయకుహరమునుండి వానిని దూరీకృతము చేసివేయవలెను. పూర్వజన్మ సంస్కారము బాగుగలేదే యని శోకించిన లాభములేదు. అది యెట్లైన నుండుగాక! 'పౌరుషేణ ప్రయత్నేన యోజనీయా శుభేపథి' – అని శ్రీవసిష్ఠమహర్షి పలికినట్లు ఇప్పటి పురుషప్రయత్నముచే ఆ పాతశక్తులను హతమార్చి మనస్సును శుద్ధమార్గమున ప్రవేశపెట్ట వచ్చును. శ్రీకృష్ణభగవానుడున్ను గీతయం దాప్రకారమే హెచ్చరిక చేయుచున్నారు. – 'ఓ జీవులారా! మీ మీ దుష్టసంస్కారములకు లోబడకుడు. ప్రయత్నపూర్వకముగ వానిని నిర్జించి ఆత్మ సామ్రాజ్యమును జేబట్టుడు!' భగవానుని ఈ యాదేశము నాలకించి ముముక్షువులెల్లరు తమ యంతఃశత్రువులగు రాగ ద్వేషాదులను జయించి పరమశాంతిని బడయుదురుగాక!

ప్ర:– ఇంద్రియముల స్వభావమేమి?

ఉ:– విషయములందు రాగము, ద్వేషము కలిగియుండుట.

ప్ర:– మోక్షాపేక్షగలవా డాచరించవలసిన విధానమేమి?

ఉ:– ఆ రాగద్వేషములకు లోబడక పురుషప్రయత్నముచే వానిని జయించివేయవలెను. అవి మనుజునకు ప్రబల శత్రువులు.

అ॥ స్వధర్మాచరణద్వారా అట్టి రాగద్వేషరహితస్థితికై యత్నింపవలెనని వచించుచున్నాడు –

35. శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః.

టీక:– స్వనుష్ఠితాత్ = చక్కగా నాచరింపబడిన, పరధర్మాత్ = ఇతరుల ధర్మముకంటె, విగుణః =

గుణములేనిదైనను, స్వధర్మః = తన ధర్మమే, శ్రేయాన్ = శ్రేష్ఠమైనది, స్వధర్మే = తన ధర్మమందు, నిధనమ్ = మరణమైనను, శ్రేయః = శ్రేయస్కరము, పరధర్మః = ఇతరులధర్మము, భయావహః = భయమును గలుగజేయునది (అయియున్నది).

తా:— చక్కగ నాచరింపబడిన ఇతరుల ధర్మముకంటె గుణములేనిదైనను తన ధర్మమే శ్రేష్ఠమైనది. తన ధర్మమందు మరణమైనను శ్రేయస్కరమే యగును. ఇతరులధర్మము భయదాయకమైనది.

వ్యాఖ్య:— అర్జునుడు క్షత్రియుడు. కావున యుద్ధము చేయుట అతని ధర్మము. దానిని వదలివేసి మఱియొకని ధర్మమును స్వీకరించుట ఉత్తమముకాదు. స్వధర్మమగు యుద్ధమందు మరణించినను ఆతనికి శ్రేయమే (ఉత్తమలోకము) కలుగును. పరుల ధర్మము నాశ్రయించుట భయదాయకమైనది.

ఈ శ్లోకమునకు మఱియొక చక్కని యర్థము చెప్పవచ్చును. 'స్వధర్మః' = ఆత్మసంబంధమైన ధర్మము - ఆత్మప్రాప్తికి వలసిన సాధనములు. 'పరధర్మః' = దృశ్యసంబంధమైన ధర్మము - శబ్దాది విషయసౌఖ్యములు, ప్రాపంచిక భోగములు మొదలైనవి. ఆత్మప్రాప్తికై ఒనర్పబడు సాధనలు, వ్రతాదులు, ప్రారంభములో ఒకింత ప్రయాసకరములుగ తోచినను వానిని వదలరాదు. అట్లే విషయసౌఖ్య సాధనలు సులభముగ లభ్యమైనను వానిని చేబట్టరాదు. ఏలయనిన అవి జీవుని దైవవిముఖునిగజేసి నరకమున బడద్రోయును. కావున మహాభయప్రదమైనవి. అందుచే ముముక్షువు వాని జోలికిపోక, ఆత్మధర్మములందు, సదాచారములందు, వ్రతనిష్ఠాదులందు ప్రీతిని గొని వానినే యాశ్రయించవలెను. మాయ పలువిధముల జీవుని మోసగించును. పరమార్థసాధనలను ప్రారంభమున 'విగుణ'ముగ, ప్రయాసగ తోపింపజేయును. సంసార సౌఖ్యములను 'సుగుణ'ముగ సులభతరముగ తోపింపజేయును. సాధకు డివ్విషయమున కడుజాగరూకుడై యుండి కష్టముగా తోచినను తన పరమార్థసాధనను, వ్రతనిష్ఠను ఏమాత్రము సడలింపక జూడవలెను. ఒకవేళ స్వాత్మధర్మాచరణమందు, వ్రతపాలన మందు మధ్యలో చావు తటస్థించినను, అది శ్రేయస్కరమే యగును. బాధలు సంభవించినను అవి మంచికొఱకేయగును. అచంచలనిష్ఠతో ధైర్యముతో, పట్టుదలతో, తన యాత్మసాధనను కొనసాగించినచో అచిరకాలములో పరమానందరూపలక్ష్యమును బడయగల్గును. కావున ఎంత విగుణముగ తోచినను స్వాత్మధర్మమును విడనాడవలదనియు, ఎంత సుగుణముగ తోచినను దృశ్య ధర్మమును గ్రహించరాదనియు భగవానుడీ శ్లోకమున నుద్బోధించుచున్నారు. సాధనకాలమున ఇట్టి ధైర్యోత్పాదక వచనములను ముముక్షువు మరల మరల స్మరించుచు ముందుకు పోవలయును.

ప్ర:— స్వధర్మ, పరధర్మములలో ఏది శ్రేష్ఠమైనది? ఎందువలన?

ఉ:— కష్టముగా తోచినను స్వధర్మమే మేలైనది. సుఖముగా తోచినను పరధర్మము భయానకమైనది. స్వధర్మము ఉన్నతిని గలుగుజేయును. స్వధర్మపాలనమధ్యమున ఒకవేళ మరణము తటస్థించినను అది జీవునకు శ్రేయస్కరమే యగును.

అ॥ ఇవ్విధముగ పరధర్మము నాశ్రయించుటగాని, పాపకార్యముల నవలంబించుటగాని దుఃఖప్రదములని తెలిసినప్పటికని మనుజు డేల బలవంతముగ వానివైపున కీడ్వబడు చున్నాడను శంక అర్జునునకీ సందర్భమున నుదయింప దానిని గూర్చి భగవాను నిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాడు -

అర్జున ఉవాచ :-

36. అథ కేన ప్రయుక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః
అనిచ్ఛన్నపి వార్ష్ణేయ బలాదివ నియోజితః.

అర్జున ఉవాచ - అర్జునుడు చెప్పెను.

టీక:- వార్ష్ణేయ = ఓ కృష్ణా!, అథ = అయితే, అయం పూరుషః = ఈ పురుషుడు, కేన = దేనిచేత, ప్రయుక్తః = ప్రేరేపింపబడినవాడగుచు, అనిచ్ఛన్ అపి = కోరనప్పటికిని, బలాత్ = బలాత్కారముగ, నియోజిత ఇవ = నియోగింపబడినవానివలె, పాపమ్ = పాపమును, చరతి = ఆచరించుచున్నాడు?

తా:- అర్జునుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి నిట్లు ప్రశ్నించెను - ఓ కృష్ణా! అయితే మనుజుడు పాపముచేయవలెనని కోరనప్పటికిని, దేనిచే ప్రేరేపింపబడి బలాత్కారముగ పాపము చేయుచున్నాడు?

వ్యాఖ్య:- శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఇంద్రియనిగ్రహము, రాగద్వేష వివర్జనము స్వధర్మము మున్నగువానినిగూర్చి బోధించుచు పోవుచుండ, అర్జునున కొక సందేహము కలిగి వెంటనే భగవానుని ప్రశ్నించివైచెను. ఈ సందేహము అర్జునుని కొకనికేకాదు. ప్రతి ముముక్షువునకు కలుగుచుండును. కాబట్టి ఆ ప్రశ్నయు, దానికి భగవానుడొసంగిన సమాధానమున్ను సాధకలోకమునకు అత్యావశ్యకమైనది.

విషయానుభవము ప్రమాదమని తెలియనివాడెవడు? అసత్యము పాపమని ఎఱుగని వాడెవడు? కోపము చెడ్డదని ప్రతివానికిని తెలియును గదా? అట్లెఱింగియు ఎందఱో బలాత్కారముగ ఆ యా పాపములను చేయుచునేయున్నారు. ఒక వస్తువును తినగూడదని మనస్సు భావించినను, ఏదియో యొకశక్తి దానిచేత తినిపించితీరుచున్నది. ఆ శక్తి యేది అనునది అర్జునునిప్రశ్న. చేయగూడదని నిశ్చయించుకొనిన మానవునిచేత ఆపనిని చేయించుదేదియని యాతని శంక. పాపము చేయవలెనను కోరిక లేకపోయినను, పాపము చేయుచున్నాడనిన, ప్రతికూలశక్తి జీవునియం దెంత బలవత్తరముగ నున్నదో యోచించుకొనవచ్చును. 'బలాదివ నియోజితః' - అని చెప్పినందు వలన రాజుచే నాజ్ఞాపితుడగు భృత్యునిపగిది ఏదియోయొక శక్తిచే మనుజుడు బలాత్కారముగ దుష్కర్మయందు నియోగింపబడు చున్నాడు. ఆ ప్రతికూలశక్తియేదియో, దానిని తొలగించు ఉపాయ మేదియో భగవానుడు కరుణతో నుపదేశింపబోవుచున్నారు. కాబట్టి సాధకు లత్యంతజాగరూకతతో ఈ ఘట్టమును పరిశీలించి తమ ఆచరణయందు చక్కని మార్పును తెచ్చుకొనవలసియుందురు.

ప్రపంచములో మూడురకముల జీవులుకలరు - (1) ఎన్నడును పాపము చేయనివారు (2) పాపము చేయ దలంపులేనివారైనను దేనియొక్క ప్రేరణచేతనో బలాత్కారముగ పాపముచేయువారు (3) కావలెనని పాపముచేయువారు. వీరిలో మొదటి తరగతివారు ఉత్తమోత్తములు, జీవన్ముక్తులు. మాయను దాటినవారు. వీరియెదుట ప్రకృతియొక్క కుట్రలు, పన్నాగములు సాగవు. రెండవతరగతివారు ముముక్షువులు, సాధకులు. వీరిని గూర్చియే అర్జును డిచట ప్రశ్నించెను. ఇక మూడవతరగతి వారు నికృష్టులు, రాక్షసతత్త్వముకలవారు. మహా అజ్ఞానులు. మూడు, రెండు తరగతులు దాటి మొదటితరగతిలోనికి ప్రవేశించవలెను. అందులకై భగవాను డిపుడు చెప్పబోవు సమాధానమునాలకించి జనులు వారివారి హృదయములను పరిశోధించుకొని పాపరహితులగుటకై తీవ్రతరయత్న మాచరించవలయును.

అ॥ అర్జునుని ప్రశ్నకు భగవానుడు సమాధాన మొసంగు చున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ -

**37. కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణసముద్భవః
మహాశనో మహాపాప్మా విద్ధ్యేనమిహ వైరిణమ్.**

శ్రీభగవానువాచ = శ్రీభగవంతుడు చెప్పెను.

టీక:- ఏషః = (నీవడిగిన) ఈ హేతువు, రజోగుణ సముద్భవః = రజోగుణమువలన పుట్టిన, కామః = కామము, ఏషః = ఇదియే (ఈకామమే), క్రోధః = క్రోధము (గ పరిణమించుచున్నది), మహాశనః = (ఇది) తృప్తిబొందనిదనియు, మహా పాప్మా = మహాపాపములకు కారణభూతమైనదియు, (అయి యున్నది కావున), ఏనమ్ = ఈ కామమును, ఇహ = ఈ మోక్షమార్గమందు, వైరిణమ్ = శత్రువుగా, విద్ధి = ఎఱుంగుము.

తా:- శ్రీభగవంతుడు చెప్పెను - ఓ అర్జునా! నీవడిగిన ఈ హేతువు రజోగుణము వలనపుట్టిన కామము. ఇదియే క్రోధముగ పరిణమించుచున్నది. ఈ కామము ఎంత అనుభవించినప్పటికిని తృప్తినిబొందనిదియు, మహాపాపములకు కారణభూతమైనదియు అయియున్నది. కావున దీనిని ఈ మోక్షమార్గమున శత్రువుగా నెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:- పాపముచేయగూడదని యనుకొనినను జీవునిచే బలాత్కారముగ పాపమును చేయించుశక్తి యేదియో ఇచట వచింపబడుచున్నది. అదియే కామము. అది రజోగుణము నుండి పుట్టినది. దానితమ్ముడు క్రోధము. ఈ కామక్రోధములు రెండును దాదాపు కూడియేయుండును. గీతయందును చాలచోట్ల వీరిరువురును కలిసియే వచ్చుచుందురు. ఇదివరలో తెలిపిన రాగద్వేషములయొక్క ప్రతిరూపములే ఈ కామక్రోధము లని యెఱుంగవలెను. క్రోధము కామమునుండియే ఉద్భవమగుట బట్టి ఈ రెంటియందును కామమే ప్రధానమైనది. శత్రువులలో మహాబలవత్తరమైనది కామమే యగుటచే అరిషడ్వర్గములో దానికి ప్రథమస్థాన మొసంగబడినది. అసురగుణములలో ఆ కామము నాయకుడు (Captain). క్రోధము ఉపనాయకుడు. మోక్షమార్గమున జనువారెదుర్కొను ప్రతిపక్షములలో ముఖ్యమైనదికావునను, జీవునకు దైవసాక్షాత్కారమున మహాప్రతిబంధకముగ నుండుటవలనను ఈ కామమును గూర్చి ఒకింత వివరించిచెప్పుటకై భగవాను డిచట పూనుకొనిరి.

దాని చరిత్రను వర్ణించిచెప్పుచు మొట్టమొదట (1) 'ఇది గొప్పతిండిబోతు' (మహాశనః) అని పలికెను. ఎన్ని ఆహుతులు వేసినను అగ్నిహోత్రునకు తృప్తిలేని చందమున ఈ కామె మెంత యనుభవించినను తృప్తినొందదు. పైగా వృద్ధినొందుచునే యుండును. 'కడుపు నిండినది' అని కామము చెప్పిన సందర్భ మొకటియైనను చరిత్రలో లేదు. కోరికల ననుభవించుచు కామము నెవరును నశింపచేయలేరు. సమిధలు వేయనిచో అగ్ని చల్లారునట్లు తత్త్వవిచారణ ద్వారా కోరికలు ననుభవింపకుండ చేయుటయే కామ నిర్మూలనమునకు మార్గము. మఱియు ఈ కామము (2) మహా పాపజనకమైనది (మహాపాప్మా) అని ఇచట చెప్పబడినది. 'పాప్మా' అని చెప్పక 'మహాపాప్మా' అని చెప్పుటవలన ఘోరపాపమున కిది హేతువైయున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. జీవునకు అనేక జన్మలలో పుణ్యముయొక్క పద్దు తగ్గి, పాపముయొక్క పద్దు పెరిగిపోవుటకు కారణ మీ కామమే అయియున్నది.

ఇంకను ఇయ్యది (3) శత్రువు (వైరి) అని పేర్కొనబడినది. జీవునకు అతి సమీపమునగల శత్రు వీ కామమేయగును. ఏలయనిన అది బాహ్యమునగాక కేవలము హృదయముననే తిష్ఠవేసికొనియున్నది. ఇది ఇప్పటిశత్రువుకాదు. చాల పాతకాలపు శత్రువు. ఎన్ని జన్మలనుండియో జీవుని వేధించుచు, అతని యాత్మస్వాతంత్ర్యమును గుంజుకొని, వానిని బానిసగచేసివైచి తన చెప్పుచేతలలో నుంచుకొనుచు అతని హృదయసామ్రాజ్యాధిపత్య మంతయు తానే స్వీకరించి అధికారము చలాయించుచు, తానొకటియేకాక తన బంధువర్గమును (క్రోధాదులను) గూడ జేరబిలుచుకొని అటవసించుచున్నది. శత్రువుండినచోట శాంతియుండదు. కావున వివేక వైరాగ్యాదులచే ఈ కామమను ప్రబలశత్రువును హృదయగేహమునుండి తరిమివేయుటకు జీవుడు బద్ధకంకణుడు కావలెను.

వ్యాధిని పైపైన నివారించుటకంటె దానిమూలమును విచారించి, సమూలముగ దానిని తొలగించివేయుట శ్రేయస్కరము (Prevention is better than cure); భగవాను డిచట ఆ పనినే కావించుచున్నాడు. సంసారదుఃఖములను పైపైన నివారించుటకంటె, ఆ దుఃఖములకన్నిటికిని మూలమేమియో విచారించి, సంసారవృక్షమునకు బీజరూపముగనున్నట్టి ఆ కామమును పెకలించివేయుటకై ఉద్యమించుచున్నాడు.

ప్ర:– దేనిప్రేరణచే జీవుడు తాను వలదనుకొనినను పాపమును చేయుచున్నాడు?

ఉ:– కామముయొక్క ప్రేరణచే.

ప్ర:– ఆ కామమెట్టిది?

ఉ:– అది (1) ఎంత అనుభవించినను తృప్తినొందనిది (2) మహాపాపజనకమైనది (3) జీవునకు ప్రబలశత్రువు.

అ॥ కామముయొక్క స్వరూపస్వభావములను, పాపజనకత్వమును మూడు శ్లోకములద్వారా వివరించి చెప్పుచున్నాడు –

38. ధూమేనావ్రియతే వహ్నిర్యథాఽఽదర్శో మలేన చ
యథోల్బేనావృతో గర్భస్తథా తేనేదమావృతమ్.

టీక:– యథా = ఏప్రకారముగ, ధూమేన = పొగచేత, అగ్నిః = అగ్ని, ఆవ్రియతే = కప్పబడుచున్నదో, (యథా = ఏప్రకారముగ), ఆదర్శఃచ = అద్దమున్ను, మలేన = మాలిన్యము చేత, (ఆవ్రియతే = కప్పబడుచున్నదో), యథా = ఏప్రకారముగ, ఉల్బేన = మావిచేత, గర్భః = గర్భమందలి శిశువు, ఆవృతః = కప్పబడియుండునో, తథా = ఆప్రకారమే, తేన = ఆ కామముచేత, ఇదమ్ = ఈ ఆత్మజ్ఞానము, ఆవృతమ్ = కప్పబడియున్నది.

తా:– పొగచేత అగ్నియు, మురికిచేత అద్దమున్ను, మావిచేత గర్భమందలి శిశువున్ను కప్పబడియుండులాగున ఆ కామముచేత ఈ ఆత్మజ్ఞానమున్ను కప్పబడియుండును.

వ్యాఖ్య:– ప్రతిజీవియొక్క హృదయమందును ఆత్మ దేదీప్యమానముగ ప్రకాశించుచున్నది. కాని

అయ్యది కామాదులచే ఆవరింపబడుటవలన అనుభూతముకాకయున్నది. ఈ విషయమును స్పష్టీకరించుటకై భగవాను డిచట మూడు దృష్టాంతముల నొసంగెను. (1) అగ్ని పొగచే కప్పబడినట్లు (2) అద్దము దుమ్ముచే కప్పబడినట్లు (3) గర్భస్థ శిశువు మావిచే కప్పబడియున్నట్లు ఈ ఆత్మ కామముచే కప్పబడియున్నదని వచించెను. పొగచే కప్పబడినపుడు అగ్ని యున్నట్లే తెలియదు. పొగయొక్క నలుపుదనము అగ్నియొక్క ప్రకాశమును అభిభూత మొనర్చి అదియే జయించినదానిచందమున పైకి కనబడును. అట్లే దర్పణాదులున్ను. కాని విసరుట మొదలగు ప్రయత్నములచే ఆ పొగ తొలగిపోగా అగ్ని స్వతస్సిద్ధముగ దేదీప్యమానముగ నెట్లు వ్యక్తమగునో, అద్దముపైగల మురికిని తుడిచివేసినచో స్వచ్ఛముగ నది యెట్లు ప్రకాశించునో, మావి తొలగినపుడు శిశు వెట్లు బహిర్గతమగునో, అట్లే భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాదిసాధనములచే కామాదులను హృదయమునుండి పారద్రోలినచో ఆత్మ ప్రత్యక్షముగ అనుభూతము కాగలదు. అదియే మోక్షస్థితి, బంధరాహిత్యము.

మఱియు అగ్ని పొగచేత కప్పబడియున్నపుడుకాని, అద్దము దుమ్ముచే నావరింప బడి యున్నపుడుకాని, శిశువు మావిచే కప్పబడియున్నపుడుకాని, ఆ అగ్ని, దర్పణ, శిశువుల యొక్క స్వరూపములకు వాస్తవముగ ఏ హానియులేదు. అవి స్వతః నిర్మలములుగనే యున్నవి. అట్లే అజ్ఞానకాలమందును, కామాదులచే గప్పబడియున్నపుడుకూడను ఆత్మయొక్క నిర్మలత్వమందు ఏ మార్పున్ను ఉండదు. ఆవరణముండుట వలన పూర్వ మనుభూతము కాలేదు. అది తొలగినందువలన ఇపు డనుభూతమగుచున్నది. ఇదియే మార్పు. వస్తువులో ఏ మార్పున్ను జరుగలేదు. ఆవరణము మాత్రము భంగమైనది. కాబట్టి సాధకులు తమ హృదయమందుగల కామాదిరూప ఆవరణను పురుషప్రయత్నముచే, పెక్కు సాధనలచే పటాపంచలు చేసి తమ సహజ ఆత్మస్వరూపము ననుభూతమొనర్చుకొని, జన్మసార్థకత నొందవలెను. ఈ సత్యమునే భగవాను డీశ్లోకముద్వారా స్ఫురింపజేయుచున్నాడు.

పైన దెల్పిన దృష్టాంతములందు అసాధ్యమైన దేదియును లేదు. పొగను తేలికగా విసరివేయవచ్చును. దుమ్మును సులభముగ తుడిచివేయవచ్చును. మావియు కాలక్రమముగ తొలగిపోగలదు. అట్లే ఆత్మప్రాప్తియందును అసాధ్యమైనదేదియును లేదు. సోమరితనమును వీడి ఒకింత ప్రయత్నము సలిపినచో కామాదులు తప్పక జయించి వేయబడగలవు.

క్రిందటి శ్లోకమున కామమును గూర్చి ప్రస్తావించినందు వలన ఈ శ్లోకమందలి 'తేన' అను పదమునకు 'ఆ కామముచే' అనియు (రాబోవు శ్లోకమున 'ఈ కామముచే జ్ఞానము కప్పబడియున్నది' అని తెలుపబడినందువలన) 'ఇదమ్' అను పదమునకు జ్ఞానమనియు అర్థమును భావించవలసియుండును.

ప్ర:– ఆత్మజ్ఞానము దేనిచే కప్పబడుచున్నది?

ఉ:– కామాదులచే.

ప్ర:– ఏ ప్రకారముగ?

ఉ:– (1) పొగచే అగ్నివలె (2) దుమ్ముచే అద్దమువలె (3) మావిచే గర్భమందలి శిశువువలె.

అ॥ కామమును అగ్నితో పోల్చి చెప్పుచున్నాడు –

**39. ఆవృతం జ్ఞానమేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా
కామరూపేణ కౌన్తేయ దుష్పూరేణానలేన చ.**

టీక :– కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా!, దుష్పూరేణ = నిండింప శక్యముకానిదియు, అనలేనచ = అగ్నివలె తృప్తిని బొందనిదియు, కామరూపేణ = ఆశారూపమైనదియు, జ్ఞానినః = జ్ఞానికి, నిత్యవైరిణా = నిరంతర శత్రువును (అగు), ఏతేన = ఈ కామముచేత, జ్ఞానమ్ = (ఆత్మ) జ్ఞానము, ఆవృతమ్ = కప్పబడియున్నది.

తా:– ఓ అర్జునా! నిండింప శక్యముకానిదియు, అగ్నివలె తృప్తిని జెందనిదియు, ఆశారూపమైనదియు, జ్ఞానికి నిరంతర శత్రువునగు ఈ కామముచేత (ఆత్మ) జ్ఞానము కప్పబడియున్నది.

వ్యాఖ్య:– క్రిందటి శ్లోకములో కామమునుగూర్చిన ఒకింత పరిచయము గావింపబడెను. ఇచట దానిని గూర్చి మఱికొంత చెప్పబడుచున్నది. సాధకులకు దాని స్వరూపము బాగుగ తెలియవలెనని భగవానుని యభిప్రాయము. ఏలయనిన శత్రువు యొక్క బలాబలములను బాగుగ తెలిసియున్నవాడే ఆతనిని పరాజయ మొనర్పగలడు. కామ మిచట మరల రెండు విశేషణములతో వర్ణించి చెప్పబడినది. అవి యేవియనిన – (1) నిత్యవైరి (2) దుష్పూరమగు అగ్ని. వీనినిగుఱించి ఒకింత విచారింతము.

"నిత్యవైరిణా" – మోక్షము నొందువఱకు ఈ కామము ఎన్నిజన్మలైనను మనుజుని వేధించుచునే యుండును. గావున దీనిని నిత్యశత్రువని పేర్కొనిరి. ప్రపంచములో శత్రువులనేకులుండవచ్చును. కాని ఒకపుడు శత్రువుగానున్నవాడు కాలక్రమమున మిత్రుడిగా మారిపోవచ్చును. కావున వారందఱును అనిత్య శత్రువులు. ప్రపంచములో ఒకే ఒక నిత్యశత్రువు జీవునకు కలడు. అతడే కామము. ప్రతిక్షణము ముముక్షువును పడగొట్టుటకై అతడు వేచియుండును. మహామహాపండితులను, బలవంతులను, రాజాధిరాజులను, ఇంద్రులను, చంద్రులను అందఱిని తృటికాలములో నతడు పడగొట్టివైచును. వెయ్యేల, అధ్యాత్మసాధనలో చాలవఱకు ముందుకుసాగిన ఉద్దండులను గూడ వారొకింత అజాగ్రతగనున్నచో, సమయమునుకనిపెట్టి ఈ శత్రువు తనవలలో వేసికొనుచున్నాడు. పరమపదసోపానపటములోని పెద్దపాముతో వీనిని పోల్చవచ్చును. పైకిపోయిన సాధకుడు వీనినోటిలోపడి మొదలుకు వచ్చును. ఈ నిత్యశత్రువుబారినుండి తప్పించుకొనుటకై సాధకులు ఎన్నియో యత్నములు చేయవలసి యున్నారు. ఒకవేళ ఆ కామము పైపైన తొలగినను, వాసనారూపముగ హృదయములో మఱికొంతకాలము తిష్ఠవేసికొనియే యుండును. కావున వివేకవైరాగ్యాదులచే, ఆత్మ విచారణచే దానిని నిశ్శేషముగ తొలగించివేయువాడు ధన్యుడు.

"దుష్పూరేణ అనలేన" – అగ్నివలెను, సముద్రము వలెను కామము నింప శక్యము కానిది. ఎన్నిసమిధలు వేసినను అగ్ని 'చాలును' అని అనదు. ఎంత నదీజలము వచ్చిచేరినను సముద్రము 'చాలును' అని చెప్పదు. అట్లే కామమున్ను; అనుభవించుచు దాని నెవరున్ను తృప్తిని బొందింపలేరు. అది 'మహాశనుడ'ని ఇదివఱకే పేర్కొనబడెనుగదా! అలకని గంపతో నీళ్ళు చేదినట్లేయుండును. ఆ కామమును పూరించుటకు చేయుయత్నము. ఆ గంప ఏనాటికిన్ని నిండదు. అట్లే 'తృప్తోఽస్మి' అని కామము అనదు. దానిని అనునట్లు ఎవరును చేయలేరు. అగ్నిలో నేయి వేయుచుండినచో అది చల్లారదు. పై పెచ్చు వృద్ధియగుచుండును. అట్లే కామమును అనుభవించినకొలది పెరుగునేకాని తరగదు. ఈ సందర్భమున భాగవతమునందలి యయాతి అనుభవ పూర్వకముగ పలికిన పలుకులు ముముక్షువులచే స్మరింపదగినవి★ కావున సమిధలు తీసివైచినచో అగ్ని చల్లారునట్లు కోరికలను, భోగసంకల్పములను హృదయము నుండి

★ న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి
హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏ వాభివర్ధతే. (భాగవతము. 9-14-14)
"అనుభవించుచుండినచో కామ మెన్నటికిని శమింపదు. అగ్నిలో నేయివేసినచందమున పైగా అది వృద్ధినొందుచునేయుండును. (యయాతి)"

ఏరిపారవేసినచో కామము చల్లారును. కామనివారణ కిదియే యుపాయముకాని అనుభవించుటకాదు. సంస్కృతములో 'అలమ్' అనగా 'చాలు' అని అర్థము. 'అనలమ్' అనగా 'చాలదు' అని అర్థము. ఎంత ఆహుతివేసినను అగ్ని చాలదని చెప్పును, గావున దానిని అనలము అని పేర్కొనిరి. కామమున్ను అట్టిదేయని భగవానుడు పలుకుచున్నాడు. మఱియు తన్ను స్పృశించువారిని అగ్నివలె కాల్చుటబట్టియు దానిని అగ్నితో పోల్చిచెప్పిరి.

"జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా" - కామము సర్వజీవులకును అనర్థము కలిగించినను, అట్టి అనర్థమును తెలిసికొనువాడు, తొలగించుటకు యత్నించువాడు జ్ఞానిమాత్రమే యగుటవలన అది యాతనికి శత్రువుపగిది యుండును. అజ్ఞానికిగూడ వాస్తవముగ అది శత్రువుగా నున్నప్పటికిని ఆ విషయము నాతడు తెలిసికొనలేక దానిని మిత్రుడుగా భావించుచు మహానర్థమును బొందుచున్నాడు. ఇక్కారణమువలననే జ్ఞానికిమాత్రము నిత్యశత్రువుగా నిట వర్ణించబడినది.

ఇట్టి నిత్యశత్రువు హృదయమున నున్నంతవఱకు జీవునకు మోక్షమునుగూర్చిన వార్తయే ఉదయింపదు కావున, అనేక సాధనలద్వారా ఆ కామపిశాచము నతడు తొలగించివేసి తన జన్మహక్కు అయిన ఆత్మానందము ననుభవింపవలసినదిగా ఈ గీతాశాస్త్రమున శ్రీకృష్ణభగవాను డాదేశించుచున్నారు.

ప్ర:– (ఆత్మ) జ్ఞానము దేనిచే గప్పబడినది?

ఉ:– కామముచే

ప్ర:– అది యెట్టిది?

ఉ:– (1) జ్ఞానికి నిత్యశత్రువు (2) అగ్నివలె పూరింప శక్యము కానిది, అగ్నివలె దహించునది.

అ|| అట్టి కామమును నశింపజేయు ఉపాయమును చెప్పబోవుచు ముందుగా అదియుండు స్థానమును వచించుచున్నాడు -

40. ఇన్ద్రియాణి మనోబుద్ధిరస్యాధిష్ఠానముచ్యతే
ఏతైర్విమోహయత్యేష జ్ఞానమావృత్య దేహినమ్.

టీక:– ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములు, మనః = మనస్సు, బుద్ధిః = బుద్ధి, అస్య = దీనికి (ఈ కామమునకు), అధిష్ఠానమ్ = ఆశ్రయమని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఏషః = ఇది (ఈ కామము), ఏతైః = వీనిచేత (ఈ యింద్రియాదులచేత), జ్ఞానమ్ = (ఆత్మ) జ్ఞానమును, ఆవృత్య = కప్పి, దేహినమ్ = మనుజుని, విమోహయతి = మిగుల మోహపెట్టుచున్నది.

తా:– ఈకామమునకు ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి ఆశ్రయములని చెప్పబడుచున్నది. ఆ యింద్రియాదులచేత కామము ఆత్మజ్ఞానమును గప్పివైచి మనుజుని మిగుల మోహపెట్టు చున్నది.

వ్యాఖ్య:– ఇంతదనుక కామముయొక్క స్వరూప స్వభావములను వర్ణించిచెప్పి, ఇక దానిని తొలగించివేయుట కుపాయమును చెప్పబోవుచు, మొట్టమొదట అది ఆశ్రయించు నట్టి స్థానములను

పేర్కొనుచున్నారు. ఏలయనగా, శత్రువును జయించవలెననిన అతడుండుచోటు చక్కగ తెలిసియుండవలెను. ఈ కామమునకు ఆశ్రయస్థానములు ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి. వీని ద్వారా అది ఆత్మజ్ఞానమును కప్పివైచి జీవుని మోహపెట్టుచున్నది. 'మోహయతి' అని చెప్పక 'విమోహయతి' అని చెప్పుట వలన కామము జీవుని యెంతగా బాధించుచున్నదో, స్పష్టమగుచున్నది. జీవునియందది ఇంద్రియ, మనోబుద్ధులను కొన్నిస్థానములను సంపాదించుకొని, కొంతపట్టు సంపాదించి చివఱ కాజీవునే పడగొట్టుచున్నది. ఇపుడు కామమును జయించ వలెనన్న, దాని యాశ్రమములగు ఇంద్రియాదులను మొదట జయించవలెను. ఈ విషయమునే రాబోవు శ్లోకమున భగవానుడు స్పష్టముగ చెప్పివైచిరి. ఇంద్రియములను విషయములపైకి పోకుండ అరికట్టినయెడల ఇక కామమునకు నిలువనీడలేక క్రమముగ నశించిపోవును. ఇదియే కామజయమునకు చక్కటి ఉపాయము.

ప్ర:– కామమున కాశ్రయములేవి?

ఉ:– ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి, వీనిచే నది జ్ఞానమును కప్పివైచి జీవుని అజ్ఞానమున బడద్రోయుచున్నది.

అ॥ ఇట్లు కామముయొక్క ఆశ్రయములను పేర్కొని ఇక దానిని నశింపజేయుట కుపాయమును వచించుచున్నాడు –

41. తస్మాత్త్వమిన్ద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతర్షభ
పాప్మానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞాననాశనమ్.

టీక:– *భరతర్షభ* = భరతవంశశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా!, *తస్మాత్* = అందువలన, *త్వమ్* = నీవు, *ఆదౌ* = మొదట, *ఇన్ద్రియాణి* = ఇంద్రియములను, *నియమ్య* = నిగ్రహించి (స్వాధీనముచేసికొని), *జ్ఞానవిజ్ఞాన నాశనమ్* = జ్ఞాన విజ్ఞానములను (శాస్త్రజ్ఞాన, అనుభవజ్ఞానములను) రెండిటిని నాశనము చేయునదియు, *పాప్మానమ్* = పాపస్వరూపమైనదియు (అగు), *ఏనమ్* = దీనిని (ఈ కామమున), *హి* = తప్పకుండ, *ప్రజహి* = పూర్తిగా విడువుము (నశింపజేయుము).

తా:– భరతవంశశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా! కాబట్టి నీవు మొట్టమొదట ఇంద్రియములను నిగ్రహించి జ్ఞానవిజ్ఞానములను (శాస్త్రజ్ఞాన, అనుభవజ్ఞానములను) రెండిటిని నాశనముచేయు నదియు, పాపస్వరూపమైనదియునగు ఈ కామమును తప్పకుండ సంపూర్ణముగ విడిచివేయుము (నశింపజేయుము).

వ్యాఖ్య:– కామమును జయించవలెననిన, ముందుగా దాని ఆశ్రయములను లోబఱచుకొనవలెను. ఆ ఆశ్రయములేవి? ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి అని పైనతెలుపబడినది. అందు మొదటిదియగు ఇంద్రియముల నది ముందుగా నాక్రమించుకొని ఆ పిదప మనస్సును, బుద్ధిని వశపఱచుకొనును. కాబట్టి సాధకుడు మొట్టమొదట కామముయొక్క ప్రథమాశ్రయమగు ఇంద్రియములను వశపఱచుకొనినచో కామ మిక ముందుకు పోజాలక అట్లే శమించిపోవును. కనుకనే భగవానుడు కామజయమునకు మొదట ఇంద్రియములను స్వాధీనపఱచుకొనవలసినదిగా ఆనతిచ్చిరి. 'ఆదౌ' అని చెప్పినందువలన, తక్కిన సాధనలన్నిటికంటె ముందు ఈ ఇంద్రియనిగ్రహరూప సాధనను తప్పక అవలంబించవలెనని

స్పష్టమగుచున్నది. సాధకుడు అధ్యాత్మ రంగమున ప్రవేశించి మోక్షప్రాప్తికై ప్రయత్నము సలుపునపుడు మొట్టమొదట చేయవలసినపని యిదియే. 'ఓ అర్జునా! నీకు ఇతర పనులెన్నియున్నను, ముందు ఈ పని జూడుము' అని శ్రీకృష్ణ డర్జుననకు హెచ్చరికచేయుచున్నాడు. సర్వజ్ఞుడగు పరమాత్మ వచించిన ఈ వాక్యముపై ముముక్షువుల కెంతటి విశ్వాసముండవలెను! కాబట్టి ఏ యే ఇంద్రియములు ఏ యే విషయములపై పరుగిడుచున్నవో జాగ్రతగ పరిశీలించి అభ్యాసవైరాగ్యవిచారణాదులద్వారా వానిని వెనుకకు త్రిప్పవలెను. అత్తఱి కామము నిలుచుటకు నీడలేక పలాయనము చిత్తగించును.

"పాప్మానమ్" - కామముయొక్క అల్పత్వమును అందఱికిని ఎత్తిచూపుటకు కాబోలు భగవానుడు మరల మరల దాని హీనస్వరూపమును బయట పెట్టుచున్నాడు. ఇదివఱలో (37వ శ్లో) 'మహాపాప్మా' అని వర్ణించెను. ఇపుడు 'పాప్మానమ్' - పాపస్వరూపమైనది యని వచించెను. ఏలయనిన, దానినుండియే అనేక పాపము లుద్భవించుచున్నవి. కామాంధులై ఎందఱు ఎన్ని ఘోరపాపములకు ఒడిగట్టుచున్నారో లోకమెఱిగనవిషయమే. ఇంతియేకాదు. ఆ కామము మనుజుని జ్ఞాన విజ్ఞానముల రెండిటిని నాశమొనర్చునని చెప్పబడినది. జ్ఞానమనగా శాస్త్రజ్ఞానము; విజ్ఞానమనగా అనుభవజ్ఞానము. సాధనదశలో కష్టపడి సంపాదించిన ఈ రెండును కామప్రభావముచే బూడిదపాలై పోవుచున్నవి. ఎందఱో పండితులు, శాస్త్రవేత్తలు, ఒకింత అనుభవముగలవారుగూడ కామముచే నాక్రమింపబడినపుడు తమ విజ్ఞానమును గోల్పోయి పామరులవలె ప్రవర్తించుట చూడబడుచున్నది గదా! విజ్ఞానవంతులవిషయమే యిట్లుండ ఇక సామాన్యులమాట చెప్పవలెనా! అయితే ఇంద్రియనిగ్రహము గలవారినిగాని, పూర్ణజ్ఞానముకలవారినిగాని ఆ కామ మేమియును చేయజాలదని గుర్తుంచుకొనవలెను.

కామమునకింతటి వినాశకరశక్తి యున్నప్పటికిని ఎవరును ఏమియు జంకనక్కరలేదు. అభ్యాసమును, వివేకవైరాగ్యములను జేపట్టి దానిని బయటకి గెంటిపారవేయవలెనని భగవానుడు నుడువుచున్నాడు. కనుకనే 'ప్రజహి' అని చెప్పుటద్వారా కామమును పూర్తిగా విడువవలెననియు, సంపూర్ణముగ వినాశమొనర్పవలెననియు తెలుపబడినది. (ఇచట కామమనగా దృశ్యవిషయసంబంధములైన వాంఛలన్నియును అని భావము).

"భరతర్షభ" - 'ఓ అర్జునా! నీవు భరతకులమందు శ్రేష్ఠుడవై, భౌతికబల సంపన్నుడవై యలరుచున్నావు. అట్లే ఇంద్రియములను గూడ జయించి ఆధ్యాత్మిక బలమును గూడ జేర్చుకొని నీ శ్రేష్ఠత్వమును ఇనుమడింపజేసికొనుము' అను భావ మీ పదమునందు స్ఫురించుచున్నది.

ప్ర:- పరమార్థరంగమున సాధకుడు మొట్టమొదట ఏమిచేయవలెను?

ఉ:- ఇంద్రియములను నిగ్రహించవలెను.

ప్ర:- దానివలన కలుగు లాభమేమి?

ఉ:- కామము తొలగును.

ప్ర:- ఆ కామ మెట్టిది?

ఉ:- (1) పాపజనకమైనది (2) జ్ఞానవిజ్ఞానములను నాశమొనర్చునది.

అ॥ కామము ఇంద్రియములను, మనస్సును, బుద్ధిని వశపఱచుకొని, జీవుని (ఆత్మని) మోహపెట్టుచుండ ఇక దానిని జయించుటెట్లు? ఇంద్రియములను వశపఱచుకొనుటెట్లు? అను శంకకు సమాధానము చెప్పదలచి జీవునియొక్క యథార్థ స్వరూపమును, అతని నిజస్థానమును, శక్తిని వర్ణించుచున్నాడు -

42. ఇన్ద్రియాణి పరాణ్యాహురిన్ద్రియేభ్యః పరం మనః
మనసస్తు పరా బుద్ధిర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః.

టీక:– *ఇన్ద్రియాణి* = ఇంద్రియములు, *పరాణి* = (దేహాదులకంటె) గొప్పవి, *ఇన్ద్రియేభ్యః* = ఇంద్రియములకంటె, *మనః* = మనస్సు, *పరమ్* = గొప్పది, *మనసఃతు* = మనస్సు కంటెనో, *బుద్ధిః* = బుద్ధి, *పరా* = గొప్పది, *బుద్ధేః* = బుద్ధికంటె, *పరతః* = గొప్పవాడు, *యః తు* = ఎవడో, *సః* = అతడే ఆత్మ, (*ఇతి* = అని) *ఆహుః* = పెద్దలు చెప్పుదురు.

తా:– (దేహాదులకంటె) ఇంద్రియములు గొప్పవి. ఇంద్రియములకంటె మనస్సు గొప్పది. మనస్సుకంటె బుద్ధి గొప్పది. బుద్ధి కంటె గొప్పవాడెవడో అతడే ఆత్మ అని యిట్లు పెద్దలు చెప్పుదురు.

వ్యాఖ్య:– ఇంద్రియములను తొలుదొల్త నిగ్రహించవలెనని క్రిందటి శ్లోకమున చెప్పబడెను. అయితే వానిని నిగ్రహించుటెట్లు? ఆ పద్ధతిని రెండు శ్లోకములద్వారా తెలుపుచున్నారు. ఒక వస్తువును నిగ్రహించవలెనన్నిన, దానికంటె పైస్థానమందున్ననే సాధ్యపడును. లేక దానికంటె శక్తివంతమైన వస్తువును జేబట్టిననే వీలగును. కావున ఇంద్రియములను జయించవలెనన్నిన వానికంటె పరమైనట్టి స్థానమందు జీవుడు స్థితిని బొందవలెను. దేహము రథమువంటిది. అది జడమైనది. ఇంద్రియములు గుఱ్ఱముల వంటిది. అవి ఒకింత చైతన్యవంతములు. కావున దేహముకంటె ఇంద్రియములు గొప్పవి. అట్లే ఇంద్రియముల కంటె మనస్సున్ను; మనస్సుకంటె బుద్ధియు, బుద్ధికంటె ఆత్మయు గొప్పవి. ఒకదానికంటె మఱియొకటి అధికచైతన్య వంతములు, శక్తివంతములునైయున్నవి. మఱియు ఒకదానికంటె మఱియొకటి ఉపరి భాగమున కలవు. అన్నిటికంటెపైన ఆత్మ కలదు. ఒకదృష్టితో చూచినచో ఆత్మతప్ప తక్కిన బుద్ధ్యాదు లన్నియును జడములే యగును. ఆత్మయొకటియే చైతన్యవంతమైనది. ఆత్మసాన్నిధ్యమున (అగ్నిసన్నిధియందు ఇనుపగుండువలె) ఆ బుద్ధ్యాదులు చైతన్యవంతములుగ గన్పట్టుచున్నవి. ఆత్మేతరములగు ఆ బుద్ధ్యాది సమస్తపదార్థములున్ను ప్రకృతికి (మాయకు) లోబడి వర్తించుచున్నవి. అవి దృశ్యములు. ఆత్మయొకటియే దృక్కు.

కాబట్టి అట్టి ఆత్మస్థానముననున్నచో తక్కిన ఇంద్రియాదు లన్నిటిని సులభముగ నిగ్రహించవచ్చును. అపుడే పూర్ణఇంద్రియ నిగ్రహము సాధ్యమగును. 'రసోఽప్యస్య పరందృష్ట్వా నివర్తతే' (2-59) అని భగవాను డిదివఱకే ఈ భావమును వ్యక్తముచేసి యున్నాడు. ఇది వేదాంతమునందలి కీలకమగుటచే ముముక్షువులెల్లరు దీనిని చక్కగ గ్రహించవలెను. కావున ప్రతివాడును దేహమునందుగాని, ఇంద్రియములందుగాని, మనస్సు నందుగాని, బుద్ధియందుగాని నివసించుట తగదనియు వాని యన్నింటికి సాక్షిగా, పరముగానున్న ఆత్మనుజేరి అచటనే నివాసమేర్పఱచుకొనవలెననియు, అపుడే పూర్ణ ఇంద్రియ నిగ్రహము, తద్ద్వారా కామాదుల జయము తత్ఫలితముగ సంసారబంధ విచ్ఛేదము సంభవించుననియు ఇచట స్పష్టమొనర్పబడినది. జీవుడు తన గొప్ప అంతస్తును తాను గుర్తించవలెను. తాను

సర్వోపరిస్థానమందుగల ఆత్మయే యను నిశ్చయభావము గలిగియుండవలెను. అట్టి నిశ్చయముచే ఇంద్రియాదుల జయము అతిసులభముగ సిద్ధించును. ఆత్మయందు స్థావరము నేర్పరచుకొని ఇంద్రియాదులను దుష్టమృగములను గురిపెట్టి కాల్చవలెను. ఆ చోటనుండి తప్ప తక్కిన యేస్థానమునుండికూడ వానిని పూర్ణముగ వశపఱచు కొనుట సాధ్యముకాదని తెలుపుచు బుద్ధికి పరమైన ఆత్మయందే సదా నిలుకడను బొందులాగున భగవాను డీశ్లోకమున, రాబోవు శ్లోకమున హెచ్చరికచేయుచున్నాడు.

ప్ర:– ఆత్మయొక్క స్థానమును, శక్తిని నిరూపించుము?

ఉ:– దేహమునకుపైన ఇంద్రియములు, ఇంద్రియములకు పైన మనస్సు, మనస్సునకుపైన బుద్ధి, బుద్ధికిపైన ఆత్మ కలదు. ఇవి ఒకదానికంటె మఱియొకటి ఉత్తరోత్తర శ్రేష్ఠములై యొప్పుచున్నవి.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ ఆత్మ అన్నిటికంటెను పరముగ నున్నదని తెలిసికొని అట్టి యనుభవముచే కామపిశాచమును పారద్రోలవలసినదిగా ఆదేశించుచున్నాడు –

43. ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్వా సంస్తభ్యాత్మానమాత్మనా
జహి శత్రుం మహాబాహో కామరూపం దురాసదమ్.

టీక:– *మహాబాహో* = గొప్ప బాహువులుకల ఓ అర్జునా! *ఏవమ్* = ఈ ప్రకారముగ, *బుద్ధేః* = బుద్ధికంటె, *పరమ్* = అతీతమైనదానినిగా, లేక, శ్రేష్ఠమైనదానినిగా, (*ఆత్మానమ్* = ఆత్మను), *బుద్ధ్వా* = తెలిసికొని, *ఆత్మనా* = (వివేకవంతమైన) బుద్ధిచేత, *ఆత్మానమ్* = మనస్సును, *సంస్తభ్య* = లెస్సగా నరికట్టి, *దురాసదమ్* = జయించుటకు కష్టసాధ్యమైనట్టి, *కామరూపమ్* = కామమను, *శత్రుం* = శత్రువును, *జహి* = నశింపజేయుము (విడువుము లేక జయింపుము).

తా:– గొప్పబాహువులుకల ఓ అర్జునా! ఈ ప్రకారముగ బుద్ధికంటె అతీతమైన దానినిగా ఆత్మ నెఱింగి, (వివేకముతో గూడిన) బుద్ధిచేత మనస్సును బాగుగ నరికట్టి జయించుటకు కష్టసాధ్యమైనట్టి ఈ కామమను శత్రువును నశింపజేయుము.

వ్యాఖ్య:– ప్రపంచములోగల దుఃఖమంతటికిని కారణము జీవుడు తన నిజ స్వరూపమును తెలిసికొనక యుండుటయే. తాను దేహమని, ఇంద్రియములని, మనస్సని యనుకొనుచు జీవుడు ఆ యా దేహేంద్రియాదుల వికారములను తనపై ఆరోపించుకొనుచు దుఃఖించుచున్నాడు. ఈ దేహాదిరూప దృశ్యతాదాత్మ్యమే అశాంతికి, దుఃఖమునకు మూలము. కాని భగవాను డిచట యథార్థతత్త్వమును బోధించుచు 'ఓ జీవుడా! నీవు బుద్ధికంటెను పరమైనట్టి ఆత్మవే కాని దేహాదులుకావు. అట్టి యాత్మస్థానమున నిలుకడనొంది జయింప దుస్సాధ్యమగు ఈ కామమను శత్రువును నశింపజేసి పరమానందమొందుము' అని కరుణతో బోధించుచున్నారు.

దేహమునకు, ఇంద్రియములకు, మనస్సునకు వాస్తవముగ చైతన్యమును కల్పించుచున్నది ఆత్మయే. ఆత్మనుండియే అవి శక్తిని గ్రహించుచున్నవి. కాని అవియే కాలక్రమమున ఆత్మను మరుగుబఱచి తామే పైకివచ్చి కూర్చున్నవి. జీవుని అజ్ఞానమే దీనికి కారణము. ఆత్మను విస్మరించుటయే దీనికి హేతువు. కావున ఇపుడు విచారణచేతను, మహనీయుల బోధలచేతను తన యథార్థస్వరూపమును (ఆత్మను) తిరిగి జ్ఞప్తికి

తెచ్చుకొనినచో ఆ దేహేంద్రియాదు లన్నియు అణగియుండును. కాబట్టి భగవాను డీశ్లోకమున కామజయమునకు, బంధరాహిత్యమునకు ఆత్మజ్ఞానమొకటియే పరమశరణ్యమని తెలుపుచు, అట్టి ఆత్మయొక్క సర్వోపరిస్థానమును, ప్రచండసామర్థ్యమును వెల్లడించుచున్నాడు.

దేహేంద్రియాది సంఘాతమునకంతకును వ్యవహారమును కల్పించుచున్న ఏ అభ్యాసము, ఆత్మతోటి దృశ్యసంగము కలదో ఆ సంగమును, గ్రంథిని, వివేకమను శస్త్రముతో ఛేదించివైచినచో ఇక ఆ ఇంద్రియాదులన్నియు దుర్బలములై, నిర్వీర్యములైపోవును. దీనినే గ్రంథివిచ్ఛేదనమందురు. అజ్ఞాని ఈ దేహేంద్రియాది దృశ్యజాతమంతటితో తన్ను ముడివేసికొనును. జ్ఞాని ఆముడిని ఊడదీసి తననుండి (ఆత్మనుండి) దానిని వేఱుపఱచుకొనును. అపుడీ ఇంద్రియాదులన్నియు ఉన్నను జీవుని ఏ మాత్రము బాధింపనేరవు. అవి యాతనికి లొంగిపడియుండును. ఇదియే వేదాంతమునందలి పరమరహస్యము. ఒక్కొక్క ఇంద్రియమును, ఒక్కొక్క దృశ్యవస్తువును పట్టుకొని లొంగదీసికొనుటకంటె, సమస్తమునకు మూలమగు ఆత్మస్థానమును జేరినచో, ఒక ఇంద్రియములేల, మనస్సేల, బుద్ధియేల, సమస్తదృశ్యము కూడ వశమైపోవును. సంసార దుఃఖమంతయు శమించుటకిది సులభోపాయము. నడచుచున్న రైలుబండిని ఆపవలెనని వేలకొలది జనులు పట్టి వెనుకకు లాగినను ఆగదు. ఇంజనులోని ఒక చిన్న 'బ్రేకు' వేసినచో ఆగిపోవును. ఒక ఫ్యాక్టరీలోని చక్రములన్నిటిని ఆపవలెనని ఇంజనుతో కలుపునట్టి బెల్టు తొలగించిన చాలును. అట్లే ఈ సంసారచక్రపరిభ్రమణమంతయు, ఈ అనాది దుఃఖజాలమంతయు ఇతరమగు ఏ ప్రక్రియ చేతను తొలగదు. దృశ్యముతోటి ఆత్మయొక్క సంగమును ఛేదించివైచినచో చాలును. అది అంతయు ఆగిపోవును. ఆత్మస్వరూపవిజ్ఞాన మొకదానిచేతనే తత్ఫలితము చేకూరగలదు. ఈ రహస్యమునే భగవాను డీశ్లోకములందు వ్యక్తమొనర్చుచున్నాడు. తత్త్వజ్ఞానముచే వాసనాక్షయము తప్పక కలుగగలదని ఘంటాపథముగ నిట వచించుచున్నారు.

"దురాసదమ్" - కామమను శత్రువు మహాశక్తివంతమైన దనియు, జయించుటకు కష్టసాధ్యమైనదనియు చెప్పబడినది. మహావటవృక్షము వేళ్లు తన్నుకొని దృఢముగ నున్నట్లు, పెక్కుజన్మలందు బలమును సంపాదించుకొని కామము హృదయక్షేత్రమున చక్కగ నిలద్రొక్కుకున్నది. కామరూపమహాపాదపము అసంగమను (ఆత్మజ్ఞానమను) గండ్రగొడ్డలిచేతనే ఛేదింపశక్యమగును (అసంగ శస్త్రేణ దృఢేన ఛిత్త్వా).

కామమను శత్రువును జయించుట కీచిన్న బాహువులు చాలవు. మహాబాహువులు, శక్తివంతములైన భుజములు, గొప్పబలము కావలెనని సూచించుటకే కాబోలు అర్జునుని 'మహాబాహో' యని భగవాను డిచట సంబోధించెను.

కాబట్టి శోకసాగరమును తరింపదలంచువారు, కామాదిశత్రువులను జయింపదలంచువారు, మోక్షపదవిని కాంక్షించువారు, తాము దేహేంద్రియాదులని భావింపక, వాని యన్నింటికిని సాక్షియగు ఆత్మయే తామని దృఢముగ నిశ్చయించుకొనవలెను. అట్టి నిశ్చయము గల్గియున్నచో ఇక నిండు యౌవనమందున్నప్పటికిని, ప్రపంచమధ్యమున మెలగు చున్నప్పటికిని, ఇంద్రియములు అదుపులోనేయుండును. ఈ ప్రకారముగ కామాదులను జయించుటకు ఆత్మజ్ఞానమను అద్భుతసాధనమును భగవాను డిచట బోధించినవారైరి.

కర్మయోగమునుగూర్చి బోధించుచు బోధించుచు తుట్టతుద కీయఖండజ్ఞానబోధను

గావించినందువలన, ప్రతి వారును, మొట్టమొదట నిష్కామకర్మాచరణ ద్వారా చిత్తశుద్ధిని బడసి, తద్ద్వారా దృగ్దృశ్యవివేకరూపమగు ఈ ఆత్మజ్ఞానమును తప్పక పొందవలసి యుందురని స్పష్టము చేయబడినట్లైనది.

ప్ర:– కామమును జయించుట కుపాయమేమి?

ఉ:– బుద్ధికంటెను పైస్థానమున నున్న సాక్షియగు ఆత్మను తెలిసికొని అచ్చోట నిలుకడను బొందినచో కామము పలాయనము చిత్తగించగలదు.

ఓమ్

ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే

శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే కర్మయోగో నామ

తృతీయోఽధ్యాయః

ఇది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమును, బ్రహ్మవిద్యయు, యోగశాస్త్రమును,

శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదమునగు శ్రీ భగవద్గీతలందు కర్మయోగమను

మూడవ అధ్యాయము

ఓమ్ తత్ సత్

ఓం

శ్రీ భగవద్గీత

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

నాల్గవ అధ్యాయము

జ్ఞానయోగః

జ్ఞానయోగము

ఈ అధ్యాయముయొక్క పేరు :-

"జ్ఞానయోగము" - ఈ అధ్యాయమునందు జ్ఞానసంబంధమైన విచారణయుండుట చేతను, జ్ఞానతపస్సు, జ్ఞానయజ్ఞము, జ్ఞాననౌక, జ్ఞానాగ్ని, జ్ఞానఖడ్గము - మున్నగు వానిని గూర్చి ప్రస్తావింపబడుటచేతను, అధ్యాత్మజ్ఞానముయొక్క మహిమ విశేషముగ చెప్పబడుటచేతను, అట్టి జ్ఞాన మెవరికి ఎట్లు లభించునో చక్కగ విశదీకరింపబడుటచేతను ఈ ప్రకారముగ జ్ఞానమునకు సంబంధించిన విషయములే యెక్కువగా వర్ణింప బడియుండుటవలనను దీనికి జ్ఞానయోగమని పేరు పెట్టబడినది.

ఈ అధ్యాయమందలి ప్రధాన విషయములు :-

(1) భగవానుని ప్రభావము, నిష్కామకర్మయోగ ప్రస్తావన (1వ శ్లో॥ నుండి 18 వ శ్లో॥ వఱకు).

(2) జ్ఞానియొక్క పవిత్ర ఆచరణము (19వ శ్లో॥ నుండి 23వ శ్లో॥ వఱకు).

(3) వివిధములగు యజ్ఞముల వర్ణన- జ్ఞానయజ్ఞముయొక్క ఆధిక్యత (24వ శ్లో॥ నుండి 32 వ శ్లో॥ వఱకు).

(4) జ్ఞానముయొక్క మహిమ (33వ శ్లో॥ నుండి 42వ శ్లో॥ వఱకు).

పూర్వాధ్యాయముతో ఈ అధ్యాయమునకు గల సంబంధము :-

నిష్కామకర్మాచరణముచే చిత్తము శుద్ధము కాగా, అట్టి నిర్మలచిత్తమున జ్ఞాన ముదయించుననుట పరమసత్యము. క్రిందటి అధ్యాయమగు 'కర్మయోగమున' అట్టి చిత్తశుద్ధికి వలసిన కర్మాచరణపద్ధతు లన్నియు చక్కగ తెలుపబడనవి. కావున ఇక జ్ఞానావలంబమునకు క్షేత్రము సిద్ధిపడినట్లే అయినది. ఇక్కారణమున వెనువెంటనే అర్జునునకు జ్ఞానయోగమును భగవాను డీయధ్యాయమున ప్రసాదించుచున్నారు. అట్టి జ్ఞానమే ఈ అధ్యాయముయొక్క విషయము. ఈ అధ్యాయమున జ్ఞానసంబంధ వార్తలే యెక్కువగనున్నను, మధ్య యొకింత కర్మయోగప్రస్తావనయుకలదు. వెనుకటి అధ్యాయములందు వివరింపబడిన నిష్కామకర్మయోగాదిరూప అధ్యాత్మవిద్య అతి ప్రాచీనమైనదనియు, మొట్టమొదట భగవానుడే దానిని సూర్యున కుపదేశింప, సూర్యునిద్వారా క్రమముగ మన్వాది మహర్షులు దాని నవలంబించిరనియు ఈ అధ్యాయ ప్రారంభమున తెలుపబడినది. ఈ ప్రకారముగ నిష్కామకర్మయోగము యొక్క ప్రశంసతో ఈ

జ్ఞాన యోగము

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్
ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే. (4-8)

సాధు, సజ్జనులను సంరక్షించుటకొఱకును, దుర్మార్గులను వినాశ మొనర్చుట కొఱకును, ధర్మమును లెస్సగ స్థాపించుటకొఱకును నేను ప్రతియుగమునందును అవతరించుచుందును.

అధ్యాయము ప్రారంభింపబడుచున్నది - మూడు శ్లోకములద్వారా శ్రీకృష్ణమూర్తి తత్సందర్భమును వివరించుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ :-

1. ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవానహమవ్యయమ్
వివస్వాన్ మనవే ప్రాహ మనురిక్ష్వాకవేఽబ్రవీత్.

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ భగవంతుడు పలికెను.

టీక:- అవ్యయమ్ = నాశరహితమైనట్టి, ఇమంయోగమ్ = ఈ నిష్కామకర్మయోగ మును, (తద్ద్వారా పొందబడు జ్ఞాననిష్ఠను), అహమ్ = నేను, (పురా = సృష్ట్యాదికాలమున) వివస్వతే = సూర్యునికొఱకు, ప్రోక్తవాన్ = చెప్పియుంటివి, వివస్వాన్ = సూర్యుడు, మనవే = (తన పుత్రుడగు వైవస్వత) మనువుకొఱకు, ప్రాహ = చెప్పెను, మనుః = మనువు, ఇక్ష్వాకవే = (తనపుత్రుడగు) ఇక్ష్వాకునికొఱకు, అబ్రవీత్ = చెప్పెను.

తా:- శ్రీభగవానుడు చెప్పెను - నాశరహితమగు ఈ నిష్కామకర్మయోగమును (తద్ద్వారా పొందబడు జ్ఞాననిష్ఠను) పూర్వము నేను సూర్యునకు జెప్పితిని. సూర్యుడు వైవస్వత మనువున కుపదేశించెను. మనువు ఇక్ష్వాకునకు బోధించెను.

వ్యాఖ్య:- ఈ నిష్కామకర్మయోగమును (తద్ద్వారా పొందబడు జ్ఞాననిష్ఠను) పూర్వము భగవానుడు సూర్యున కుపదేశింప, ఆతనిద్వారా క్రమముగ తక్కిన రాజర్షులును తెలిసికొనగల్గిరి. ఈ మహత్తరయోగము జీవుని చిత్తమును శుద్ధపరచి స్వస్వరూపానుభూతిద్వారా సంసారబంధవిచ్ఛిత్తిని. మోక్షమును కలుగజేయునదియగుటచే దీనిని సాధించినవారందఱు ఋషిసత్తములై ముక్తులైరి. వారు సంఘమున ఏ అంతస్తునందున్నప్పటికిని, బ్రాహ్మణులైనను, రాజులైనను, తదితరులైనను సర్వులును పరమశ్రేయమును బొందిరి.

"అవ్యయమ్" - చిత్తశుద్ధిద్వారా నాశరహితమగు మోక్షమను ఫలమొసంగుట వలన నిష్కామకర్మయోగాదిరూప అధ్యాత్మవిద్య అవ్యయమని చెప్పబడినది. మఱియు సత్యము ఏ కాలమందును నశింపదు కనుక, ఆ సత్యమును పొందింపజేయు మార్గమునకును ఏ కాలమందును నాశముండదు. కావున అది అవ్యయమైనది. ఒకవేళ దాని ప్రచారము దేశకాలపరిస్థితులచే హెచ్చుతగ్గులు గల్గియున్నను అది మాత్రము పూర్తిగ అంతరించదు. భగవానుడే అవతారమెత్తి దాని నుద్ధరించుచుందురు.

ప్ర:- నిష్కామ కర్మయోగ మెట్టిది?

ఉ:- నాశరహితమైనది. శాశ్వత మోక్షఫలంబొసంగునది.

ప్ర:- అది లోకమున నెట్లు వ్యాపించెను?

ఉ:- మొట్టమొదట భగవానుడు సూర్యున కుపదేశింప, సూర్యుడు మనువునకును, మనువు ఇక్ష్వాకువునకును దానిని బోధింప, క్రమముగ లోకమున వ్యాపించెను.

2. ఏవం పరమ్పరాప్రాప్తమిమం రాజర్షయో విదుః స కాలేనేహ మహతా యోగో నష్టః పరన్తప.

టీక:– పరన్తప = ఓ అర్జునా! ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, పరమ్పరాప్రాప్తమ్ = పరంపరగ వచ్చిన, ఇమమ్ = ఈ యోగమును, రాజర్షయః = రాజర్షులు, విదుః = తెలిసికొనిరి, మహతాకాలేన = చాలాకాలము గడచినందున, సయోగః = ఆ యోగము, ఇహ = ఈ లోకమున, నష్టః = అదృశ్యమైనది.

తా:– ఓ అర్జునా! ఈ ప్రకారముగ పరంపరంగా వచ్చిన ఈ నిష్కామకర్మ యోగమును రాజర్షులు తెలిసికొనిరి. చాలాకాలము గడచినందున ఆ యోగ మిపుడి లోకమున అదృశ్యమైనది (ప్రచారములో లేకున్నది).

వ్యాఖ్య:– "రాజర్షయః" – రాజు అధ్యాత్మవిద్యయొక్క అనుభూతి గలిగి యుండి నపుడు రాజర్షి యగును. అనగా రాజత్వము, ఋషిత్వము రెండునుగలవాడు రాజర్షి యనబడును. పూర్వ మనేకమంది రాజులు ఈ పరమార్థవిద్యను గ్రహించి రాజర్షులుగా మారిరి. 'ఋషి' అనునది ఒక బిరుదు. దాని నెవ్వరైనను పొందవచ్చును. అధ్యాత్మ జ్ఞానమును చక్కగ సాధించినచో సామాన్యమానవుడు మహర్షిగా మారిపోగలడు. నిష్కామకర్మయోగము నవలంబించి, ఇంద్రియములను జయించి, మనస్సును స్వాధీనపఱచుకొని, కామాదులను నిర్జించి ఆత్మానుభవము నొందగల్గువాడే ఋషిత్వమును బడసినట్లగును. పూర్వ మెందరో రాజు లాప్రకార మాచరించి రాజర్షులు కాగల్గిరని యిట వచింపబడినది. ఎన్నియో కార్యకలాపములు, విక్షేపములు, వ్యవహారములుగల రాజులే ఇట్టి విద్యను సాధింపగల్గినపుడు, ఇక తక్కినవారి విషయము చెప్పనేల? కొందఱు గృహస్థులు తమకు అనేక కుటుంబ వ్యవహారములు, ఉద్యోగపుపనులు, వ్యవసాయకార్యములు ఉండుననియు, ఆధ్యాత్మికసాధనల నొనర్చుటకు ఏ మాత్రము తీరకలేదనియు, అన్నియు వదలిన సన్న్యాసులకే అది సాధ్యపడుననియు వచించుచుందురు. ఆ వాక్యము సత్యదూరమైనదని ఈ శ్లోకము ఋజువుచేయుచున్నది. రాజునకులేని వ్యవహారములా గృహస్థులకుండునవి? కావున ఆ పూర్వకాలపు రాజులవలె సర్వులును నిష్కామకర్మ యోగాది పరమార్థసాధనల ననుష్ఠించి తరింపవచ్చును. ఈ శ్లోకమున రాజర్షులు తెలిసికొనిరి అని చెప్పబడినందున, తక్కిన వారు తెలిసికొనలేదని యర్థముకాదు. ఆ కాలమున దాని నాచరించువారిలో రాజులు ప్రధానులై యుండిరి. మఱియు అర్జునుడు రాజై యుండినందువలన పూర్వీక రాజుల యొక్క యా మార్గము ననుసరించుటలో నాతనికి కష్టతరమైనదేదియు నుండదని తెలుపుట కొఱకును అట్లు చెప్పియుండవచ్చును.

"నష్టః" – అను పదమునకు పూర్తిగ నశించిపోయినది అను అర్థముకాదు. కాలగర్భమున (పరశురాముడు రాజులను వధించుట మొదలగు అవాంతర పరిస్థితులచే) రాజర్షులెఱిగిన ఆ బ్రహ్మవిద్యయొక్క, నిష్కామకర్మయోగముయొక్క ప్రచారము లోకమున సన్నగిలినదనియే అర్థము. కానిచో పైశ్లోకమునందే ఈయోగము 'అవ్యయమ్', (నాశరహితమైనది) అని చెప్పినదానికి వ్యాఘాతము కలుగును. పరమాత్మ యెట్లు శాశ్వతుడో, ఆతనిచే సృజింపబడిన ధర్మమున్ను శాశ్వతమైనదే యగును.

3. స ఏవాయం మయా తేఽద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః భక్తోఽసి మే సఖా చేతి రహస్యం హ్యేతదుత్తమమ్.

టీక:— మే = నా యొక్క, భక్తః = భక్తుడవును, సఖాచ = స్నేహితుడవును, అసి ఇతి = అయితివని, పురాతనః = ప్రాచీనమైన, సః ఏవ అయం యోగః = ఆ యీ నిష్కామకర్మ యోగమే, అద్య = ఇప్పుడు, తే = నీ కొఱకు, మయా = నాచేత, ప్రోక్తః = చెప్పబడినది, ఉత్తమమ్ = శ్రేష్ఠమైన, ఏతత్ = ఈ యోగము, రహస్యమ్ హి = అతిరహస్యమైనది కదా!

తా:— నీవు నాభక్తుడుగను, మిత్రుడుగను నున్నావు కావున ఆ పురాతనమైన నిష్కామకర్మయోగమునే యిపుడు తిరిగి నీకు జెప్పితిని. అది మిగుల శ్రేష్ఠమైనదనియు, రహస్యమైనదనియు నెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:— భగవాను డర్జునునకు బోధించిన ఈ (ఈ నిష్కామకర్మయోగాది) పరమార్థవిద్య క్రొత్తగా ఆవిర్భవించినదికాదు. అనాదికాలమునుండియు కలదు. కనుకనే అది 'పురాతనము' అని చెప్పబడినది. అయితే దేశకాలపరిస్థితులనుబట్టి కాలగర్భమున అది ఒకింత మరుగైనపుడు సాక్షాత్ దైవముకాని లేక దైవాంశసంభూతులగు మహనీయులుగాని యవతరించి అద్దానిని సముద్ధరించుదురు. ఇట్టి ప్రాచీనమగు ఉత్తమవిద్యనే శ్రీకృష్ణమూర్తి అర్జునున కిపుడు బోధించిరి.

ఈ యోగమును అర్జునునకే యేల బోధింపవలెను? ఇందులకు కారణము కలదు. ఆ కారణ మీ శ్లోకమున స్పష్టముగ తెలుపబడినది. అర్జునుడు పరమభక్తుడు, పరమమిత్రుడు. కనుకనే భగవానుడు అతిరహస్యమైనప్పటికిని దాని నతనికి ఉపదేశించివైచిరి. అర్జునునివలెనే ఎవ్వరైనను సరియే నిర్మలభక్తి, పరమప్రేమ సంపాదించుకొనగల్గుచో వారికిని భగవానుడు తప్పక అధ్యాత్మజ్ఞానమును ప్రసాదించగలరు. (దదామి బుద్ధియోగమ్ 10-10). కాబట్టి అర్జునునివలె అర్హతను ముందు సంపాదించుకొనవలెను. తదుపరి జ్ఞానము దానియంతట నదియే భగవత్కృపవలన లభించగలదు.

"రహస్యం హ్యేతదుత్తమమ్" - భగవానుడు బోధించిన ఈ పరమార్థవిద్య, ఈ నిష్కామకర్మతత్త్వము పరమరహస్యమైనదనియు, మహోత్కృష్టమైనదనియు తెలుప బడినది. సామాన్యముగ రహస్యమును ఎవరును ఒకరికి తెలుపరు. కాని అర్జునుని యందు తగిన యోగ్యతలు (భక్తి, ప్రేమ) ఉన్నందున శ్రీకృష్ణ డాతనికి రహస్యమును బట్టబయలుచేసివైచిరి. మఱియు, 'ఉత్తమమ్' అని చెప్పినందువలన ప్రపంచములో గల సమస్త పదార్థములందును శ్రేష్టమైనది. ఈ అధ్యాత్మవిద్యయేయని భగవానుడు స్పష్టముచేసినట్లైనది.

ప్ర:— భగవాను డర్జునునకు బోధించిన పరమార్థవిద్య, నిష్కామకర్మతత్త్వము ఎట్టిది?

ఉ:— (1) పురాతనమైనది (2) ఉత్తమమైనది (3) రహస్యమైనది.

ప్ర:— ఇట్టి విద్యను అర్జునునికే ఏల ఉపదేశింపవలెను?

ఉ:— భగవానున కాతడు (1) పరమభక్తుడు (2) పరమమిత్రుడు కాబట్టి.

అ॥ శ్రీకృష్ణమూర్తి పూర్వము సూర్యభగవానున కీపరమార్థవిద్య నుపదేశించిరను వాక్యమును వినుటతోడనే, మొన్న మొన్న (ద్వాపరయుగాంతమున) దేవకీగర్భమున పుట్టిన శ్రీకృష్ణుడు సృష్ట్యాదియందు సూర్యున కెట్లు బోధింపగల్గిరను సంశయ మర్జునునకు కలుగగా, వెంటనే తన్నివృత్తికొఱ కాతడు భగవానుని యిట్లు ప్రశ్నించెను -

అర్జున ఉవాచ :-

4. అపరం భవతో జన్మ పరం జన్మ వివస్వతః
కథమేతద్విజానీయాం త్వమాదౌ ప్రోక్తవానితి.

అర్జున ఉవాచ = అర్జునుడు చెప్పెను -

టీక:- భవతః = నీ యొక్క, జన్మ = జన్మము, అపరమ్ = తరువాతిది, వివస్వతః = సూర్యునియొక్క, జన్మ = జన్మము, పరమ్ = వెనుకటిది, ఆదౌ = సృష్ట్యారంభమున, త్వమ్ = నీవు, ప్రోక్తవాన్ ఇతి (యత్) = చెప్పితివనుట యేదికలదో, ఏతత్ = దీనిని, కథమ్ = ఎట్లు, విజానీయామ్ = తెలిసికొందును!

తా:- అర్జునుడు చెప్పెను - (ఓ కృష్ణా!) మీ జన్మము ఇటీవలది. సూర్యుని జన్మము బహుపురాతనమైనది. అట్టిచో మీరు సూర్యున కుపదేశించితిరను విషయమును నేనెట్లు గ్రహించగలను?

వ్యాఖ్య:- పూర్వము రాజసూయయాగసందర్భమున అర్జునుడు భీష్మునివంటి మహనీయుని ముఖతః శ్రీకృష్ణునియొక్క నిజతత్త్వమును, వారు సాక్షాత్ పరమాత్మ యేయను సత్యమును వినియుండెను. అయినను ఇపుడు శ్రీకృష్ణుని దేవకీసుతునిగనే వీక్షించి 'మీరు మొన్న మొన్ననే పుట్టితిరిగదా!' అని పలుకుటకు కారణమేమి? ఇందులకీ క్రింది హేతువులను చెప్పవచ్చును. (1) సాక్షాత్ శ్రీకృష్ణుని ముఖతః ఆతని అవ్యయస్వరూపవర్ణనమును అర్జునుడు స్వయముగ వినగోరియుండవచ్చును. (2) ఈ ప్రశ్న ద్వారా సామాన్యజనులయొక్క మనస్సునందుండు సంశయమును నివారింపజేయదలంచి యుండవచ్చును.

శ్రీకృష్ణమూర్తి కేవలము పాంచభౌతికరూపముకాదు. వారు త్రికాలాబాధ్యులగు విశ్వవ్యాపకులైన పరమాత్మ. ఈ సత్యమును భగవానుడే మఱుశ్లోకమునందు జెప్పబోవుదురు. దేహదృష్టి, మనోదృష్టి, ఆత్మదృష్టి యని మూడుదృష్టులు కలవు. ఒకవ్యక్తిని జూడగనే ఆతనిశరీరము, చర్మము, దాని అందచందములు, దాని పుట్టుక, జాతి, రంగు, ఆకారము మాత్రమే స్ఫురణకువచ్చుట దేహదృష్టి. ఆతని పాండిత్యము, గుణగణములు, శీలము మున్నగువానిని తలంచుట మనోదృష్టి. ఆతని నిర్మల ఆత్మరూపమునే వీక్షించుట ఆత్మదృష్టి. ఇందు మూడవదియగు ఆత్మదృష్టినే మహనీయులు గలిగియుందురు. సామాన్యజనులు మొదటి రెండుదృష్టులను అవలంబింతురు. దేహము, మనస్సు ప్రకృతి జన్యములు, నశ్వరములు. ఆ దృష్టులు సరికావు. కావున ఆత్మదృష్టినే ప్రతివారును అభ్యసించవలయును. దానినే భగవాను డిపుడు ప్రతిపాదింపబోవుచున్నాడు.

అ॥ అర్జునుని యా ప్రశ్న విని శ్రీకృష్ణమూర్తి తన నిజతత్త్వమును ప్రకటించుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ :-

5. బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని తవ చార్జున
తాన్యహం వేద సర్వాణి న త్వం వేత్థ పరన్తప.

శ్రీ భగవానువాచ : శ్రీభగవంతుడు చెప్పెను.

టీక:– అర్జున = ఓ అర్జునా!, మే = నాకును, తవచ = నీకును, జన్మాని = జన్మలు, బహూని = అనేకములు, వ్యతీతాని = గడచిపోయినవి, తాని సర్వాణి = వానినన్నిటిని, అహమ్ = నేను, వేద = ఎఱుంగుదును, పరన్తప = ఓ అర్జునా!, త్వమ్ = నీవు, న వేత్థ = ఎఱుగవు.

తా:– శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను - శత్రువులను తపింపజేయు ఓ అర్జునా! నీకును, నాకును ఇంతవఱ కనేక జన్మలు గడచినవి. వాని నన్నిటిని నే నెఱుంగుదును. నీ వెఱుంగవు.

వ్యాఖ్య:– ఈశ్వరుడు, జీవుడు - ఇరువురును వాస్తవముగ ఒకే ఆత్మ స్వరూపులు. కాని ఈశ్వరుడు మాయను జయించినవాడు; జీవుడు మాయాధీనుడు. ఇదియే వారిరువురకును గల భేదము. ఈశ్వరుడు మాయను స్వాధీనముచేసికొని లోకసంరక్షణార్థము పెక్కు జన్మలు (అవతారములు) ఎత్తుచుండును. జీవుడు మాయకు లోబడి, కర్మబద్ధుడై అనేక జన్మ లెత్తుచుండును. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడుకావున తానెత్తిన యా జన్మలన్నిటిని ఎఱింగియేయుండును. జీవుడు కించిజ్జ్ఞుడు కావున అట్టి స్మృతి వానికి లేదు. ఈ సత్యమునే భగవాను డీశ్లోకమున వివరించుచున్నాడు.

అజ్ఞానవశమున జీవునిదృష్టి ఈ వర్తమానజన్మకే పరిమితమైయుండును. వాస్తవముగ ప్రతిజీవికి కోట్లకొలది జన్మలు గడచినవి. ఇప్పటికి ఎందఱో తండ్రులు, ఎందఱో తల్లులు అతనికి గడచిపోయిరి. ఆత్మజ్ఞానముచే కర్మబంధము నశింపనిచో ఆతడింకను ఎన్నియో జన్మలెత్తవలసియుండును. పుణ్యవశాత్తు ఇపుడు సర్వోత్తమమగు మానవజన్మ లభించినది. మోక్షమునకు సోపానమువంటి ఈ మానవజన్మను బొందియు తన యాత్మనెఱింగి తరించుటకై యత్నింపక జన్మల నంతముచేయజూడక, పై పెచ్చు విషయభోగములందు మునింగి తత్ఫలితముగ ఇంకను అనేకజన్మలందు యాతనల ననుభవించువాడు నిక్కముగ దౌర్భాగ్యుడేయగును. కాబట్టి భగవాను డీశ్లోకమున దెలిపినట్లు ప్రతివాడును తనపూర్వజన్మలన్నింటిని ఒకపర్యాయము స్మృతిపథమునకు దెచ్చుకొని, ఆ యమయాతనలను, ఆ గర్భనరకములను, క్లేశములను సంస్మరించి, ఇకమీదట అట్టి జన్మలకు స్వస్తిచెప్పులాగున కృతనిశ్చయుడుకావలెను. తల్లిగర్భమున నున్నపుడు జీవునకు దాదాపు 7వ మాసమున క్షణకాలము దివ్యదృష్టిగలుగగా నపుడాతడు తనపూర్వపు జన్మలన్నిటిని జూచి భీతిల్లి భగవానుని శరణుబొంది జన్మరాహిత్యమునకై ఈజీవితమున సర్వయత్నములు చేసెదనని వాగ్దానముచేయును. కాని గర్భమునుండి వెలువడగనే అంతయు మఱచిపోవును. అట్లుచేయక, జీవుడు భగవానుని ఆశ్రయించి ఈజన్మయందే కడతేరులాగున చూడవలయును. పురోభివృద్ధిని గోరువాడు పూర్వవృత్తాంతమును మఱువగూడదు. భగవాను డర్జునునకు పూర్వజన్మలనుగూర్చి జ్ఞాపకము చేసెను. అర్జునునకువలె ప్రతిమానవునకును అట్టిజన్మలు సంభవించియున్నవి. గనుక, వానిని సంస్మరించి ఈ జన్మయందు భక్తి జ్ఞానవైరాగ్యాది సాధనములచే ఆత్మానుభూతిని సముపార్జించుటద్వారా సంసారబంధవిచ్ఛిత్తిని, జన్మరాహిత్యమును గలుగజేసికొనుట జీవుని కర్తవ్యము.

అ॥ తన జన్మకున్ను, తక్కిన జీవరాసుల జన్మలకున్ను గల భేదమును తెలుపుటకై, తన జన్మరహస్యమును భగవాను డెఱింగించుచున్నాడు–

**6. అజోఽపి సన్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోఽపి సన్
ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా.**

టీక:– (అహమ్ = నేను), అజః అపిసన్ = పుట్టుకలేనివాడనైనను, అవ్యయాత్మా (అపిసన్) = నాశరహితస్వరూపముకలవాడనైనను, భూతానామ్ = ప్రాణులకు, ఈశ్వరః అపిసన్ = ఈశ్వరుడను (నియామకుడను) అయియున్నను, స్వామ్ = స్వకీయమైన, ప్రకృతిమ్ = ప్రకృతిని, అధిష్ఠాయ = స్వాధీనపఱచుకొని, ఆత్మమాయయా = నాయొక్క మాయాశక్తిచేత, సంభవామి = పుట్టుచున్నాను.

తా:– నేను పుట్టుకలేనివాడను, నాశరహితస్వరూపముకలవాడను, సమస్తప్రాణులకు ఈశ్వరుడను అయియున్నప్పటికి స్వకీయమగు ప్రకృతిని వశపఱచుకొని నా మాయాశక్తిచేత పుట్టుచున్నాను (అవతరించుచున్నాను).

వ్యాఖ్య:– 'నాకును అనేక జన్మలు గడచినవి' అని శ్రీకృష్ణమూర్తి క్రిందటి శ్లోకమునందు చెప్పియుండిరి. కావున భగవంతుడును సర్వజీవులవలె జన్మకర్మలకులోనైయున్నారా? అను సంశయ మిచట నుదయింపవచ్చును గనుక అందులకు సమాధానము వెనువెంటనే ఈ శ్లోకమునందు చెప్పబడుచున్నది. భగవంతునియొక్క జన్మమువేఱు, తదితరులయొక్క జన్మమువేఱు. జీవులు ప్రకృతికి వశులై (మాయకులోబడి) కర్మవశమున జన్మలెత్తుచున్నారు. ఈశ్వరు డట్లుకాదు. వారు ప్రకృతికిలోబడక, మాయను స్వాధీనమొనర్చుకొని లోకోపకారార్థము, ధర్మసముద్ధరణము కొఱకు తమ యిచ్ఛచేతనే జన్మలెత్తుచున్నారు. ఇచట భగవంతునకు మూడులక్షణములు చెప్పబడినవి – (1) జన్మలేనివాడు (2) నాశరహితుడు (3) ప్రాణికోట్లయొక్క నియామకుడు – అని. ఈ ప్రకారముగ వాస్తవముగ జన్మరహితుడైనను స్వకీయశక్తిచే లోకసంగ్రహార్థము అవతారము లెత్తుచున్నాడు. ప్రాణికోట్లపై భగవానున కెంత కరుణగల్గియున్నదో, ధర్మసముద్ధరణమందు వారికి ఎంత ఉత్కంఠతగలదో ఈ అవతారతత్త్వముద్వారా మనము గ్రహించుకొనవచ్చును. ఈ వాక్యములవలన శ్రీకృష్ణమూర్తి కేవలము వసుదేవుని సుతుడుమాత్రమే కాదనియు, అవ్యయపరమాత్మయేయనియు, జగన్నియామకుడగు ఈశ్వరుడే యనియు స్పష్టమగుచున్నది.

ప్ర:– భగవంతు డెట్టివాడు?

ఉ:– (1) జన్మరహితుడు (2) నాశవర్జితుడు (3) జగన్నియామకుడు (ఈశ్వరుడు)

ప్ర:– అట్టి జన్మరహితుడు మరల యేల జన్మలెత్తుచున్నాడు?

ఉ:– ప్రకృతిని స్వాధీనపఱచుకొని లోకోద్ధరణముకొఱకు మాత్రము జన్మించుచున్నాడే కాని అజ్ఞానులవలె కర్మకు వశుడై కాదు.

అ॥ తాను జన్మించుటకు కారణములను రెండుశ్లోకములద్వారా భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు-

7. యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్.

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా!, యదా యదా = ఎప్పుడెప్పుడు, ధర్మస్య = ధర్మమునకు, గ్లానిః = హానియు, అధర్మస్య = అధర్మమునకు, అభ్యుత్థానమ్ = అభివృద్ధియును, భవతి = కలుగుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, ఆత్మానమ్ = నన్ను, అహమ్ = నేను, సృజామి = సృష్టించుకొనుచున్నాను.

తా:— ఓ అర్జునా! ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మము క్షీణించి, అధర్మము వృద్ధియగుచుండునో, అప్పుడప్పుడు నన్ను నేనే సృష్టించుకొనుచుందును (నేను అవతరించుచుందును).

వ్యాఖ్య:— ధర్మము ఎంతశ్రేష్ఠమైనదో భగవానుని ఈవాక్యమువలన సుస్పష్ట మగుచున్నది. 'ధర్మోరక్షతిరక్షితః' అనునట్లు ధర్మాచరణమే మనుజుని రక్షించగలదు. జీవునకు శాంతిని, శాశ్వతసౌఖ్యమును ఒసంగగల్గునది అదియే. కనుకనే భగవాను డద్దాని రక్షణమునకై బద్ధకంకణులైరి. ధర్మముయొక్క రక్షణకై సాక్షాత్ పరమాత్మయే పూనుకొనునని చెప్పినపుడు ఇక నద్దాని మహాత్మ్యమును వేఱుగ వర్ణించవలెనా? అట్లే అధర్మముయొక్క అభివృద్ధిని తాను సహింపలేనని భగవానుడు తెలుపుటవలన దానియొక్క నికృష్టత్వమున్ను స్పష్టముగ గోచరించుచున్నది. కాబట్టి శ్రేయమును కాంక్షించువారందఱును ధర్మము నభివృద్ధిపఱచుచు, అధర్మమును రూపుమాపుచునుండవలెను. అపుడే వారు ఈశ్వరనియమమున కనుగుణ్యముగ నడచువారై జన్మసార్థక్య మొందగలరు.

ప్ర:— భగవంతు డెపుడవతరించును?

ఉ:— ధర్మము క్షయించునపుడు, అధర్మము వృద్ధినొందునపుడు.

8. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే.

టీక:— సాధూనాం = సజ్జనులయొక్క (సన్మార్గప్రవర్తకులయొక్క), పరిత్రాణాయ = సంరక్షణముకొఱకును, దుష్కృతామ్ = దుర్మార్గులయొక్క, వినాశాయ చ = వినాశము కొఱకును, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ = ధర్మమును లెస్సగ స్థాపించుటకొఱకును, యుగే యుగే = ప్రతియుగమునందును (ప్రతి సమయమునందును అనగా, అపుడుపుడు), సంభవామి = అవతరించుచున్నాను.

తా:— సాధు, సజ్జనులను సంరక్షించుటకొఱకును, దుర్మార్గులను వినాశమొనర్చుట కొఱకును, ధర్మమును లెస్సగ స్థాపించుట కొఱకును నేను ప్రతియుగము నందును అవతరించుచుందును.

వ్యాఖ్య:— సన్మార్గమున జనువారికి, సత్ప్రవర్తనగలిగియుండువారికి, సాధుశీలురకు మాత్రమే భగవానుని రక్షణ లభించును. సర్వేశ్వరుని సంరక్షణ నభిలషించువారికి తగిన అర్హతయుండవలెను. ఆ అర్హత ఒకానొక జాతికాదు, మతముకాదు, కులముకాదు, సాధుత్వము. అనగా సత్ప్రవర్తన, ధర్మానుష్ఠానము. అట్లు సన్మార్గమున, సత్యపథమున నడచువారందఱును భగవానునిచే సంరక్షింపబడుదురు. వారు భగవంతుని అభయహస్తముక్రింద నుండుటచే వారికి ఏకొఱతయు నుండదు. వారచిరకాలములోనే భవసాగరమును దాటిపోవుదురు. అట్టివారి సముద్ధరణముకొఱకు, పరిరక్షణముకొఱకు తానపుడపుడు అవతరించుచుందునని భగవాను డిచట వాక్రుచ్చిరి.

అట్లే దుష్టులను శిక్షించుటకు గూడ తాను జన్మించుచుందునని వచించిరి. కావున దుష్కార్యములయొక్క ఘోరపరిణామములను ముందుగనే ఊహించుకొని, వానినుండి విముఖులై, పాపభీతిగల్గి, దైవసంస్థాపనము. ధర్మము నుద్ధరించుటకై భగవానుడు బద్ధకంకణులైరి. కావున భగవానున కేది అతిప్రీతికరమైయున్నదో, అట్టి ధర్మమునే ఆశ్రయించి జీవులు సర్వేశ్వరునికృపకు పాత్రులు కావలసియున్నారు.

ఈశ్లోకమునందు తెలుపబడిన (1) సాధుసంరక్షణము (2) దుష్టశిక్షణము (3) ధర్మసంస్థాపనము - అను మూడు ఉద్దేశ్యములలో ఏయొకదానికొఱకుగాని, లేక రెండిటికొఱకుగాని, లేక మూడింటికొఱకుగాని, భగవాను డవతరించుచుందురు.

ఇచట సాధువులనగా సన్న్యాసులనిగాని, బైరాగులనిగాని అర్థముకాదు. 'సాధు' - అనగా 'మంచి' అని యర్థము. మంచిప్రవర్తనగలవారందఱును సాధువులే. వారు గృహస్థులైనను, బ్రహ్మచారులైననుసరియే.

'యుగేయుగే' - అనగా యుగమునకు ఒకసారి అవతరించునను భావము కాదు. 'అపుడపుడు' అని దాని అర్థము. పైనదెలిపిన యవసరము లెపుడేర్పడునో అపుడు - అని తాత్పర్యము.

ఈ శ్లోకమునందు 'త్రాణాయ' అనిచెప్పక 'పరిత్రాణాయ' అని చెప్పుటయు, 'నాశాయ' అనిచెప్పక 'వినాశాయ' అనిచెప్పుటయు, 'స్థాపనార్థాయ' అనిచెప్పక 'సంస్థాపనార్థాయ' అని చెప్పుటయు గమనించదగినవి. ఆయా క్రియలయొక్క అధికమాత్రనవి సూచించును.

భగవంతుడు దయార్ద్రహృదయుడుకదా! మఱి దుష్టుల నెందులకు శిక్షించునని కొందఱు ప్రశ్నించవచ్చును. నిజముగా ఆ శిక్షణ వారిపై చూపిన యనుగ్రహమే యగును. భగవానుని ఆ శిక్షణచే వారిపాపములు క్షాళితములై పోగలవు. మఱియు అట్లు శిక్షించనిచో లోకమున అధర్మము, దుర్మార్గము ప్రబలి సంఘమునకంతకును గొప్పప్రమాదము వాటిల్లగలదు. శరీరముపై పుండు లేచినచో దానిని 'ఆపరేషన్' ద్వారా నిర్మూలించిననే, లేక కొంతభాగము ఛేదించిననే శరీర మారోగ్యవంతముగ నుండును గదా! పుండుమానిపోవునుగదా! అట్లే దుష్టశిక్షణయునని గ్రహించుకొనవలయును.

అ॥ ఈ ప్రకారము భగవంతునియొక్క జన్మకర్మలను తెలిసికొను వారికి కలుగుఫలితమును వివరించుచున్నాడు -

9. జన్మ కర్మ చ మే దివ్య మేవం యో వేత్తి తత్త్వతః
త్యక్త్వా దేహం పునర్జన్మ నైతి మామేతి సోఽర్జున.

టీక:– అర్జున = ఓ అర్జునా!, యః = ఎవ్వడు, ఏవమ్ = ఈ రీతిగా, మే = నా యొక్క, దివ్యమ్ = దివ్యమైన, జన్మ =జన్మమును, కర్మ చ = కర్మమును, తత్త్వతః = యథార్థముగ, వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = అతడు, దేహమ్ = శరీరమును, త్యక్త్వా = విడిచి, పునః = తిరిగి, జన్మ = జన్మను, న ఏతి = పొందడు, మామ్ = నన్ను, ఏతి = పొందును.

తా:– అర్జునా! ఎవడీ ప్రకారముగ నా యొక్క దివ్యమైన జన్మమును, కర్మమును గూర్చి యథార్థముగ తెలిసికొనుచున్నాడో, అట్టివాడు మరణానంతరము మఱల జన్మమునొందక నన్నే పొందుచున్నాడు (మోక్షమును బడయుచున్నాడు).

వ్యాఖ్య:– 'బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి' - బ్రహ్మమును తెలిసికొనువాడు బ్రహ్మమే యగుచున్నాడను ఉపనిషద్వాక్యముయొక్క సారాంశమే ఈ శ్లోకమున తెలుపబడినది. భగవంతునియొక్క దివ్యములగు జన్మ, కర్మలను (లీలలను) యథార్థముగ నెఱుంగువాడు, భక్తిపారవశ్యముచేత వారియందే దత్తచిత్తుడై భగవద్ధ్యాననిరతుడై యుండును. గావున ఆతడా పరమాత్మనే పొందుచున్నాడు. భగవత్స్వరూపమును చక్కగ

తెలిసికొనుట 'సాధన'. భగవదైక్యమునొందుట 'సాధ్యము'. ఈ ప్రకారముగ సాధన, సాధ్యము - రెండును ఈ శ్లోకమునందు తెలుపబడినవి. అయితే 'తత్త్వతః' అని చెప్పినందువలన, భగవద్విషయమును స్వానుభవముద్వారా యథార్థముగ నెఱుంగ వలెనేకాని, 'వాచా' జ్ఞానముచేగాని, అశాస్త్రీయజ్ఞానముచేగాని, అపాతజ్ఞానముచేగాని సంతుష్టినొందరాదు.

'దివ్యమ్' అని చెప్పినందువలన భగవానుని లీలలు, జన్మ, కర్మలు అప్రాకృతములని తేలుచున్నది. భగవానుడు ప్రకృతిని స్వాధీనపఱచుకొనినవాడు గనుక వారి చర్యలు సామాన్యప్రాణులయొక్క చర్యలవలె నుండవు. భగవత్తత్త్వము నెఱుగువాడు 'పునర్జన్మను పొందడు' అని చెప్పి, వెనువెంటనే 'నన్నే పొందును' అని తెలుపుటవలన జన్మరాహిత్యపదవి శూన్యము కాదనియు కేవలము సచ్చిదానందఘనఆత్మస్వరూపస్థితియే అది యనియు సుస్పష్టమగుచున్నది.

'దేహమును విడిచి నన్నే పొందును' - అను వాక్యము యొక్క అర్థము దేహమును విడిచిన పిదపయే మోక్షమును పొందునని కాదు. వాస్తవముగ, ఏ క్షణమున మనుజుడు భగవత్తత్త్వమును లెస్సగ నెఱుంగునో, ఆ క్షణముననే (దేహమున్నపుడే) అతడు మోక్షమునొందుచున్నాడు. దేహమును విడిచిన పిదప మరల దేహమును పొందడని తెలుపుటకొఱకే దేహాన్తరప్రస్తావన ఇచట గొనిరాబడినది.

ప్ర:— భగవత్సాయుజ్యమునెవరు పొందగలరు?

ఉ:— భగవంతునియొక్క అప్రాకృత జన్మ, కర్మలను, తత్త్వమును వాస్తవముగ నెఱుంగువారు.

అ॥ పూర్వమెందఱో మహనీయు లాప్రకారము దైవతత్త్వము నెఱింగి తరించి యుండిరని వచించుచున్నాడు.

10. వీతరాగభయక్రోధా మన్మయా మాముపాశ్రితాః
బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భావమాగతాః.

టీక:.— *వీతరాగభయక్రోధాః* = అనురాగము (కోరిక), భయము, కోపము విడచినవారును, *మన్మయాః* = నాయందే లగ్నమైన చిత్తముగలవారును (నాయందే తన్మయులును), *మామ్* = నన్ను, *ఉపాశ్రితాః* = ఆశ్రయించినవారును (అగు), *బహవః* = అనేకులు, *జ్ఞానతపసా* = (ఇట్టి) జ్ఞానతపస్సుచేత, *పూతాః* = పవిత్రులై, *మద్భావమ్* = నా స్వరూపమును (మోక్షమును), *ఆగతాః* = పొందిరి.

తా:— అనురాగము, భయము, క్రోధము విడిచినవారును, నాయందే లగ్నమైన చిత్తముగలవారును, నన్నే ఆశ్రయించినవారు నగు అనేకులు ఇట్టి జ్ఞానతపస్సుచే పవిత్రులై నా స్వరూపమును (మోక్షమును) బొందియుండిరి.

వ్యాఖ్య:— 'జ్ఞానయోగ' మను ఈ అధ్యాయమునందు గీతాచార్యులు జ్ఞానమును తపస్సు, యజ్ఞము, అగ్ని, నౌక, ఖడ్గము మున్నగు వివిధరూపముల వర్ణించిచెప్పుదురు. ఇచ్చోట జ్ఞానమును తపస్సుగా వర్ణించిరి. ప్రపంచములో అనేక తపస్సులున్నప్పటికిని, జ్ఞానతపస్సు సర్వోత్కృష్టమైనది. ఏలయనిన శరీరముపై గల మాలిన్యమును జలము కడిగివైచి శుద్ధి చేయునట్లు, బహుజన్మార్జిత పాపపంకిలమును జ్ఞానతపస్సు కడిగివైచి చిత్తమును శుద్ధమొనర్చును (కనుకనే 'పూతాః' (పవిత్రులై) అను పదము ప్రయోగింపబడినది).

మోక్షమున కిట్టి చిత్తనైర్మల్య మత్యంతావశ్యకమై యున్నది. అయితే జ్ఞానతపస్సనగానేమి? (1) రాగభయ క్రోధములు లేకుండుట (2) భగవన్మయుడైయుండుట (3) భగవంతుని ఆశ్రయించుట. అట్టి జ్ఞానతపస్సు యొక్క ఫలితమేమి? (1) చిత్తశుద్ధి (2) పరమాత్మస్వరూపప్రాప్తి - అని యీశ్లోకమున చెప్పబడినది.

"వీతరాగభయక్రోధాః" - జ్ఞానతపస్సునందలి మొదటిసాధన కామక్రోధభయములను త్యజించుట. ఈదుష్టత్రయము సాధకునకు మహాప్రమాదకరమైనది. కాబట్టి ప్రయత్నపూర్వకముగ ఆ దుర్గుణముల మూడింటిని తొలగించుకొనవలెను. అయితే అవి యెట్లు తొలగగలవు? దానికి ఉపాయమున్ను వెనువెంటనే చెప్పబడినది. 'మన్మయాః' 'మాముపాశ్రితాః' - అనగా నిరంతర భగవచ్చింతన, భగవదాశ్రయము ఇవియే ఉపాయములు. రాగభయక్రోధరాహిత్యమను 'వాసనాక్షయము' నిరంతర భగవన్మయత్వ, భగవదాశ్రయత్వములను 'తత్త్వజ్ఞానము' యొక్క సహాయముచే లభ్యముకాగలదు. ఈ వాసనాక్షయ, తత్త్వజ్ఞానములు రెండును ఒకదానిచే మఱియొకటి పరిపోషింపబడుటవలన రెండిటిని ఏకకాలమందే సమముగ నభ్యసించుచురావలెను.

"బహవః" - ఇంతవఱకెందఱో ఇట్టి జ్ఞానతపస్సుచే పునీతులై బ్రహ్మసాయుజ్య మొందగల్గిరని చెప్పుటవలన దానిమహిమను దెల్పుటకు ప్రత్యక్షసాక్ష్యము లభించినట్లైనది. పూర్వమెందఱో దానిని సాధించి ముక్తిని బడసినందున, ఇపుడును, మున్ముందును గూడ ఆ ప్రకారమే పడయగలరనుటలో సందేహములేదు. కాబట్టి ముముక్షువు లాయాసాధనలను తప్పక ఆచరించి శ్రేయము నొందవలయును.

ఈ శ్లోకముద్వారా తెలుపబడిన ముఖ్యాంశములు-

(1) భగవత్స్వరూపమును బొందుటకు హృదయనిర్మలత్వము ఆవశ్యకము.

(2) ఆ హృదయనిర్మలత్వమునకు జ్ఞానతపస్సు అవసరము.

(3) జ్ఞానతపస్సనగా - (1) కామక్రోధభయరాహిత్యము.

(2) భగవత్తన్మయత్వము.

(3) భగవదాశ్రయత్వము.

ప్ర:– హృదయశుద్ధి దేనివలన కలుగగలదు?

ఉ:– జ్ఞానతపస్సుచే. (దీనివివరములు పైన తెలుపబడినవి).

అ॥ తన్నేప్రకారముగ జనులు సేవించుదురో, ఆ ప్రకారమే వారి ననుగ్రహించుదునని భగవానుడు వచించుచున్నాడు -

11. యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్ మమ వర్త్మానువర్తన్తే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః.

టీక:– పార్థ = ఓ అర్జునా!, యే = ఎవరు, యథా = ఏప్రకారముగ, మామ్ = నన్ను, ప్రపద్యన్తే = ఆశ్రయించుచున్నారో (సేవించుచున్నారో), తాన్ = వారలను, తథా ఏవ = ఆప్రకారమే, అహమ్ = నేను, భజామి = అనుగ్రహించుచున్నాను, మనుష్యాః = మనుజులు, మమ = నాయొక్క, వర్త్మ = మార్గమును, సర్వశః = అన్నివిధముల, అనువర్తన్తే = అనుసరించుచున్నారు.

తా:– ఓ అర్జునా! ఎవరేప్రకారముగ నన్ను సేవింతురో వారి నాప్రకారముగనే నేననుగ్రహింతును. మనుజులు సర్వవిధముల నా మార్గమునే అనుసరించుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– 'చేసుకున్నవారికి చేసుకున్నంత మహాదేవ'! అనునట్లు ఎవరెవరు ఏయే విధముగ ఎంతెంత భక్తితో, ఏయే రూపముతో తన్ను అర్చించుదురో లేక సేవించుదురో, వారిని ఆయావిధముగనే అనుగ్రహించెదనని భగవానుడు పలుకుచున్నాడు. పరమాత్మ కల్పవృక్షమువంటివాడు. ఆయన చెంతకుపోయి ఏది వాంఛించిన దానినొసంగును. ఏ ప్రకారముకోరిన, ఆ ప్రకారముగ ఫలితమును గలుగజేయును. ఎవరికైన ఉత్తమఫలితములుగాని, మోక్షముగాని కలుగకపోయినచో అది వారిదోషమే కాని భగవంతునిది కాదు. తెఱచాపను పైకి ఎత్తనిచో పడవ కదలదు. భగవదనుగ్రహమనుగాలి సర్వత్రవీచుచున్నను జనులు తమ హృదయములను తెరచాపలను దైవోన్ముఖములుగ చేసిననేకాని జీవితనౌకలు పురోగమించవు. ఇనుమునకు త్రుప్పు ఉండినచో సూదంటురాయి దాని నాకర్షించదు. అట్లే మనస్సునందు విషయామాలిన్యము, దృశ్యదోషములు ఉన్నచో భగవంతుడు తనవైపునకు దాని నాకర్షించుకొనరు. కాబట్టి వారివారి ప్రయత్నములయొక్క తీవ్రతనుబట్టి ఆ యా పరమార్థసత్ఫలములను భగవానుడు వారలకు కలుగజేయుచునుండును.

"మమ వర్త్మానువర్తన్తే" – ఈ ప్రకారముగ భగవంతుడు భక్తులయెడల ప్రేమ, దయ చూపుటవలన జనులున్ను పరస్పర మట్టిప్రేమను, సద్భావమును లెస్సగ ప్రకటించుకొనుచున్నారు. జనులు భగవన్మార్గమునే సర్వవిధముల ననుసరించుచున్నారు. (లేక, దైవమార్గములగు కర్మ, భక్తి, ధ్యాన, జ్ఞానమార్గములనే జనులాశ్రయించుచున్నారనియు చెప్పవచ్చును).

అ॥ కొందఱు ఇతరదేవతల నేల యుపాసించుచున్నారో చెప్పబడుచున్నది–

12. కాఙ్క్షన్తః కర్మణాం సిద్ధిం యజన్త ఇహ దేవతాః
క్షిప్రం హి మానుషే లోకే సిద్ధిర్భవతి కర్మజా.

టీక:– కర్మణామ్ = కర్మములయొక్క, సిద్ధిమ్ = ఫలప్రాప్తిని, కాఙ్క్షన్తః = అపేక్షించువారు, ఇహ = ఈలోకమున, దేవతాః = దేవతలను, యజన్తే = ఆరాధించుచున్నారు, హి = ఏలయనగా, కర్మజా = కర్మమువలనగలిగెడు, సిద్ధిః = ఫలప్రాప్తి, మానుషేలోకే = మనుష్యలోకమునందు, క్షిప్రమ్ = శీఘ్రముగ, భవతి = కలుగుచున్నది.

తా:– కర్మములయొక్క ఫలప్రాప్తిని అపేక్షించు మానవు లీప్రపంచమున దేవతల నారాధించుచున్నారు. ఏలయనగా కర్మఫలసిద్ధి ఈ మనుష్యలోకమున శీఘ్రముగ గలుగుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– తక్కినలోకములకంటె ఈ మనుష్యలోకమున కర్మములకు ఫలసిద్ధి శీఘ్రముగ గలుగునని యిట వచింపబడినది. కాబట్టి జనులు సత్కర్మానుష్ఠానపరులై యుండులాగున త్వరితముగ యత్నించవలెను. ఇది కర్మానుష్ఠానలోకము. తక్కిన లోకములు ఇంచుమించు కర్మఫలానుభవలోకములే. కావున అచట మోక్షసిద్ధికై యత్నించుట కంతగా వీలుపడదు. నరకమనువ్యాధికి (భవరోగమునకు) ఈ మనుష్యలోకమునందే ఉత్తమానుష్ఠానము ద్వారా చికిత్సచేసికొననిచో, కర్మానుష్ఠానమున కవకాశములేని తక్కినలోకములను (మఱణానంతరము) పొంది ఈ భవరోగపీడితుడేమిచేయగలడని విష్ణుభగవానుడు

పూర్వము గరుత్మంతుని ప్రశ్నించెను★. కావున త్వరితముగ సత్కర్మముల నాచరించి చిత్తశుద్ధిని బడసి జ్ఞానప్రాప్తిద్వారా ఈ లోకమందే మోక్షధామము నలంకరించుట శ్రేయస్కరము.

ప్ర:– కర్మముయొక్క ఫలితము ఏ లోకమున శీఘ్రముగ కలుగును?

ఉ:– మనుష్యలోకమున.

అ॥ భగవంతుడు తాను చేయుజగత్సృష్టి మొదలగు కార్యములన్నియు కర్తృత్వరహితములుగ నుండునని రెండుశ్లోకములద్వారా తెలుపుచున్నాడు -

13. చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మ విభాగశః
తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తార మవ్యయమ్.

టీక:– చాతుర్వర్ణ్యమ్ = నాలుగువర్ణములున్ను, గుణకర్మవిభాగశః = సత్త్వాది గుణములయొక్కయు, ఆగుణముల వలన చేయబడు కర్మలయొక్కయు, విభజనము ననుసరించి, మయా = నాచేత, సృష్టమ్ = సృష్టింపబడినవి, తస్య = దానికి, కర్తారమ్ అపి = కర్తనైనను, మామ్ = నన్ను, అకర్తారమ్ = కర్తకానివానినిగను, అవ్యయమ్ = నాశములేనివానినిగను, (లేకనిర్వికారునిగను) విద్ధి = ఎఱుంగుము.

తా:– బ్రాహ్మణక్షత్రియాదులను నాలుగువర్ణములు సత్త్వాది గుణముల యొక్కయు, ఆ గుణములచే చేయబడు కర్మలయొక్కయు విభాగము ననుసరించి నాచే సృజింపబడినవి. వారికి నేను కర్తనైనప్పటికిని (ప్రకృతికి అతీతుడనగుటచే) వాస్తవముగ నన్ను అకర్తగను, నాశరహితునిగను (నిర్వికారునిగను) ఎఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:– గుణములనుబట్టియు, ఆ యా గుణములకు సంబంధించిన కర్మలను బట్టియు జనులను నాలుగు వర్ణములుగ (బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులగ) భగవానుడు విభజించిరి.

గుణము	వర్ణము	కర్మ
కేవలము సత్త్వగుణము కలవారు	బ్రాహ్మణులు	శమదమాదులు, తపస్సు.
సత్త్వగుణము స్వల్పముగను, రజోగుణము అధికముగను గలవారు.	క్షత్రియులు	శౌర్య, ధైర్య, గాంభీర్యాది సంయుక్తయుద్ధ రాజ్య పాలనాదులు.
స్వల్పముగ సత్త్వగుణముగలిగి రజోగుణ తమోగుణములు గలవారు.	వైశ్యులు	కృషి, గోరక్షణ, వాణిజ్యాదులు.
తమోగుణము అధికముగను, రజోగుణము స్వల్పముగను గలవారు.	శూద్రులు	పరిచర్యాదులు.

★ ఇహైవ నరకవ్యాధేశ్చికిత్సాం న కరోతి యః
గత్వా నిరౌషధం దేశం వ్యాధిస్థః కిం కరిష్యతి. (గరుడపురాణము)

ఈ ప్రకారముగ జనులను విభజించి భగవానుడు సృష్టిక్రియల నాచరించినప్పటికిని, వారు కర్తృత్వరహితులై, నిర్వికారులుగనే చెన్నొందుచున్నారు. కర్తయైనను అకర్తగనే విలసిల్లుచున్నారు. మహనీయులు సంగరహితులై క్రియలాచరించుదురు. కావున కర్తృత్వరాహిత్యముపలన కర్మబంధమొకింతైనను వారికి లేకుండును.

14. న మాం కర్మాణి లిమ్పన్తి న మే కర్మఫలే స్పృహా ఇతి మాం యోఽభిజానాతి కర్మభిర్న స బధ్యతే.

టీక:– మామ్ = నన్ను, కర్మాణి = కర్మములు, నలిమ్పన్తి = అంటవు, మే = నాకు, కర్మఫలే = కర్మఫలమునందు, స్పృహా = కోరిక, న = లేదు, ఇతి = ఈ ప్రకారముగ, మామ్ = నన్ను, యః = ఎవడు, అభిజానాతి = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = అతడు, కర్మభిః = కర్మములచేత, న బధ్యతే = కట్టుపడడు.

తా:– నన్ను కర్మలంటవు. నాకు కర్మఫలమునం దపేక్షయు లేదు. ఈప్రకారముగ నన్నుగూర్చి యెవడు తెలిసికొనునో ఆతడు కర్మములచే బంధింపబడడు.

వ్యాఖ్య:– భగవానుడుకర్మఫలమునం దపేక్షలేక కర్మలనాచరించుచున్నారని యెఱింగినపుడు జీవుడు తానున్ను ఫలాపేక్షలేక కర్మల నాచరింపదొడగును. తత్ఫలితముగ నాతడు కర్మలచే నంటబడక, కర్మబంధవిముక్తుడు కాగల్గును.

అ॥ పూర్వమెందఱో ముముక్షువు లాప్రకారముగ నిష్కామముగ కర్మలాచరించి శ్రేయము నొందిరని వచించుచున్నాడు.

15. ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వతరం కృతమ్.

టీక:– ఏవమ్ = ఈప్రకారముగ, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, పూర్వైః = పూర్వులైన, ముముక్షుభిః అపి = ముముక్షువులచేగూడ, కర్మ = కర్మము, కృతమ్ = చేయబడినది, తస్మాత్ = అందువలన, త్వమ్ = నీవు, పూర్వైః = పూర్వులచే, కృతమ్ = చేయబడిన, పూర్వతరమ్ = మిగుల పురాతనమైనట్టి, కర్మ ఏవ = (ఈ) కర్తృత్వరహిత (నిష్కామ) కర్మమునే, కురు = చేయుము.

తా:– (తాను వాస్తవముగ కర్తకాదు. తనకు కర్మఫలమునం దపేక్షయుండరాదు – అని) ఈ ప్రకారముగ (భగవంతుని కర్మాచరణముద్వారా) తెలిసికొని పూర్వమెందఱో ముముక్షువులు నిష్కామముగ కర్మలనాచరించియుండిరి. కావున (ఓ అర్జునా!) నీవున్ను పూర్వులచే అట్టి పురాతనమైన నిష్కామకర్మమునే చేయుము.

వ్యాఖ్య:– నిష్కామకర్మాచరణము, మోక్షమునకు పునాదియని చెప్పవచ్చును. మోక్షసౌధనిర్మాణ మచటినుండియే ప్రారంభమగును. కనుకనే 'యెందరో ముముక్షువులు కర్మముయొక్క యీ నిష్కామతత్త్వరహస్యమెఱింగి తద్రీతి కర్మాచరణముచేసి పూర్వము తరించియుండిరి. కావున నీవున్ను ఆ ప్రకారమే ఫలాసక్తి రహితముగ కర్మల జేయుము' అని భగవాను డర్జునుని ఆదేశించుచున్నాడు.

'కురుకర్మైవ' - 'కర్మమునే చేయుము' అని శ్రీకృష్ణమూర్తి అసందిగ్ధముగ పలికినందువలన అనాసక్తకర్మయొక్క ప్రాముఖ్యత వెల్లడియగుచున్నది. మఱియు 'పూర్వతరమ్' అని చెప్పినందువలన ఈ నిష్కామకర్మమార్గము క్రొత్తగా ప్రాదుర్భవించినది కాదనియు, అనాదికాలమునుండియు నెందఱినో తరింపజేయుచున్నదనియు స్పష్టమగుచున్నది. పూర్వీకులకు మేలుచేయగలిగిన ఈభవరోగదివ్యౌషధము ఇప్పటివారికిగూడ తప్పక మేలుచేయగలదు. కాబట్టి దానిపై విశ్వాసముగల్గి ఆచరించి తరించవలసినదిగా భగవానుఁ డుద్బోధించుచున్నాడు.

అ॥ జ్ఞానమునకు అత్యావశ్యకమైనది చిత్తశుద్ధి. అట్టి చిత్తశుద్ధి నిష్కామకర్మాచరణముచే సిద్ధించును. కావున అట్టి అనాసక్తకర్మాచరణపద్ధతిని భగవానుడు పదునైదు శ్లోకములద్వారా (18శ్లో. నుండి 32 శ్లో. వఱకు) యిచట విశదీకరించుచున్నాడు. -

16. కిం కర్మ కిమకర్మేతి కవయోఽప్యత్ర మోహితాః
తత్తే కర్మ ప్రవక్ష్యామి యజ్జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్.

టీక:– కర్మ = కర్మ, కిమ్ = ఏది, అకర్మ = అకర్మ, కిమ్ = ఏది, ఇతి అత్ర = అను ఈవిషయమున, కవయః అపి = మేధావులు కూడ, మోహితాః = మోహమును జెందిరి, యత్ = దేనిని, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, అశుభాత్ = అశుభమునుండి (సంసారసంబంధమైన అనర్థమునుండి), మోక్ష్యసే = విముక్తుడవుకాగలవో, తత్కర్మ = ఆ కర్మను, తే = నీకు, ప్రవక్ష్యామి = లెస్సగ జెప్పెదను.

తా:– కర్మయెట్టిది, అకర్మయెట్టిది అను ఈవిషయమును పండితులుకూడ సరిగా తెలిసికొనజాలకున్నారు. దేనినెఱింగినచో నీవు సంసారబంధమునుండి విముక్తుడవు కాగలవో అట్టి కర్మరహస్యమును నీకిపుడు తెలుపుచున్నాను.

వ్యాఖ్య:– కర్మరహస్యము చాల నిగూఢమైనది కనుక గొప్పగొప్ప పండితులు, శాస్త్రజ్ఞులుకూడ దాని అంతు కనుగొనజాలరైరి. కనుక భగవానుడే కరుణతో నిచట దానిని బోధింపదలచిరి. ఆ కర్మతత్త్వమెఱుంగుటవలన కలుగు ఫలితమేమి? మనుజుడు అశుభమగు ఈ సంసారదుఃఖమునుండి విడుదలను బొందగలడు. కాబట్టి సాంసారిక క్లేశములనుండి విముక్తులు కాదలంచువారందఱును భగవానుడు తెలుపబోవు ఆ కర్మపద్ధతిని చక్కగ తెలిసికొనియుండవలెను.

ప్ర:– అశుభమగు సంసారబంధమునుండి విడివడుట కుపాయమేమి?

ఉ:– కర్మయేదియో, అకర్మయేదియో బాగుగా తెలిసికొని తదనురీతి వ్యవహరించుటయే.

అ॥ కర్మ, అకర్మ, వికర్మ అను మూడింటిని తెలిసికొనవలయునని బోధించుచున్నాడు–

17. కర్మణో హ్యపి బోద్ధవ్యం బోద్ధవ్యం చ వికర్మణః
అకర్మణశ్చ బోద్ధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః.

టీక:– కర్మణః అపి = శాస్త్రవిహితమగు కర్మయొక్కయు, (స్వరూపము) బోద్ధవ్యం =

తెలిసికొనదగినది, *వికర్మణః చ* = శాస్త్రనిషిద్ధమగు కర్మయొక్కయు స్వరూపము, *బోద్ధవ్యమ్* = తెలిసికొనదగినది, *అకర్మణః చ* = కర్మరహిత తూష్ణీంభావముయొక్కయు స్వరూపము, *బోద్ధవ్యమ్* = తెలిసికొనదగినది, *హి* = ఏలయనగా, *కర్మణః* = కర్మయొక్క, *గతిః* = తత్త్వము, *గహనా* = చాల లోతైనది (ఎఱుగుటకు కష్టమైనది).

తా:– శాస్త్రములచే విధింపబడిన కర్మలయొక్కయు, నిషేధింపబడిన వికర్మలయొక్కయు, ఏమియుచేయక నూరకుండుట యను అకర్మయొక్కయు స్వరూపమును బాగుగ తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఏలయనగా కర్మయొక్క వాస్తవతత్త్వము చాల లోతైనది. (ఎఱుంగుట మిగుల కష్టతరము).

వ్యాఖ్య:– కర్మ = చేయదగిన కర్మ (విహితకర్మ).

వికర్మ = చేయరాని కర్మ (నిషిద్ధకర్మ).

అకర్మ = ఊరకయుండు సోమరియొక్కస్థితి.

కర్మాకర్మవికర్మలకు మఱియొక అర్థమునుగూడ చెప్పవచ్చును.

కర్మ = సామాన్యమగు కర్మ.

వికర్మ = ఆ కర్మనే కామక్రోధాదిరహితముగ, నిష్కామముగ, దైవార్పణబుద్ధితో నాచరించుట.

అకర్మ = అట్లు కర్మను అనాసక్తముగ నాచరించుటచే చిత్తశుద్ధి వలన కలుగు నైష్కర్మ్యాత్మస్థితి. అనగా కర్మ, వికర్మలయొక్క సంయోగముచే కలుగు కర్తృత్వరహిత నిష్క్రియ ఆత్మస్థితియే అకర్మ.

కర్మయోగమును నిర్దుష్టముగ నాచరింపవలసియుండినచో కర్మ, అకర్మ, వికర్మల యొక్క స్వరూపమును బాగుగ తెలిసికొనియుండవలెను. ఆ కర్మతత్త్వము చాల నిగూఢమైనది. కనుక భగవానుడే దానిని విడదీసిచెప్పుటకు పూనుకొనిరి.

అ॥ కర్మనెట్లాచరింపవలయునో తెలుపుచున్నాడు –

18. కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేదకర్మణి చ కర్మ యః
స బుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్.

టీక:– *కర్మణి* = కర్మయందు, *అకర్మ* = అకర్మను, *యః* = ఎవడు, *పశ్యేత్* = చూచునో, *అకర్మణి చ* = అకర్మయందును, *కర్మ* = కర్మను, *యః* = ఎవడు, (*పశ్యేత్* = చూచునో) *సః* = అతడు, *మనుష్యేషు* = మనుజులందు, *బుద్ధిమాన్* = వివేకవంతుడు, *సః* = అతడు, *యుక్తః* = యోగముతో గూడినవాడును, *కృత్స్న కర్మకృత్* = సకలకర్మలనాచరించినవాడును, (*భవతి* = అగుచున్నాడు).

తా:– ఎవడు కర్మయందు అకర్మను, అకర్మయందు కర్మను జూచునో అతడు మనుజులలో వివేకవంతుడును, యోగయుక్తుడును, సకలకర్మల నాచరించిన వాడును యగుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– <u>కర్మయందు అకర్మను జూచుట :-</u> కర్తృత్వములేకుండగను, ఫలమును

వాంఛింపకుండగను ఎంతకర్మచేసినప్పటికిని అది బంధమును గలుగజేయజాలదు. అత్తఱి ఏ కర్మయు చేయనట్లేయగును. అనగా అది అకర్మయే యగును. అద్దము ప్రతిబింబక్రియను రోజంతయు సలుపుచున్నను - ఆ ప్రతిబింబితవస్తువులు దానియందు అంటకనుండుటవలన అది యేమియు చేయనట్లే నిర్మలముగ, నిష్క్రియముగ నుండును. మహనీయులగువారు తమ జీవయాత్రకు సంబంధించిన కార్యములను చేసినను వానిని చేయనివారే యగుదురు. అనాసక్తచిత్తముతో కార్యమునాచరించినందువలన కర్మ అకర్మగా, నైష్కర్మ్యముగా మారి బంధమును కలుగజేయకుండును. దీని నెఱుంగుటయే కర్మయందకర్మను జూచుటయగును. అహంకారముతోను, కర్తృత్వబుద్ధితోను, ఆసక్తి, సంగములతోను చేయబడు కర్మయే బంధమును కలుగజేయునుగాని, అసక్తబుద్ధితో చేయబడు కర్మకాదు. అట్టి అనాసక్తకర్మ అకర్మయేయగును. అనగా కర్మరాహిత్యముతో సమానమగును. ఈప్రకారముగ కర్మయందు కర్మరాహిత్యమును, లేక అకర్మను ఎవడు చూడగల్గునో ఆతడు మనుజులలో వివేకవంతుడును, యోగయుక్తుడును నగును. ఆతడు క్రమముగ నిష్కామకర్మము నవలంబించుట ద్వారా చిత్తశుద్ధిని, ఆత్మస్థితిని బడయుటవలన, జీవితలక్ష్యమును సాధించినవాడగుటచే సకలకర్మలయొక్క ఫలమును పొందినట్లెనది. కనుకనే ఆతడు 'బుద్ధిమాన్, యుక్తః, కృత్స్నకర్మకృత్' అనిమూడు విశేషణములచే నిచట స్తుతింపబడియుండెను. అట్లుగాక కర్మ అసలే చెడ్డది, అది పనికిరాదు. ఏ రూపముననున్నను అది బంధమే యని తలంచువారు కర్మయందు అకర్మను చూడలేనివారు. వారు బుద్ధిమంతులుకారు. బుద్ధిమాంద్యము కలవారు.

<u>అకర్మయందు కర్మనుజూచుట:-</u> కొందఱు వాసనాసహితులై, ప్రకృతిగుణములేవియు తొలగకనే దేహేంద్రియాదులచే కర్మలను పరిత్యజించి ఏపనియుచేయక సోమరులుగనుందురు. అట్టివారి 'అకర్మ' యందు మహాబంధకరమగు కర్మ యిమిడియున్నది. పైకి కర్మచేయకపోయినను మనస్సుతో వారు కర్మ చేయుచునేయున్నారు. ఇంద్రియములు చలింపకున్నను, మనస్సు, సంకల్పములు, వాసనలు చలించుచునే యున్నవి. శరీరము ఒకచోట నిశ్చలముగ, నిష్క్రియముగనున్నను మనస్సు ముల్లోకములను చుట్టివచ్చుచున్నది. అట్టివారి అకర్మయందు బంధభూతమగు కర్మ అంతర్భూతమైయున్నది. ఇట్లెఱుంగుటయే అకర్మయందు కర్మను జూచుటయగును. బంధమును, బంధరాహిత్యమును నిర్ణయించునది వాసనలు, అహంభావము, మనస్సేకాని; ఇంద్రియములు, దేహముకావని గుర్తెఱుంగవలెను. ఒకవేళ కర్మేంద్రియములను బిగబెట్టి చిత్తముతో అన్నికర్మలు చేయుచున్నచో, అది మిథ్యాచారమేయగునని క్రిందటి అధ్యాయములో భగవానుడు తెలిపియేయున్నారు. ఈప్రకారముగ అకర్మయందు కర్మను జూచువారు కూడ వివేకవంతులే. కావున వారున్ను క్రమముగ ఉత్తమాచరణద్వారా ఆత్మస్థితియను జీవితలక్ష్యమును బొందగల్గుటచే సకలకర్మల నాచరించివారే యగుదురని యిచట తెలుపబడినది.

ప్రపంచమున మనుజులలో అనేక గొప్ప విద్వాంసులు, పండితులు, కవులు మొదలైన వారందఱున్ను 'బుద్ధిమంతుల'ని చెప్పుటకు వీలుపడదు. ఏలయనగా సత్యము నెఱుంగగల్గువాడే బుద్ధిశాలి. పైనదెలిపిన కర్మరహస్యమెఱింగి వర్తించువాడే (తద్ద్వారా జీవిత లక్ష్యమగు ఆత్మసాక్షాత్కారమును బడయగల్గువాడే) బుద్ధిమంతుడని భగవానుడీశ్లోకమున తెలియచేసెను. కావున అట్టి వివేకమును బడసి ఉత్తమాచరణ గల్గియుండుట శ్రేయస్కరము.

ప్ర:- మనుజులలో బుద్ధిమంతుడెవడు?

ఉ:– కర్మయందు అకర్మను, అకర్మయందు కర్మను జూడగలుగువాడు.

ప్ర:– అట్టివా డేఫలితమును బొందును?

ఉ:– క్రమముగ ఆత్మసాక్షాత్కారమును బడయుటచే నతడు సమస్తకర్మలను ఆచరించిన ఫలితమును బొందును.

అ॥ అట్టి అసంగకర్మాచరణశీలురనుగూర్చి, వారి మహిమనుగూర్చి ఐదు శ్లోకముల ద్వారా తెలుపుచున్నాడు -

19. యస్య సర్వే సమారమ్భాః కామసంకల్పవర్జితాః
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం తమాహుః పణ్డితం బుధాః.

టీక:– యస్య = ఎవనియొక్క, సర్వే = సమస్తములైన, సమారమ్భాః = కర్మలు, కామసంకల్పవర్జితాః = కోరిక, సంకల్పము అనునవి లేకయుండునో, జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణమ్ = జ్ఞానమనెడి అగ్నిచేత దహింపబడిన కర్మలుగల, తమ్ = అతనిని, పణ్డితమ్ = పండితునిగ, బుధాః = విజ్ఞులు, ఆహుః = చెప్పుదురు.

తా:– ఎవనియొక్క సమస్తకర్మలు కోరిక, సంకల్పము అనునవి లేకయుండునో, జ్ఞానమను అగ్నిచేత దహింపబడినకర్మలుగల అట్టివానిని పండితుడని విజ్ఞులు పేర్కొందురు.

వ్యాఖ్య:– పండితుడనగా నెవరో ఈ శ్లోకమునందు చెప్పబడినది. భగవంతుని దృష్టిలో పాండిత్యమనగా కేవలము ప్రాపంచిక విద్యలయం దారితేరుటకాదు. హృదయశుద్ధిగల్గి, కామ సంకల్పములు లేక, ఆత్మజ్ఞానముతో గూడియుండుటయే పాండిత్యము. ఎవని యొక్క సమస్తకార్యములు కోరికతోగాని, సంకల్పముతోగాని కూడియుండవో, ఎవనియొక్క కర్మలన్నియు జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధములైపోవునో అతడే పండితుడని యిచట చెప్పబడినది.

'ఆరమ్భాః' (క్రియలు) అని చెప్పక 'సమారమ్భాః' అని చెప్పుటచే మహనీయులు ఉత్తమకార్యములనే చేయుదురని సూచింపబడినది. 'కామము' అనగా భోగసంబంధమైన వాంఛ. దారాపుత్రగృహారామక్షేత్రాదులందలి ఆశ యని భావము. ఇచట సంకల్పమనగా అహంభావముతో గూడిన సంకల్పమనియే అర్థము. ఏలయనిన, సంకల్పవర్జితస్థితియందు కార్యములు (సమారమ్భాః) అనునవియే అసలు సంభవింపనేరవు గదా! ఎవరు తాము చేయు సమస్తకార్యములందును కోరిక (ఆశ) లేక యుందురో, మఱియు ఆ యా కార్యములనుగూర్చిన సంకల్పముగాని, కర్తృత్వముగాని, అహంభావముగాని కల్గియుండరో, అనగా నిష్కామబుద్ధితో నెవరు కర్మల జేయుదురో వారు చిత్తశుద్ధిని బడసి ఆత్మజ్ఞానమును తప్పక బొందుదురు. అట్టి జ్ఞానాగ్నిచే వారల సమస్తకర్మలున్ను దగ్ధములైపోవును. వారే జీవన్ముక్తులు. వారే పండితులు. కర్మలనునవి పెద్దదూదికుప్పవంటివి కోట్లకొలది జన్మలందు చేయబడిన కర్మయంతయు గూడ ఆత్మజ్ఞానమను ఒక్కనిప్పురవ్వచే భస్మీభూతము గాగలదు. కాబట్టి ఇట్టి జ్ఞానసముత్పాదనకు హేతువైన చిత్తశుద్ధి, దానికి కారణభూతమైన నిష్కామకర్మాచరణము ఎంతటి మహత్తుకలవియో యోచించుకొనవచ్చును.

"సర్వే సమారమ్భాః" - అని చెప్పినందువలన ఏ ఒకటి రెండు కార్యములోకాదు. సమస్తకార్యములున్ను కామసంకల్పవర్జితములై యుండవలెనని స్పష్టమగుచున్నది.

మఱియు, ఇంతకు పూర్వము తెలియకచేయబడిన కర్మమునుగూర్చి మనుజుడు దిగులుపడిన లాభములేదు. అది యెట్టికర్మఅయియున్నప్పటికిని ప్రయత్నపూర్వకముగ నిపుడు నిష్కామకర్మాచరణాదుల ద్వారా జ్ఞానమును సంపాదించుకొనిన చాలును. అది యంతయు నశించిపోగలదను సత్య మీశ్లోకముద్వారా తెలియుచున్నది. మనుజుడు తాను చేయు కర్మలు కామసంకల్పవర్జితములై యుండునట్లు చూడవలెను. అహంభావ యుక్తమగు సంకల్పమే బంధము. కర్తృత్వమే బంధము. ఆసక్తియే బంధము. సంకల్ప రాహిత్యమే మోక్షము. అట్లు కామసంకల్పరహితముగ కార్యములనొనర్చువాడే పండితుడు. అని విజ్ఞులు (బుధాః) పలుకుచున్నారు. సామాన్యులుకాదు. అట్టివాడెన్ని కర్మలనుజేసినను శాంతినే పడయును. అట్లుకాక కామసంకల్పములతో గూడియుండు వాడు ఏ కార్యమును జేయక ఊరకనున్నప్పటికిని అశాంతినే పొందును. ఇదియే కర్మరహస్యము.

పండితుని లక్షణ మీశ్లోకమున తెలియజేయబడినది. కావున భగవానునిద్వారా ఒసంగబడు ఈ 'పండిత' బిరుదుకై సర్వులును ప్రయత్నశీలురు కావలసియున్నది.

ప్ర:— పండితుడనగా ఎవరు?

ఉ:— (1) ఎవనియొక్క సమస్తకార్యములు కామసంకల్పవర్జితములైయుండునో, (2) ఎవనికర్మలన్నియు జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధములై పోయినవో అతడే పండితుడు.

ప్ర:— కర్మను ఎట్లాచరించవలయును?

ఉ:— కోరికలేకుండగను, దానినిగూర్చినకర్తృత్వముతో గూడిన (అహంభావయుక్తమగు) సంకల్పంలేకుండగను ఆచరించవలయును.

ప్ర:— కర్మరాశియంతయు దేనిచే నశించును?

ఉ:— జ్ఞానాగ్నిచే.

20. త్యక్త్వా కర్మఫలాసఙ్గం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః
కర్మణ్యభిప్రవృత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః.

టీక:— *కర్మఫలాసఙ్గమ్* = కర్మఫలమునందాసక్తిని, *త్యక్త్వా* = విడిచి, *నిత్యతృప్తః* = నిరంతరము సంతృప్తి కలవాడును, *నిరాశ్రయః* = దేనిని ఆశ్రయించనివాడును (అగుచు), *కర్మణి* = కర్మమునందు, *అభిప్రవృత్తః అపి* = ప్రవర్తించినవాడైనను, *సః* = అతడు, *కించిత్* = కొంచెమైనను (కర్మను), *న కరోతి ఏవ* = చేయుటయే లేదు.

తా:— ఎవడు కర్మఫలములందాసక్తిని విడనాడి నిరంతరము సంతృప్తిగలవాడై దేనిని ఆశ్రయించకనుండునో, అట్టివాడు కర్మలందు ప్రవర్తించినను ఒకింతైనను చేయనివాడే యగును.

వ్యాఖ్య:– (1) కర్మఫలమందాసక్తిలేనివాడు (2) నిరంతరము తృప్తిగలవాడు (3) దృశ్యవస్తువులను ఆశ్రయింపనివాడు (ఆత్మయే ఆశ్రయముగగలవాడు) – ఇట్టి లక్షణములు గల మనుజుడు ఎన్ని కర్మలనాచరించినను ఏమియు నాచరింపనివాడే యగునని యిట చెప్పబడినది. జీవన్ముక్తులగు మహనీయులు ఇట్టి స్థితిని సంపాదించియే లోకసంగ్రహార్థము పెక్కు కార్యముల నాచరించుదురు.

(1) వారు కర్మలనుజేయుదురుగాని కర్మఫలమునందు వారికి ఆసక్తియుండదు. ఫలాభిసంధిరహితముగ ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో వారు కార్యముల నాచరించుచుందురు. (2) మఱియు వారు నిత్యతృప్తులై యుందురు. పొందవలసినదియంతయు వారు ఆత్మయందే పొందియున్నారు. కావున మహాసంతృప్తులై యుందురు. 'నిత్య' అను పదముచే వారితృప్తి యేదియో ఒక సమయమునకు పరిమితమై యుండునదికాదనియు, సర్వకాలము లందును వారు తృప్తులై యుందురనియు తెలియుచున్నది. (3) ఇక మూడవది నిరాశ్రయత్వము. మహాత్ములు నశ్వరములగు దృశ్యపదార్థముల నెన్నడును ఆశ్రయించియుండరు. శాశ్వతమగు ఆత్మనే సదా ఆశ్రయించుకొనియుందురు. ఈ ప్రకారముగ కర్మఫలాసక్తి రాహిత్యము, నిత్యతృప్తి, నిరాశ్రయత్వమను మూడు సుగుణములుగల మహనీయుడు కర్మలను విరివిగ ఆచరించినను, ఏ మాత్రము నాచరించనివాడే యగును. ఇదియే కర్మయందలి అకర్మత్వము. 'ప్రవృత్తోఽపి' అని చెప్పక 'అభిప్రవృత్తోఽపి' అని చెప్పినందువలన జ్ఞాని పెక్కు కార్యములనుగూడ చక్కగ నాచరింపగల్గునని స్పష్టమగుచున్నది.

ప్ర:– అనేక కార్యముల నాచరించినను ఏమియు నాచరించనివా డెవడు?

ఉ:– (1) కర్మఫలాసక్తిని వదలినవాడు (2) నిరంతరము తృప్తిగలవాడు (3) దేనిని ఆశ్రయింపనివాడు (దృక్ – వస్తువగు ఆత్మనే ఆశ్రయించువాడు).

అ॥ ఎట్టి సద్గుణములను గలిగియుండినచో కర్మనాచరించినను పాపము సంభవింపకుండునో వచించుచున్నాడు –

21. నిరాశీర్యతచిత్తాత్మా త్యక్తసర్వపరిగ్రహః
శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్.

టీక:– *నిరాశీః* = ఆశలేనివాడును, *యతచిత్తాత్మా* = నిగ్రహింపబడిన ఇంద్రియమనంబులు కలవాడును, *త్యక్తసర్వపరిగ్రహః* = సమస్తవస్తుస్వీకారమును విడిచినవాడును (అయి), *శారీరంకేవలం కర్మ* = శరీరమాత్రముచేత (దేహధారణా, లోకసంగ్రహాది) కర్మను, *కుర్వన్* = చేయుచు (ఉండినను), *కిల్బిషమ్* = పాపమును, *న ఆప్నోతి* = పొందడు.

తా:– ఆశలేనివాడును, ఇంద్రియమనంబులను నిగ్రహించినవాడును, ఏవస్తువును పరిగ్రహింపనివాడునగు మనుజుడు శరీరమాత్రముచేత (దేహధారణాది) కర్మను చేసినను పాపము నొందడు.

వ్యాఖ్య:– కర్మను చేయవలసినరీతిగ చేసినచో అది బంధమునుగాని, పాపమునుగాని ఎన్నటికిని కలుగజేయదు. ఈ శ్లోకమునందు మూడు మహత్తరసద్గుణములు వచింపబడినవి – (1) ఆశ లేకుండుట (2)

ఇంద్రియమనంబులు వశమందుండుట (3) ఏ వస్తువును పరిగ్రహింపకుండుట (వస్తువులందు మమత్వము లేకుండుట). ఈ మూడు సల్లక్షణములుగలవాడు కేవలము ఉపాధితో ఎంత కర్మచేసినప్పటికిని పాపమునుబొందనేరడు. ఏలయనగా, ఆశలేనివానికి మనస్సు బహిర్ముఖములగు విషయాదులవైపుపోక, అంతర్ముఖమై, ఆత్మోన్ముఖమై యుండుటవలన ఆతడు కర్మలనుజేసినను ఫలాభిలాషారహితుడై యుండును. అట్లే ఇంద్రియమనంబులు స్వాధీనమందుగలవాని చిత్తము కర్మలందు కర్తృత్వభావన, సంగము లేకుండును. ఇక మూడవదియగు అపరిగ్రహము గలవానిమనస్సు దేనియందును మమత్వమును, ఆసక్తిని జెందకయుండును. కాబట్టి ఈ సద్గుణములుకలవాని క్రియలన్నియు ఫలాభిలాషారహితములై, అసక్తములైయుండుటవలన కర్తకు పాపమేమియు అంటకుండును. ఈ రహస్యమే ఈ శ్లోకమునందు తెలుపబడినది.

"త్యక్తసర్వపరిగ్రహః" - 'సర్వ' అని ప్రయోగించుటవలన ఏ ఒకటి రెండు వస్తువులనో కాదనియు సమస్తపదార్థములయొక్కయు పరిగ్రహణమును త్యజించిన వాడనియు చెప్పబడినది. ఏలయనగా, వస్తుపరిగ్రహణముచే, వస్తువులతోబాటు ఒరులకర్మనుగూడ తాను స్వీకరింపవలసివచ్చును. ఆ కర్మను తన జ్ఞానాగ్నిచే భస్మీభూతముచేయగలశక్తి తనకులేనిచో, అయ్యది సాధకునకు అశాంతిని కలుగజేయగలదు. కనుకనే ముముక్షువగు వానికి పరులవస్తువులను గ్రహింపరాదను "అపరిగ్రహ" నియమము శాస్త్రములందు విధింపబడినది★.

ప్ర:– కర్మచేసినను పాపము నెవడు పొందకుండును?

ఉ:– (1) ఆశలేనివాడు (2) ఇంద్రియమనంబులను స్వాధీనపరచుకొనినవాడు, (3) ఒరులనుండి ఏ వస్తువును పరిగ్రహింపనివాడు.

అ॥ కర్మలను జేసినను ఎవడు బంధింపబడకుండునో తెలుపుచున్నాడు -

22. యదృచ్ఛాలాభసన్తుష్టో ద్వన్ద్వాతీతో విమత్సరః
సమః సిద్ధావసిద్ధౌ చ కృత్వాపి న నిబధ్యతే.

టీక:– యదృచ్ఛాలాభ సన్తుష్టః = అప్రయత్నముగ దొరకినదానితో సంతోషమును బొందినవాడును, ద్వన్ద్వాతీతః = శీతోష్ణ, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను అతిక్రమించినవాడును (లక్ష్యపెట్టనివాడును), విమత్సరః = మాత్సర్యములేనివాడును, సిద్ధౌ = (ఫలముయొక్క) ప్రాప్తియందును (లేక కార్యముయొక్క సిద్ధియందును), అసిద్ధౌచ = ఫలముయొక్క అప్రాప్తియందును, సమః = సమబుద్ధి కలవాడును, కృత్వా అపి = కర్మ చేసినను, న నిబధ్యతే = బంధింపబడడు.

తా:– అప్రయత్నముగ లభించినదానితో సంతుష్టిని బొందువాడును, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను దాటినవాడును, మాత్సర్యము లేనివాడును, ఫలముయొక్క ప్రాప్తాప్రాప్తములందు సమబుద్ధిగలవాడు (లేక కార్యము సిద్ధించినను, సిద్ధింపకున్నను సమభావముతో నుండువాడు) నగు మనుజుడు కర్మనుచేసినను బంధింపబడడు.

★ యమము = అహింస, సత్యము, అస్తేయము (దొంగిలింపకుండుట), బ్రహ్మచర్యము, అపరిగ్రహము.

వ్యాఖ్య:– క్రిందటి శ్లోకమునందువలెనే కర్మనాచరించుచుగూడ బంధింపబడని వానియొక్క లక్షణములను మఱికొన్నిటి నిచట పేర్కొనిరి. దొరకినదానితో సంతుష్టినొందుట, ద్వంద్వములను లక్ష్యపెట్టకుండుట, మాత్సర్యము లేకుండుట, కార్యము సిద్ధించినను, సిద్ధింపకున్నను సమభావముతో నుండుట యను నీనాలుగు గుణములున్ను, పై శ్లోకమునందుతెలుపబడిన మూడు గుణములున్ను, జ్ఞానగుణములని, జీవన్ముక్తుని లక్షణములని స్పష్టముగ తెలియుచుండుటబట్టి జ్ఞానమందు బాగుగ అరితేరినగాని కర్మను శుద్ధముగ బంధరహితముగ ఆచరించుటకు వీలుపడదని తెలుచున్నది. జ్ఞానము, కర్మ అను నీరెండును ఒకదానికి మఱియొకటి పరస్పరము సహాయభూతములుగ నున్నవి. నిష్కామకర్మ ద్వారా (చిత్తశుద్ధి, తద్ద్వారా) జ్ఞానము కలుగుచున్నది. జ్ఞానము కలిగిననే నిష్కామకర్మ చక్కగ ఆచరించుటకు వీలుపడుచున్నది. అందువలననే కాబోలు కర్మయోగము (3వ అధ్యాయము) చివర అఖండజ్ఞానమును గూర్చియు 'జ్ఞానయోగము' (4వ అధ్యాయము) మధ్య కర్మాచరణమును గూర్చియు బోధింపబడినది. పైనదెల్పిన జ్ఞానగుణములు కలవాడు నిరంతరము సంస్థితియందే యుండును. గావున శరీరాదులచే నతడు కర్మలను చేసినప్పటికిని వానియందు తగుల్కొనక అసక్తుడై యుండును. కనుకనే యాత డాకర్మములచే నెన్నటికిని బంధింపబడనేరడని భగవానుడిచట తెలియజేయుచున్నాడు.

ప్ర:– కార్యమును జేసినప్పటికిని వానిచే నెవడు బంధింపబడకుండును?

ఉ:– (1) అప్రయత్నముగ లభించినదానితో సంతుష్టినొందువాడు (2) సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను దాటినవాడు (3) మాత్సర్యములేనివాడు (4) కార్యముయొక్క సిద్ధి, అసిద్ధులందు సమభావము కలవాడు.

అ॥ కర్మలను జేసినప్పటికిని కర్మరాహిత్య మెవనికి సిద్ధించునో వచించుచున్నాడు -

23. గత సఙ్గస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః.
యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే.

టీక:– *గతసఙ్గస్య* = దేనియందును సంగము (ఆసక్తి) లేనివాడును, *ముక్తస్య* = (రాగద్వేష కామ క్రోధాదిరూప) సంసారబంధములనుండి విడువబడినవాడును, *జ్ఞానావస్థిత చేతసః* = ఆత్మజ్ఞానమందు నిలిచియున్న మనస్సుగలవాడును, *యజ్ఞాయ* = భగవత్ప్రీత్యర్థము, లేక పరప్రాణి యొక్క హితముకొఱకు, లేక ధర్మంకొఱకు, *ఆచరతః* = కర్మము నాచరించువాడగు మనుజుని యొక్క, *కర్మ* = కర్మ, *సమగ్రమ్* = సంపూర్ణముగ, *ప్రవిలీయతే* = విలీనమై పోవుచున్నది, (బంధాదులను గలిగింపక నశించిపోవుచున్నది)...

తా:– దేనియందును సంగము (ఆసక్తి) లేనివాడును, రాగద్వేషకామక్రోధాది రూపసంసారబంధములనుండి విముక్తుడును, ఆత్మజ్ఞానమందే మనస్సు నిలుకడకలవాడును, భగవత్ప్రీత్యర్థము (లేక పరప్రాణిహితార్థము లేక, ధర్మము నిమిత్తము) కర్మ నాచరించువాడునగు మనుజునియొక్క కర్మ యావత్తు విలీనమైపోవుచున్నది. (జన్మ, బంధాదులను గలిగింపక నశించుచున్నది.)

వ్యాఖ్య:– "గతసఙ్గస్య" - సంగము (Attachment) తో, ఫలాసక్తితో నాచరింపబడునపుడు కర్మ బంధమును గలిగించును. జన్మకు హేతువగును. సంగరహితముగ ఫలాభిలాషావర్జితముగ నాచరింపబడునపుడు ఆ కర్మయే జీవుని విముక్తికి దారితీయును.

ప్రపంచములో అనేక కోట్ల జీవరాసులున్నప్పటికిని ఈ శ్లోకమునందు చెప్పబడిన నాలుగు సల్లక్షణములుగలవానియొక్క కర్మయే విలయమగునుగాని తదితరులది కాదు. వారే కర్మరాహిత్యమును, నైష్కర్మ్యస్థితిని బొందగలరు.

అవి యేవి యనిన - (1) సంగము (విషయాసక్తి, ఫలాసక్తి) లేకుండుట (2) రాగద్వేష, కామక్రోధాదిరూపములగు సంసారబంధములనుండి విడుదలను బొందుట (3) ఆత్మజ్ఞానమందే యెల్లప్పుడు చిత్తము నిలుకడనుబొందుట (4) భగవత్ప్రీత్యర్థము, పరహితార్థము కర్మను జేయుట.

"జ్ఞానావస్థితచేతసః" జ్ఞానమందు సదా నిలుకడనుబొందిన చిత్తము గలవానియొక్క కర్మలు నశించునని చెప్పబడినది. అట్టివా రెన్ని కర్మల నాచరించినను అవి యన్నియు ఆ జ్ఞానసాగరమున విలీనములై పోవునని భావము. కాబట్టి కర్మరాహిత్యమునకు జ్ఞానమత్యావశ్యకమని ఈ శ్లోకముద్వారా తెలుచున్నది. అట్టి జ్ఞానములేనివారి చిత్తము దృశ్యమును సత్యమని నమ్మి, దానియందే మునుంగుచు, సంగముకలదై, కర్తృత్వాదులు కలిగియుండును గనుక వారి కర్మ నశింపక బంధమునే కలిగించును.

"యాజ్ఞాయాచరతః" - 'యజ్ఞార్థాత్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబన్ధనః' అనగా యజ్ఞము (దైవము, ధర్మము, పరహితము) కొఱకు తప్ప ఇతర విధముగ జేయబడుకర్మబంధమును గలుగజేయునని భగవాను డిదివఱకే (3వ అధ్యాయమున) చెప్పియుండిరి.

"ప్రవిలీయతే" - 'లీయతే' అనిగాని 'విలీయతే' అనిగాని చెప్పక 'ప్రవిలీయతే' అని చెప్పుటవలన వారికర్మము ఒకింతైనను శేషింపక పూర్తిగ నశింపపోవునని యర్థము. మఱియు 'సమగ్రం' అని ప్రయోగించుటవలన, సంచితాదికర్మ లెవ్వియు మిగలక మొత్తము కర్మయంతయు జ్ఞానకుండములో ఆహుతి అయిపోవునని భావము.

సాధకులకు, భక్తులకు, ముముక్షువులకు ఇట్టి వాక్యములచే పరమధైర్యము చేకూరగలదు. ఏలయనగా ప్రతివారు వాంఛించునది ఈ కర్మరాహిత్యము, బంధరాహిత్యమేకదా! అట్టి మహోన్నతస్థితి యేప్రకారము కలుగగలదో ఈ శ్లోకమున నిరూపింపబడినది. కర్మ యేమియుచేయక ఊరకకూర్చుండుట కాదు ఇచట నుపదేశింపబడినది. గీతయొక్క ఆశయ మదికాదు. కర్మ యెంతచేసినను అది బంధకరముగ గాకుండు పద్ధతియే ఇట నేర్పబడినది. కావున ఈ నాలుగు సల్లక్షణములను ప్రతివారును అనుష్ఠించి కర్మబంధవిముక్తులు కావలసియున్నారు.

అ॥ పైన దెల్పిన "యజ్ఞము" అను విషయమునుగూర్చి యేడు శ్లోకముల ద్వారా వివరించి చెప్పుచున్నాడు -

24. బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతమ్
బ్రహ్మైవ తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా.

టీక:- (యజ్ఞమునందు) అర్పణమ్ = (స్రుక్కు, స్రువము మున్నగు) హోమసాధనములు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమే, హవిః = (అన్నము, నేయి మొదలగు) హోమద్రవ్యములు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమే, బ్రహ్మాగ్నౌ = బ్రహ్మమనెడి అగ్నియందు, బ్రహ్మణా = బ్రహ్మస్వరూపుడగు యజమాని చేత, హుతమ్ = హోమముచేయబడినది, (బ్రహ్మైవ = బ్రహ్మమే), బ్రహ్మకర్మసమాధినా = సర్వము బ్రహ్మస్వరూపమేయనెడి ఏకాగ్రభావముతో ఆ యజ్ఞాదికర్మలనుజేయు, తేన = అతనిచేత (ఆ బ్రహ్మనిష్ఠునిచేత), గన్తవ్యమ్ = పొందదగినఫలమున్ను, బ్రహ్మ ఏవ = బ్రహ్మమేయగును.

తా:– యజ్ఞమునందలి హోమసాధనములు, హోమద్రవ్యములు, హోమాగ్ని, హోమము చేయువాడు, హోమము చేయబడినది - అన్నియును బ్రహ్మస్వరూపములే యనెడి ఏకాగ్ర భావముతో ఆ యజ్ఞాది కర్మలను జేయు మనుజుడు బ్రహ్మమునే పొందగలడు.

వ్యాఖ్య:– ఈ ప్రపంచమున సమస్తము బ్రహ్మస్వరూపమేకాని అన్యముకాదు. ఈ విషయమును సదా జ్ఞప్తియందుంచుకొని కర్మచేయవలెను. అనగా చిత్తమందు బ్రహ్మభావన, దైవభావనగలిగి కర్మముచేయవలెను. అత్తఱి ఆ కర్మము యజ్ఞముగా మారిపోవును.

సమస్తము బ్రహ్మస్వరూప మెట్లగుననిన, ఈ నామరూపాత్మక జగత్తంతయు బ్రహ్మమందు మిథ్యగ ఆరోపింపబడినది. ఆరోపితవస్తువు అధిష్ఠానముకంటె వేఱుగ నుండదు. భ్రాంతిచే రజ్జువునందు సర్పము కల్పింపబడినది. కావున ఆ కల్పితసర్పము రజ్జువుకంటె భిన్నముగా నుండదు. రజ్జుస్వరూపమే యగును. అట్లే అజ్ఞానముచే ఈజగత్తు బ్రహ్మమునందు ఆరోపింపబడినది. ఆరోపితవస్తువు అధిష్ఠానముకంటె వేఱుగ నెన్నడును ఉండనేరదు. కనుక ఈ జగత్తున్ను బ్రహ్మస్వరూపమే. జగత్తునందలి ప్రతివస్తువు, ప్రతికార్యము బ్రహ్మస్వరూపమే. ఈసత్యమే ఈశ్లోకమందు నిరూపింపబడినది.

ఇచట యజ్ఞమందలి హోమమనుక్రియ దృష్టాంతముగ గైకొనబడినది. పూర్వ కాలము, అందును ముఖ్యముగ ద్వాపరయుగమున యజ్ఞయాగాదులు విరివిగ జరుపబడు చుండటవలన 'హోమకార్యము' అందఱికి తెలిసినవిషయమై యుండుటచే దానినే యిచట భగవానుడు దృష్టాంతరముగ తీసికొనెను. దీనినిబట్టి ఒక్క హోమమును గూర్చి చెప్పబడినప్పటికిని సమస్తకార్యములను ఆ ప్రకారమే ఊహించుకొనవచ్చును. ఇచట హోమముచేయు యజమాని, హవిస్సు, అగ్ని - అన్నియు బ్రహ్మస్వరూపములే అయినట్లు, ప్రతికార్యమందును చేయువాడు, చేయబడునది - అనునవి బ్రహ్మస్వరూపములే యగును. వెయ్యేల 'సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ' (ఛాందోగ్య. iii - 14-1) అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తు తెలిపినవిధమున ఈసమస్తము బ్రహ్మమే యను భావము గల్గి జగత్తునందు మెలగువాడు ధన్యుడు.

'సమాధినా' - అని చెప్పుటచేత ఏకాగ్రచిత్తముతో, అనగా బ్రహ్మభావము తొలగక ఆ యా కర్మ నాచరించవలెనని ఉద్బోధింపబడినది. అత్తఱి కర్మ కర్మగా నుండక ధ్యానముగను, సమాధిగను మారిపోవును. కర్మ ఏప్రకారము జ్ఞానరూపముగ పరిణతి జెందగలదో ఆపద్ధతి యిచట తెలియజేయబడినది. బ్రహ్మభావముతో, ఏకాగ్ర దైవభావనతో కర్మచేసినచో ఆ కర్మ తనకర్మత్వమును గోల్పోయి జ్ఞానరూపమును, సమాధిరూపమును బొందగలదు.

ఈ ప్రకారముగ సమస్తము బ్రహ్మమే యను నిశ్చయముగల్గి అట్టి బ్రహ్మభావనతో కర్మముచేయువాడు పొందు ఫలితమేమి? 'బ్రహ్మైవ తేన గన్తవ్యమ్' అని చెప్పుట వలన అట్టివాడు బ్రహ్మమునే పొందునని స్పష్టముగా తెల్చివేయబడినది. మనుజుడు నిరంతరము దేనినిగూర్చి చింతించుచుండునో, ఆ స్వరూపమే యగును. కార్యములందు నిరంతర బ్రహ్మభావన గల్గియుండుటచే మనుజుడు బ్రహ్మమే యగుచున్నాడు. సామాన్యమగు కర్మ జీవున కేప్రకారముగ బ్రహ్మప్రాప్తికి హేతుభూత మగుచున్నదో ఈశ్లోకము స్పష్టీకరించుచున్నది.

కాబట్టి ఏకార్యమైనను చేయుటకు ముందుగా ఈ శ్లోకమును పఠించి శ్లోకార్థమును బాగుగ మననము

చేసినచో బ్రహ్మభావనచే సత్ఫలితములు తప్పక కలుగగలవు. కొందఱు భోజనముచేయునపు డీ శ్లోకమును పఠించు ఆచారము కలదు.

అ॥ వివిధయజ్ఞములను తెలుపుచున్నాడు -

25. దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే
బ్రహ్మాగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవోపజుహ్వతి.

టీక:- అపరే = కొందఱు, యోగినః = యోగులు, దైవమ్ = దేవతలనుద్దేశించినట్టి (దేవతారాధనరూపమైన), యజ్ఞమ్ ఏవ = యజ్ఞమునే, పర్యుపాసతే = అనుష్ఠించుచున్నారు, అపరే = మరికొందఱు, యజ్ఞేనైవ = జీవబ్రహ్మైక్యభావనచేతనే, యజ్ఞమ్ = జీవుని, బ్రహ్మాగ్నౌ = బ్రహ్మమను అగ్నియందు, ఉపజుహ్వతి = హోమము చేయుచున్నారు.

తా:- కొందఱు యోగులు దేవతారాధనరూపమైన యజ్ఞమునే అనుష్ఠించు చున్నారు. మఱికొందఱు జీవబ్రహ్మైక్యభావనచే జీవుని పరబ్రహ్మమను అగ్నియందు హోమము చేయుచున్నారు. (ఆహుతి నొనర్చుచున్నారు).

వ్యాఖ్య:- యజ్ఞముకొఱకు కర్మనాచరించువానియొక్క కర్మ యావత్తు విలీనమై పోవునని 23వ శ్లోకమున తెలుపబడినది. ఇకనిపుడు ఆ యజ్ఞముయొక్క పెక్కువిధములు పేర్కొనబడుచున్నవి - కొందఱు (1) దైవయజ్ఞము నాచరించుదురు. అనగా దేవతారాధన, దేవతోపాసన, దేవతాధ్యానము, దేవతాకైంకర్యము, దేవతా ప్రార్థన ఇత్యాదికార్యముల నొనర్చుచుందురు. వీరు కర్మయోగులు, లేక భక్తియోగులు అని చెప్పవచ్చును.

(2) మఱికొందఱు బ్రహ్మాత్మైకత్వభావనచే చిత్తమును (జీవుని) బ్రహ్మమను అగ్నియందు ఆహుతిచేయుచున్నారు. అగ్ని సమస్తమును భక్షించి తనయందు లీన మొనర్చుకొనును. అట్లే బ్రహ్మమందు దృశ్యజాతమంతయు లీనమైపోవును. చిత్తము (జీవుడు) కూడ దృశ్యమునం దంతర్భాగమే కనుక, జీవబ్రహ్మైక్యభావనచే మహనీయు లద్దానిని బ్రహ్మమను అగ్నియందు (ఆత్మయందు) హోమముచేసివైచుచున్నారు. అనగా లయింపజేయుచున్నారు. ఇదియే బ్రహ్మయజ్ఞము. దీని నాచరించువారు జ్ఞానయోగులనబడుదురు. ఇట్టియజ్ఞముచే వారు (భ్రమరకీటన్యాయము ననుసరించి) బ్రహ్మముతో నైక్యమొందుచున్నారు. ఏ వస్తువు అగ్నియందు వేయబడినను అది అగ్నిరూపమునే పొందును. అట్లే బ్రహ్మమునందు వ్రేల్చబడిన మనస్సు (జీవుడు) బ్రహ్మస్వరూపమేయగును. అదియే మోక్షస్థితి. ఆత్మవిచారణ చేతను, విషయవిరక్తిచేతను తనయందలి వాసనలు, దృశ్యసంస్కారములు నిర్మూలనముకాగా, అట్టి శుద్ధసాత్త్వికచిత్తము బ్రహ్మమునందు విలీనమైపోవును. అదియే బ్రహ్మయజ్ఞము.

ప్ర:- యజ్ఞములలో కొన్నిటిని పేర్కొనుము?

ఉ:- (1) దైవయజ్ఞము (దేవతారాధన, దేవతోపాసన ఇత్యాదిరూప యజ్ఞము). (2) బ్రహ్మయజ్ఞము (విచారణచేతను, పవిత్రతచేతను చిత్తమును బ్రహ్మమందు (ఆత్మయందు) విలీనమొనర్చుట).

26. శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషు జుహ్వతి
శబ్దాదీన్విషయానన్య ఇన్ద్రియాగ్నిషు జుహ్వతి.

టీక:– అన్యే = కొందఱు, శ్రోత్రాదీని = శ్రోత్రము (చెవి) మొదలగు, ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములను, సంయమాగ్నిషు = నిగ్రహమనెడి అగ్నులందు, జుహ్వతి = హోమము చేయుచున్నారు, అన్యే = మఱికొందఱు, శబ్దాదీన్ = శబ్దము మొదలైన, విషయాన్ = విషయములను, ఇన్ద్రియాగ్నిషు = ఇంద్రియములను అగ్నులందు, జుహ్వతి = హోమముచేయుచున్నారు.

తా:– కొందఱు చెవి మొదలగు ఇంద్రియములను నిగ్రహమనెడి అగ్నులందును, మఱికొందఱు శబ్దాదివిషయములను ఇంద్రియములనెడి అగ్నులందును హోమము చేయుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– (1) ఇంద్రియనిగ్రహము (2) శబ్దాదివిషయత్యాగము – అను రెండు విధములగు యజ్ఞము లిచట తెలుపబడినవి.

ఇంద్రియనిగ్రహము అధ్యాత్మశాస్త్రమున కీలకస్థానమాక్రమించియున్నది. మోక్షసౌధము నెక్కుట కది నిచ్చెనవంటిది. కాబట్టియే దీనినిగూర్చి 2వ, 3వ అధ్యాయములందు భగవానుడు విపులముగ బోధించియున్నారు. 'తస్మాత్త్వమిన్ద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతర్షభ' – అని చెప్పుచు ఇంద్రియనిగ్రహమునే ప్రథమసాధనగా శ్రీకృష్ణమూర్తి సూచించిరి. ఇంద్రియములను నిరోధింపక పలుకు వేదాంతవచనములు నిర్వీర్యములును, నిస్తేజములు నగును. అది 'వాచావేదాంతమే' కాగలదు. ఇంద్రియములను జయించి, ఏమియు పలుకకున్నను అట్టి సంయమశీలునినుండి వేదాంతబోధ దిగంతముల ప్రసరించుచుండును. మహోన్నతమగు అట్టి ఇంద్రియనిగ్రహరూపసాధన ఒకానొక యజ్ఞముగ నిచట వర్ణించబడినది. మోక్షమును పొందవలెనననిన మనస్సును నిగ్రహించవలెను. మనస్సును నిగ్రహించవలెననిన ఇంద్రియములను నిరోధించవలెను. కాబట్టి ముముక్షువునకు ఇంద్రియనిగ్రహ మత్యావశ్యకమై యున్నది. పెక్కువ్రతముల ద్వారా, సంయమములద్వారా, నియములద్వారా ఇంద్రియములన్నిటిని స్వాధీనపఱచుకొనవలెను. సంయమమను అగ్నులందు ఇంద్రియములను హోమముచేయుట యనగా నిదియే. అనేక ఇంద్రియములుండుటవలన, ఒక్కొక్కదానిని విడివిడిగ బాగుగా సంయమ మొనర్చవలెనని తెలుపుటకై 'అగ్నులు' అను బహువచనప్రయోగము చేయబడినది.

ఇక రెండవయజ్ఞమగు శబ్దాదివిషయనిరోధమున్ను దాదాపు పైయజ్ఞమునకు సంబంధించినదే యగును. ఇంద్రియములు శబ్దాదివిషయము లను క్షేత్రములందు సంచరించుచుండును. ఆ యా విషయములందలి దోషములను చక్కగ విచారించి, వానిపై ప్రీతిని విడనాడవలెను. ఇదియే విషయములను హవిస్సును, ఇంద్రియములను అగ్నులందు హోమముచేయుట. విషయములందలి ఇట్టి దోషదృష్టిచే ఇంద్రియములు ఆ యా విషయములపైకి పరుగిడకుండును. ఇంద్రియములెపుడు నిశ్చలములుగ నుండునో, అపుడు చిత్తవృత్తులు నిరోధింపబడినవి యగును. ఎపుడు చిత్తవృత్తులు నిరోధింపబడునో అపుడు ద్రష్టయగు జీవుడు స్వస్వరూపమగు ఆత్మయందు నిలుకడను బొందును. అదియే మోక్షము.

ప్ర:– మఱికొన్ని యజ్ఞముల నుదహరింపుము?

ఉ:– (1) ఇన్ద్రియనిగ్రహము (2) విషయత్యాగము.

27. సర్వాణీన్ద్రియకర్మాణి ప్రాణకర్మాణి చాపరే ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే.

టీక:– అపరే = మఱికొందరు, సర్వాణి = సమస్తములైన, ఇంద్రియకర్మాణి = ఇంద్రియ వ్యాపారములను, ప్రాణకర్మాణి చ = పంచప్రాణములయొక్క వ్యాపారములను, జ్ఞానదీపితే = జ్ఞానముచే ప్రకాశింపజేయబడిన, ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ = మనోనిగ్రహ యోగమను (సమాధియోగమను) అగ్నియందు, జుహ్వతి = హోమము చేయుచున్నారు.

తా:– మఱికొందఱు ఇంద్రియములయొక్క వ్యాపారములన్నిటిని, ప్రాణములయొక్క వ్యాపారములన్నిటిని జ్ఞానముచే ప్రకాశింపజేయబడిన 'మనోనిగ్రహ' యోగమను (సమాధియోగమను) అగ్నియందు హోమము చేయుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– మోక్షప్రాప్తికి మనస్సు అనునది అడ్డుగానున్నది. అది అనేక జన్మాంతర దుస్సంస్కారములతో గూడి మహాప్రబలమై యుండుచున్నది. దానిని నిగ్రహింపవలెననిన, ఇంద్రియనిరోధము, ప్రాణాయామము మున్నగునవి అవసరములై యున్నవి. ఏలయనిన ఇంద్రియవేగమును, ప్రాణవేగమును అరికట్టనిచో మనస్సును ఎవరును జయించలేరు. కాబట్టి మనస్సంయమనమునకు సహాయముగ ఇంద్రియనిగ్రహము, ప్రాణాయామము శీలించవలసియుండును. ఆ విషయమే అలంకారికభాషలో 'ఆత్మసంయమయోగమను అగ్నియందు ఇంద్రియకర్మలు, ప్రాణకర్మలు వ్రేల్చబడుచున్నవి' అని యిచట తెలుపబడినది.

"జ్ఞానదీపితే" – అను పదము బాగుగ గమనింపదగియున్నది. మనస్సంయమనము, మనోనిగ్రహము ఆత్మజ్ఞానముచే లెస్సగ ప్రకాశింపజేయబడగలదు, వర్ధిల్లగలదు. తత్త్వజ్ఞానము యొక్క సహాయములేనిచో వాసనాక్షయము(మనోనిగ్రహము) సిద్ధించుట కష్టతరము. కనుకనే 'జ్ఞానదీపితే' – 'జ్ఞానముచే వృద్ధినొందింపబడిన మనోనిగ్రహ' మని యిచట పేర్కొనబడినది. మనస్సంయమనమను అగ్నికి తత్త్వజ్ఞానము (విచారణ) విసనకఱ్ఱవంటిది. దానిచే ఆ సంయమాగ్ని దేదీప్యమానముగ ప్రజ్వలించును. కావున ఆత్మసంయమనమును అనగా మనోనిగ్రహమును శీలింపదలంచువారు తత్త్వ జ్ఞానముయొక్క సహాయము తప్పక గైకొనవలసియుండును. 'ఈ జగత్తు ఏమి? విషయములు శాశ్వతములా? శాశ్వతమగు పదార్థమెద్ది?' – అనునట్టి విచారణచే (జ్ఞానముచే) మనస్సు నశ్వరములగు విషయములపై పరుగిడక శాశ్వతమగు ఆత్మవైపునకే పయనించును. మఱియు 'జ్ఞానదీపితే' అని చెప్పినందువలన సమాధిస్థితి, మనస్సంయమనస్థితి ఒకానొక శూన్యావస్థ కాదనియు, కేవలము ప్రజ్ఞామయమగు జ్ఞానవంతమగు చిన్మయస్థితయేయనియు స్పష్టమగుచున్నది.

ప్ర:– మనస్సంయమనము దేనిచే వర్ధిల్లును?

ఉ:– జ్ఞానముచే, తత్త్వవిచారణచే.

28. ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథాఽపరే స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయః సంశితవ్రతాః.

టీక:– అపరే = కొందఱు, ద్రవ్యయజ్ఞాః = ద్రవ్యమును సద్విషయములందు వినియోగించుటయే యజ్ఞముగ గలవారును, (అపరే = కొందరు) తపోయజ్ఞా = తపస్సే యజ్ఞముగ గలవారును, (అపరే = మఱికొందరు) యోగయజ్ఞాః = ప్రాణాయామాది అష్టాంగయోగమే యజ్ఞముగగలవారును, తథా = ఆ ప్రకారముగనే, (అపరే = ఇంకకొందఱు) స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ = వేదాధ్యయనము, వేదార్థజ్ఞానసముపార్జనము యజ్ఞముగ గలవారును (అయియున్నారు). (వారందఱును), యతయః = ప్రయత్నశీలురును, సంశితవ్రతాః = దృఢవ్రతములుగలవారునయి యొప్పుచున్నారు.

తా:– కొందఱు ద్రవ్యమును దానధర్మాది సద్విషయములందు వినియోగించుటయే యజ్ఞముగ గలవారును, కొందఱు తపస్సే యజ్ఞముగ గలవారును, కొందఱు (ప్రాణాయామాద్యష్టాంగ) యోగమే యజ్ఞముగ గలవారు నయియున్నారు. వారందఱున్ను ప్రయత్నశీలురును, దృఢవ్రతములు కలవారునయి యొప్పుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– మఱికొన్ని విధములగు యజ్ఞముల నిచట చెప్పుచున్నారు –

(1) ద్రవ్యయజ్ఞము:– వారివారి ధనమును, వస్తువులను సత్పాత్రులకు దానముచేయుట, సద్విషయములకు వినియోగపఱచుట. ఇట్టి దానధర్మములుకూడ ఒకనొక యజ్ఞమేయని యిట వచింపబడినది.

(2) తపోయజ్ఞము:– వ్రతోపవాసాదులచే దేహేంద్రియమనంబులను తపింపజేసి క్రమముగ వానిని స్వాధీనపఱచుకొనుట. ఇదియును ఒకవిధమగు యజ్ఞమే.

(3) యోగయజ్ఞము:– యమనియమాదిరూపమగు అష్టాంగయోగము. ఇదియు యజ్ఞమే.

(4) స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞము:– వేదాధ్యయనము, శాస్త్రపఠనముచేయుట, అందలి అర్థమును బాగుగ తెలిసికొని అనుష్ఠించుట. ఇదియు ఒకానొక యజ్ఞమే యగును.

ఈ ప్రకారముగ జనులు వారివారి సంస్కారము, అభిరుచిననుసరించి భిన్నబిన్నములగు మార్గములను జేబట్టి వివిధములగు యజ్ఞముల నాచరించుచు చిత్తశుద్ధినిబడసి కట్టకడకు పరమాత్మను జేరుచున్నారు. వీరందఱున్ను యతులే యగుదురు. అనగా ప్రయత్నశీలురని భావము. మోక్షముకొఱకు, భగవత్సాక్షాత్కారముకొఱకు యత్నించువారందఱున్ను యతులే.

"సంశితవ్రతాః" – అని చెప్పినందువలన వీరందఱున్ను దృఢతరములగు వ్రతనిష్ఠలనుబూని, కఠోరనియమములను శీలించుచు మనస్సునందు జన్మజన్మాంతరములనుండి ఘనీభవించియున్న వాసనలను, దృశ్యసంస్కారములను పారద్రోలుచున్నారని యర్థము. సోమరియగువాడు మోక్షమార్గమున ఒక్క అడుగైనను ముందుకుపోలేడు. అంగడిలోని వస్తువులకు మూల్యమును చెల్లించువిధమున మోక్షమునకున్ను గొప్పమూల్యమును చెల్లించవలెను. అదియే త్యాగము. అల్పవిషయసుఖత్యాగము. బ్రహ్మానందమను వస్తువు లభించవలెనన్న ఈమాత్రపు మూల్యమును తప్పక చెల్లించవలెను. ప్రారంభమున కొంత కష్టపడవలెను. శ్రమకు ఓర్వవలెను. యతులై (ప్రయత్నవంతులై), సంశితవ్రతులై ఇక్కార్యమును ఎట్లైనను సాధించివేయవలెను. ఇచట యతులనగా సన్న్యాసులని అర్థముకాదు, ప్రయత్నశీలురనియే భావము. మఱియు 'సంశితవ్రతాః' అనిచెప్పినందువలన సామాన్యవ్రతములచే, నియమములచే మాయ

లొంగదనియు, దృఢవ్రతములు, కఠిననియమములు ఆచరించినచో అది దారికివచ్చుననియు ముముక్షువులకు హెచ్చరిక చేయబడినది. దృఢముగ నాటుకొనిన మఱ్ఱిచెట్టును నఱకుటకు రేకుకత్తులుకాక ఉక్కుతో చేయబడిన గండ్రగొడ్డళ్లు కావలెను గదా!

29. అపానే జుహ్వతి ప్రాణం ప్రాణేఽపానం తథాఽపరే ప్రాణాపానగతీ రుద్ధ్వా ప్రాణాయామపరాయణాః.

టీక:– ప్రాణాయామపరాయణాః = ప్రాణాయామతత్పరులగు, అపరే = కొందఱు, ప్రాణాపానగతీ = ప్రాణాపానముల మార్గములను, రుద్ధ్వా = నిరోధించి (కుంభకమొనర్చి), అపానే = అపానవాయువునందు, ప్రాణం = ప్రాణవాయువును (పూరకమును), తథా = అటులనే, ప్రాణే = ప్రాణవాయువునందు, అపానమ్ = అపానవాయువును (రేచకమును), జుహ్వతి = హోమముచేయుచున్నారు.

తా:– ప్రాణాయామతత్పరులగు కొందఱు ప్రాణాపానములయొక్క గతులను (మార్గములను) నిరోధించి అపానవాయువునందు ప్రాణవాయువును, ప్రాణవాయువునందు అపానవాయువును హోమముచేయుచున్నారు. (పూరక, కుంభక, రేచకముల నొనర్చుచున్నారని భావము).

వ్యాఖ్య:– ప్రాణాయామముకూడ ఒకానొక యజ్ఞమేనని యిచట వర్ణించుచున్నారు. ప్రాణాయామము అష్టాంగయోగమునందుగల యమనియమాదులలో నాల్గవది. శరీరము యొక్క ఆరోగ్యము కాపాడుటకొఱకును, మనస్సుయొక్క చంచలత్వమును రూపుమాపుటకును ప్రాణాయామము ఆవశ్యకమైనది. ఇది పూరక, కుంభక, రేచకములను మూడువిభాగములతో గూడియున్నది. ఈ శ్లోకమునందు అపానమందు ప్రాణమును హోమముచేయుట యనగా పూరకము. ప్రాణమం దపానమును వ్రేల్చుటయనగా రేచకము. ప్రాణాపానములగతులను నిరోధించుటయనగా కుంభకము. ఈ పూరక, కుంభక, రేచకముల నాచరించునపు డేదైన (ప్రణవాది) దివ్యమంత్రమును మానసికముగ చింతన జేయుదురు, లేక దైవభావనగల్గియుందురు. ఈ ప్రాణాయామమువలన మనస్సుబహిర్ముఖత్వమును వీడి నిశ్చలముగ నుండును. ఏలయనిన ప్రాణమునకును, మనస్సునకును చాల సన్నిహితసంబంధము కలదు. మనోనిరోధముచే ప్రాణనిరోధము, ప్రాణనిరోధముచే మనోనిరోధము సంభవించుచుండును. కాబట్టి మనస్సుయొక్క చపలత్వ ముడుగుటకై సాధకుడు ప్రారంభములో ఒకింత ప్రాణాయామమును శీలించుట మంచిది. అయితే, దీనిని అనుభవముకలవారియొద్ద చక్కగ నేర్చుకొనవలెను. ఇట్టి ప్రాణాయామము ఒక యజ్ఞముగా నిచట వర్ణించబడినది.

30. అపరే నియతాహారాః ప్రాణాన్ ప్రాణేషు జుహ్వతి సర్వేఽప్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞక్షపితకల్మషాః.

టీక:– అపరే = మఱికొందఱు, నియతాహారాః = ఆహారమునందు కట్టుబాటుగలవారలై, ప్రాణాన్ = ప్రాణాదివాయువులను, (లేక ఇంద్రియవ్యాపారములను), ప్రాణేషు = ప్రాణాది వాయువులందే (వశీకృతేంద్రియములందు), జుహ్వతి = హోమముచేయుచున్నారు, ఏతే సర్వేఽపి = వీరందఱునుగూడ,

యజ్ఞవిదః = యజ్ఞమునెఱిగినవారును, యజ్ఞక్షపితకల్మషాః = యజ్ఞముచేత నశింపబడిన పాపము గలవారును (అగుచున్నారు).

తా:— మఱికొందఱు ఆహారవిషయమున కట్టుబాటుగలవారై ప్రాణాదివాయువులను ప్రాణాదివాయువులందే హోమము చేయుచున్నారు. (లేక, ఇంద్రియవ్యాపారములను వశీకృతేంద్రియములందు వ్రేల్చుచున్నారు). వీరందఱున్ను యజ్ఞము నెఱిగినవారును, యజ్ఞముచే పాపము నశించినవారును అయియున్నారు.

వ్యాఖ్య:— శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఈ శ్లోకముతో వివిధయజ్ఞములయొక్క వర్ణనను పూర్తిచేయుచున్నారు. మొత్తము పండ్రెండు రకముల యజ్ఞముల నిచట భగవానుడు పేర్కొనిరి. అందులో చివరిది ఆహారసంయమము. ఆహారనియమముకూడ ఒకానొక యజ్ఞమేయని యిట వచింపబడినది. ఆహారమనునది సామాన్యవిషయమేయని కొందఱు తలంచవచ్చును. కాని గీతాచార్యులు దానికి భగవద్గీతయందు సముచితస్థానమొసంగిగౌరవించిరి. అనేకచోట్ల దానిని గుఱించి ప్రస్తావించుచుపోయిరి. దానిని చులకనగ చూడలేదు. మోక్షమునకు వలసిన ప్రధానసాధనలలో దానినిగూడ జేర్చివైచిరి. ఏలయనగా, ఆహారముచేతనే మనస్సు యేర్పడుచున్నది. ఆహారముయొక్క స్థూలాంశముచే శరీరమున్ను, సూక్ష్మాంశముచే మనస్సున్ను గలుగుచున్నవి. ఆహారముయొక్క శుద్ధత్వము వలన మనస్సున్ను శుద్ధపడుచున్నది. ఆహారము సాత్త్వికమైనచో ఆ సాత్త్వికాణువులచే నేర్పడు మనస్సున్ను సాత్త్వికముగ నుండును. రజోగుణాత్మకములైన మాంసాద్యాహారములను స్వీకరించు మానవులందును, జంతువులందును క్రూరత్వాదులు ప్రత్యక్షముగ గన్పట్టుచున్నవి గదా.

పెద్ద ఫ్యాక్టరీలో ఒక చిన్నమేకు సరిగా లేనిచో ఆ ఫ్యాక్టరీయంతయు నెట్లాగిపోవునో, రైలుపట్టాలపై ఒక చిన్నశీల ఊడినచో రైలుబండికి ఘోరప్రమాద మెట్లు వాటిల్లునో, అట్లే ఆహారనియమమను ఒక చిన్న విషయము సరిగాలేనిచో మోక్షప్రయత్నరూపయంత్రాంగమంతయు స్తబ్ధమైపోగలదు. ఆహారము శుద్ధముగా నుండిన, మనస్సున్ను శుద్ధముగా నుండును. మనస్సు శుద్ధముగానుండిననే మోక్షప్రాప్తి చేకూరును. కాబట్టియే ఆహారసంయమనమును భగవాను డొక యజ్ఞముగా నిచట వర్ణించి చెప్పిరి. ఆహార మేవిధముగ నుండవలెననగా - (1) మితముగను (2) సాత్త్వికముగను (3) న్యాయార్జితముగను (4) భగవదర్పితముగను (5) నియమితకాలసేవితముగను నుండవలెను. ఈ యైదు విధములగు శుద్ధిని ఆహారవిషయమున గమనించుచుండవలెను.

ఈ ప్రకారముగ అనేక మోక్ష సాధనములనుగూర్చి యింతదనుక భగవాను డిచట తెలియజేసిరి. ఆ సాధన లన్నింటికిని 'యజ్ఞము'లను పవిత్రనామకరణమున్ను గావించిరి. యజ్ఞమనగా ఏమియో అసాధ్యమగు కర్మకాండయని భయపడువారికందఱికిని అభయమొసంగి వాస్తవయజ్ఞతత్త్వమును బాహాటముగ చాటిరి. మఱియు నిచట పశుహింసతో గూడిన యజ్ఞ మొకటియైనను తెలుపబడలేదు. ఈ పైసాధనలనుగూర్చి తెలిసినవారందఱు, వానిని అనుష్ఠించువారందఱు యజ్ఞవేత్తలే (యజ్ఞవిదః) అని భగవానుడు నుడివిరి. అనగా యజ్ఞముయొక్క తత్త్వము (Science) తెలిసినవారని భావము.

ఈ యజ్ఞమువలన కలుగు ఫలితమేమి? వానిచే పాపము నశించును (క్షపితకల్మషాః). అనేక జన్మలనుండియు మనస్సునకు పట్టియున్నకుళ్ళు, పాచి తొలగిపోవును. పాపమును తొలగించుకొనుటకు ఈ యజ్ఞరూప పుణ్యాచరణమే శరణ్యము. 'నా పాప మెట్లుపోవును?' అని చాలమంది ప్రశ్నించుచుందురు.

అందులకుపాయమును భగవానుడే యిచట సెలవిచ్చియున్నారు. యజ్ఞములనంబడు ఈ పుణ్యకార్యములయొక్క అనుష్ఠానమే పాపహరణమున కేకైక ఉపాయమని యిచట స్పష్టముగ తెలుపబడినది. పాపము నశించనిచో చిత్తము శుద్ధము కాదు. చిత్తము శుద్ధముకానిచో ఆత్మజ్ఞాన ముదయించదు. ఆత్మజ్ఞాన ముదయించనిచో మోక్షరూప పరమశాంతి లభించదు. కాబట్టి మొట్టమొదట పాప మంతరించవలెను. అందులకై ఈ పైన దెల్పిన పండ్రెండు యజ్ఞములలో అన్నిటినిగాని, లేక కొన్నిటినిగాని, లేక కనీసము ఒక్కదానినైనగాని ముముక్షువు తప్పక ఆచరించవలయును. బంధవిముక్తికి వేఱుమార్గములేదు.

ప్ర:– యజ్ఞముల నాచరించుటవలన కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– పాపము నశించును.

ప్ర:– కావున పాపము నశించుట కుపాయమేమి?

ఉ:– యజ్ఞాచరణము, సత్కర్మానుష్ఠానము.

అ॥ యజ్ఞముల నాచరించుటవలన కలుగు సత్ఫలితమును, ఆచరింపకపోవుట వలన కలుగు దుష్ఫలితమును వివరించుచున్నాడు-

31. యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మ సనాతనమ్
నాయం లోకోఽస్త్యయజ్ఞస్య కుతోఽన్యః కురుసత్తమ.

టీక:– కురుసత్తమ = కురువంశ శ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా, యజ్ఞశిష్టామృతభుజః = (పైనదెల్పిన) యజ్ఞములందు శేషించిన అమృతరూపమైన అన్నమును భుజించువారు, సనాతనమ్ = శాశ్వతమైన, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమును, యాన్తి = పొందుచున్నారు, అయజ్ఞస్య = యజ్ఞమొక దానినైనను చేయనివానికి, అయమ్ = ఈ, లోకః = లోకము, నాస్తి = లేదు (అట్టిచో), అన్యః = పరలోకము, కుతః = ఎక్కడిది?

తా:– కురువంశశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా! (పైనదెల్పిన) యజ్ఞములాచరింపగా శేషించిన అమృతరూపమైన అన్నమును భుజించువారు శాశ్వతపరబ్రహ్మమును పొందుదురు. అట్టియజ్ఞ మొకదానినైనను చేయనివానికి ఇహలోకసుఖములేదు. అట్టిచో నిక పరలోకసుఖ మెక్కడిది?

వ్యాఖ్య:– ఇంతదనుక అనేక యజ్ఞములను పేర్కొని యిపుడు వాని మాహాత్మ్యమును భగవానుడు వర్ణించుచున్నాడు. పైనదెల్పిన యజ్ఞములలో అన్ని కాని, కొన్ని కాని, లేక ఒకటైనను గాని చేసి, లేక, ఏదైన దైవకార్యముగాని, పరమార్థసాధనగాని చేసి ఆ పిదప భుజించునట్టి అన్నము అమృతముగా మారిపోవును. కనుకనే దానిని భుజించువారు 'యాన్తి బ్రహ్మసనాతనమ్' – జననమరణరహితమగు శాశ్వతపరబ్రహ్మమును బొందుదురని యిచట వచింపబడినది. క్రిందటిశ్లోకమునందు 'యజ్ఞక్షపిత కల్మషాః' – యజ్ఞముచే (దైవకార్యముచే) పాపము నశించునని చెప్పబడినది. పాపక్షయముచే చిత్తము నిష్కల్మషమై యలరారును. శుద్ధచిత్తమున అధిష్ఠానాత్మ దేదీప్యమానముగ ప్రకాశించును. అనగా చిత్తము ఆత్మయందు లయింప ఆత్మమాత్రము శేషించును. అదియే సనాతనబ్రహ్మపదవి. కావుననే యజ్ఞశేషమును భుజించువారు పరబ్రహ్మమును బొందుదురని చెప్పుటకు కారణము. అహా! ఎట్టి అద్భుతఫలితము!

కార్యముయొక్క మహిమ ఫలితముయొక్క గొప్పతనముపై ఆధారపడి యుండును. ఇచట యజ్ఞమను కార్యముయొక్క ఫలితమో సాక్షాత్ బ్రహ్మమే. కావున యజ్ఞము యొక్క మహత్తు ఎట్టిదో యూహించుకొనవచ్చును. ప్రపంచములో ఎంతయో శ్రమపడినచో ఒకింత ధనమో, క్షేత్రమో, యశస్సో లభించుచున్నది. కాని అవి క్షణికములైనవి. ఈ శరీరముతోబాటు నశించునవి. కాని బ్రహ్మమో, సనాతనమైనది. అమరస్వరూపము. ప్రతివానియొక్క గమ్యస్థానము ఎట్టకేలకు అదియే అయియున్నది. అట్టిచో ఈ జన్మమందే దానినేల సాధించరాదు? సాధించుట కుపాయమును భగవానుడే యిచట తెలియజేసిరిగదా! యజ్ఞమే దానికి ఉపాయము. అనగా భగవత్కార్యము, అధ్యాత్మసాధన, పరహితవర్తనము, ఆ యజ్ఞములయొక్క స్వరూపము, వాని వివిధరీతులన్నియు నిదివఱకే చెప్పబడియున్నవి. వాని నాచరించిన చాలును.

అట్లు ఏదేని యజ్ఞము, సత్కార్యము చేయకుండ అన్నము భుజించరాదను శపథము, దృఢవ్రతము గైకొనవలెను. ఏలయనిన, ఆ నియమమే క్రమముగ ముక్తికి దారితీయును. అట్లు యజ్ఞము నాచరింపక భుజించువాడు పాపమును భుజించినట్లే యగునని ఇదివఱకే భగవానుడు తెలిపియున్నాడు. అట్టివానికి ఇహము లేదు. పరములేదు. చూచితిరా! యజ్ఞము లాచరింపనివానికి, దైవకార్యమును చేయని వానికి కలుగు ఘోరపతనము! భయంకర దుష్ఫలితము! ఉత్తమమగు మానవజన్మను బొందియు దైవవిచారణచేయక నశ్వరములగు దృశ్యవస్తువులనే పట్టి వ్రేలాడువా డెట్టిఅవివేకి? కనుకనే భగవానుడిచట సత్కర్మవిముఖుల కీప్రకారముగ తీవ్రమగు హెచ్చరిక చేయుచున్నారు - ''ఓ జీవులారా! ఉత్తమజన్మనుబడసియు, సత్కార్యములనాచరింపక, పరమార్థసాధన నొకింతైనను చేయకనున్నచో మీకు ఇహలోకసుఖము దక్కదు. పరలోక సుఖము అంతకంటెను దక్కదు.'' కాబట్టి భగవద్వాక్యములందు విశ్వాసముంచి, ప్రతివారును ఈ యజ్ఞములను తప్పక ఆచరించవలయును.

"యజ్ఞశిష్టాశినః" - 'యజ్ఞమునందు శేషించిన అన్నమును భుజించువార'ని యిచట చెప్పబడినది గదా! మఱి భగవానుడు తెలిపిన "జ్ఞానము, ఇంద్రియనిగ్రహము, తపస్సు, ప్రాణాయామము" మున్నగు యజ్ఞములందు అన్నమనునదియే సంభవించదు గదా! కనుక ఈ పదమున కిట్లు అర్థము చెప్పకొనవలసివచ్చును - యజ్ఞములాచరించిన పిదప భుజింపబడు ఆహారము అమృతతుల్యమగును గాన, దానిని భుజించువారు పాపరహితులగుదురు. లేక యజ్ఞాచరణమువలన గలుగు అమృతతుల్యమగు మనశ్శాంతిని, సాత్త్వికసుఖమును వీరనుభవించుదురనియు చెప్పవచ్చును.

ప్ర:— బ్రహ్మమెట్టిది?

ఉ:— శాశ్వతమైనది, నాశరహితమైనది.

ప్ర:— దాని నెవరు పొందుదురు?

ఉ:— యజ్ఞములను (సత్కార్యములను) ఆచరించి శేషించిన యన్నమును భుజించువారు.

ప్ర:— యజ్ఞముల నాచరింపనివారి కెట్టి దుర్గతి కలుగును?

ఉ:— వారికి ఇహలోకసుఖముగాని పరలోకసుఖముగాని లభించదు.

అ॥ ఇక యజ్ఞసంబంధమగు చర్చను విరమించుచున్నాడు-

32. ఏవం బహువిధా యజ్ఞా వితతా బ్రహ్మణో ముఖే
కర్మజాన్ విద్ధి తాన్ సర్వానేవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే.

టీక:– ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, బహువిధాః = అనేక విధములైన, యజ్ఞాః = యజ్ఞములు, బ్రహ్మణః ముఖే = వేదమందు, వితతాః = సవిస్తరముగ జెప్పబడియున్నవి, తాన్ సర్వాన్ = వాని నన్నిటిని, కర్మజాన్ = కర్మములవలన పుట్టినవానినిగ, విద్ధి = ఎఱుగుము, ఏవమ్ = ఇట్లు, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, విమోక్ష్యసే = విముక్తుడవు కాగలవు.

తా:– ఈ ప్రకారముగ అనేక విధములైన యజ్ఞములు వేదమునందు సవిస్తరముగ తెలుపబడియున్నవి. అవియన్నియు కర్మలవలన పుట్టినవానినిగ (కర్మమునకు సంబంధించినవేయని) నీవెఱుంగుము. ఇట్లెఱింగిన నీవు విముక్తుడవు కాగలవు.

వ్యాఖ్య:– పైన తెలుపబడిన యజ్ఞములే కాక ఇంకను నెన్నియో యజ్ఞములు వేదమునందు విస్తారముగ చెప్పబడినవని యిట పేర్కొనుచున్నారు. కావున ఈ కొన్నిటి చేతనే యజ్ఞములవరుస పూర్తి అయినదని యెవరును తలంపరాదు. వేదము పరబ్రహ్మమునుండి కలిగినదనుటవలన 'బ్రహ్మము యొక్క ముఖమ'ని చెప్పబడినది.

"కర్మజాన్" – మనోవాక్కాయములయొక్క, ఇంద్రియాదులయొక్క ప్రయత్నాతిశయమువలననే ఈ యజ్ఞములు సంభవించుచున్నవి. ఇవి పురుషప్రయత్నము వలననే సాధింపబడుచున్నవి. కాని సోమరితనముచేగాదు! వట్టిమాటలచే గాదు. అధ్యాత్మవిద్య అనుభవైకవేద్యమగు శాస్త్రమే (Practical Science) కాని 'వాచా' విద్యకాదు. కావున జనులద్దానిని వారి వారి ఇంద్రియ మనోవాక్కాయముల ప్రయత్నాదులచే సాధించవలసియున్నారు. 'యజ్ఞముకాని, మోక్షముకాని అకస్మాత్తుగ లభించునవికావు. అవి కర్మవలననే, స్వప్రయత్నము చేతనే సిద్ధించును' అని భగవాను డిచట పేర్కొనుచున్నారు. 'ఈ రహస్యమును తెలిసికొనినచో నీవు విముక్తుడవు కాగలవు' అని వాక్యముయొక్క భావము – ఈ రీతిగా దేహేంద్రియమనంబుల వ్యాపారముచేతనే, (ప్రయత్నముచేతనే) యజ్ఞములు సాధింపబడుననియు, సోమరితనముచే ఊరకనుండినచో కాదనియు నెఱింగినవాడు తప్పక ప్రయత్నమున కుపక్రమించి ఆ యజ్ఞాదికార్యములను నిర్వర్తించి తద్ద్వారా 'సనాతనబ్రహ్మమును జేరగలడ'నియే యగును.

ఇచట 'కర్మజాన్' అను పదముయొక్క ప్రయోగముచే భగవానుడు సోమరితనముపై దెబ్బతీసెను. 'వాచా' వేదాంతమును ఖండించెను.

"విమోక్ష్యసే" – 'మోక్ష్యసే' అని చెప్పక 'విమోక్ష్యసే' అని చెప్పుటవలన యజ్ఞాచరణముచే లెస్సగ విముక్తుడుకాగలడని తెలిపినట్లైనది.

ప్ర:– ఈ యజ్ఞములన్నియు నెచట తెలుపబడినవి?

ఉ:– వేదమునందు విస్తారముగ వర్ణింపబడియున్నవి.

ప్ర:– అవి దేనిచే సిద్ధించును?

ఉ:– దేహేంద్రియమనంబుల వ్యాపారముచే. అంతియేకాని సోమరితనముచేగాదు.

ప్ర:– ఈ సత్య మెఱుగుటవలన కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– మనుజుడు ప్రయత్నపరుడై, యజ్ఞములను సాధించి లెస్సగ విముక్తుడగును.

ప్ర:– ఇంతదనుక పేర్కొనబడిన యజ్ఞములన్నియును జేరి మొత్తమెన్ని? అవి యేవి?

ఉ:– మొత్తము పండ్రెండు – అవి క్రమముగ –

శ్లో – 25 { (1) దైవయజ్ఞము
(2) బ్రహ్మయజ్ఞము

శ్లో – 26 { (3) ఇంద్రియ సంయమయజ్ఞము
(4) శబ్దాది విషయనిరోధయజ్ఞము

శ్లో – 27 (5) మనోనిగ్రహ యజ్ఞము

శ్లో – 28 { (6) ద్రవ్యయజ్ఞము
(7) తపోయజ్ఞము
(8) యోగయజ్ఞము
(9) స్వాధ్యాయయజ్ఞము
(10) జ్ఞానయజ్ఞము

శ్లో – 29 (11) ప్రాణాయామయజ్ఞము.

శ్లో – 30 (12) ఆహారనియమయజ్ఞము.

ఈ యజ్ఞములన్నియు జీవుని పాపమును బోగొట్టి, చిత్తశుద్ధిని గలిగించి, తద్వారా మోక్షమును బొందింపజేయును. కావున ముముక్షువు లెల్లరు వీనిని చక్కగ నాచరింపవలయునని భగవానుడు తెలియజేయుచున్నాడు.

అ॥ యజ్ఞములన్నిటిలోను ఏది సర్వశ్రేష్ఠమైనదో వచించుచున్నాడు–

33. శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయాద్యజ్ఞాజ్జ్ఞానయజ్ఞః పరన్తప
సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ జ్ఞానే పరిసమాప్యతే.

టీక:– పరన్తప = ఓ అర్జునా!, ద్రవ్యమయాత్ = ద్రవ్యమువలన సాధ్యమైన, యజ్ఞాత్ = యజ్ఞముకంటె, జ్ఞానయజ్ఞః = జ్ఞానయజ్ఞము, శ్రేయాన్ = గొప్పది, పార్థ = ఓ అర్జునా!, సర్వంకర్మ =

కర్మమంతయును, అఖిలమ్ (సత్) = నాశముకానిదగుచు, (ఫలముతో గూడ) జ్ఞానే = జ్ఞానమునందు, పరిసమాప్యతే = పరిసామాప్తినొందుచున్నది. (పర్యవసించుచున్నది లేక అంతర్భూతమగుచున్నది).

తా:- ఓ అర్జునా! ద్రవ్యమువలన సాధింపబడు యజ్ఞముకంటె జ్ఞానయజ్ఞము శ్రేష్ఠమైనది. ఏలయనిన, సమస్త కర్మయున్ను నాశముకానిదగుచు (ఫలసహితముగ) జ్ఞానమునందే పర్యవసించుచున్నది (అంతర్భూతమగుచున్నది).

వ్యాఖ్య:- జ్ఞానయజ్ఞమనగా తత్త్వవిచారణ, తత్త్వంపదార్థశోధన, ఆత్మానాత్మవివేకము, దృగ్దృశ్యవివేచనము, శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములు, ఇంద్రియమనోనిగ్రహము, వాసనాక్షయము మున్నగునవి. ద్రవ్యయజ్ఞములనగా ధన, ధాన్య వస్తువులచే సాధింపబడు సత్కార్యములు మున్నగునవి. ద్రవ్యయజ్ఞములకంటె జ్ఞానయజ్ఞము ఉత్కృష్టమైనదని యిచట చెప్పబడెను. ఏలయనగా, ప్రతిజీవియొక్క చరమలక్ష్యము మఱచిపోయిన తన నిజస్వరూపమును తిరిగి జ్ఞాపకము పెట్టుకొనుటయేయగును. అనగా ఆత్మజ్ఞానమని యర్థము. తక్కిన అన్ని సాధనలున్ను, అన్ని పరమార్థ కర్మలున్ను తుట్టతుదకు ఆ జ్ఞానరూప లక్ష్యమునే పొందింపజేయును. వాని ఫలితములున్ను జ్ఞానముయొక్క మహాఫలమగు బ్రహ్మానందమునందే యిమిడియుండును. కాబట్టియే జ్ఞానయజ్ఞము సమస్త ఇతర యజ్ఞములకంటెను, ఇతర (పరమార్థ) కర్మలకంటెను సర్వశ్రేష్ఠమని వచింపబడినది.

జ్ఞానమే అన్ని కర్మలయొక్క పరాకాష్ఠ. అయితే తక్కిన సాధనలు, కర్మాదులు వ్యర్థములు కానేరవు. అవి జీవునకు చిత్తశుద్ధిని గలిగించి జ్ఞానప్రాప్తికి దోహదమును కలుగజేయును. కర్మమంతయు జీవుని జ్ఞానముయొద్దకుచేర్చి తదుపరి 'నది సముద్రము నందు లయించినట్లు' జ్ఞానమందు లయించిపోవును. 'జ్ఞానే పరిసమాప్యతే' అను వాక్యము యొక్క అర్థ మిదియే. దీనినిబట్టి సముద్రమునందు నది అంతర్భూతమైయున్నట్లు జ్ఞానమందు సమస్తకర్మలు, కర్మఫలములు అంతర్భూతములైయే యుండునే కాని నశింపవనిభావము. చేసిన సత్కర్మ యెన్నటికి వ్యర్థముకాదు. కనుకనే కర్మ 'అఖిలం' (సత్) = 'నాశనముకానిదగుచు, నిశ్శేషముగ, ఫలసహితముగ' జ్ఞానమందు పర్యవసించుచున్నదని యిట చెప్పబడినది.

కాబట్టి ప్రతివారున్ను జ్ఞానమును పొందుటయను లక్ష్యముగల్గి, తత్ప్రాప్తికై కర్మాదులను సహాయముగ గైకొనవలెను. ఏ సాధనయైనను, ఏ మార్గమైనను, ఏ సంప్రదాయమైనను కడకు జ్ఞానోదయమే చరమస్థితిగాగల్గియుండును. ఏదియో యొక సమయమున ప్రతివారును అట్టి జ్ఞానమును పొందియే మోక్షమొందవలసియుందురు. (జ్ఞానాదేవతుకైవల్యమ్). ఈ శ్లోకమందు కర్మ సాధనగను, జ్ఞానము సాధ్యముగను నిరూపింపబడినది. కర్మ జీవుని జ్ఞానసౌధమువఱకు తీసికొనిపోయి అచట వదలును. అటుపిమ్మట జ్ఞానమే వానిని సౌధాగ్రమగు మోక్షస్థానమునకు చేర్చును. దీనినిబట్టి జ్ఞానమనునది అకస్మాత్తుగ లభించు వస్తువు కాదనియు, పరమార్థకర్మలుచేయుచు రాగా రాగా చిత్తశుద్ధి జనింప, తదుపరి ఉదయించు స్థితి యనియు తేలుచున్నది. కావున సత్కర్మలు జీవునకు మోక్షప్రాప్తికై అత్యవసరములని స్పష్టమగుచున్నది. నిరంతర దైవచింతనచే, సత్కార్యాచరణముచే, భగవదారాధనచే భగవానుడు కరుణించి జీవునకు జ్ఞానమును (బుద్ధియోగమును) ప్రసాదించును. దానిచే నతడు ముక్తినొందును. కాబట్టి జ్ఞానమును లక్ష్యముగపెట్టుకొని, తల్లక్ష్యసాధనకై కర్మనాచరించుచు రావలెను. ఒకవేళ సాధ్యవస్తువును పొందినను లోకసంగ్రహార్థము పెక్కురు మహాత్ములు కర్మను వదలక ఆచరించుచునేయుందురు. ఈ శ్లోకమునందు జ్ఞానముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము, కర్మయొక్క ఆవశ్యకత - రెండును ప్రతిపాదింపబడినవి.

'సర్వమ్' అను పదము సమస్తకర్మలను, సాధనలను, పైనదెల్పిన యజ్ఞము లన్నిటిని సూచించును.

ప్ర:– యజ్ఞములన్నిటిలో ఏ యజ్ఞము శ్రేష్ఠమైనది?

ఉ:– జ్ఞానయజ్ఞము.

ప్ర:– అయితే తక్కిన యజ్ఞములు, కర్మలు వ్యర్థములగునా?

ఉ:– కావు; అవి జ్ఞానోత్పాదనమును జేసి తుదకు జ్ఞానమందు లయించిపోవును. కర్మము జీవుని జ్ఞానమువఱకు గొనిపోయి అట వదలును. అటనుండి జ్ఞానము మోక్షము వఱకు జీవుని తీసికొనిపోయి అట చేర్చివెచును.

అ॥ అట్టి జ్ఞానమును పొందుటకు ఉపాయమును తెలియజేయుచున్నాడు –

34. తద్విద్ధిప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా
ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః.

టీక:– తత్ జ్ఞానం = అజ్ఞానమును, ప్రణిపాతేన = సాష్టాంగనమస్కారముచేతను, పరిప్రశ్నేన = సమయముచూచి వినయముతో ప్రశ్నించుటచేతనూ, సేవయా = సేవచేతను, విద్ధి = తెలిసికొనుము, తత్త్వదర్శినః = తత్త్వవేత్తలగు (బ్రహ్మానుభవముగల), జ్ఞానినః = జ్ఞానులు, తే = నీకు, ఉపదేక్ష్యన్తి = ఉపదేశింపగలరు.

తా:– (ఓ అర్జునా!) అట్టి జ్ఞానమును నీవు తత్త్వవేత్తలగు జ్ఞానులకు సాష్టాంగ నమస్కారముచేసియు, సమయముచూచి వినయముగ ప్రశ్నించియు, సేవచేసియు, వారి వలననెఱుంగుము. వారు తప్పక నీకుపదేశింపగలరు.

వ్యాఖ్య:– జ్ఞానము శ్రేష్ఠమైనదని క్రిందటి శ్లోకమున వచింపబడెను. అయితే ఆ జ్ఞానమెట్లు లభించును? ఎవరివలన లభించును? అను ప్రశ్నల కిచట సమాధాన మొసంగబడినది.

"తత్త్వదర్శినః" – తత్త్వవేత్తలగు జ్ఞానపుంగవులవలన ఆ జ్ఞానము లభించగలదు. "తత్త్వదర్శినః" అని చెప్పుటవలన 'వాచా' వేదాంతులవలన కాదనియు, పరమాత్మతత్త్వమును ప్రత్యక్షముగ గాంచినవారివలన (అనుభూతమొనర్చుకొనినవారివలన) అనియు స్పష్టమగుచున్నది. వేదాంతమును బోధించువారు, శాస్త్రపాండిత్యముకలవారు ప్రపంచములో చాలమంది యుండవచ్చును గాని, ప్రత్యక్షముగ అనుభవించి బోధించువారు చాలఅరుదు. అట్టి అనుభవజ్ఞులవాక్యమునకే లోకమున విలువయుండును. 'దర్శినః' అనుపదముచే పరమాత్మ గ్రంథస్థమగు ఒకానొకపదార్థము కాదనియు, ప్రతివారును తగుప్రయత్నమాచరించిన, కళ్ళార వారిని గాంచవచ్చుననియు (అనుభూతమొనర్చుకొనవచ్చుననియు) విదితమగుచున్నది. అయితే గోవు, గోడ మున్నగు వస్తువులవలె తనకంటె వేఱుగా నతడు కన్పించరు. తన స్వరూపముగనే అనుభూతుడగుదురు. ('తత్త్వదర్శినః' అను ఈ పదముచే ముముక్షువులకు ఆత్మతత్త్వమునుగూర్చి పరమధైర్యము లభించుచున్నది. ఎందుకనగా ఆత్మనున్ను ప్రయత్నముచే ప్రతివారున్ను దర్శించవచ్చునని ఈ పదముచే వ్యక్తమగుచున్నది.) తత్త్వదర్శులగు అట్టి మహాత్ములు

జనులకు జ్ఞానమును బోధించెదరు. అయితే అందఱికిని బోధించెదరా? కాదు. అందులకు మూడుషరతులు విధింపబడినవి. వానిని పాలించినవారికి మాత్రమే వారుబోధించెదరు.

అవి యేవి యనిన -

(1) "ప్రణిపాతేన" - (పాతము = పడుట, నిపాతము = బాగుగా పడుట, ప్రణిపాతము = పూర్తిగా లెస్సగాపడుట) సాధకుడు మహాత్ముడగు జ్ఞానికి భక్తిపూర్వకముగ, వినయవిధేయతలతో సాష్టాంగనమస్కార మాచరించవలెను. తనయొక్క గర్వమును, అహంకారమును, దర్పమును అచ్చోట కక్కివేయవలెను. నిరహంకారుడై, నిగర్వియై, వినయముతో గూడియుండవలెను. తాను గొప్ప అను భావముండరాదు. ఎందుకనగా దేహాభిమానమను పిశాచము లోన నున్నంతవఱకు గురుబోధహృదయమున ప్రవేశింపదు (మురికిగుడ్డకు రంగు అంటనట్లు). సాష్టాంగనమస్కారముచే అభిమానము చచ్చిపోవును. సాధకున కీ నిరభిమానత్వము ప్రప్రథమ ఆవశ్యకతయై యున్నది. నిలబడి దండముపెట్టిన చాలదా? వంగి దండము పెట్టిన చాలదా? యనిన చాలదు. అష్టాంగములు నేలను స్పృశించునట్లు సాష్టాంగవందనమాచరించవలసినదే యని చెప్పినారు. దీని యాంతర్యమేమి? ఇదియొక గొప్ప సాధన. ఆ సాధనచే ఒంటికిబట్టిన క్రొవ్వు (అహంకారము) కరగిపోవును. వాస్తవముగ మహనీయులు తాము నమస్కరింపబడవలెనని ఎన్నడును ఆశింపరు. కాని సాధకునిలో వినయవిధేయత లున్నవో లేవో ఇట్టిక్రియలచే పరీక్షించి, ఆ పిదపయే ఉపదేశింతురు.

ప్రపంచదృష్టిలో మనుజుడు గొప్పవాడు అయియుండుగాక! అధికారముగల్గియుండుగాక! రాజాధిరాజు అయియుండుగాక! కాని దేవునిదగ్గఱ, గురువుదగ్గఱ మహనీయులగు తత్త్వవేత్తలదగ్గఱ ఆ అధికారములు చెల్లవు. పరమార్థదృష్టిలో వ్యావహారికపదవులకు విలువలేదు. భౌతికబలసంపత్తులు ఆధ్యాత్మిక సంపదకడ తలవంచవలసినదే. బ్రహ్మబలమే నిజమైనబలము. విశ్వామిత్రుడు గొప్పభౌతికబలము కలిగియున్నను, 'ధిక్ బలం, క్షత్రియబలం బ్రహ్మతేజోబలం బలమ్' అని వచించి వసిష్ఠమహర్షియొద్ధ సాష్టాంగమనస్కారము చేసి బ్రహ్మర్షి యని వారిచే స్తుతింపబడుట సర్వులును ఎఱింగిన విషయమేకదా! కనుకనే పూర్వకాలమున, ఇక్కాలమునగూడ రాజాధిరాజులు, శ్రీమంతులు ఎక్కడనో ఏకాంతమున కౌపీనధారియున్న జ్ఞానియొద్దకు చేతులుకట్టుకొనివచ్చి, సాష్టాంగవందనముచేసి, ఉపదేశమును గైకొనుచున్నారు. ఒకవేళ గర్వముతో పెద్దలయొద్దకేగినచో ఆ ఠీవి, అభిమానమును చూచి వారుపదేశింపనిచో తుదకు నష్టపడునది యెవరు? కనుకనే అన్నిమతములవారును దేవాలయములందు పెద్దల సన్నిధియందు చెప్పులు, తలపాగా తీసివైచుచుందురు. (ఆ వస్తువులందు అభిమానమును రేకెత్తించు గుణము కలదు కనుక).

(2) "పరిప్రశ్నేన" - పైన దెల్పినవిధముగ పెద్దలకు సాష్టాంగవందన మాచరించి ఆ పిమ్మట తన సందేహములనుగూర్చి వినయముతో, సమయాసమయములు చూచి ప్రశ్నించవలెను. కనుకనే 'ప్రశ్న' అని చెప్పక 'పరిప్రశ్న' అని చెప్పబడినది, సౌమ్య వాక్యములతో, భక్తిభావముతో ప్రశ్నించవలెననిభావము.

(3) "సేవయా" - ఇకమూడది సేవ. పెద్దలకు సేవచేసి వారి యనుగ్రహమును సంపాదించవలెను. గురుసేవచే గురువుల హృదయమును చూరగొనవచ్చును. వారి యనుగ్రహము, కటాక్షము, లేనిచో పరమార్థరంగమున సాధకుడు ఒక్క అడుగైనను ముందునకు వేయజాలడు. కనుకనే గురుసేవ, దైవసేవ అత్యవసరములని శాస్త్రములందు వచింపబడినది. మాయను దాటవలెనని మాయను జయించిన మహనీయుల అండదండ లుండవలెను. గురుసేవయందు గొప్పప్రయోజనము కలదు.

ఈ ప్రకారముగ (1) సాష్టాంగవందనము (2) పరిప్రశ్న (3) సేవ - అను మూడింటిని ఆచరణయందుంచినచో మహనీయులు తమ కృపాదృష్టిని ఆ ముముక్షువుపై ప్రసరింపజేసి 'తప్పక ఉపదేశింపగలరు' (ఉపదేక్ష్యన్తి) అని అసందిగ్ధముగ నిచట చెప్పివేయబడెను. శిష్యుడు తాను చేయవలసిన పద్ధతిలో చేసినచో, గురువు తాను చెప్పవలసిన పద్ధతిలో చెప్పును. శిష్యుడు తన కర్తవ్యమును విస్మరించినచో గురువునుండి బోధ నెన్నటికిని ఆశింపలేడు.

అయితే, ఆ గురువులు దేని నుపదేశించెదరు! జ్ఞానమును. అజ్ఞానములో పడి యున్నవారికి ఇంకేమికావలయును? ఏది సత్యమో, నిత్యమో దానినే వారు యుపదేశించెదరు. ఇక శిష్యుడు ధన్యుడైపోవును.

అధ్యాత్మక్షేత్రమున పురోగమించుటకు గురువుయొక్క సహాయము తప్పక అవసరమని ఈ శ్లోకముద్వారా వెల్లడియగుచున్నది. మఱియు గురుసన్నిధియందు, గురుకులవాసమునందు శిష్యు డెట్లు ప్రవర్తించవలయునో, ఆ పద్ధతియు నిచట చక్కగ తెలుపబడినది. కావున ముముక్షువులు వీనిని బాగుగ గమనించవలెను.

శ్రీకృష్ణపరమాత్మ తానర్జునునకు ఆత్మజ్ఞాన ముపదేశించినను మరల తత్త్వజ్ఞులయొద్దకేగి దానిని తెలిసికొనవలసినదిగ యేల బోధించిరి? (1) తానుపదేశించిన జ్ఞానము బాగుగ దృఢపడుటకొఱకై మహనీయుల యొద్దకు కూడ యేగి తెలిసికొనవలసినదిగా చెప్పియుండవచ్చును. (2) లేక గురుశిష్య సంబంధమైన సర్వసామాన్యపద్ధతిని దీని ద్వారా లోకమునకు సూచించియుండవచ్చును.

ప్ర:- జ్ఞానము ఎవరివలన లభించును?

ఉ:- అనుభవజ్ఞులగు తత్త్వవేత్తలవలన.

ప్ర:- అట్టి సద్గురువులయొద్ద ముముక్షు వెట్లు ప్రవర్తించవలెను?

ఉ:- (1) సాష్టాంగవందన మాచరించవలెను. (2) వినయముతో సమయాసమయములుచూచి ప్రశ్నించవలెను. (3) సేవ యొనర్పవలెను.

అ॥ అట్టి జ్ఞానమును పొందుటవలన కలుగు ఫలితమును తెలియజేయుచున్నారు -

35. యజ్జ్ఞాత్వా న పునర్మోహమేవం యాస్యసి పాణ్డవ
యేన భూతాన్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథో మయి.

టీక:- పాణ్డవ = ఓ అర్జునా!, యత్ = దేనిని (ఏజ్ఞానమును), జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, పునః = మరల, ఏవమ్ = ఇట్టి, మోహమ్ = మోహమును (అజ్ఞానమును), న యాస్యసి = పొందవో, యేన = దేనిచేత, భూతాని అశేషేణ = సమస్తములైన ప్రాణులను, ఆత్మని = నీయందును, అథో = అలాగుననే, మయి = నాయందును, ద్రక్ష్యసి = చూడగలవో, (తత్ = అట్టి, జ్ఞానం = జ్ఞానమును, విద్ధి = తెలిసికొనుము).

తా:- ఓ అర్జునా! దేనిని తెలిసికొనినచో మరల నిట్టిమోహమును నీవు పొందకుందువో మఱియు దేనిచే సమస్తప్రాణులను నీయందును, నాయందునుగూడ చూడగలవో (అట్టి జ్ఞానమును తత్త్వవేత్తలవలన తెలిసికొనుము).

వ్యాఖ్య:— జ్ఞానమును పొందుటవలన రెండు ఫలితములు కలుగగలవు. (1) అంత వఱకు నున్నట్టి మోహము (అజ్ఞానము) నశించును (2) సమస్త ప్రాణికోట్లను తనయందును, భగవంతునియందును వీక్షింపగల్గును. ఈ రెండిటినిగూర్చి ఒకింత విచారించెదము.

(1) కండ్లుఉన్నదానికి గుఱుతు గోతిలోపడకుండుటయే. ఎవరైన గోతిలోపడినచో నాతనికి కండ్లులేవని యర్థము. అట్లే జ్ఞానము పొందినదానికి గుఱుతు మరల పూర్వమువలె మోహమును పొందకుండుటయే. దృక్స్వరూపమగు ఆత్మయొకటియే సత్యము, తక్కిన దృశ్యపదార్థములన్నియు అసత్యములు అనునదియే జ్ఞానము. అట్టి జ్ఞానముకలవాడిక మరల దృశ్యవస్తువులనుగూర్చి ఏల శోకమును, మోహమును బొందును?★ మామిడికాయ పచ్చిగనున్నపుడు వగరుగ, పులుపుగ నుండును. పక్వమైనపిదప ఎచట రుచిచూచినను తీపిగనే యుండును. పూర్వపు పులుపుదనము, వగరుదనము అత్తఱిఏమాత్రమునుండవు. ఒకవేళ నున్నచో అది యింకను పక్వముకాలేదని యర్థము. అట్లే యింతదనుక అర్జునుడు బంధ్వాదులనుజూచి 'వీరు నావారు' వీరి నెట్లు వధింపగలను? అని మోహమందు పడియుండెను. జ్ఞానప్రాప్త్యనంతర మా ప్రకారముగ మోహమును జెందనేరదని భగవాను డర్జునునకు బోధించిరి.

ఇపుడు జనులలో కొందఱు తమకు జ్ఞానము కలిగియున్నదని వచించినను, వారి ఆచరణలో, అనుష్ఠానములో విషయప్రవృత్తి, మఱికొన్నిలోపములు వ్యక్తమగుచున్నవి. అట్టివారింకను జ్ఞానమును పొందలేదనియే ఈ భగవద్వాక్యములవలన స్పష్టమగుచున్నది. మరల మోహమును, విషయవాంఛను పొందకుండుటయే జ్ఞానమునకు చిహ్నము. భగవానుని ఈ వాక్యములచే ఆచరణశూన్యులగు శుష్కవేదాంతులకు పెద్దదెబ్బతగిలినది. కావున, వారు తమ యాచరణను శుద్ధపఱచుకొని లోకమునకు ఆదర్శవంతులు కావలయును. భగవద్గీత అనుష్ఠానము నెక్కువగ ప్రోత్సహించుచున్నదని ఈ వాక్యములచే బాగుగ తెలియుచున్నది. కాబట్టి సాధకుడు ఒక్కొక్క సాధనను అనుష్ఠించుచు, అది పూర్తిగ సిద్ధించెనా, లేదా యని తనజీవితమున పరీక్షించుకొనుచుండవలెను. కామము పూర్తిగ తొలగినదా, క్రోధము అంతరించినదా, అసూయ తగ్గినదా, దైవగుణము అబ్బినదా యని తరచు పరీక్షించుకొనవలెను. హృదయశోధనము కావింపవలెను. లోనదాగియున్న వాసనలను వెతకి పారద్రోలవలెను. ఆత్మజ్ఞానము లెస్సగ గలిగినచో నిట్టి కామాదిదుర్గుణము లుండుట కవకాశమే లేదు.

(2) ఇక రెండవ విషయము - జ్ఞానమును బొందినవారు సమస్త ప్రాణికోట్లను తన యందును, పరమాత్మయందును చూడగలరనుట. ఈ బ్రహ్మాండమంతయు, ఈ చరాచరజగత్తంతయు ఆత్మయందు కల్పింపబడినది. సర్పము ఎచటనున్నది? రజ్జువునందే. స్వప్న మెచటగలదు? మేలుకొనినవానియందే. 'ఆరోపితవస్తువు అధిష్ఠానమందే యుండును' గాని అన్యత్రకాదు. కావున అధిష్ఠానమగు ఆత్మస్వరూపము ననుభూతమొనర్చుకొనిన జ్ఞానికి ఆరోపితమగు ఈ సమస్తజగత్తు తనయందే గోచరించును. లేక, మఱియొకవిధముగ నాలోచించిచూచిన, ఈ సమస్తబ్రహ్మాండము మనస్సుయొక్క కల్పనయే అయియున్నది. ఆ మనస్సో, ఆత్మయందు (మిథ్యారూపమున) స్థితగల్గియున్నది. కాబట్టి సమస్తజగత్తును, ప్రాణికోట్లను ఆత్మయందు (తనయందు) జ్ఞాని కాంచగలడు. ఈసత్యమే యిచట తెలుపబడినది.

'అథోమయి' అనుటవలన తనయందువలె, భగవంతునియందును ఆ ప్రకారముగ సమస్తభూతములను గాంచగలడని యర్థము. అయితే భగవంతుడు తనకంటె వేఱని కాదు. జ్ఞాన మెపుడుకలుగునో అపుడు తానే భగవంతుడగును (జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతమ్). కనుక తనయం దెపుడు

★ యస్మిన్ సర్వాణి భూతాన్యాత్మైవాభూద్విజానతః
తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వమనుపశ్యతః. (ఈశావాస్యోపనిషత్తు)

జగత్తంతటినిజూచునో, అపుడు భగవంతునియందును ఆ ప్రకారము చూచినట్లేయగును. అయితే ఈ స్థితి అజ్ఞానకాలమున కలుగదు. జ్ఞానప్రాప్తిచే ద్వైతభావనతొలగి, అద్వైతభావమేర్పడునపుడు సిద్ధించును. అత్తఱి గురువునకు శిష్యునకు గాని, భగవంతునకు భక్తునకుగాని ఈషత్తైనను భేదములేక, అంతయు ఏకస్వరూపముగ యలరుచుండును.

ఇచట అర్జునుడు = X, శ్రీకృష్ణుడు = Y, సమస్తప్రాణికోట్లు = Z, అని అనుకొనినచో-

'ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథోమయి' - అను వాక్యముద్వారా ఆత్మని = తనయందు (అర్జునునియందు) సమస్తప్రాణికోట్లను చూడగలడు కావున, X = Z అగుచున్నది. అట్లే మయి = శ్రీకృష్ణమూర్తియందు సమస్తప్రాణికోట్లను చూడగలడు కావున Y = Z అగుచున్నది.

కాబట్టి X = Z (అర్జునుడు = సమస్తప్రాణికోట్లు)

Y = Z (కృష్ణుడు = సమస్తప్రాణికోట్లు)

అందుచేత X = Y (అర్జునుడు = కృష్ణుడు) అని తేలుచున్నది.

సమస్త ప్రాణికోట్లు రెండువస్తువులందు వేర్వేరుగనుండుట సంభవించదు. గనుక గణిత శాస్త్రదృష్ట్యా (Mathematical గా) చూచిన ఆ రెండును ఒకటియే కావలసియున్నది. కావున జ్ఞానానంతరము జీవుడు సాక్షాత్ శ్రీకృష్ణపరమాత్మయే యగుచున్నాడని యర్థము.

దీనినిబట్టి చూచినచో జ్ఞాన మెంతటి మహత్తరవస్తువో బోధపడగలదు. ప్రపంచములో నెంతయో కష్టపడినచో కొంతధనము, క్షేత్రము, అధికారము మాత్రము లభించుచున్నవి. కాని ఒకింత పరిశ్రమచే, సాధనచే, ఇంద్రియనిగ్రహముచే, ఆత్మవిచారణముచే, భక్తిచే బ్రహ్మాండమునంతటిని జీవుడు పొందగల్గుచున్నాడు. వెయ్యేల సాక్షాత్ భగవంతుడే తానగుచున్నాడు. ఎట్టి ఉత్కృష్టపదవి! కాబట్టి శ్రీకృష్ణమూర్తియొక్క ఈ వాక్యము లందు అకుంఠిత విశ్వాసముంచి అట్టి మహోన్నతపదవిని బడయుటకై మహనీయులను సేవించి ఈ జన్మయందే ఆత్మజ్ఞానమును సముపార్జించవలెను.

ప్ర:– జ్ఞానమును పొందినచో కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– (1) మరల జీవుడు మోహమందు (అజ్ఞానమందు) పడకుండును (2) అత్తఱి సమస్త ప్రాణికోట్లను తనయందును, భగవంతునియందును వీక్షింపగల్గును.

అ|| జ్ఞానప్రభావము నింకను చెప్పుచున్నాడు -

36. అపి చేదసి పాపేభ్యః సర్వేభ్యః పాపకృత్తమః
సర్వం జ్ఞానప్లవేనైవ వృజినం సంతరిష్యసి.

టీక:– సర్వేభ్యః పాపేభ్యః = పాపాత్ములందఱికంటెను, (త్వమ్ = నీవు) పాపకృత్తమః = మిగుల పాపము చేసినవాడవు, అసిచేత్ అపి = అయితివేనియు, సర్వమ్ = సమస్తమైన, వృజినమ్ = పాపమును, జ్ఞానప్లవేన ఏవ = జ్ఞానమను తెప్పచేతనే, సంతరిష్యసి = లెస్సగ దాటగలవు.

తా:– (ఒకవేళ) పాపాత్ములందఱికంటెను నీవు మిగుల పాపము చేసినవాడవైతివేని, ఆ సమస్త పాపసముద్రమును జ్ఞానమను తెప్పచేతనే లెస్సగ దాటివేయగలవు.

వ్యాఖ్య: – మహాపాపాత్ముడైనను జ్ఞానముచే పాపరహితుడై తరించిపోగలడని ఇచట వచింపబడినది. జ్ఞానముయొక్క మహత్తరశక్తి దీనిచే వెల్లడియగుచున్నది. అల్పపాపమునే కాదు; కొండంతపాపమునుగూడ భస్మీభూత మొనర్పగలశక్తి జ్ఞానమునకు కలదు. కనుకనే భగవాను డిచట ప్రపంచములోని పాపాత్ములందఱికంటెను గొప్ప పాపము చేసినవానిని దృష్టాంతముగ తీసికొని అట్టివాడుకూడ జ్ఞానముచే తరించగలడని సెలవిచ్చిరి. ('పాపకృత్', 'పాపకృత్తరః', 'పాపకృత్తమః') – 'తమ' ప్రత్యయ ముపయోగింపబడుటద్వారా పాపముయొక్క తీవ్రత యిచట వ్యక్తముచేయబడెను. అట్టి ఘోరపాపికూడ జ్ఞానప్రభావముచే పాపరహితుడై ముక్తినందుచుండ, ఇక అల్పపాపములను చేసినవారినిగూర్చి చెప్పవలెనా? కావున పాపాత్ములిక భయపడనవసరములేదు. వారు గతించిన తమ పాపములనుగూర్చి పశ్చాత్తాపపడి ఇకమీదట పాపముచేయక జ్ఞానోపార్జనమునకు వలసిన సాధనములను గావించిన చాలును. తరించిపోగలరు.

మహాపాపికూడ జ్ఞానముచే తరించిపోగలడని చెప్పుటచే పాపమును ప్రోత్సహించిన ట్లెన్నడును ఊహింపరాదు. అది భగవానుని యభిమతముకాదు. ఇదివరలో అజ్ఞానవశమున పాపములను చేసియున్నను, ఇకమీదట అట్లుచేయక జ్ఞానసంపాదనముగావించినచో ముక్తుడగుననియే చెప్పబడినది. జ్ఞానోత్కర్షత్వమును చాటుటయే ఈ శ్లోకముయొక్క అంతర్యము. కావున ఇక పాపాత్ములు దిగులునొందవలసినపనిలేదు. వారు ధైర్యముతో సన్మార్గ మవలంబించినచో శ్రేయమును పొందగలరు. సముద్రమెంత విశాలముగ నున్నప్పటికిని, ఒకచిన్న తెప్పచే దానినంతను దాటివేయవచ్చును. అట్లే పాపసముద్ర మెంత అగాధముగ నున్నప్పటికిని జ్ఞానమను తెప్పచే నది లెస్సగ దాటివేయబడగలదని యిచట వచింపబడినది. 'తరిష్యసి' అనిచెప్పక 'సంతరిష్యసి' అని చెప్పుటచే జ్ఞానప్రాప్తివలన పాపాత్ముడు సంసారసముద్రమును లెస్సగ దాటగలడని స్పష్టమగుచున్నది. వాల్మీకియే ఇందులకు ప్రబలదృష్టాంతము.

"పాపియగువాడు శాస్త్రమును చదువరాదు; వేదాంతమును తాకరాదు; ఓంకారము నుచ్చరించరాదు; గీతను పఠింపరాదు" అనునిట్టి వాక్యములకు అర్థమే లేదని ఈ శ్లోకము వలన తెలియుచున్నది. రోగికే ఔషధము కావలసియున్న చందమున పాపాత్మునకే, బద్ధునకే విముక్తి సాధనమగు జ్ఞానము ముఖ్యముగ అవసరము. కాబట్టి దుఃఖసాగరమును దాట నుంకించువారు పాపాత్ములైనను పుణ్యాత్ములైనను నిర్భయముగ జ్ఞానసంపాదన మొనర్చి ముక్తినొందవచ్చునని భగవాను డిచట సర్వులకును అభయమొసంగిరి.

'చేత్' 'అపి' అను రెండు ప్రత్యయములవలన అర్జునుడు పాపికాదని స్పష్టీకరించబడినది. అతడు దైవగుణములు కలవాడనియే మున్ముందు చెప్పబడును. (మాశుచ స్సంపదం దైవీమభిజాతోఽసి (16–5)

ప్ర:– పాపమును పోగొట్టుకొనుటకు ఉపాయమేమి?

ఉ:– జ్ఞానమును సముపార్జించుటయే.

ప్ర:– జ్ఞానముయొక్క ప్రభావమెట్టిది?

ఉ:– మహాపాపాత్ముడైనను జ్ఞానమను తెప్పచే పాపసముద్రమును దాటివేయగలడు.

అ॥ ఇక, అగ్నిదృష్టాంతముచే జ్ఞానముయొక్క మహిమను వర్ణించుచున్నాడు–

37. యథైధాంసి సమిద్ధోఽగ్నిర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జున
జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా.

టీక:– అర్జున = ఓ అర్జునా!, సమిద్ధః = బాగుగ ప్రజ్వలింపజేయబడిన, అగ్నిః = అగ్ని, ఏధాంసి = కట్టెలను, యథా = ఏ ప్రకారముగ, భస్మసాత్ = భస్మీభూతమొనర్చుచున్నదో, తథా = ఆ ప్రకారముగనే, జ్ఞానాగ్నిః = జ్ఞానమనెడి అగ్ని, సర్వకర్మాణి = సమస్తకర్మలను, భస్మసాత్కురుతే = భస్మముచేసి వైచుచున్నది (నశింపజేయుచున్నది).

తా:– అర్జునా! బాగుగ ప్రజ్వలింపజేయబడిన అగ్ని కట్టెల నేప్రకారము బూడిదగా జేయునో ఆ ప్రకారమే జ్ఞానమను అగ్ని సమస్తకర్మలను భస్మమొనర్చివైచుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– జ్ఞానమును అగ్నితో పోల్చి దానిమహిమ నిచట వర్ణించుచున్నారు – దుఃఖరాహిత్యము జన్మరాహిత్యముచే గలుగును. జన్మరాహిత్యము కర్మరాహిత్యమువలన సిద్ధించును. కర్మరాహిత్యము జ్ఞానప్రాప్తివలన చేకూరును. కొండంత కట్టెలరాశినైనను అగ్ని బూడిదగా చేసివేయగలదు. అట్లే సంచితకర్మలనేకములుండినను, వానినన్నింటిని జ్ఞానమను అగ్ని వినాశమొనర్పగలదు. అయితే బాగుగా జ్వలించుచున్న అగ్నిమాత్రమే అక్కార్యమును సాధింపగలదు; మందాగ్ని కాదు. కనుకనే 'సమిద్ధోఽగ్నిః' అను పదము ప్రయోగింపబడినది. కాబట్టి జ్ఞానము పరిపూర్ణముగ సంప్రాప్తించనిచో కర్మసంచయము రహితము కానేరదు. స్వప్నమనుజుని కర్మ మేలుకొనిన పిదప ఎట్లు నశించునో, అట్లే జ్ఞానప్రాప్తిరూప జాగృతిచే సంసారస్వప్నసంబంధ కర్మయంతయు, జీవునకు తొలగిపోవును. 'సర్వకర్మాణి' అని చెప్పినందువలన సమస్తకర్మలను, కర్మబంధములను జ్ఞానముచే మనుజుడుదాటివేయగలడని స్పష్టముచేయబడినది. (జ్ఞానమనగా ఆత్మానాత్మ విచారణచే దృశ్యమును మిథ్యగ భావించి త్రోసివైచి దృగ్రూప ఆత్మను – అవలంబించుట). కాబట్టి జననమరణరూప కర్మఫలమును తప్పించుకొనదలచువాడు జ్ఞానమును తప్పక సంపాదించవలెనని ఈ శ్లోకముద్వారా స్పష్టమగుచున్నది 'క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్దృష్టే పరావరే' (పరమాత్మను గాంచినవాని కర్మలన్నియు నశించిపోవుచున్నవి). అను ముండకోపనిషద్వాక్య మీసత్యమునే ఋజువుచేయుచున్నది.

ప్ర:– కర్మసంచయ మెట్లు తొలగును?

ఉ:– జ్ఞానముచే (మండుచున్న అగ్ని కట్టెలను దహించునట్లు జ్ఞానము కర్మలన్నిటిని భస్మీభూతమొనర్పగలదు).

ప్ర:– జ్ఞానముయొక్క మహిమను నిరూపింపుము?

ఉ:– అది కర్మరాసులను నిర్మూల మొనర్చి జీవుని బంధవిముక్తునిగ జేయగలదు.

అ॥ ఆ జ్ఞాన మెట్లు చేకూరగలదో వివరించుచున్నాడు –

38. న హి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమిహ విద్యతే
తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విన్దతి.

టీక:– ఇహ = ఈ ప్రపంచమున, జ్ఞానేన = జ్ఞానముతో, సదృశమ్ = సమానముగ, పవిత్రమ్ = పవిత్రమైనది, న విద్యతే హి = (ఏదియు) లేనేలేదుకదా!, తత్ = అట్టి జ్ఞానమును, యోగసంసిద్ధః = (కర్మ)

యోగసిద్ధినిబొందినవాడు, కాలేన = కాలక్రమమున, ఆత్మని = తనయందు, స్వయమ్ = స్వయముగనే, విన్దతి = పొందుచున్నాడు (అనుభవించుచున్నాడు).

తా:– ఈ ప్రపంచమున జ్ఞానముతో సమానముగ పవిత్రమైనది ఏదియును లేదు. అట్టి జ్ఞానమును (కర్మ) యోగసిద్ధిని బొందినవాడు కాలక్రమమున తనయందే స్వయముగ పొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– ఈ ప్రపంచమున పవిత్రమైనవస్తువు లెన్నియో కలవు. కాని వాని యన్నింటికంటెను పరమపవిత్రమైనది జ్ఞానమేయని యిట వచింపబడినది. మనుజుని పునీతమొనర్చుటలో జ్ఞానమునకు మించినది మఱియొకటి లేదు. అయ్యది జీవుని అజ్ఞానరూపమాలిన్యమును బోగొట్టి ఆత్మానుభూతిని గలుగుజేయును. జీవుని స్థూలదేహమునకు సంబంధించిన కల్మషమును బోగొట్టుటకు సబ్బు, సీకాయ, కుంకుడుకాయ, నీరు మొదలైనవస్తువు లెన్నియోకలవు. అట్లే సూక్ష్మదేహమగు చిత్తమునకు పట్టిన మాలిన్యమును నిర్మూలించుటకు, కర్మ, ఉపాసన, ధ్యానము, యోగము, జ్ఞానము మున్నగు సాధనము లనేకములు కలవు. వానియన్నిటిలో జ్ఞానమే సర్వశ్రేష్ఠమని భగవానుడు వచించుచున్నారు.

"స్వయమ్" – అయితే ఆ జ్ఞాన మెట్లు లభించును? స్వకీయ ప్రయత్నముచేతనే. తన్నుతానే యుద్ధరించుకొనవలెను. తనయాకలిని తానే తీర్చుకొనవలెను. గురువులు, దైవము, పెద్దలు సహాయముమాత్రము చేయుదురు. నడువవలసినది తానే. అనుభవించవలసినది తానే. స్వప్రయత్నముచేతనే జ్ఞానమును సముపార్జించవలెను. కనుకనే 'స్వయమ్' అను పదము ప్రయోగింపబడినది.

"యోగసంసిద్ధః" – జ్ఞానమును పొందుటకు ముందుగా యోగసంసిద్ధుడు కావలెను. అనగా కర్మయోగమందు ఆరితేరవలెను. నిష్కామకర్మమును బాగుగా అనుష్ఠించుచువచ్చి చిత్తశుద్ధిని బడయవలెను. వస్త్రమునకు మురికిపోయిననే రంగు అంటునట్లు నిష్కామకర్మ, సాధనచతుష్టయసంపత్తి మున్నగు చిత్తశుద్ధికర యత్నములచే హృదయము నిర్మలమైనపుడే జ్ఞానముదయించును.

"ఆత్మని" – అయితే ఆ జ్ఞాన మెచట నుదయించును? తనయందే. తనహృదయమందే జ్ఞానము వ్యక్తమగునుగాని అన్యత్రకాదు. అది యింకొకడు అనుభవించువస్తువు కాదు. తనకుతానే యనుభవించును. కనుకనే 'ఆత్మని' అని ప్రయోగింపబడినది. ఆ జ్ఞాన మెపుడు కలుగును?

"కాలేన" – కాలక్రమమున (కర్మయోగమందు సిద్ధినిబడసినవెనుక) జీవునియందది యుదయించును. 'మోక్ష మెపుడు సిద్ధించును? జ్ఞాన మెపుడు కలుగును?' అను ప్రశ్నలకు భగవాను డిచట చక్కని సమాధానమొసంగిరి. మోక్షమునకు కాలనియమము లేదు. చిత్త మెపుడు పరిక్వమగునో అపుడే అది లభించును. వారివారి సాధనలయొక్క తీవ్రతనుబట్టి కొందఱికి శీఘ్రముగను, మఱికొందరికి చిరకాలమునకును అది చేకూరును. కావున మోక్షవిషయమై, జ్ఞానవిషయమై ఎవరును నిరుత్సాహపడవలసిన పనిలేదు. వారివారి ప్రయత్నాతిశయమునుబట్టి కాలక్రమమున సర్వులకును అది లభింపగలదు. అయితే ప్రయత్నమును మాత్రము విడనాడరాదు. పచ్చికాయ పండవలెనన్న కొంత కాలము పట్టును. క్రమపరిణామమునొంది అది పక్వము కావలెను. ఈ లోపల చెట్టు మొదలుకు నీరు మాత్రము తప్పక పోయుచుండవలెను. శిశువు జన్మించవలయుననిన తల్లి తొమ్మిదినెలలు ఓపికపట్టవలెనుగదా! కాబట్టి సహనము గల్గి, నిశ్చలమనస్సుతో నిష్కామకర్మయోగాది సాధనల నవలంబించి హృదయనైర్మల్యమును సంపాదించినచో జ్ఞానము దానంతటనదియే భగవదనుగ్రహముచే జీవునియందు వ్యక్తమగును. .కాలేన. అను పదముయొక్క వివరణమిదియే.

ఈ ప్రకారముగ జ్ఞానముయొక్క సర్వశ్రేష్ఠత్వమున్ను అది ఎపుడు ఏ ప్రకారముగ ఎచ్చోట సంభవించునను విషయమున్ను సంక్షేపముగ ఈ శ్లోకమునందు తెలుపబడినది. కావున ముముక్షువు లిద్దానిని బాగుగ జ్ఞాపకమునందుంచుకొని తదనురీతిగ యాచరించి జ్ఞానవంతులై తరించవలయును.

ప్ర:– ప్రపంచములో అన్నిటికంటెను మిగుల పవిత్రమైన వస్తువేది?

ఉ:– ఆత్మజ్ఞానము.

ప్ర:– అది (1) ఎట్లు (2) ఎచట (3) ఎప్పుడు జీవునకు లభించును?

ఉ:– (1) కర్మయోగసిద్ధిచే (2) తనయందే (3) కాలక్రమమున లభించును.

అ॥ అట్టి జ్ఞానము నెవరు పొందగలరో, పొందిన పిదప కలుగు ఫలితమేమియో వచించుచున్నాడు -

39. శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పరః సంయతేన్ద్రియః
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం శాన్తిమచిరేణాధిగచ్ఛతి.

టీక:– *శ్రద్ధావాన్* = శ్రద్ధగలవాడును, *తత్పరః* = తదేకనిష్ఠతో గూడినవాడును, *సంయతేన్ద్రియః* = ఇంద్రియములను లెస్సగ జయించినవాడును, *జ్ఞానమ్* = (ఆత్మ) జ్ఞానమును, *లభతే* = పొందుచున్నాడు, *జ్ఞానమ్* = జ్ఞానమును, *లబ్ధ్వా* = పొంది, *పరామ్* = గొప్పదైన, *శాంతిమ్* = శాంతిని, *అచిరేణ* = శీఘ్రముగ, *అధిగచ్ఛతి* = **పొందుచున్నాడు**

తా:– (గురు, శాస్త్రవాక్యములందు) శ్రద్ధగలవాడును,(ఆధ్యాత్మికసాధనలందు) తదేకనిష్ఠతో గూడినవాడును, ఇంద్రియములను లెస్సగ జయించినవాడునగు మనుజుడు జ్ఞానమును పొందుచున్నాడు. అట్లు జ్ఞానమును బొందినవాడై యతడు పరమశాంతిని శీఘ్రముగ బడయుగల్గుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– జ్ఞానమును ఎవడు పొందగల్గునో ఇట వచింపబడినది. జ్ఞానమును పొందవలెననిన మూడు సుగుణములుగల్గియుండవలెను. అవి యేవియనిన - (1) శ్రద్ధ (2) తదేకనిష్ఠ (3) ఇంద్రియనిగ్రహము. ఇవి లేనివారు జ్ఞానమును పొందజాలరు.

(1) శ్రద్ధ - ఏ కార్యమందైనను శ్రద్ధ అధికముగ నున్నపుడే సత్ఫలితములు చేకూరును. గురువునందుగాని, దైవమునందుగాని, శాస్త్రమందుగాని జీవున కెంతెంత శ్రద్ధ అధికముగనుండునో, అంతంత ఉత్తమ ఫలములను వారివలన నతడు బడయుగల్గుచుండును. 'ఇది తప్పక మేలు కలిగించును' అను అచంచల విశ్వాసముతో సాధన నుపక్రమించవలెనే కాని 'ఇది సిద్ధించునో లేదో, దీనివలన మేలు ఉండునో లేదో ' అను సందిగ్ధస్థితి యుండరాదు. కనుకనే భగవాను డీ 'శ్రద్ధ ' యను సుగుణమును గూర్చి గీతయందు పలుతావుల నుద్ఘాటించియున్నారు.

"తత్పరః" - ఇక రెండవ సుగుణము తత్పరత్వము 'తదేకనిష్ఠ'. పట్టుదలతో, ఏకాగ్రతతో తదేకచింతనతో జ్ఞానమును సాధించవలెను. శరీరము, వాక్కు, మనస్సు అను త్రికరణములు అక్కార్యమునందే సంలగ్నములు కావలెను. ఇతరకార్యములను తగ్గించుకొని ఈ జ్ఞానప్రాప్తిరూప

ఏకైకకార్యమందే చిత్తమును కేంద్రీకరింపవలెను. చిత్తముయొక్క శక్తులన్నియు ఛిన్నాభిన్నములు కాక ఒకేవస్తువునందు ప్రసరించినచో అత్తఱి అఖండశక్తి ప్రాదుర్భవింప లక్ష్యము నది కరతలామలకము గావించుకొనగలదు. కావున మనస్సును దృశ్యవిషయములనుండి మరల్చి పరమార్థవిచారణవైపునకు త్రిప్పి తదేకనిష్ఠతో దానిని సాధించవలెను. అపుడే యా జ్ఞానము శీఘ్రముగ సిద్ధించును.

"సంయతేన్ద్రియః" - జ్ఞానప్రాప్తికి మూడవ అవశ్యకత ఇంద్రియనిగ్రహము. ఇంద్రియములద్వారా మనస్సు బహిఃప్రపంచమువైపునకు పరుగిడి విషయములపై వ్రాలుచుండినచో, హృదయాంతర్వర్తియగు ఆత్మ నది యేకాలమందును తెలిసికొనజాలదు. మఱియు నత్తఱి జ్ఞాననిష్ఠయం దేకాగ్రత సంభవించదు. కావున అంతర్ముఖత్వమవలంబించవలెను. అదియో; ఇంద్రియనిగ్రహములేనిదే ఎన్నటికిని సిద్ధింపదు. కాబట్టి జ్ఞానప్రాప్తికి, ఆత్మసాక్షాత్కారమునకు ఇంద్రియనిగ్రహము అత్యావశ్యకమైనది. 'యతేన్ద్రియః' అని చెప్పక 'సంయతేన్ద్రియః' అని చెప్పుటవలన ఇంద్రియములను లెస్సగ నిగ్రహింపవలయుననియు, సామాన్యనిగ్రహము చాలదనియు సూచితమగుచున్నది. సాధకునకు ఇంద్రియములు ప్రబలశత్రువులు. నిత్యవైరులు. శత్రువులను నిరోధింపనిదే (ఆత్మ) సామ్రాజ్యము లభింపదు. కావుననే జ్ఞానప్రాప్తికి ఇంద్రియసంయమము అత్యావశ్యకమని యిచట తెలుపబడుటకు కారణము.

ఈ ప్రకారము శ్రద్ధ, తదేకనిష్ఠ, ఇంద్రియనిగ్రహముల నవలంబించి జ్ఞానమును బొందినచో కలుగు ఫలితమేమి? 'పరమశాంతి' (సామాన్యశాంతికాదు). జ్ఞానమును బొందిన వెనువెంటనే ఈ పరమశాంతి జీవునకు లభించును. అదియే మోక్షస్థితి. 'అచిరేణ' అని చెప్పుటవలన అట్టి ఫలితము జ్ఞానానంతరము శీఘ్రాతి శీఘ్రముగ కలుగునని భావము. సూర్యోదయముచే అంధకారము నశించి పరమప్రకాశము తత్క్షణమే నలుదెసల వ్యాపించునట్లు జ్ఞానోదయముచే సంసారదుఃఖ మంతరించి మోక్షరూప పరమశాంతి వెంటనే లభ్యమగును. శాంతికి మార్గమేదియని ప్రపంచములో పెక్కురు ప్రశ్నించుచున్నారు. దానికి సమాధానము నీ శ్లోకములో భగవానుడు తెలియజేసిరి. 'ఓ జీవులారా! మీరు పరమశాంతిని కాంక్షింతురేని ఆత్మజ్ఞానమును బడయుడు!' అని వారు హెచ్చరించుచున్నారు. ప్రపంచములో దృశ్యవస్తువులచే లభించునది అల్పశాంతియేకాని పరమశాంతికాదని మఱువరాదు. కావున దానికై అఱ్ఱులుచాచక జ్ఞానజన్యమగు ఈ పరమశాంతికొఱకే యత్నించుదురుగాక! శాంతికి రాజబాటను భగవాను డిచట చూపిరి. కావున అశాంతిచే పరితపించు జీవులు దానికై యేల కృషిసలుపరాదు?

ప్ర:– జ్ఞానము నెవడు పొందగల్గును?

ఉ:– (1) శ్రద్ధగలవాడు (2) తదేకనిష్ఠతోగూడినవాడు (3) ఇంద్రియనిగ్రహము లెస్సగ గలవాడు.

ప్ర:– జ్ఞానప్రాప్తివలన కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:– పరమశాంతి.

ప్ర:– శాంతికి మార్గమేది?

ఉ:– జ్ఞానప్రాప్తి.

అ॥ శ్రద్ధలేనివారికి కలుగు దుర్గతిని వివరించుచున్నాడు –

40. అజ్ఞశ్చాऽశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతి
నాయం లోకోఽస్తి న పరో న సుఖం సంశయాత్మనః.

టీక:– అజ్ఞశ్చ = జ్ఞానములేనివాడును, అశ్రద్ధధానశ్చ = శ్రద్ధలేనివాడును, సంశయాత్మా = (శాస్త్ర, గురు వాక్యములను) సందేహించు మనస్సుగలవాడును, వినశ్యతి = పూర్తిగ నశించుచున్నాడు, సంశయాత్మనః = సంశయచిత్తునకు, అయమ్ = ఈ, లోకః = లోకము, నాస్తి = లేదు, పరః = పరలోకమున్ను, న = లేదు, సుఖమ్ = సుఖమున్నులేదు.

తా:– జ్ఞానములేనివాడు, శ్రద్ధారహితుడు, సంశయచిత్తుడు వినాశమునే పొందును. సంశయచిత్తునకు ఇహలోకముగాని, పరలోకముగాని, సౌఖ్యముగాని లేవు.

వ్యాఖ్య:– గురువాక్యమునందు, శాస్త్రవాక్యమునందు, పరమార్థసత్యములందు విశ్వాసము, శ్రద్ధకలవాడు జ్ఞానప్రాప్తిచే పరమశాంతిని బొందునని క్రిందటి శ్లోకమున చెప్పబడినది. అట్టిశ్రద్ధలేనివాడు జ్ఞానహీనుడై సంసారకూపమునబడి నశించునని ఈ శ్లోకమునతెలియజేయబడినది. (1) అజ్ఞాని (2) శ్రద్ధలేనివాడు (3) సంశయచిత్తుడు అను నీముువ్వురును కడతేరరనియు, వినాశమునే పొందుదురనియు చెప్పబడినది. ఇందు అజ్ఞాని పరమార్థవిషయములను తెలియక, తెలిసికొనుటకైనను యత్నింపక, దృశ్యమును సత్యమనినమ్మి జననమరణములంబాల్పడి నశించును. శ్రద్ధలేనివాడు శాస్త్రాదులందు అవిశ్వాసముగల్గి వానియందు ప్రవర్తింపక తత్ఫలితముగ ధర్మచ్యుతుడై నశించును. ఇక మూడవవాడగు సంశయచిత్తుడు ప్రతిదానిని సందేహించుచు, కింకర్తవ్యవిమూఢుడై పరమార్థసాధనచేయక ఊరకయుండి నశించును. 'నశ్యతి' అని చెప్పక 'వినశ్యతి' అని చెప్పుటచే ఆ ముువ్వురును ఘోరవినాశమును బడయుదురని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈ ప్రకారముగ పైముగ్గురినిగూర్చి చెప్పి మరల రెండవపాదములో సంశయాత్ముని గూర్చి ప్రస్తావించి అతనికి ఇహపరసౌఖ్యములుగాని మనశ్శాంతిగాని యుండనేరవని భగవానుడు తెలియజేసిరి. సంశయము మనస్సును పీల్చిపిప్పిచేయును కావున ముముక్షువు శాస్త్ర, గురువాక్యములందు విశ్వాసము, శ్రద్ధగలిగి, సంశయమును పారద్రోలి అధ్యాత్మపథమున పురోగమించవలెను. అపుడే పూర్ణసుఖము (మోక్షస్థితి) చేకూరగలదు.

ప్ర:– ఈ ప్రపంచమున వినాశమును బొందువారెవరు?

ఉ:– (1) అజ్ఞాని (2) శ్రద్ధావిహీనుడు (3) సంశయచిత్తుడు.

ప్ర:– సంశయాత్ముని కెట్టి దుర్గతి కలుగును?

ఉ:– అతనికి ఇహలోకసుఖముగాని, పరలోకసుఖముగాని, మనశ్శాంతిగాని యుండనేరవు.

ప్ర:– కాబట్టి ముముక్షువుయొక్క కర్తవ్యమేమి?

ఉ:– (1) అజ్ఞానమునువీడి జ్ఞానమును సముపార్జించవలెను.
(2) శాస్త్ర, గురువాక్యములందు అశ్రద్ధగలిగి యుండరాదు.
(3) పరమార్థసత్యములందు సంశయము కలిగియుండరాదు.

అ॥ జ్ఞానిని కర్మలు బంధింపనేరవని వచించుచున్నాడు –

41. యోగసన్న్యస్తకర్మాణం జ్ఞానసంఛిన్నసంశయమ్ ఆత్మవన్తం న కర్మాణి నిబధ్నన్తి ధనఞ్జయ.

టీక:– ధనఞ్జయ = ఓ అర్జునా!, యోగసన్న్యస్తకర్మాణమ్ = నిష్కామకర్మయోగముచే కర్మఫలములను త్యజించినవాడును, లేక ఈశ్వరార్పణ మొనర్చినవాడును, జ్ఞానసంఛిన్నసంశయమ్ = జ్ఞానముచే సంశయములు నివర్తించినవాడునగు, ఆత్మవన్తమ్ = ఆత్మనిష్ఠుని, కర్మాణి = కర్మములు, న నిబధ్నన్తి = బంధింపవు.

తా:– ఓ అర్జునా! నిష్కామకర్మయోగముచే కర్మఫలములను త్యజించినవాడును, లేక ఈశ్వరార్పణమొనర్చిన వాడును, జ్ఞానముచే సంశయములు నివర్తించినవాడు నగు ఆత్మనిష్ఠుని (బ్రహ్మజ్ఞానిని) కర్మములు బంధింపనేరవు.

వ్యాఖ్య:– కర్మ లెవనిని బంధింపకుండునను ప్రశ్నకిచట సమాధానము చెప్పబడినది. కర్మఫలములను త్యజించి, జ్ఞానముచే సమస్తసంశయములను బోగొట్టుకొని, ఆత్మయందు నిలుకడను బొందినట్టి జ్ఞానిని కర్మలు బంధిపనేరవు. కర్మఫలములను ఈశ్వరార్పణముచేసి, సంగరహితుడై, ఆత్మయందు స్థితి గలిగి యుండువానికి, దృశ్యమగు దేహమునందు అహంభావ ముండదుగనుక, కర్తృత్వభావములేనివాడై యుండుటవలన కర్మ లతనిని బంధింపనేరవు. అట్టివాడు నిరంతరము కర్మలాచరించినను, వానియందు తగుల్కొనడు. బంధమున్ను గలుగదు. ఏలయనగా బంధమనునది కర్మలు చేయుటయందుగాని, చేయకుండుటయందుగాని లేదు. ఫలాభిలాషయందు, కర్తృత్వబుద్ధి యందు, సంగమునందు మాత్రమే బంధముకలదు. మఱియు ఆత్మనిష్ఠుడగు వానికి సమస్తకర్మలున్ను జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధములై పోవుటవలన ఇక వాని నవి యెట్లు బంధింపగలవు?

"జ్ఞానసంఛిన్నసంశయమ్" – జ్ఞానము కలుగనంతవఱకు జీవుని సంశయములు బాధించుచునేయుండును. ప్రత్యక్షజ్ఞానము కలిగినమీదట సందేహములన్నియు పటాపంచలైపోవును (ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః).

"ఆత్మవన్తమ్" – ఆత్మనిష్ఠుని, బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుని కర్మలెవ్వియు బంధింపనేరవు. ప్రపంచములో నొక ఆత్మజ్ఞానిని దప్ప తక్కినవారినందఱిని (వారు ధనవంతులైనను, బలవంతులైనను, విద్యావంతులైనను, సౌందర్యవంతులైనను) కర్మలు బంధించి వైచును. కాబట్టి ఆత్మజ్ఞానమును బడసి ఆత్మవంతుడగుటకే సర్వులును యత్నశీలురు కావలెను.

ప్ర:– కర్మ లెవనిని బంధింపవు?

ఉ:– (1) నిష్కామకర్మయోగముచే కర్మఫలమును త్యజించువానిని, లేక ఈశ్వరార్పణము చేయువానిని (2) జ్ఞానముచే సంశయములు నివర్తించినవానిని (3) ఆత్మనిష్ఠుని కర్మలు బంధించనేరవు.

ప్ర:– కావున కర్మలచే బంధింపబడకుండుటకుగాను సాధకు డేమి యొనర్పవలయును?

ఉ:– (1) కర్మఫలములను త్యజించివేయవలెను (2) జ్ఞానమును సంపాదించి సంశయనివృత్తి గలుగజేసికొనవలెను (3) ఆత్మయందు స్థితి గల్గియుండవలెను.

అ॥ జ్ఞానముచే అజ్ఞానమును బోగొట్టుకొని లోకహితమునకై (నిష్కామ) కర్మయోగము నాశ్రయించవలసినదిగా భగవాను డర్జునున కుద్బోధించుచున్నాడు -

42. తస్మాదజ్ఞానసమ్భూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసినాత్మనః ఛిత్త్వైనం సంశయం యోగమాతిష్ఠోత్తిష్ఠ భారత.

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా!, తస్మాత్ = అందువలన, ఆత్మనః = నీయొక్క, హృత్స్థమ్ = హృదయముననున్నదియు, అజ్ఞానసమ్భూతమ్ = అజ్ఞానమువలన బుట్టినదియు (అగు), ఏనం సంశయమ్ = ఈ సందేహమును, జ్ఞానాసినా = జ్ఞానమనుఖడ్గముచేత, ఛిత్త్వా = ఛేదించి, యోగమ్ = (జ్ఞానయోగ సాధనమైన) నిష్కామకర్మయోగమును, ఆతిష్ఠ = ఆచరింపుము, ఉత్తిష్ఠ = లెమ్ము.

తా:– ఓ అర్జునా! కాబట్టి నీయొక్క హృదయముననున్నదియు, అజ్ఞానమువలన బుట్టినదియునగు ఈ సంశయమును జ్ఞానమను ఖడ్గముచే ఛేదించివైచి నిష్కామకర్మ యోగము నాచరింపుము. లెమ్ము.

వ్యాఖ్య:– ఈ ప్రకారముగ ఈ అధ్యాయమున జ్ఞానమును, జ్ఞానమాహాత్మ్యమును, జ్ఞానయోగసహాయముచే సంభవమగు నిష్కామకర్మయోగమును బోధించి, తుట్టతుదకు భగవానుడు అర్జునుని కార్యాచరణకై పురికొల్పుచున్నాడు. కర్తవ్యనిష్ఠను బోధించుచున్నాడు. 'లెమ్ము (ఉత్తిష్ఠ) కార్యరంగమున దుముకుము' అని ఉత్సాహపరచుచున్నాడు.

"అజ్ఞానసమ్భూతమ్" - సంశయ, మోహాదులన్నియు అజ్ఞానమునుండియే ప్రాదుర్భవించుచున్నవి. వానియన్నింటికి అజ్ఞానము తల్లివంటిది. సమస్తదుర్గుణములు, దుర్వాసనలు దుస్సంకల్పములు, సంశయములు అచ్చోటనే పుట్టుచున్నవి.

"జ్ఞానాసినా" అజ్ఞానమును పారద్రోలుటయందు జ్ఞానమే సమర్థమగునుగాని తదితరములగు ఏ సాధనలున్నుగావు. కనుకనే అద్దానిని ఛేదించుటకు జ్ఞానమను ఖడ్గమును ప్రయోగించవలసినదిగా భగవానుడుద్బోధించిరి. అంధకారమును బోగొట్టుటకు ప్రకాశమొకటియే సమర్థమగునుగదా! అట్లే అజ్ఞానాంధకారమును నిర్మూలించుటయందు జ్ఞానప్రకాశ ముపయోగపడుచున్నది.

"హృత్స్థమ్" అని చెప్పుటవలన అనాదికాలమునుండి ఆ సంశయమోహాదులు హృదయముననే తిష్ఠవేసికొనియున్నవని స్పష్టమగుచున్నది. శత్రువు దూరముసలేడు. అతిసమీపముననున్న హృదయముననే కలడని యెఱుంగవలెను.

"యోగమాతిష్ఠ" జ్ఞానప్రాప్త్యనంతరము లోకహితమునకై నిష్కామకర్మయోగాచరణము నవలంబించవలసినదిగా భగవాను డర్జునునకు బోధించుచున్నాడు. జ్ఞానికి కర్మను చేయుటయందుగాని, త్యజించుటయందుగాని పట్టుదల యేమియులేకున్నను, ధర్మసముద్ధరణముకొఱకును, లోకసంగ్రహార్థమున్ను సామాన్యముగ నతడు నిష్కామబుద్ధితో కర్మచేయుచునేయుండును. కనుకనే భగవానుడిచట అర్జునుని గూర్చి 'ఓ అర్జునా! ముందు నీవు జ్ఞానమును సంపాదింపుము. అట్టి జ్ఞానఖడ్గముచే అవిద్యాహృదయగ్రంథిని ఛేదించివేయుము. తదుపరి లోకహితముకొఱకై కర్మను శీలింపుము'. అని యుపదేశించుచున్నాడు.

"ఉత్తిష్ఠ" - 'లెమ్ము!' అనిశ్రీకృష్ణుడు ధైర్యోద్బోధకమగు వాక్యమును పలికిరి. మహాత్ములగువారు నిద్రించుజనులను ఇట్టి వాక్యములచే మేలుకొలుపుదురు. కూర్చొని మూలుగుచున్నవారికి ధైర్యప్రదానముచేసి కార్యరంగమున దుముకునట్లు చేయుదురు. ఇచట అకర్మణ్యుడై రథమున చతికిలబడియున్న అర్జుననకు భగవానుడు ధైర్యమును నూరిపోసి 'ఉత్తిష్ఠ' - (లెమ్ము) అనుచున్నారు! కావున భగవానుని ఈ వాక్యమును సంస్మరించి తక్కినవారును అర్జునునివలె తమతమ హృదయములందు జన్మజన్మాంతరములనుండి గాఢముగ నాటుకొనియున్న అవిద్యాగ్రంథిని జ్ఞానఖడ్గముచే నఱకివైచి కర్తవ్యోన్ముఖులు కావలసియున్నారు. ఎన్ని సాధనలను అవలంబించినను తుట్టతుదకు ఆత్మజ్ఞానమొకటియే బంధవిముక్తికి శరణ్యము. ఆత్మజ్ఞానమును పొందిన పిదపయే నిష్కామకర్మయోగమును ఇంకను చక్కగ శీలించుటకు అవకాశముండునని యెఱుంగవలయును.

ప్ర:– సంశయ, మోహాదు లెచట కాపురముండును?

ఉ:– హృదయమున.

ప్ర:– అవి దేనినుండి ప్రాదుర్భవించును?

ఉ:– అజ్ఞానమునుండి.

ప్ర:– ఆ యజ్ఞాన మెటుల నశించును?

ఉ:– జ్ఞానమను ఖడ్గముచే.

ప్ర:– అట్లు అజ్ఞానమును నశింపజేసికొనినపిదప మహనీయులు సామాన్యముగ ఏమి చేయుదురు?

ఉ:– లోకోపకారార్థము నిష్కామకర్మయోగమును శీలించుదురు.

ఓమ్
ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే జ్ఞానయోగో నామ
చతుర్థో௨ధ్యాయః
ఇది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమును, బ్రహ్మవిద్యయు, యోగశాస్త్రమును,
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదమునగు శ్రీ భగవద్గీతలందు జ్ఞానయోగమను
నాల్గవ అధ్యాయము
ఓమ్ తత్ సత్

28.	తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29.	శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30.	శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31.	లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32.	శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33.	శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34.	కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35.	శివపూజ	10-00
36.	వీరభద్ర పూజ	10-00
37.	ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38.	నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39.	సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40.	రామదేవుని కథ	10-00
41.	శివదేవుని కథ	10-00
42.	లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43.	వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44.	బ్రహ్మంగారి నిత్యపూజ	10-00
45.	సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46.	నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47.	రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48.	ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49.	శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50.	16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51.	పార్వతీకల్యాణం	25-00
52.	సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53.	పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54.	అష్టనాగపూజ	36-00
55.	పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56.	ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57.	ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58.	ఏదేవునికి ఏవిధముగాదీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59.	ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60.	హనుమద్ వ్రతం	36-00
61.	పంచాయతన పూజ	63-00
62.	28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (9ఒకేసారి) 150-00

64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో) ....

65. హ్రీంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో) ....

66. గోమాత 40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు 45-00
   పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,, 50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,, 50-00
4. స్థూలాక్షరిలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్) 99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మీ 63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రౌన్‌సైజు)కేస్‌బైండ్ 108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి 120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళిః (63) 24-00
9. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రౌన్) 25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రౌన్) 36-00
11. లలితా సహస్రనామములు 24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు 24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు 24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు 24-00
15. శివ సహస్రనామములు 24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు 24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు 24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు 24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు 24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు 24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు 24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు 24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం 24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు 24-00
25. మణిద్వీపవర్ణన (పెద్దది) 24-00
26. సంధ్యావందనం 24-00
27. మంత్రపుష్పమ్ ....
28. త్రిభాషా హనుమాన్‌చాలీసా 15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా 10-00

30.	మణిద్వీపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31.	ఆరు చాలీసాలు	10-00
32.	శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33.	వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34.	ఆరుదండకాలు	5-00
35.	వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36.	అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37.	దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38.	సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39.	భగవద్గీత మూలం	27-00
40.	రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41.	స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42.	పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43.	పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44.	పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45.	పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46.	మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47.	శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48.	కుజదోషం	10-00
49.	కాలసర్ప దోషం	10-00
50.	మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51.	దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52.	పంచసూక్తములు	10-00
53.	సంధ్యావందనం	10-00
54.	రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55.	గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56.	హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57.	దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58.	ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59.	శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60.	నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61.	మహాన్యాసమ్	36-00
62.	సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63.	గోమాతపూజావిధానము	10-00
64.	ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65.	ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66.	ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67.	శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68.	అర్చన	40-00
69.	నిత్యదేవతార్చన	40-00
70.	సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71.	శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72.	చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73.	శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74.	వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75.	శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1.	శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2.	సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3.	శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4.	శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
5.	శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
6.	నవనాథ చరిత్ర	99-00
7.	శ్రీసాయిచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8.	శ్రీగురుచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9.	సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10.	అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11.	భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12.	శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13.	శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14.	శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15.	శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16.	శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17.	"శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18.	"శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19.	శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20.	శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21.	శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22.	శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23.	హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడీసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్ఛరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఒక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపర్తి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. దృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25.	ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26.	జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27.	జ్యోతిషమర్మబోధిని	63-00
28.	జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29.	ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30.	జాతక మకరందం	63-00
31.	జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32.	మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33.	ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34.	జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35.	శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36.	నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37.	పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38.	సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39.	ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40.	నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41.	శుభశకునాలు	30-00
42.	హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43.	సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44.	ముహూర్త దీపిక	99-00
45.	పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46.	కలలు ఫలితాలు	30-00
47.	జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48.	మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49.	జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50.	గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51.	ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52.	ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53.	జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54.	అంగసాముద్రికం	36-00
55.	హస్త సాముద్రికం	63-00
56.	లాల్ కితాబ్	99-00
57.	శకునశాస్త్రం	63-00
58.	ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59.	పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్గు (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్‌జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషంనేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికంనేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడీస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడీస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్కర పంచాంగం (2013-14నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్గులు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిధున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖికాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్థరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతిః	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు

136. బృహత్‌పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్‌పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్‌పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్‌పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహుర్త చింతామణి-పార్టు2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్‌శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ఠ సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్‌బైండ్)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5.	గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6.	వాస్తు పూజ	63-00
7.	వాస్తు సూత్రములు	63-00
8.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9.	గృహవాస్తు వర్గులు	99-00
10.	విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11.	విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12.	విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13.	ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14.	శుభవాస్తు	270-00
15.	వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16.	వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17.	హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18.	గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19.	వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20.	గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21.	జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22.	వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23.	వాస్తుశిరోమణి ,,	120-00
24.	వాస్తుసంగ్రహమ్ ,,	63-00
25.	పంచవాస్తు పారిజాతం ,,	120-00
26.	వాస్తుడిండిమమ్ ,,	63-00
27.	వాస్తుదుందిభి ,,	120-00
28.	విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్‌బైండ్)	250-00
29.	కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30.	జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31.	మయవాస్తు (గోరసవీరభద్రాచార్య)	120-00
32.	వాస్తు జ్యోతి	63-00
33.	మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34.	వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35.	వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్రశాస్త్రాలు

1.	మంత్రసాధన	63-00
2.	తంత్రజాలం	63-00
3.	మంత్రశక్తి	63-00

4.	దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5.	దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6.	తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7.	యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8.	మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9.	సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10.	మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11.	సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12.	సదాచార దీపిక	63-00
13.	యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14.	ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15.	బదనిక తంత్రమ్	63-00
16.	ఉచ్ఛిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17.	గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18.	గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19.	సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20.	యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21.	పాశుపత తంత్రం	99-00
22.	పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23.	రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24.	మంత్రసిద్ధి	120-00
25.	పరశురామతంత్రమ్	108-00
26.	శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27.	శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28.	గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29.	మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30.	శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31.	మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32.	సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33.	హవన తంత్రం	250-00
34.	షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35.	శాక్తేయతంత్రం	250-00
36.	రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37.	లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38.	హిరణ్యశూలినీ తంత్రమ్	250-00

39.	మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40.	శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41.	స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42.	కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43.	శాంతితంత్రమ్	250-00
44.	యంత్రసిద్ధి	360-00
45.	శ్రీ లక్ష్మీతంత్రమ్	360-00
46.	మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
47.	మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
48.	మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49.	ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50.	కామధేనువు తంత్రం	360-00
51.	శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52.	శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53.	కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54.	ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55.	సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1.	భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2.	భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3.	భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2.	గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3.	గణేశోపాసన 2	99-00
4.	నవగ్రహవైభవం	99-00
5.	నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6.	నవగ్రహ వేదం	99-00
7.	శనిగ్రహారాధన	99-00
8.	ఆదిత్యారాధన	99-00
9.	సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10.	శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11.	లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12.	హనుమదారాధన	99-00
13.	లలితారాధన	99-00
14.	శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15.	గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16.	వీరభద్రారాధన	99-00
17.	కుజగ్రహారాధన	99-00
18.	భైరవారాధన	99-00
19.	దైవారాధన	99-00
20.	గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21.	శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22.	హయగ్రీవారాధన	99-00
23.	లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24.	శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25.	దేవీ లీలామృతం	99-00
26.	పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27.	పురాణపండ రామాయణం	99-00
28.	పురాణపండ భారతం	99-00
29.	పురాణపండ భాగవతం	99-00
30.	(సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31.	కాలసర్ప యోగం	99-00
32.	నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33.	నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34.	వేదసూక్తములు	99-00
35.	వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36.	పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37.	సూక్తిరత్నాలు	99-00
38.	హనుమచ్చరిత్ర	99-00
39.	నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40.	నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41.	సాలగ్రామములు	99-00
42.	గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43.	శనిగ్రహరెమిడీస్	99-00
44.	జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45.	వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్‌మ్యాచింగ్‌గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46.	మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్‌గైడ్) ,,	99-00
47.	మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్‌కరక్షన్ ,,	99-00
48.	న్యూమరాలజీ రెమిడీస్	99-00
49.	మూకపంచశతీ	99-00
50.	శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51.	రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52.	ఉపాసన విధానం	99-00
53.	పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54.	దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55.	గణపతిభాష్యం	99-00
56.	యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57.	నవయోగులు	99-00
58.	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59.	సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్‌బైండింగ్)	216-00
61.	సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62.	ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63.	బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64.	సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65.	శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66.	శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం	99-00
67.	మార్షల్‌ఆర్ట్ స (కరాటే,కుంగ్‌ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68.	మ్యాజిక్‌గైడ్	99-00
69.	చదరంగం	99-00
70.	పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71.	గరుడపురాణం	40-00
72.	మాఘపురాణం	36-00
73.	శివపురాణం	36-00
74.	వైశాఖపురాణం	36-00
75.	కార్తీక పురాణం	36-00
76.	కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77.	సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78.	పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79.	గాయత్రీ మహిమ	36-00
80.	వృక్షదేవతలు	63-00
81.	యాజుష స్మార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82.	సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83.	చతుర్వేదములు	120-00
84.	నవగ్రహారాధన	120-00
85.	తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86.	మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్‌బైండు)	250-00

87.	మానవధర్మములు		120-00
88.	వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89.	సహస్రలింగార్చన		120-00
90.	శ్రీ శివగీత		120-00
91.	ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92.	పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(క్రేస్‌బైండ్)	250-00
	(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93.	బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94.	బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95.	బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
96.	కేదారనాధ్ బదరీనాధ్ యాత్రాగైడు		63-00
97.	దక్షిణావృత శంఖములు		63-00
98.	108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని		36-00
99.	ధర్మసింధువు(కేస్‌బైండింగ్)		270-00
100.	భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని		99-00
101.	చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర		36-00
102.	భగవత్‌స్తుతి		63-00
103.	సూర్యోపాసన		36-00
104.	కాశీఖండం		250-00
105.	దేవీభాగవతం		360-00
106.	శ్రీ ఆంజనేయం		216-00
107.	ధర్మసందేహాలు		216-00
108.	ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు		250-00
109.	రామాయణం		600-00
110.	పోతన భాగవతం		900-00
111.	శివమంత్రములు		63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1.	ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2.	మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3.	ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4.	గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5.	గృహవైద్యసారం	36-00
6.	హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7.	ప్రకృతివైద్యం	36-00
8.	ఆహారం-వైద్యం	99-00

9.	సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10.	ఆయుర్వేదమ్	36-00
11.	ఆయుర్వేద మూలికావైద్యదీపిక	99-00
12.	దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13.	ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14.	అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15.	రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16.	ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17.	ఒబెసిటి	99-00
18.	హెల్త్‌గైడ్	99-00
19.	ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20.	ఫుడ్‌థెరపి	63-00
21.	న్యాచురల్‌థెరపి	99-00
22.	సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23.	కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24.	యోగామంత్ర	63-00
25.	యోగా మండే టు సండే	63-00
26.	హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్‌టుడే	99-00
27.	హెల్త్‌ఫైల్	108-00
28.	వస్తుగుణపాఠం	250-00
29.	రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30.	వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31.	నాటువైద్యం -(కేస్‌బైండ్)	360-00
32.	నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33.	ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1.	శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3.	శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4.	శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5.	హారతిగైకొనుమా	40-00
6.	శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00

9.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10.	భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11.	దేవీలీలామృతం	99-00
12.	శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13.	దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14.	భవానీదీక్ష P	10-00
15.	దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17.	అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1.	అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2.	శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3.	సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4.	వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5.	సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6.	సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7.	చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8.	జాతీయ గీతాలు	10-00
9.	దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10.	పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11.	గొబ్బిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12.	అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13.	పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14.	భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినీస్టైల్)	36-00
15.	సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16.	బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17.	అన్నమయ్య సంకీర్తనానిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1.	ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2.	ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3.	ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4.	పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5.	ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6.	ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7.	వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8.	సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్‌వెజ్)	63-00
3.	శాకాహార వంటలు	30-00
4.	మాంసాహారవంటలు	30-00
5.	చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6.	అందానికి చిట్కాలు	30-00
7.	పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8.	పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11.	చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12.	పసందైన ఫాస్ట్‌ఫుడ్ వంటలు	30-00
13.	పలావ్‌లు, ఫ్రైడ్ రైస్‌లు, వెరైటీరైస్‌లు	30-00
14.	వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15.	బ్రేక్‌ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16.	పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17.	మైక్రోవోవెన్ వంటలు	99-00
18.	సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19.	పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20.	పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21.	మోడ్రన్ మెహందీ (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22.	మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23.	నోరూరించే నాన్‌వెజ్‌వంటలు	99-00
24.	మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్‌బుక్ (క్రౌన్‌సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సాయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్మాలు (బైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్రగడరామారావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్‌చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజిలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు	
విశ్వకర్మ ప్రకాశము	80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన ,,	250-00
నారద సంహిత ,,	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము ,,	60-00
మయమతము - వచనము ,,	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము ,,	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి	......
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)	....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు ,,	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక ,,	....
మహాదశా పారిజాతం ,,	....
వాస్తు నారాయణీయం ,,	120-00
యోగావళీఖండం ,,	120-00
ముహూర్తసింధువు	150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)	1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (దావూద్)	370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)	590-00
సాయి... ,,	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి ,,	200-00
ఆరతిసాయిబాబా ,,	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)	500-00
తాజుద్దీన్‌బాబా సచ్చరిత్ర	100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి
ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ది కారికలు	200-00
నపుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్థంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తొట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చిన్తామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ఠ సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్థంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్పవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00